İLHAN İLHAN

YAYINA HAZIRLAYAN
MUZAFFER İLHAN ERDOST

ONUR
YAYINLARI

İLHAN İLHAN ■ İLHAN İLHAN

İLHAN
İLHAN

GENİŞLETILMIŞ ÜÇÜNCÜ BASKI
KASIM 1995
[Birinci Baskı: Aralık 1983;
Ikinci Baskı: Aralık 1985]

İLHAN
İLHAN

YAYINA HAZIRLAYAN
MUZAFFER İLHAN ERDOST

ONUR YAYINLARI
ANKARA 1995

İÇİ

11 Sunuş İçin **Muzaffer İlhan Erdost**
14 Yeni Baskı İçin **M. İ. Erdost**
15 7 Kasım 1995 Baskısına **M. İ. Erdost**
18 İlhan'ın Öyküsü **Erbil Tuşalp**

1 Biz İkimiz İki Kardeş
35 Canıma Can Olan Kardeşim İlhan Erdost **M. İ. Erdost**
43 Biz İkimiz İki Kardeş **M. İ. Erdost**

2 Kitapların Ölümü
77 İlhan Erdost **Uğur Mumcu**
79 Diriler ve Ölüler **İlhan Selçuk**
82 "Türküler" Babasını Hep Bekleyecek **Oktay Akbal**
85 Kitapların Ölümü **Alaattin Bilgi**
99 İlhan **Vahap Erdoğdu**
112 Yaşamı Savunmaya **Şenal Sarıhan**

3 İlhan'ın Anısına Türkü
119 İlhan İçin **Talip Apaydın**
120 Olmuyor **Can Yücel**
121 İlhan Ağıtlaması **Vecihi Timuroğlu**
123 Türküler'i Söylenir Alaz'ı Yanar **V. Timuroğlu**
124 İlhan İçin Lirik Dörtlükler **V. Timuroğlu**
126 Gülün Kanından **Turgut Uyar**
127 İlhan'ın Anısına Türkü **Cemal Süreya**
128 Sana Selam Var **Tului Sönmez**
130 Adını Siz Koyar mısınız? **Nurten Çelebioğlu**
131 Birelme **Özcan Yalım**
132 Ölüm **Kemal Bayram Çukurkavaklı**
133 Birdenbire **Mehmet Kıyat**
134 Resmine Baktım **Tuna Şenyuva**
134 Birbirine Tutuştu Bu Akşam **T. Şenyuva**

4 İlhan Erdost'lu Resimler
137 İlhan'a Ağıt **Metin Demirtaş**
138 İlhan Erdost'lu Resimler **M. Demirtaş**

141 İlhan'a **M. Demirtaş**
142 Merhaba **M. Demirtaş**
143 Yoksa Bugün **M. Demirtaş**
144 İlhan Kardeşe **M. Demirtaş**
145 Bir Şehit Kızına **Ataol Behramoğlu**
147 Ötelenmiş Ağıt **Ragıp Gelencik**
148 İlhan'la Kale Parkında **R. Gelencik**
150 Alaz Ağıdı **Attilâ Aşut**
151 Ağıt **Azer Yaran**
153 Diriliş **A. Yaran**
154 Türküler İçin **Nihat Behram**
155 Gülen Çocuk Can Kardeş **Ali Kaymak**
159 Bir Menekşe Bir Hüzün **Ülkü Ulurmak**
160 Aralıklar **Gültekin Emre**
161 İlhan'a Türküler **Hamit Geylâni**

5 İlhan Diyarından
165 İlhan İçin Dörtlükler **Ahmet Telli**
166 Görülmüştür **Metin Güven**
167 Biz İkimiz İki Kardeş **A. Yalçınkaya - Y. Bağrışen**
170 İlhan Erdost'un Anısına
171 Cinayet Sureleri **Tuğrul Asi Balkar**
172 Küçük Eskizler V **Ahmet Ada**
173 Bir Sevda Bekçisi **Yaşar Cevher**
175 Adı Yok Tesellinin **Hüseyin İlbey**
177 Yeni Yıl Kartı **Yaşar Önal**
178 İlhan'a **Nazlıhan**
179 Erdost'a **Ömer Ateşdağlı**
180 İlhan Erdost'a **Billur C. Yılmazyiğit**
182 Düşündüm de **M. Ragıp Ünalan**

6 Hasretle Gülüşüne
185 Bilsem **Gül Erdost**
187 Yalnız Seninle **Gül Erdost**
188 İlhan'a Özlem **Gül Erdost**
189 Hüznümüz **Seyhan Erdoğdu**
190 İlhan'ın Son Beş Günü İçin Fotoğraflar **Muzaffer İlhan Erdost**
191 İlhan Türküsü **M. İ. Erdost**
192 Öldürdüler Onu **M. İ. Erdost**
194 Eğer Yaşıyorsa Kardaşın **M. İ. Erdost**
195 Türküler Ezgisi **M. İ. Erdost**
197 Ölümün Olduğu Yerde **M. İ. Erdost**
199 Yokluğunun Şiiri **M. İ. Erdost**
204 Ozana Soru **M. İ. Erdost**

206 Hasretle Gülüşüne **M. İ. Erdost**
210 Biz İkimiz İki Kardeş **M. İ. Erdost**
213 İlkyaz Manisi **M. İ. Erdost**
214 Bir Yalnızlık Ezgisi **M. İ. Erdost**

7 Türküler Günlüğü
217 Türküler Günlüğü **Muzaffer İlhan Erdost**
233 Ağustosun Son Günleri **M. İ. Erdost**

8 "Ölüler Genç Kalır"
243 "İlhan İlhan ... **Oktay Akbal**
246 Tarih Olurken Gelecek Olmak **Yılmaz Onay**
251 "Ölüler Genç Kalır" ya da İlhan'ın Dönüşünün Düşündürdükleri **Sargut Şölçün**
264 Acının Yakıcı Alazı **Şule Büyükçizmeci**
268 İki Görüş **Oktay Akbal - Cemal Süreya**
269 Mektup **Öner Yağcı**
271 Gülüşün, İlhan Abi **Ö. Yağcı**

9 Öldürüm ve İlhan'ın İkinci Öldürülüşü
275 Tank Sesiyle Uyanmak **Hasan Cemal**
289 İki Öldürümün Öyküsü **Hamdi Konur**
301 Cinayet Gözaltında İşlendi **Mustafa Balbay**
305 Türkiye'de Gericilik **Çağlar Kırçak**
309 Tutanaklardan Mamak'ta Bir Güz Akşamı **Neyyire Özkan**
340 İlhan'ın İkinci Ölümü **Muzaffer İlhan Erdost**
349 Kardeşim İlhan'ın Öldürülmesi Üzerine **M. İ. Erdost**

10 Onu Anlat İşte
355 Ankara Notları **Mustafa Ekmekçi**
361 Eğitim Bölümü Yıllık Faaliyet Raporunun Reddi ve İlhan Erdost **Tahsin Yılmaz**
365 Kitap ve İnsan **İlhan Selçuk**
368 Adımıza Ad Katanlar **İlhan Selçuk**
371 Aydınlar Dilekçesi Davası / Savunma **Erbil Tuşalp**
376 Aydınlar Dilekçesi Davası / Savunma **Gencay Gürsoy**
378 Aydınlar Dilekçesi Davası / Savunma **Nefise Özay Erkılıç**
380 İnsanlar Tanıdım **Mihri Belli**
382 İlhan'la Beraber **Mehmed Kemal**
385 Karadeniz Yeşilinin Köpürdüğü Yerde **Vecihi Timuroğlu**
394 Sesin Hâlâ Kulaklarımda Çınlar **Süleyman Ege**
397 Banazlı Pir Sultan Bilmedi Bu Hüznü **Öner Ünalan**
399 Ünsüz ve Ödünsüz Sıra Neferi **Fahri Özdemir**
402 Tarihin Öznelliği Üzerine **Sargut Şölçün**

404 Nereden Nereye **Musa Uysal**
406 Boşuna mı Çiğnedik? **Sevim Belli**
408 Ankaranâme **M. Mahzun Doğan**
410 O'nu Ancak Öldürebildiler **Mustafa Balbay**
416 Elleri Öpülesi Kadınlar **Attilâ Aşut**
419 "O Bir Gülüştü.." **Muzaffer İlhan Erdost**
423 Onu Anlat İşte **M. İ. Erdost**

11 İlhan Erdost Yazıtı
431 Yüreğime Bir Od Düştü **Rana Erdost**
434 Bir İşçinin Mektubu **Ali Koçer**
435 İlhan Erdost Yazıtı **Fakir Baykurt**
439 Türküler Türküsü **Şanar Yurdatapan**
440 Özgürlük **Caner Ertuna**
441 İlhan'a Mektup **Veysel Gültaş**
442 Düşüneceğim **İsmail Okatan**
443 İlhan İlhan **Nurer Uğurlu**
444 Önce Hep Kuşlar **Bülent Eryılmaz**
445 Ateş Hırsızları Söylencesi **Emirhan Oğuz**
447 Da İlhan **Arif Damar**
449 Çocuk ve İlhan **Metin Güven**
450 İlhan'ın Kitaplığı **Vecihi Timuroğlu**
451 Kendini Göstermeyen **Gültekin Emre**
452 Kasım Türküleri **M. Emin Değer**
456 Karlı Bir Günün Şiiri **M. İ. Erdost**
457 Tanımadığım Amcama **Bülent Durukan**
458 Aydost **Mehmet Haşim Yanık**
459 Karşıyaka'da Sabah **Abdülkadir Paksoy**
462 Çocuk İlhan'a **Aşkın Keskin**
464 İlhan'a **Çiğdem Akarnur**
465 Konumuz İlhan **Bilal Kayabay**
466 İlhan Erdost'a **Şahap Ayar**

12 Bütün Kardeşler
469 **Bülent Ecevit**'in Mektubu
469 **Fikret Otyam**'ın Mektubu
470 **Aziz Çalışlar**'ın Mektubu
470 **Erdal Orhan**'ın Mektubu
470 **Aziz Nesin**'in Mektubu
477 Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin Gülten Erdost'a Yazısı
478 **Ertuğrul Kürkçü**'nün Mektubu
480 **Hasan Cemal**'e Mektup
481 **Metin Demirtaş**'ın Mektubu
486 **Server Tanilli**'nin Mektuplarından

489 **Şaban Ormanlar**'ın Mektubu
491 **Ali Gümüş**'ün Mektubu
492 **Asiye Korkmaz**'ın Faks Mektubu
492 İlhan'ın Mezarında Konuşma / 7 Kasım 1990 **M. İ. Erdost**
493 *İlhan Erdost Parkı*'nın Açılışında Konuşma **M. İ. Erdost**
494 İlhan'ın Mezarında Konuşma / 7 (6) Kasım 1993 **M. İ. Erdost**

13 Öldürüm ve Basın
497 Başına Vurulan Yayıncı İlhan Erdost Öldü
500 Londra Radyosu: "İlhan Erdost'un Ölümü"
503 İlhan Erdost'un Öldürülmesi ile İlgili Haber/Yazılar

14 Basında İşkence ve 12 Eylül
513 Askeri Savcılıklar 9 Kuşkulu Ölüm Olayını Araştırıyor, *Cumhuriyet*
516 Tüm Soruları Yanıtladı, *Orhan Duru*
519 İşkence İddiaları, *Cumhuriyet*
520 Grafik, *Nilgün Uysal*
521 İlk Defa Gelen Açıklık, *Yankı*
523 İşkence Konusu, *Örsan Öymen*
527 MGK, İletilen İddiaları Hızla Sonuçlandırdı, *Milliyet*
529 "Türk Kanunları İşkenceyi Yasaklar", *Yankı*
531 Uygarca, *Mümtaz Soysal*
533 Kurucu Meclis ve Avrupa Konseyi, *Orhan Duru*
535 Org. Evren'i Garanti Görüyorlar, *Yankı*
537 "Türkiye'de Yönetim İşkenceye Göz Yummuyor", *Milliyet*
540 Bir Tartışma, *Örsan Öymen*
543 Milletlerarası Af Örgütü, *Metin Toker*
546 İşkence, *Sosyalizm Ansiklopedisi*
549 Cunta Kan İçmeye Devam Ediyor, *Türkiye İşçi-Gençlik Birliği*

Resim Çizi Fotoğraf Kupür
13 *Fotoğraf* Vesikalık – 1978
27 *Çizi* **Turhan Selçuk**, "Söz Çizginin", *Milliyet*
30 *Kupür* [Doğumgünü İlanı], *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1980
38 *Kupür* [Anma İlanı], *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1981
50 *Fotoğraf* Muzaffer, Gülhanım (anne), İlhan, Fadime – Artova – 1949 ya da 1950
62 *Fotoğraf* Yayınevi, Demir İşhanı – 1973
68 *Fotoğraf* Yayınevi, İnkilâp Sokak – 1975
71 *Fotoğraf* Muzaffer ve İlhan Erdost – "Sakarya Caddesi Hatırası" – 1979
95 *Çizi* **Atilla Kanbir**, "İlhan Erdost'a Saygıyla", *Yarın*, Kasım 1981

101 *Fotoğraf* Vahap Erdoğdu, Ahmed Arif, Muzaffer, Gül, İlhan – Gül'le İlhan'ın nişanı – 1 Mayıs 1976
139 *Fotoğraf* Metin Demirtaş'la, Antalya – 1979
156 *Çizi* **Sait Munzur**
176 *Çizi* **Ertan Aydın**, "Karga", *Özgür Gündem*, 8 Kasım 1992
186 *Fotoğraf* Gül'le – 1976
211 *Fotoğraf* İlhan ve Muzaffer Erdost – Ankara Adliyesi, İkinci Ağır Ceza Mahkeme Salonu Önünde – 1972
223 *Fotoğraf* Türküler'le – 1979
239 *Fotoğraf* Alaz – 1981 yazı
272 *Fotoğraf* Kırda – 1974
286 *Elyazması* [Ölüm İlanı 1980]
287 *Kupür* [Ölüm İlanı] *Milliyet*, 12 Kasım 1980 / *Hürriyet*, 12 Kasım 1980
293 *Fotoğraf* Gül, İlhan, Şekibe ve Halit Çelenk, Hamdi Konur – Kemer Koyu – 1979
319 *Fotoğraf* Marmara Adasına yolculuk – 1969
346 *Kupür* [Anma İlanı] *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1993
396 *Fotoğraf* İlhan, Serpil Koç (Laçin), Mehdi Başpınar, Remzi İnanç – Elmadağ Cezaevinde Remzi İnanç'ı Ziyaret – 1972
426 *Fotoğraf* Türküler'le
432 *Fotoğraf* Ankara Merkez Cezaevi önü – 14 Ağustos 1974
448 *Kupür* [Anma İlanı], *Cumhuriyet*, 7 Kasım 1994
460 *Çerçeve* Ezgilenen Şiirler
461 *Kaset Kapağı* **Işık Yenersu**
487 *Çerçeve* Anısına Kitap ve Yazı/İnceleme
488 *Dergi Kapağı* **Günümüzde Kitaplar**
498 *Kupür Cumhuriyet*, 11 Kasım 1980 [1. sayfa]
499 *Kupür Milliyet*, 11 Kasım 1980 [1. sayfa]
502 *Fotoğraf* Manastır, Marmara Adası – 1969
505 *Kupür* [Yerli Basın Kolajı]
509 *Kupür* [Yabancı Basın Kolajı]
518 *Kupür Milliyet*, 6 Aralık 1980 [1. sayfa]
551 *Çizi* **Filiz Başaran Özayten**, *Gösteri*, Haziran 1982
160-161 *Resim* **Mungan**, "İlhan Erdost"
160-161 *Resim* **Refik Yurtsever**, "Zor Geçit"
160-161 *Resim* **Fikret Otyam**, "Türküler'e Yaş Günü Armağanı"
160-161 *Fotoğraf* Mezartaşı
320-321 *Resim* **Muzaffer İlhan Erdost**, "Kökleşme"
320-321 *Resim* **M. İ. Erdost**, "Düşüş"
320-321 *Resim* **M. İ. Erdost**, "Yalnızlık Ezgisi"
320-321 *Resim* **M. İ. Erdost**, "Uzaklara"

MUZAFFER İLHAN ERDOST

SUNUŞ İÇİN

SİNİNİN taşında, doğum yılı değil de, yaşamdan ayrıldığı günün tarihi yazılı: *7 Kasım 1980*. Onu ölümsüzleştiren öldürümün anlamını tarihsel dönemiyle vurgulayan bir gün olduğu için.

Şimdi daha iyi kavrıyorum ölümü. Bilinçli varlığa, biçimlendiğimiz canlı bedenimize dönüşmeden önce, nasıl o henüz dünyaya gelmemiş ve olmamış olan kendimizi bilemezsek, ölümle buluştuğumuz uğrakta, örgenlenmiş bedensel varlığın çözülerek ve dağılarak evrene döndüğümüzde de bilemeyeceğiz bir zaman varolmuş olan kendimizi ve bildiğimiz, bilincine vardığımız şeyleri. Ne bir gün can alıp soluk almaya başladığımızı ve ne de bilincine vardığımız yaşamımızı. Ölüm, bu... Biliyorum şimdi.

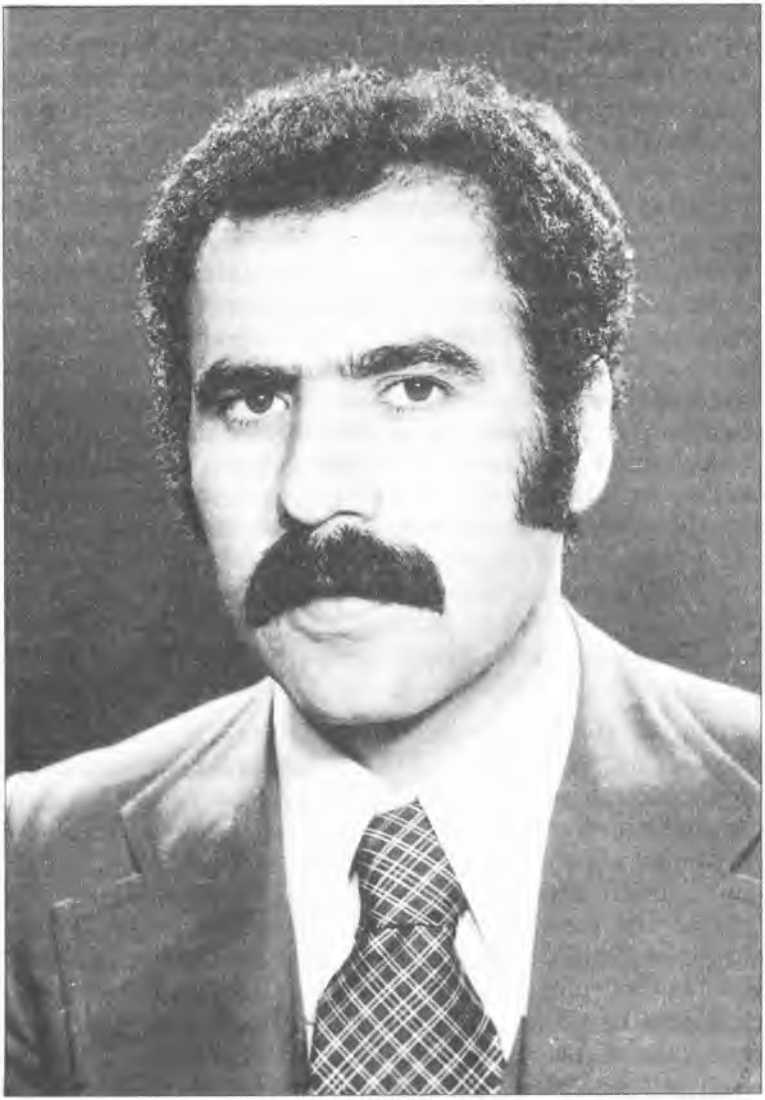
İlhan'ı ve öldürülüşünü anlatarak, ölümü değil, öldürümü ve daha önemlisi özgürleşme savaşımının karşısına çıkan, azgınlaşan ve yoğunlaşan öldürümleri anlatmış olmanın duygusunu taşıyorum. İlhan'ın öldürülüşü, İlhan'ın kişi-

liğinde, insan olarak niteliklerinde, düşüncesinde ve bu düşüncesine bir ölçüde gerçeklik kazandırabildiği yayınlarla kendini bütünleştirenlere, kendilerini özdeşleştirenlere yönelmiş bir saldırı olduğu için, ölümü, tarihsel anlamda toplumsallaşıyor; yani ölümü, ölümsüzleşiyor. Biri, bizim uğradığımız, hepimizin uğradığı saldırının orunlayıcısı olarak canını verdiği zaman, onun saldırıya uğrayan canında, biz, hepimiz, saldırıya uğramış olduğumuz ve bizim için, biri, canıyla, canımızı, onurumuzu, özgürlüğümüzü koruduğu için.

Yaşadım, ölüm acısı yakıcıdır. Şimdi biliyorum, zaman acıyı da dindiriyor. Zaman, bazan sıcak bir ana, bazan usta bir öğretmen, ya da zorlu bir düşman gibi, acıya kabuğunu örüyor. Burada, acının doruklaştığı ve öldürümün anlamının açıklandığı yazı ve şiirleri, okura, bir kez de toplu olarak ulaştırırken, amacım/amacımız, okuru acıyla burmak değil; İlhan'ın canıyla simgelediği yaşamın değerini, insan onurunun öldürülemezliğini, toplumu ileriye devindiren değerleri ve hepsinden de önemlisi özgürlüğün değerini koruma direncini yığınsal güce dönüştürmektir.

KİTABIN düzenlenişinde karşılaştığım güçlüklere de değinmeliyim. İlkin, yazı ve şiirleri, yazılışlarındaki zaman sırasına göre düzenlemeyi düşündüm. Sonra, farklı bir yöntem uygulamanın daha uygun olacağı kanısıyla, şiirleri dört bölüme ayırdım. Birinci bölümde, İlhan'ın ağbeyi ozanların şiirlerini; ikinci bölümde, İlhan'la akran ve özellikle de onun arkadaşı ozanların şiirlerini; üçüncü bölümde de yaşları İlhan'dan küçük ve daha çok da İlhan'ı ölümünden sonra tanıma olanağı bulmuş kardeşlerinin şiirlerini, —bazı ayrıksılar dışında— yaşlarına göre sıraladım. Benim yazdığım şiirleri de aldığım dördüncü bölümde, aile-içi şiirleri topladım. Şiirlerin son iki bölümünün hazırlanmasında karşılaştığım güçlükleri bugün de yenebilmiş değilim. Bu bölümlere girmesi gereken bazı şiirleri, şu ya da bu nedenle kitaba alamadığım için üzülüyorum.

Kitabın bir bölümü de, İlhan'ı bütünleyen "Türküler

Vesikalık – 1978

Günlüğü"nden oluşuyor. "Türküler Günlüğü", aslında, "İlhan'a Mektuplar"ın içersinden hazırlanmış bir derlemecik. "İlhan'a Mektuplar"dan hazırlayacağım derleme içersinde farklı bir yeri olacak olan Türküler ve Alaz'la ilgili anıları, *İlhan İlhan*'a almanın kitabın özüne daha uygun olacağını düşünerek.

Bir de şu: Bu kitap, kuşku yok ki, toplumsal tepkinin, insanlığın evrensel tepkisinin, bazı kalemlerde ve fırçalarda, uç veren biçimlenişi. Bu kitap, varlığını, kitabın oluşmasında katkısı olan yazarlara, ozanlara, sanatçılara ve onların toplumsal düşünceleri ve duyguları dile getirmiş olması anlamında —ki, hiçbir ürün, toplumsal olarak oluşmuş duygu ve düşüncelerden soyutlanamaz—, yurt içinde ve yurt dışında, İlhan'ın öldürülüşü karşısında duyarlıklarını, acılarını, dirençlerini şu ya da bu yolla dile getiren hemen herkese borçlu. Ve kitap olarak gerçekleştirilmesinde katkısı bulunan, İlhan'ın yakından sevdiği emekçi kardeşlerine de.

Ekim 1983

YENİ BASKI İÇİN

Anı kitabı yayınlamanın güçlüklerini açıklamak zor. Özellikle de, bu anı kitabı, İlhan'ın canı alınmış tüm kardeşleriyle bütünleşen canlı bir kitap ise. *İlhan İlhan*'ı yeniden yayınlamamızı isteyenlerin ağır basmasına karşın, sorulması olası sorulara kısa bir yanıt yetebilir: *İlhan İlhan*'ı yeniden yayınlamamızın amacı tecimsel değil.

Yeniden düzenlenen baskısıyla, *İlhan İlhan*'ın önemli bir eksiğinin giderildiğini sanıyorum. Göz kendini görmezmiş. İlhan'ın öldürülüşünün, ilk baskıda anlatılmadığını, dostların eleştirilerinden sonra görebildik. Erbil Tuşalp'ın yazısıyla da, bu eksiklik giderilmiş oldu.

İlhan'ı yitirişimizin bizim yaşamımızdaki öznel yeri ile öldürülüşünün toplumsal ve evrensel yeri arasındaki duyarlı dengeyi bulabilmek benim için ne kadar zor. Hele, zaman,

beni, onun yaşamdan/benden ayrıldığı anın daha uzağına getirdiğinde, öznel ile nesnel olan arasındaki duyarlı sınır sürekli değişerek yeniden oluşuyorsa! Korkuyorum da. Tarih, beni, İlhan'ı, öldürümün anlamını bir kez de duygusallığımla yaralamış olmakla yargılayabilir diye.

Ölmüş olanlar ölümün adını da bilemezler. Ama onlar, bize akışmış ve bilincimizde bizimle yumaklaşmışlardır. Bizim bilincimize katışmış olarak, bizimle birlikte duydukları, bizimle birlikte düşündükleri sanrısı, bir gerçeklik gibi soluklanır. İşte o "ben" olarak eklemek isterim: acı çektim ve acılarımı yazdım. Ama kan güdücü olmadım. Kini beslemek de değil amacım.

İnsanın insan olan (zihinsel/bilinçsel) özünün bedensel varlığına egemen olmasını sağlamak, insanın yabanıl (hayvansal) özünün gizini, karanlığı, ışık altına alarak bitirmektir genel amacım.

Öldürümcüleri, öldürümde şu ya da bu ölçüde yeralanları, toplumun ve giderek insanlığın yargılaması derinden sarıp kuşattığı, kendilerini yargılanmış (mahkum edilmiş) olmaktan kendileri de kurtaramadığı, onlar ve ardılları, can almaktan geri durmuş olduğu ölçüde, İlhan, bu yüzden yaşamlarını koruyabilmiş olanların bedenlerinde de soluk almış olacak.

17 Ekim 1985, Ankara

7 KASIM 1995 BASKISINA

Bir yazımın adını "İlhan'ın İkinci Öldürülüşü" koymuşum. Benzetilebilirse, bu baskısıyla, *İlhan İlhan*, ikinci öldürülüşünü çığlıklıyor.

İç düzenlemede, önceki yöntemi izledim. İlk baskılardaki sıralamayı olduğu gibi korudum. İlk kez bu baskıya alınan yazıları, karikatür, resim ve fotoğrafları, yeni bir bölüm olarak sona ekledim.

Yeni bölüm: (9) "Öldürüm ve İlhan'ın İkinci Öldürülüşü",

öldürümü anlatan yazılardan, (10) "Onu Anlat İşte", İlhan için yazılmış yazılardan, (11) "İlhan Erdost Yazıtı", şiirlerden, (12) "Bütün Kardeşler", yazışma ve notlardan oluşuyor. (13) "Öldürüm ve Basın" kesiminde, İlhan'ın öldürülüşünün resmi olarak açıklandığı bildiri, bu bildirinin yayınlandığı iki gazetenin (*Cumhuriyet* ve *Milliyet*'in) birinci sayfaları, BBC'nin (Londra Radyosunun) öldürümü duyuran metni, öldürüm olayının yeraldığı Türkiye ve Batı basınından alınan kupürlerden oluşmuş (ve İlhan'ın 10. yılında yayınladığımız broşürün ön ve arka kapaklarında yeralan) iki kolaj, (yargılama aşamasına değin) öldürüm olayının yeraldığı gazete ve dergilerdeki haber-yazıların zamansal dizini yeralıyor. (14) "Basında İşkence ve 12 Eylül" kesiminde, İlhan'ın dövülerek öldürüldüğü Mamak Askeri Cezaevini tanıtan bir dizi-yazının yayınlandığı *Milliyet*'in ilk sayfası, gene İlhan'ın öldürülüşünün de içersinde yeraldığı işkence sonucu ölümleri değerlendiren haber ve yazılardan bir kesit sunuluyor.

Öldürümün anlatıldığı kesimde, farklı yerlerde ve farklı zamanlarda yayınlanan yazılarda, öldürüm olayının yinelenmiş olmasını, okurun, anlayışla karşılayacağını umuyorum.

İlhan için yazılmış şiirlerden ezgilenenler ayrı dizge içinde belirtildi. Gene İlhan için yazılmış şiirlerden bazılarını Işık Yenersu seslendirdi ve bunlar Işık'ın düzenlemesiyle "İlhan Türküsü" adıyla kasetleşti. Eklerde "İlhan Türküsü" kasetinin kapak düzenine ayrıca yer verildi.

İlhan öldürümünün anlamının boyutlarını genişleten Turhan Selçuk'un çizisi, Ertan Aydın'ın "Karga"sı, öldürümü betimleyen resimlerimden bir seçme ile ölümün benim yalnızlığımı büyüten yönünü betimleyen yalnızlık ezgilerinden oluşan resimler, İlhan'ın anısına adanan kitap ve yazılar, İlhan İlhan'ı bütünleyen belgeselliği oluşturdular.

Neyyire Özkan'ın yazısı ile "İlhan'ın İkinci Öldürülüşü" adlı yazımın bir bölümü dışında, yargılamaya ilişkin belge ve bilgiler bu kitaba alınmadı.

○

Şunları da eklemem gerekiyor:

İlhan İlhan, bir acı kitap. Ya da acılar kitabı. Bu nedenle de yeni baskısını yapmakta duraksadım çoğu kez. Zaman acılara kabuğunu örse de, her okunuşta, acı yineleniyor ve her yeni okuyan için acı kendini yeniliyor. Ama şimdi *İlhan İlhan*'ın acıları örten daha kapsamlı bir işlevi var.

İlhan İlhan, bir dönemin gerici "zor"unu simgelemekle kalmıyor, siyasal bir öldürümün toplumsal yankılanışındaki genişliği ve derinliği saptamamıza da olanak sağlıyor. Çünkü yazılmamış olanlar da okunuyor kitapta: hemen hiçbir siyasal örgütü (bir derneğimizin özel ödülü dışında), hemen hiçbir meslek örgütünü, hiçbir sınıf örgütünü ve dahası hiçbir kitle örgütünü kımıldatmamış İlhan'ın öldürülüşü. Kişi olarak duyulanlar, aynı kişilerin katıldığı örgütlerde, örgütlü bir sese, söze, eyleme dönüşmemiş. O zaman da, şimdi de. Yalnız İlhan mı?

İlhan İlhan, siyasal bir öldürümün anlamında, öznellikten yalıtılamamış toplumsallığımızı, bir film banyosunda olduğu gibi, pozitif ve negatif noktaları sessizce ama belirgin bir biçimde duyumsatıyor.

Bu nedenle de, *İlhan İlhan*, özgürlük savaşımcılarının önüne, çetin sorular koyuyor. Ağıtlar ve acılar, o günün kuşatmasından soyutlanır ve bugün de ağıt ve acı olarak algılanırsa, İlhan, işte bu kez ölmüş olacak, onu bu kez biz öldürmüş olacağız.

Haziran 1995, Ankara

ERBİL TUŞALP

İLHAN'IN ÖYKÜSÜ

Acı haber tez ulaşır. İlhan'ın öldürülmesi ile gazetemin (*Cumhuriyet*'in) kapatılmasını, Bağdat'ta, savaşta öğrendim. O gün, Irak askerleri, İranlı tutsaklara iyi davrandıklarını kanıtlamak için, bize kampları gezdirmişlerdi. Mihmandarımız, tutsaklara, Cenevre Antlaşmasının öngördüğü koşullardan daha iyisini sağladıklarını belirtmiş, tutsak kamplarında insan haklarına aykırı davranılmadığını söylemişti.

Basın merkezinde yüzlerce gazeteci vardı. Herkes yüzüme şaşkın bakıyordu. Ve ben, İlhan'ı da, İlhan'ın öldürülmesini de kimseye anlatamıyordum. Gazetenin kapatılmasını anlamaları ise mümkün değildi.

Türkiye örneklerinde özgün bir yeri var İlhan'ın öyküsünün.

5 KASIM 1980. Altıncı kata geri getirildikleri zaman, içerdekiler için zaman oldukça geçti. İki kardeş, arkalarda, aynalı odaya geçilen kapının yanındaki boş kanepelerden birine uzandılar. Terstavandan üzerlerine dökülen hamam böceklerinden korunmak için yüzlerine ceketlerini örttüler. Olmadı. Kapı girişindeki boşluğa bir kanepe çektiler. Ve tek kanepede altıncı katın komşu duvarlarını delen işkence seslerinin alçalan ve yükselen dalgaları altında uyur gibi durmaya çalıştılar.

Sabahın ilk saatlerinde ikinci kez getirildiler 28. Tümenin 4 nolu nizamiyesine. Polis memuru Ziya Şencan, iki kar-

deşi nizamiyeye teslim etti. İlhan ile Muzaffer Erdost'un evlerinden alınan iki-üç kitap ile emniyet ifadesinden oluşan dosyayı adli müşavirliğe götürdü.

Nezarethaneye yeni gelenler oldu. Bir ara küçük odada durulacak yer kalmadı. Bir kısmı gözaltına alındı, bir kısmı Cumhuriyet Savcılığına götürüldü, bir kısmı serbest bırakıldı. Saatler geçti, gelenler gitti. Akşam oldu, Erdost kardeşler yalnız kaldı nezarette. Polis memuru Ziya Şencan, 19.30'a doğru çağrıldı. Erdost kardeşleri geri emniyete götürdü.

7 Kasım Cuma sabahı yeniden getirildiler aynı yere. Kendilerinden sonra gelenler gitti, gelenler gitti, gene yalnız kaldılar. 28. Tümenin servis arabaları çıkıyordu. Bugün de kaldık diye düşündü iki kardeş. O sırada kendilerini getiren polis memuru adli müşavirliğe çağrıldı. Ziya Şencan biraz sonra döndü. "Acı İlhan Bey" dedi "çok acı", pencerenin önünden geçerken. "Acı" olan ne olabilirdi diye düşündüler. Nezaretin kapısında, İlhan'a, gözaltına alındığını söyledi. Yalnız İlhan mı? İkisi de gözaltına alınmıştı. "Nedeni?" "Belirtilmiyor" dedi.

Dört nolu kapının karşısında, açıkta, amcaları İsmail Erdost, Muzaffer'in eşi Rana, arabada bekliyorlardı. Ziya Şencan, izin aldı, amcaları İsmail arabasıyla geldi. Bindiler.

Tümenin içersinde, tepede, askeri cezaevinin dış nizamiyesi karşısında indiler. Polis memuru ile Muzaffer, beş-on adım kadar ilerlemişti ki, İlhan, arkalarmdan, "Ağbey" diye seslendi. "Baksana, Rana ablam ağlıyor!" Muzaffer geri döndü. Kaç kez içeri girdiğini, ama hiçbirinde ağlamadığını anımsattı. "Bu başka bir şey gibi geliyor bana.." diye yanıtladı Rana.

Ayrıldılar ve dış nizamiyenin kapısına yürüdüler. Bir süre sonra içeri aldılar onları. Arandılar, kelepçelendiler ve A-Blokun dış nizamiyesinden, iç nizamiyesine getirildiler. Merdivenli daracık bir yerdi.

Kayıtları yapıldı. Formları doldurdular. "Suç"larını bilmiyorlardı. "İlkyaz Basımevinde yasak yayın bulundurdukları" için gözaltına alındıklarını öğrendiler. Ve suçlarının

karşısına "yasak yayın" yazdılar. Merdivenin aşağısına indirildiler. Fotoğrafları çekildi. Yanyana. Saçlarını ve bıyıklarını kestiler. Yeniden fotoğrafları çekildi. Sırtları duvara dönük, merdiven basamağına, daha önce gelenlerin yanlarına sıralı durdular. Hazırolda. Başlar kalkık.

İki kişi daha getirildi. Erdost kardeşler, aşağıdaki nezaretten tanıyorlar.

Yazıcı eri (Eyüp Ergün'ü) yüzbaşı çağırmış. Çıktı merdivenli odadan. Bir süre sonra geldiğinde, "hay allah" dedi ve iki yana başını salladı.

Merdivenli odanın bir çizimini yapmak gerekli: Bir oda değil gerçekte. Bir merdiven ile alt ve üst uçta iki sahanlık. Üst sahanlıkta küçük bir masa. Yazıcı er Eyüp Ergün masada. Alt sahanlıkta fotoğrafçı erin (Fuat Çoker) masası. O da dışardan, belki yüzbaşının yanından geldi. Biraz önce.

Yazıcı er Eyüp Ergün, adli müşavirliğin gözaltına alma yazıları içersinden birini, masanın ortasına, öyle "kendiliğinden" duruyormuş gibi eğik koymuş. Aşağı sahanlıkta oturan fotoğrafçı er, Muzaffer'e "yakınlık" gösteriyor şimdi. "Hastasın herhalde, çömel istersen!.." "Ben mi?" diyor Muzaffer, "bir tuzak" olduğunu düşünerek. "Hasta değilim!" diye ekliyor. Gergin havanın, küfür, dayak ve aşağılamanın yerini, anlaşılmayan bir "dostluk" havası almış gibi. Ardından, hangisinin büyük olduğunu soruyor. İlhan, Muzaffer'e başını çevirerek, "Ağbeyim" diyor. Yazıcı Eyüp Ergün, masasının üzerine önceden çıkardığı adli müşavirliğin gözaltına alma yazısına bakıyor. "Muzaffer Erdost?" "Benim" diyor Muzaffer. İlhan "1944" doğumlu, Muzaffer "1932" Eyüp Ergün, "Tuu... bir yanlışlık olacaktı!" diyor. Sonradan bilecek Muzaffer, adli müşavirlik kararında doğum tarihinin "1952" yazılmış olduğunu, yani İlhan'dan küçük göründüğünü. Hangisi Muzaffer, hangisi İlhan?.. ve hangisi büyük kardeş, hangisi küçük kardeş.. "Tuu.. bir yanlışlık olacaktı"nın anlamını İlhan nasıl düşündü, bilemeyeceğiz. Ama Muzaffer, bunu, her gece olayı yeniden yaşarken, bilincine doğru ağır ağır sızdığında, anlayacak.

Yazıcı er Eyüp Ergün, manyetoyu çevirdi, "kademe"yi arıyor: "C-Bloka iki gözaltı var! Küçük araba olmaz, anlarsın ya!." Karşıdan gelen sesleri dinliyor. "Yapma be! Büyük araba yok mu?" Başını yana çevirmiş, elini ahizenin önüne tutuyor. "Reo mu var? Reo olur. Reo gönder." diyor. İlkin C-Bloka uğramasını söylüyor. C-Bloka telefon ediyor. "İki gözaltı var. Siz araba istemeyin. Biz istedik!" diyor. Muzaffer, "küçük araba", "büyük araba", "reo" sözlerini duyuyor, algılıyor, ama anlamını düşünemiyor bile. Bu cehennemi andıran odadan bir an önce çıkacakları için bir bakıma rahatlıyor.

Eyüp Ergün'ün masasına, bir başka er, iki tabak içinde akşam yemeğini bırakıyor. Nohut ve bulgur pilavı. Öyle anımsıyor Muzaffer. Daha mart ayında içeri girdiği için biliyor. "Saat 6 olmalı" diyor. Bir saat olmuş geleli. — Yazıcı Eyüp, yemeklere bakıyor, yüzünü buruşturarak, eliyle itiyor önünden. Bir daha telefon ediyor C-Bloka. Üçüncü kez telefon ettiğinde, ekibin çoktan gelmiş olacağını söylüyorlar.

Bir gardiyan eşyalarını yeniden arıyor. "Bunlar, diyor, özel adamlara benziyor. Ama birazdan hiçbir özellikleri kalmayacak."

Bir astsubay giriyor odaya. Ardında iki er. Diğer erler kapının hemen hizasında. Erlerden biri (İbrahim Keskin), görüşlerini soruyor Erdost'lara. "Sol" yanıtını alıyor. Başını sallıyor er.

İki er önde, iki er yanlarında, ellerinde çantaları çıkıyorlar merdivenli odadan. Kapı çıkışı boşluğunda eşyalarını aramak için durduruluyorlar. İki er İlhan'ın başında, iki er Muzaffer'in. Assubay Şükrü Bağ, "10 yaşındaki bebeleri zehirlediniz, içersi sizin zehirlediklerinizle dolu." diyor.

İlhan daha eşyalarını toplarken, Muzaffer'in kollarından çekip, "haydi arabaya" diyorlar. Tekme ve coplardan kurtulmak için, kapı çıkışına arkası yaklaştırılmış cezaevi arabasına bir an önce binmeye çalışıyorlar. Arabanın arka basamakları içeri doğru eğrilmiş. Çekme halatı kancasına basarak, kendisini arabaya atıyor. İç bölümde, sol yandaki sıraya oturuyor. Dışardan gelen sesleri duyuyor. Bağırmaları, cop ve

tekme seslerini. İlhan giriyor içeri. Biraz şaşkın. Muzaffer'in karşısına sağ köşeye oturuyor. İki kardeş birbirlerine gülümsüyorlar. Acı bir gülümseyiş — ki oturdukları bölmeye ilkin çavuş olan er (Ahmet Şeker) dalıyor, ardından ötekiler. Çavuş, elindeki copu uzatarak bir şey söylüyor. Hırslı ve öfkeli. Muzaffer ne diyor diye şaşkın bakarken, İlhan kalkıyor. Çavuşun elindeki copla gösterdiği yere, Muzaffer'in iki adım sağına dikiliyor. Muzaffer de hazırola geçerken önce ellerine, sonra nerelerine gelirse vurmaya başlıyorlar. İki er İlhan'a, iki er Muzaffer'e. Muzaffer, arabanın, hemen karşısına gelen küçük parmaklıklı penceresinden astsubayın şoför mahalline ağır ağır geçişini görüyor. Hava güneşli değil ama, aydınlık henüz. Araba hareket ediyor.

Muzaffer, yüzüne, sırtına, başına inen darbeler arasında, yeteri kadar dövüldüklerini düşünürken, arabanın A-Blokun tel örgülerini birleştiren kapısından çıktığını görüyor. Muzaffer birkaç dayaktan sonra bağırmaya başlamıştı. İlhan bağırmıyor hiç. Dövme, aralıksız, amansız, olanca şiddetiyle devam ediyor. Araba ağır gidiyor. Bir an Muzaffer'in yakasından sarılan erlerden biri söverek yana çekiyor. O zaman İlhan'ın araba zeminine yüzükoyun düşmüş olduğunu görecek. Tekmeleyip copluyorlar İlhan'ı. Yüzüne inen yumrukların ve copların şaşkınlığı içinde, İlhan'ın elleri üzerine yavaş yavaş ve güçlükle doğrulduğunu görüyor. İlhan'ın da sesini işitiyorlar. Şimdi gene ayakta İlhan ve dövmeye devam ediyorlar.

Muzaffer, bir ara akasya dallarını aydınlatan sokak lambalarını farkediyor, arabanın penceresinden. Havanın kararmış olduğunu algılıyor.

Araba, C-Blok F-Bölümü önünde durdu. Arabadan indirildiler. Assubay Şükrü Bağ, karşılarındaydı. Hazırola geçirdiler. Komutla yürüttüler. F-Bölümünün dışkapısına doğru. Beş-altı adım yürümüşlerdi ki, arkadan bir er, "durun, durun" dedi. Geri gönderdiler. Yeniden dövüleceklerini anlayınca İlhan, "Küçük kızımı uyandırmaya kıyamadan buraya geldim, bizi dövdürmeyin" dedi başçavuşa. Başçavuş, öfkeli,

"Ben de küçük kızımı Kırıkkale'de ateşli hasta bıraktım, buraya geldim" diye yanıtladı. Erlerin, hüküm kesinleştikten sonra, verdikleri yazılı ifadelerinde belirtildiği gibi, başçavuş, erlere, "devam edin" diye yeniden dövmeleri için emir verdi. İlerde, savcılık ile cezaevi yolunu kesen trafik banketine doğru yürüdü. Gezinir gibi. Dört er, iki kardeşe, olanca güçleriyle yeniden saldırdı. Sokak lambalarının altında bir kaç metre mesafede aralıklı olarak duran nöbetçiler, tomsonlarını üzerlerine doğrultmuşlar, izliyorlardı. Başına inen coplardan kendisini korurken Muzaffer, arabanın arkasını dolaşan astsubayı bir ara görür gibi oldu. Dönüp karşılarına geldiğinde erler dövmeyi bıraktılar. Kardeşler, yerden çantalarını alırken yeniden dövmeye başladılar. "Ölüyoruz, dayanamıyoruz" diye çığırıyorlardı. "Bunu daha önce düşünseydiniz" diye yanıt verdi başçavuş. Erler hızlandırdı dövmeyi. İlhan düşecek gibi oldu. "Yeter" dedi. Telörgünün kapısına doğru yürürlerken, İlhan, bir kez daha düştü. Yüzükoyun. Yavaş yavaş, güçlükle doğruldu. Hazırola geçmelerini söylediler. "Yapıştır ellerini lan" Şişmiş eller tam yapışmıyordu yanlarına. "Bir patlatılmadık hayalarınız kaldı. Şimdi onu da patlatırlar." diye çıkıştı Şükrü Bağ. Ve erlere eliyle .şaret etti. Yeniden girişti erler.

Telörgüleri bağlayan parmaklıklı kapıdan girdiler. Birkaç basamak vardı. Çıkarken, İlhan, bir kez daha elleri üstüne düştü, doğruldu. Açık avluya girdiler. Koğuşun kapısı tam karşıdaydı. Parmaklıklı kapıdan içersi görünüyordu. Işıklı kapıya doğru yürüdüler. Beş adım kadar gitmişlerdi ki, arkalarından bir ses geldi. Anlayamadılar. Koğuşun kapısında duran erler bağırarak sağdaki kapıya doğru gitmelerini söylediler. Muzaffer, kapalı karanlık kapıyı görünce, koğuşa giremeyeceklerini anladı. "Anlaşılan bitmedi" diye İlhan'a fısıldadı. Dışardan koşan erlerin ayak seslerini duyunca hızlandılar. Kapıya varmak için. "Kaçma lan itoğlu it" diye bağırarak yetiştiler, kapı boşluğunda kardeşleri kıstırdılar, yeniden dövmeye başladılar. Sırtlarını kapı boşluğunun köşelerine verdiler. Elleri ve kollarıyla başlarını koru-

maya çalışıyorlardı. Bir süre sonra uzaktan bir ses geldi. Bir komutanın sesi olmalı. Erlerden biri durdu. Dinledi. Diğerlerini durdurdu. Koğuşun kapısına doğru yürümelerini söylediler. İlhan bir kez daha düştü. Yüzükoyun. Kaşını bir taşın kıyısına vurdu. Kaldı öyle. Yavaş ve güçlükle doğruldu İlhan.

Koğuşun kapısı önüne getirdiler. Demir parmaklıklı kapıdan içersi görünüyordu. İç avluya açılan sağlı sollu iki kapı ve kapıların önünde birbirleriyle yüzyüze hazırolda iki tutuklu vardı. İlhan, Muzaffer'in solundaydı. Arkalarında biri, içerdeki tutuklu kıdemlilere komut verdi. İki kıdemli koşarak geldi. Tam kardeşlerin karşılarında hazırolda durdular: "Emret komutanım!" Komutla soruldu: "Boş yeriniz var mı?" "Var komutanım!" "Bunları kabul ediyor musunuz?" "Kabul ediyoruz komutanım!" "Aç" dedi aynı ses. Gardiyan İsmail Yavaş açtı kilidi. Girdiler içeri. Ve sağdaki koğuşa. Girişteki bir banka oturdular. Kısa bir an kaldılar öyle. Yanlarına gelen tutukludan su istedi Muzaffer. Önce getiremediler. Bir kez daha su isteyince, bir tutuklu, "biraz sonra" getirebileceklerini fısıldadı. Nefes alamıyorlardı. İlhan kalktı, pencereye doğru yürüdü. Biraz sonra da Muzaffer kalktı. İlhan'la dönüşte gözgöze geldi. İlhan'ın yüzü kanlıydı. Gözleri kanlıydı. Paltosu kanlıydı. Bakıştılar. İlhan, "midem bulanıyor, kusacağım" diye çığırdı ve yere yığıldı. Biri (Haluk Vahapoğlu), şekerli su getirin diye koştu. İlhan'ın koluna girdiler, kaldırdılar. Hemen üst köşedeki ranzanın alt yatağına yatırdılar. Üstünü soydular. Yüzünü yıkadılar. Muzaffer'i koğuşun iç kısmında bir yatağa götürdüler. Yanındaki sordu. Kim olduklarını öğrendi.

İlhan, başucundaki Haluk Vahapoğlu'na "Ağabeyim nasıl?" diye sordu. Sustu bir süre. "Nefes alamıyorum!" dedi. — Son sözü.

İlhan'ın koluna girerek, koğuşun ortasında, Muzaffer'in yanındaki yatağa getirdiler. Muzaffer uzatıldığı yatakta İlhan'ı gördüğünde, İlhan, sağ dizi üstüne çömelmişti. Kolları sarkmıştı. Rengi solgundu. Başı öne düşmüştü. Ağzı açıktı.

"İlhan! İlhan!" diye seslendi. İlhan yanıtlamadı. "İlhan! İlhan!" diye çığırdı. İlhan yanıtlamadı. Bakmadı da. Yatağa uzattılar. Biri nabzına bakıyordu. "Nabzı durmuş" dedi. Haluk Vahapoğlu göğsüne elleriyle bastırarak soluk aldırmaya çalıştı. İsmail Okatan, ağzını, İlhan'ın ağzına yapıştırdı. Soluğunu çekti. Bir daha çekti. İlhan'ın ılık kanı ağzına doldu.

Sesleri işitiyordu Muzaffer. Pencereden, nöbetçi ere seslendi biri. Doktor istedi. Acele. Bir süre sonra bir sağlık astsubayı geldi. Ambulans istetti. Üzerine yatırıldığı battaniyenin köşelerinden tutarak, çıkardılar ranzanın aralığından ve çıkardılar koğuştan İlhan'ı. 7 Kasım 1980. Cuma, 20.00 20.30 arası.

ÇOK geçmedi. Muzaffer'i de F-Bölümünden çıkardılar. Serin ve üşütücü rüzgar, dayağın ve acının tere buladığı gövdesini dalayınca titremeye tutuldu. Erler, Muzaffer'i C-Blok gazinosuna getirdiler. Oturttular. Bir başka er telefonla konuşuyordu. "Burada komutanım!" Sonra Muzaffer'e döndü, "Adın İlhan mı?" dedi. Sonra ahizeye söyledi: "Muzaffer burda komutanım!"

G-Bölümüne getirdiler. Solda, boş bir koğuşa aldılar. Köşedeki yatağa yatırdılar. Üç-dört kişi geldi. Bana iğne yapmayın diye bağırıyordu. Tuttular, bir bayan, kalçadan iğneyi batırdı. Biraz sonra da uyudu. Karabasanların, düşlerin, seslerin, İlhanların, binlerce, yüzbinlerce duruşun görünüp gittiği, gecenin tükenmediği, hep bir uçurumdan düşer gibi — uzun bir gece geçti.

Cumartesi oldu. Öğle yakındı. Kapı açıldı. İçeri bir delikanlı girdi ve kapının yanında şaşkın kalıverdi. Ardından biri daha girdi. Göz göze kaldılar. Adli Müşavirlik Nizamiyesinde karşılaştığı kişileri tanıdı Muzaffer. Kendileri merdivenli odada iken getirildiklerini de. Bir er koşarak geldi. Azarlayarak çıkardı onları.

Öğleye doğru. Telörgüleri birleştiren kapıdan çıkarmadan önce, kelepçe takmak istedi erlerden biri. Ama kelepçe Muzaffer'in şişmiş bileklerine olmadı. Er, "Seni buradan ke-

lepçesiz çıkaramayız" dedi. Üstten bileklerine iğreti tutturdu kelepçeyi. Bir cezaevi arabasına bindirdiler. Küçük arabaydı bu. 10-12 kişi alacak büyüklükteydi. Ama ayakta doğrulamadı. Yüksek değildi. A-Bloka getirdiler. Bir odaya aldılar. "Önce başın sağolsun" dedi havacı yargıç. Muzaffer konuşmadı ilkin. Sonra kısaca anlatabildi. Çıkardılar.

O gün ve o gece Muzaffer, olayı yeniden yeniden yaşarken öldürümün merkez noktasından biraz daha gerilere gidebildi. C-Bloka gelen iki gözaltının kendileriyle birlikte değil, ertesi gün getirilmelerinin nedenini düşündü. A-Bloktan C-Bloka getirilirlerken kendilerine kelepçe takılmadığını, ama yaralıyken, C-Bloktan A-Bloka götürülürken kelepçe takıldığını — bunun anlamını düşündü. Merdivenli odadaki telefon konuşması: "İki gözaltı var, küçük araba olmaz, anlarsın ya" — ve küçük arabanın 10-12 kişi aldığını, ama ayakta durulamadığını, yani küçük arabada dövülemeyeceklerini düşündü. Assubayın "on yaşındaki bebeleri zehirlediniz" sözlerini çıkardı. "Bir patlatılmadık hayalarınız kaldı" dediğini de. Sanki yüzyıl önceki bir olayı anımsar gibi belleğinde kaybolmaya yüztutarken bulup çıkardığı bunlar oldu. Söyleyebilir miyim yeniden? Söylesem tutanağa geçerler mi? diye düşündü. İfadesini alan savcının tutumundan güç almaya başladı.

O gün (8 Kasım, Cumartesi) sıkıyönetim askeri savcısı yargıç binbaşı Sezai Aydınalp, öğleden sonra Gülhane Askeri Hastanesine geldi. Nöbetçi amiri tabip binbaşı Pakoğlu ile görüştü. Otopsiye katılacak doktorlar evlerinden getirildi. Morgda, görevli memurdan, "Ölü Yusuf oğlu İlhan Erdost'u getirmesi" istendi. Üzerinde taşıdığı kimlik saptandı: "İlhan Erdost, Yusuf oğlu, 1944 doğumlu, Tokat, Artova, İstasyon Mahallesi No: 23, cilt/sayfa 17/19, Onur Kitabevi ve Onur Yayınları, Yenişehir, Zafer Çarşısı, No: 26, Ankara."

Bilirkişiler yemin etti. Dış muayene yapıldı. Baş açıldı. Göğüs ve karın açıldı. Bulgular sıralandı: "1. Özellikle yukarda ayrıntıları belirtilen cesedin arka tarafında darp izleri, 2. Baş arka kısmında deri altında saptanan darp izi, 3.

Turhan Selçuk, "Söz Çizginin", *Milliyet*

SÖZ ÇİZGİNİN — Turhan Selçuk

7 KASIM 1980'DE KITAP DÜŞMANLARI TARAFINDAN DÖVÜLEREK OLDURULEN ILHAN ERDOST ANILDI (BASINDAN)

Milliyet

Aynı bölgede beynin oksipital lobunu tutan darba bağlı araknoidal kanama, 4. Sol dört, beş, altı ve yedinci kaburgalarda kırıklar, 5. Sağ beş, altı ve yedinci kaburgalarda kırıklar."

Bilirkişiler: "Kafaya isabet eden darba bağlı olarak subaraknoidal beyin kanamasından öldüğünü" saptayarak tutanağı imzaladılar.

Askeri savcı Sezai Aydınalp, yeniden ifadesini aldıktan sonra, Muzaffer'e, "Anımsarsan ilk ifade verdiğinde tesadüfen oradaydım. Sonra dosya bana verildi. Dikkat ettim, iki ifadende de sizi dört erin dövdüğünü söyledin. İyice emin misin?" dedi. "Eminim" dedi Muzaffer. "Bize gelen yazıda görevli üç er olduğu belirtiliyor, onun için soruyorum." Düşünmedi Muzaffer: "Dört er olduğunu iyi biliyorum!" Savcı, Assubay Şükrü Bağ'ı çağırttı, sonra Ahmet Şeker'i. Dördüncü erin "Kısmet Çağlar" olduğunu saptadı.

Pazartesiydi o gün. 10 Kasım. Savcılıktan ayrılmadan önce, Muzaffer, "İlhan'ı toprağa verdiler mi?" diye sordu. Askeri savcının bakışından evin hâlâ haberi olmadığını sezinledi. İki telefon söyledi. Biri evin, öteki avukat Halit Çelenk'in. Askeri savcı, evin telefonunu santrala iletti. Ama duraladı. Haberi komutanlığın vermesi gerektiğini söyledi. Muzaffer'in götürülmesini istedi.

İNCİ geçmiş olsuna gelmişti. Rana'yla otururken, Gül girdi. Sıkıyönetime gitmiş. "Rana abla, dedi, oralardan kuş uçurmuyorlar. Her yana nöbetçi dikmişler. İlhan'ın gocuğunu veremedim." Rana, "İçerde bir olay olmuştur, dedi, onun için bırakmamışlardır." İlhan ile Muzaffer nizamiyedeyken, izin alarak görüştüklerini ekledi. Biraz oturdu. Türküler bekler, geç kalmayayım, dedi, ayrıldı.

İnci ile yalnız kaldı Rana. Telefon çaldığında heyecanlandı. Ahizeyi kaldırdı. "Erdost mu?" dedi ses. "Evet!" diye yanıtladı Rana. "Ben Mamak'tan arıyorum, Muzaffer Beyin sağlık durumu iyi, biraz önce buradaydı, onu iletecektim!" "İlhan nasıl?" diye sordu Rana. "Fazla bir şey söylemeyeceğim!" dedi ve kapadı.

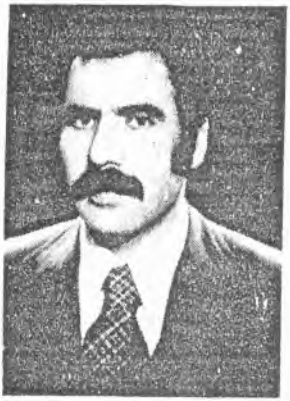
Rana, akşama, pastırmaya yumurta kırdı. Yemeğe oturacaklardı. Kapı çalındı. Şekibe Çelenk, Halit Çelenk, Kaya girdiler.

SAAT dört gibiydi. Öğleden sonra. Çalan telefonu açtı Halit Çelenk. "Burası sıkıyönetim." dedi karşıdaki ses. "Ben sıkıyönetim basın subayıyım. İlhan Erdost'un avukatıymışsınız. Müvekkiliniz vefat etmiştir. Gelin, elbiselerini alın." Bu anı açıklamak Çelenk'ler için zor. Halit Çelenk ayakta kalıverdi, Şekibe abla sarsıldı. İnanılması güç bir haberi almış olmanın sarsıntısı ile aynı haberi ailesine iletmenin güçlüğü arasında bir süre düşündü Halit Çelenk.

DÖRDÜ geçiyordu. İsmail Erdost telefonu açtı. "Askeri cezaevinde İlhan'la ilgili tatsız bir olay var, diyordu Halit Çelenk, Vahap'la gelin, sıkıyönetime birlikte gidelim!" İsmail amca, "tatsız" sözcüğünü somutlaştırmaya çalıştı. Cezaevinde sağ ve sol görüşleri aynı yere koydukları için de, "kavga olabilir" diye düşündü. Vahap'ı aldı, Bahçelievler'e geldiler. Halit Çelenk "Arabayı kullanabilir misin, ben mi kullanayım?" diye sorduğu zaman, çok ağır bir durum olduğunu sezinledi. Halit Çelenk'ten ricada bulundu. İlhan'ın durumunun ağır olduğu ve daha fazla bilgisi olmadığı yanıtını aldı. Cezaevine yaklaşırken, İlhan'ı kaybettiklerini söyleyebildi Çelenk.

Dış nizamiyede yanlarına bir görevli verdiler. Mamak'a yukarı çıktılar. Bir piyade binbaşı geldi. Olayı sordular. Bir şey bilmediğini, ancak akşam komutanlığın bir açıklama yapacağını söyledi. Halit Çelenk, kendilerini niçin çağırdıklarını sordu. "İlhan Erdost'un paltosu var." dedi. İlhan'ın kanlı paltosu ile ayakkabısının "tek"ini getirdiler. Dışarı çıktılar. Hava kararmaya başlamıştı. Halit Çelenk, kendilerini getiren görevliyi aranıyordu. Binbaşı, "Bir görevli verin, dedi, bakarsın bunları da çeker vururlar."

RANA, Halit ağbeyi, Şekibe ablayı, Kaya'yı, yumurtalı

İLHAN ERDOST

17 ARALIK 1944'TE
ARTOVA'DA DOĞDU

7 KASIM 1980 AKŞAMI
ANKARA'DA ÖLDÜRÜLDÜ

12 KASIM ÇARŞAMBA GÜNÜ
ANKARA'DA TOPRAĞA VERİLDİ
(AİLESİ)

Cumhuriyet, 19 Aralık 1980

pastırma yemeye buyur etmişti. Mutfağa. Girmediler, salona geçtiler. Halit ağbey, "Gittiler, kaç gündür geçmiş olsuna gelemedik!" diye konuşmaya başladı. Rana, "Bugün, dedi, Mamak'tan telefon ettiler, Muzaffer'in sağlık durumunun iyi olduğunu söylediler." Halit ağbey, "İlhan nasılmış?" diye sözünü kesti. Rana, telefon konuşmasını anlattı. Halit ağbey, "Ben de bir haber aldım, dedi. Mamak'ta ne olduğunu öğrenemedik ama, İlhan'ı Gülhane'ye kaldırmışlar. Durumu ağırmış. Biz gittik, göstermediler."

"İlhan'ın beli kırılmıştır" diyebildi Rana. Mustafa Şerif'e telefon etmelerini söyledi. "Gülhane'de arkadaşı çoktur!" Kaya, telefonu kaptı. Boşa çevirdi numaraları. Yanıt vermiyor kimse, dedi. Rana, Suları'ya, "Git, Gül'ü çağır, dedi, doktor arkadaşları var!" Suları, Gül'ü çağırmaya gitti. Mustafa amcayla Vahap girdi içeri. Rana titremeye başladı. Şekibe abla kendini tutamadı. Ağlamaya başladı. "Yoksa daha kötü bir şey mi oldu?" dedi Rana.

Gül, Türküler'i alıp geldi. Seyhan, Serpil geldi. Gül, Halit ağbeyin yanına yere oturdu. "Benden bir şey saklıyorsunuz?" dedi. Bir ara fırladı. Telefonu kaptı. *Cumhuriyet*'te Uğur Mumcu'yu buldu. "Bir şey işittim, dedi Gül, İlhan hakkında!" "Maalesef ölmüş" dedi Uğur Mumcu. "Ölmüş mü?" diye çığlıklandı Gül, "Olamaz!.. Olamaz!.." "Kiminle konuştum?" dedi Mumcu. "Eşiyim ben" dedi. Yığıldı oraya. Çığlık çığlığa karıştı.

NİKSAR'DA, ahşap eski bir evin üçüncü katındaydı. Akşam yemeği bitti, ama haberler uzuyordu. Fadime mutfağa geçti. Bulaşıkları yıkamaya başladı. Kulağı televizyondan gelen spikerin sesindeydi. 10 Kasım anlatıları, bildiriler, gene bildiriler. Fadime'nin böyle kaç zamandır eli yüreğindeydi. Yapay kapakçıklı yüreğinde. Kardeşlerine bugün de bir şey olmadı diyebilmek için. Tutuklama, gözaltı, mahkeme, pusu, evlerin aranması. Kaç yıldır, aniden çıkıp gelen haberlerin arasında çarpıntılı bir yürek. Kulağı spikerin sesinde, eli bulaşıktaydı. " İlhan Erdost ölmüştür." — spike-

rin sesi yıldırım gibi çarptı. Fırladı mutfaktan. Niksar Tokat'a, Çiftlik Tokat'a, Tokat kendi içine ve Ankara'ya akıverdi.

Salı günü gazete vermediler koğuşlara. Muzaffer anladı.

O gün ikindiye doğru avukat görüşüne götürdüler. Halit Çelenk'ten İlhan'ın henüz kaldırılmadığını öğrendi. İlhan'ın cenazesinde bulunmayı istediğini söyledi. İlhan'ı öpmek istediğini de...

Halit Çelenk, çıkışta adli müşavirliğe uğradı. Muzaffer'in dileğini aktardı. Bir süre sonra, akşam serbest bırakılacağını ilettiler. Bundan sonrasını, o akşam eve gelişini, ertesi sabah morgda İlhan'la buluşmasını anlatmak istemiyor Muzaffer.

Mezar taşlarına devrimcilerin yalnızca doğum tarihlerinin yazılması gelenek oldu. İlhan'ın baş taşında ise adı ve bir tarih yazılı: **7 Kasım 1980**. Muzaffer, "Bir aykırı davranış olması için değil, öldürümü kendi dönemiyle vurgulamak için" diyor.

1
Biz İkimiz İki Kardeş

MUZAFFER İLHAN ERDOST

CANIMA CAN OLAN KARDEŞİM İLHAN ERDOST

İLHAN Erdost, benim, yalnızca kardeşim değil, yaşamımızın sosyal ve iktisadi olduğu kadar, kültürel ve siyasal yönleriyle içiçe geçtiği, birbirimizi bütünlediğimiz, bir yarımdı. Bunun içindir ki, beni İlhan'sız, İlhan'ı bensiz anlatmak, gerçeği tam olarak ortaya koymaya yetmez.

Biz, Birinci Dünya Savaşında, Çarlık işgali altında kalan Erzurum'un (Oltu'ya bağlı) Ardos köyünden Tokat'ın Artova ilçesine (Çiftlik) gelmiş çiftçi bir ailenin çocuklarıyız. Veteriner Fakültesinde son yılımı okurken, İlhan ilkokulu bitirmiş, ve o yıl, ailemizin okutma olanağı olmadığı için, annem, onu köydeki Kuran Kursuna göndermişti. Ben fakülteyi bitirdikten sonra (1956), Ankara'da küçük bir ev tutmuş, eşimle birlikte İlhan'ı da Ankara'ya aldırtmıştım. İlhan, hem kardeşim, hem de biz yeni evlilerin, ortaokula başlayan çocuğuydu. Ben o yıllar, ilkin *Pazar Postası* yazı müdürlüğü, ve daha

sonra *Ulus* gazetesinde basımevi yöneticiliği yaptım. 27 mayıs 1960, beni Soğukkuyu Askeri Cezaevinde buldu. 15 günlük tutukluluğumun, benim yaşamımda deneysel bir önemi olmuştur. 27 Mayıs sabahı, aralarında bugün İçişleri Bakanı olan Selahattin Çetiner'in, Kurmay Albay Kamil Savaş'ın, Prof. Muammer Aksoy'un da bulunduğu subay, aydın ve gençlerle birlikte serbest bırakılmıştık.

1963'te yedeksubaylığımı yapmak üzere Şemdinli'ye giderken, İlhan, liseyi bitirmiş, Hukuk Fakültesinde öğrenime başlamıştı. Daha sonra *Yön*'de yayınlanacak olan *Şemdinli Röportajı* için gerekli kitapları sağlama, dergi ve gazeteleri tarama işlerini ben İlhan'a yazarak iletiyordum; İlhan kütüphanelerden istediğim bütün notları çıkararak bana gönderiyordu. Bu, yazılarımı onunla birlikte oluşturmamın başlangıcı olmuştu.

Şemdinli'de askerliğimi yaptığım sırada, İlhan, resmi bir yerde, küçük bir ücretle iş bulmuştu. Çalıştığı yerden aldığı bel ağrısı giderek artmış. Yıllar sonra bir gün, bugünlerini anlatan elyazısı notları elime geçmişti. Bu notların birinde, kendisine yeni bir iş bulması için tanıdık bir dostun evine, bir akşamüstü gidişini, yağmurda ıslanışını, ayakkabılarının su çekişini, üşüyüşünü, parasız olduğunu, evde kimseyi bulamayıp geri dönüşünü yazıyordu. Benden de para istememişti. Yıllarca sonra da olsa, bir yerde çalıştığı, bir işi olduğu için parasız kalacağını düşünememiş olmamın acısını derinden duymuş ve kendimi bağışlamak istememiştim.

Askerliğimi tamamlayıp Ankara'ya döndükten altı ay kadar sonra *Sol Yayınları*'nı kurdum. İlhan, Hukuk Fakültesindeki sınavlarına, bu yayınevinde yüklendiği işler dolayısıyla pek zaman ayıramıyordu. Gene de hemen tüm sınavlarını verdi, ama hiç ummadığı küçük oylumlu bir dersten belge aldı. İki gün eve gelmeyince, onu Site Yurdunda aramaya gitmiştim. Yurtta da yoktu. Yurttan çıktım. Akşamüstüydü. Elleri cebinde, yalnız, başı öne eğik, üzgün yurda dönerken buldum. Kendisine üzülmemesini söylemiştim. Yayınevini birlikte omuzlar, elbet birlikte bir yaşam olanağı sağlarız di-

yordum. O gün yalnız kalmak istedi, ertesi gün eve geldi. Ondan sonra da, askerliği hariç, işte, evde ve hemen hemen her yerde yanyana, birlikte, içiçe olduk. Yayınevinin hemen her alandaki işlerini paylaştığı bir yarısı oldu.

12 Mart 1971'den sonra gözaltında ve üçbuçuk yıl sürecek cezaevi yaşamımda, İlhan, evin reisi, çocuklarımın babası, ve cezaevinde benim her yönden bir tamamlayanımdı. Tüm maddi sorunlarımızı üstlendi. Özellikle sivil cezaevinde başlayabildiğim Osmanlı İmparatorluğu ve toprak mülkiyeti ile ilgili çalışmalarımın tüm kitap, belge ve fotokopilerini, cezaevine taşıdı. Bu arada yaşamımız için maddi olanak sağlamak zorundaydı. Onur Kitabevi'ni açtı ve Onur Yayınları'nı kurarak, bu yayınevinin ilk kitabı olan Darwin'in *İnsanın Türeyişi*'ni yayınladı.

Benim hiçbir yazım İlhan'la önceden tartışılmadan hazırlanmadı, İlhan'ın dikkatli ve eleştirel okumasından geçip düzeltilmeden yayınlanmadı. *Onur Yayınları*'nın yanısıra, *Sol Yayınları*'nın hiçbir kitabı, onun seçiminden geçmeden programa alınmadı ve hiçbir kitap, bu kitapların her yeni baskısı onun tarafından titizlikle ve dikkatlice okunmadan baskıya girmedi.

Ben, son bir-iki yıldır yayınlardan yavaş yavaş uzaklaşıp daha çok faşizm konusuna ağırlık verdiğim inceleme yazılarına başladığımda, İlhan, hem yayınevinin tüm işlerini yüklendi, ve hem de bu yazılarımın oluşmasının her yönden ortağı oldu. Ürettiğimiz her şey, her yönden ortaklaşa oldu, ama benim adımla ortaya çıktı. 20 Kasım 1979 günü faşistler tarafından bana karşı kurulan pusuyu (o zaman, bana kurulmuş bir pusu diye düşünmüştük; bize, ikimize karşı bir pusu kurulmuş olduğunu nelerden sonra kavrayacaktım) bir-iki dakika önceden gördü, ve beni bir kez daha ölümden kurtardıktan sonra, hem beni koruyan bir set oldu ve hem de gündelik işlerimizin tümünü omuzladı. Yalnız benim değil, yalnız evimizin değil, bütün tanıdıklarının, bildiklerinin, o geniş çevresinin içersinde, yardımına koşmadığı, özveriyle sorunlarını her yönden paylaşmadığı bir tek kimse bulundu-

İbrahim oğlu Yusuf'un
Kerpiç evinden
Ve linyit kokan ocağından
Yoksulluğundan
Ve büznünden büyüttüğü

İNSAN VE HALK SEVGİSİYLE
COŞKULU

CANIMIZ
YİĞİDİMİZ
ÖVÜNCÜMÜZ
ACIMIZ

ONUR
YAYINLARI

KURUCUSU
VE
EMEKÇİSİ

İLHAN ERDOST

Yaşıyor şimdi
Türküler'in dilinde
Alaz'ın bakışlarında
Gül'ün kederinde

CANIMIZDA
VE
ANILARIMIZDA

[AİLESİ]

Cumhuriyet, 7 Kasım 1981

ğu söylenemez. Yüz olarak güzel, çok güzel bir insandı. Çizgileri yumuşak, davranışları sıcak, bakışı güleçti. Bu, onun iç güzelliğini, insan sevgisini, sıcak dostluğunu, tam bir duruluk ve tam bir yalınlıkla yansıtıyordu. Bugün evimiz dörtbir yandan sevdikleriyle dolup taşıyorsa, yurdun dörtbir yanından dostları akıp geliyorsa, yurtdışından telgraf ve telefonlar yağıyorsa, bu, onun ölümündeki yüce anlamı yansıttığı kadar, onun insan olarak, dost olarak çevresine coşkun bir nehir gibi akıttığı sevginin gönüllerde yarattığı bağlılığın bir ifadesidir de...

Ben cezaevinden çıkana değin, o denli kendisini bize, eşime ve çocuklarıma vermişti ki, oğlum ve kızım, farklı bir biçimde, onu yalnız amca değil, baba bildiler. Yokluklarımızı, çocuklara bir an duyurmadı. Ve gelecek günlerin ne getireceği bilinmediği için de, o günlerde gönlünü kilitlemeyi bildi bir süre. Benim cezaevinden çıkmam olanakları doğunca, gönlünün kapısı da açıldı. Cezaevinden çıktıktan sonra da şimdiki eşi Gül'ü coşkun bir tutkuyla sevdi. Bu çağıldayan sevgi, 5 Temmuz 1976'da, Ankara'da, sade bir çay bahçesinde, ama sıcak bir sevgi, coşku dolu, akraba ve dost topluluğu içersinde yaptığımız bir düğünle evliliğe dönüştü. Bir yıl kadar sonra, bir kızı oldu. Hep bir oğlu olmasını isterdi. Çocukken, bir tabancası olsun istermiş, ama olmamış. O zaman, büyürsem, bir oğlum olursa, ona tabanca alacağım diye, yaşamının en büyük düşünü kurmuş. Bir oğlu olmasını bunun için isterdi. Benden, oğlu olacak diye, bir ad koymamı istedi. Babamızın adı "Yusuf"tu. Ben de, "Yusuflar" koymayı düşünmüştüm. Bir sabah uyandığımızda, kapının arkasına sıkıştırılmış samsun sigarası kağıdının iç kısmına yazılı bir not buldu eşim. İlhan, "Ağbeyime bir kız adı bulmak düştü" diye yazmış, ve üzüntüsünden kapıyı çalıp, bizi uyandırmak bile istememiş. Kızının adını *Türküler* koyduk. O kadar güzel bir kız oldu ki Türküler, İlhan, kızı olduğu için apayrı bir sevinç duydu, ve Gül yeniden hamile olduğunda, artık "oğlum olsun" demedi. Bir kızı daha oldu. Onun adını da *Alaz* koyduk. "İlhan" adını bir kardeşime, çocukken ben koymuştum, bu

kardeşim ölmüştü. Yeniden 1944 yılında yeni bir kardeşim daha olunca ona da "*İlhan*" demiştik.

Ne kadar birlikte olduk, ne kadar birbirimizin yarısı olduk. O kadar birlikte olduk ki, son geceyi emniyette, birlikte bir kanepede yanyana yatarak geçirdik. Son fotoğrafımızı yanyana çektiler. Birlikte dövüldük. O kadar birlikte olduk ki, onu yanıbaşımda yitirdim. Ama benim için ne denli acı ki, ben kaldım, o gitti. Canına can olamadım. Onun canı, benim canım odu. Adı benim adım oldu. Ve yazdıklarım, artık, "*Muzaffer İlhan*" adıyla basılsın istiyorum. Ancak, o zaman, İlhan'ın yaşamının düşünsel yanı, İlhan gerçeği, bir ölçüde yansıtılmış olacak.

DERİNE akan acının içersinde, insanı bir an dindiren bazı anlar da olabiliyor. Çarşamba sabahı onu morgda bir kez daha ve son kez görebilmenin dindirişinden sözetmek istiyorum. Dört gece yalnız kaldığı, ve yalnızca bu dört gecesini bilmediğimiz, soğuk taş üstünde upuzun yatıyordu. İmam, kardeşimi yıkıyordu. Yüzü, bedeni sabun köpüğü içersindeydi. İki koluma girmişlerdi. Bana, "Bu değil!" dediler. Beni oradan çıkarmak istediler. Ben kardeşimi bilmez miydim, ben kardeşimi tanımaz mıydım. Binlerce insan içinde, ben kardeşimin bir yanını görsem, bu benim kardeşimdir demez miydim. Sonra yıkadılar sabun köpüklerini. Yüzü açıldı. Gözleri hafif aralık kalmıştı. Üst dudağı tüm bedeni acıyormuş gibi yukarı çekilmişti. Eğildim yüzüne, iki ellerimle tuttum yanaklarından. Yüzünü, gözlerini öptüm sordum, öptüm sordum: hani yarım, hani yanım / acı nerende kardaşım.

Biz birbirimizi ne kadar çok bilirdik, nerede olduğumuzu, nasıl durduğumuzu, güneşin her batışında karşılıklı kadeh tutuşumuzu. Şimdi ise yalnız ben biliyorum teneşirde duruşunu kardeşimin. Şimdi ise, yalnız ben biliyorum sininde hafif sağa yatık duruşunu kardeşimin. Göğsüne inen coplarla, yumruklarla, tekmelerle ezilmiş cebinden çıkan samsun paketini de; kırılmış kalemini de... Sininde çömelmiş, ıslak gözlerle, karşı tepelerde, kırmızı güneşin batışını bekle-

yişini, onsuz ve onunla bekleyişimi bir ben biliyorum.

O gün, sıkıyönetim nezaretinde, heyecandan hafif kırmızılaşan yanaklarınla, siyah bıyıklarınla, siyah kaşlarınla, içinden gülümseyen gözlerinle sen ne güzeldin kardeşim. Emniyette nezarete geldiğinde, "Ağabey, demişti, evden çıkarken Türküler uyuyordu, uyandırmaya kıyamadım, öpüp çıktım.." Şimdi Türküler, telefonu açıyor, babasıyla konuşuyor. Bir numara uyduruyor, "yirmi dokuz beş"i istiyor. "Baba sen misin?" diyor. "Amcamlardan telefon ediyorum... diyor. "Ben iyiyim..." diyor. "Sakız çiğniyorum. Acı sakız... diyor. "Bir makina daha mı yapacaksın..." diyor. "Öğleden sonra mı geleceksin..." diyor. "Annemi alıp mı geleceksin..." diyor. "Hadi güle güle..." diyor. Sonra kapatıyor ahizeyi. Sevinçle salona koşuyor. "Babam öğleden sonra gelecekmiş..." diyor. "Ben konuştum..." diyor. "Annemi alıp gelecekmiş..." diyor.

Gözyaşı değil; İlhan'ın yaşamdan koparılışının, İlhan'ın ölümünün onurlu anlamını, onun ölümünün yüceliğini, acının yakıcı alazıyla açıklamaya çalışmak bu. Genç bir bedeni, yaşam coşkusuyla dolu özlemlerini, engin özgürlük tutkusunu, halk ve insan sevgisini, kusursuz ve o denli hiçbir günahı olmayan gülen bir yüzü, kudurmuşçasına üzerine saldıranlar döve döve, solgun bir yüze, soluk almayan bir bedene dönüştürdüklerinde, İlhan'la yaşam ne denli içiçe ve dopdolu, İlhan'la ölüm ne denli birbirine uzak ve karşıt ise, onun ölümünün anlamı da o denli yüce, o denli büyük, o denli onurlu.

— Akşam uykusunu uyumayan, gitme dur, gitme dur.

— ...

— Acılarını bilemeyen nereye, nereye...

— ...

— Yanıbaşımda yitirdiğim, canına can olamadığım, gitme dön, gitme dön...

Bir gün duyulacak mı yanıtın. Çocukların gözlerinden pırlayan kuşların kanat seslerinde. Anaların güneş gibi balkıyan gözlerinde. Al bir atın nal vuruşunda. Berrak bir ırmağın çağıltısında. Çok sevdiği Akdenizin kıyıları yalayan din-

gin hışırtısında. Bayırları dolayan kır çiçeklerinin yumuşak kokusunda. Bir gün duyabilecek miyim onun ölümünden dönen ılık sesini, gülen güzel gözlerini, o belleğimde bir altın çivi gibi çakılı duracak olan gülümseyen yüzünü. Duyabilecek miyim! Duyabilecek miyiz!

15 Kasım 1980
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı, 1981

MUZAFFER İLHAN ERDOST

BİZ İKİMİZ İKİ KARDEŞ

1

Ne çok anlatmıştım. Çocukluğuma döndüğüm yazılarımda, şiirlerimde. Bir öyküde de ("Ut Çalan Kadın"). Aslında ut çalan kadın yoktu. Şemdinli'de, bir ikindi üstü yattığım odaya girdiğimde, radyo çalıyordu. Açık bırakılmış. Bir ut çalınıyordu. Güneyden gelen, yakıcı çöl sıcağının ülkesinden gelen udun sesi etkileyivermişti beni. Şimdilerde sık gelen karabasanla henüz elele de değildim. Ama o günlerde karabasana benzeyen bir düştü gördüğüm. Pesen Deresinin sarp kayalıklar arasına sokulduğu, karanlığın gizine girdiği bir dehlize doğru, yaban keçisi izi süren avcılar gibi, kovalıyorlardı beni düşümde. Köpekleriyle. Ut, karabasan ve kederimin dinmez kaynağı: Kardeşim İlhan. Kardeşim — geçmiş kederim, ut — şimdi yaşadığım duygularım, düş — karanlık geleceğim olarak "Ut Çalan Kadın"da içiçe geçiverdiğinde, ben, kendimi, her acının, her boğuntunun ardında, İlhan'la gelmiş olan

yazgıya yargılanmış gibi düşünmüştüm.

Papirüs'ün "Kendileri" sayısında da anlatmıştım İlhan'ın ölümünü. "Köylü Olan Yüzümü Döndüğümde" de yani. Köylü müydüm? Herkes bir yanıyla köylüdür Anadolu'da. Köylü olmayan köylülük ise, onulmaz, onarılmaz, aşılmaz bir şeydir. Köylü algılayışı, köylü pratiğinin eksikliğiyle buluştu mu, bu pratik eksikliği, insanda, davranışların gelişmesinde 'altıncı parmak' gibi durur; vardır, işe yaramaz, engeller. Zihinsel olarak olurladığı kendisiyle bedeni arasında bu ikilem çatışır. Davranışlarda ne köylülük tam gelişir, olgunlaşır, ve ne de kentlilik. İkisi birbiriyle sürtüşür, ve her ikisi de melezleşir, güdük kalır. Nice yıllardan sonra, kalemin uygarlaştırdığı güdükleştirmenin bedelini ne denli pahalı ödeyeceğimi anlayacağım. Çok değil, şimdi bir yıldan yakın bir zamanda.

Üç-beş yılda bir, yeni evresindeki yaşamımı, yeni bir şiirle anlatmak istediğimde de, hep o tarihe, o köke, acımın o kaynağına inmeden, yeni bir biçimde onu anlatmadan, yaşamımın güncel evresini açıklayamayacağım düşüncesine kapılırdım. "Dönmüş Ölü", ya da "Bir At Türküsü", ya da "Geç Öğrenilmiş Bir Çocukluk Türküsü" şiirlerimde olduğu gibi. Hepsinde çıkış yeri, çocukluğumun acılı yılı, yani 1941. Bir projektör aydınlığında, ışığın altındadır o yıl, 1941 yılı. Acıyı ve kederi aydınlatan ışık gibidir. Çocukluğumun dehlizinde, aydınlık olan ve acı veren yalnızca o yıldır, öncesi büsbütün karanlıktır, sonrası bulanır, silikleşir.

Kimileri yazdıkları şeyleri toplamaya, saklamaya özen gösterir. Ben beceremedim. Göçebe yaşamım mı bu denli dağıtıverdi beni, yoksa yazdığım şeylere tutkumun azlığı mı, yoksa yazdığım şeyleri önemsememek mi? Belki hepsi. Ama içten, örtük bir duygudur gene de, sızar ve aranır. Bazı şiirleri, bazı öyküleri, bazı arabiçimleri. Burslu öğrenciler için yazdığım "Birinci Ağıt"ı severdim, bugün olsa, adını "Merdivenlerde" koyardım. Kafka'nın etkisi mi? Ama Kafka gibi soysal ya da kavimsel değil, bilinçsiz oluşmuş olsa da sınıfsal içeriğini sezdirebilir. Şimdi şu anda düşündüm de, her gün

yeniden alt basamağından başlayarak, yukarıya varmaya çalıştığım merdivenden kalabalığın aşağı yuvarladığı bu bende, taşını her gün yeniden doruğa çıkarmaya çalışan Sisif'in yazgısını bir başka biçimde yinelediğim de ileri sürülebilir.

"Manifestolar"ı *Ulus*'ta, gece iş saatleri arasında yazmıştım. Makineye kağıdı takmış, doğrudan yazmıştım. Doğru anımsıyorsam başlıkları: "Adam", "At", "Tabut", "İp"ti. Şimdi okusam çok yerini çizerim. Her okuyuşta bir yerini daha. Ve bir gün tümü çizilmiş olurdu. Yani yazılmamış gibi. Ardından yazdığım "At İçin Yeni Türevler"i, "Ut Çalan Atlar"ı, "İpe İpler"i, "Adam İçin Aktüel Türevler"i de. Gene de bir kez olsun okumak isteği geçerdi içimden. Bir-iki de şiir vardı böyle görmek, buluşmak, o eski kendimle söyleşmek istediğim. Gültekin'den istemiştim. Milli Kütüphanedeki dergilerden çıkardı. Öyküleri, şiirleri, yeni-biçimleri. Fotokopilerini çekiverdi İlhan, dosyaladı. Kendisi henüz ortaokulda ya da lisedeyken izleyemediği, bu gençlik yazılarımı bir solukta okuyuvermiş.

Akşama doğru, büroda, çalışma bitişi, gerginliğin azaldığı, gevşemenin yürüdüğü bir çözülüş saati başlar. Bir söyleşi saati gibi. Odasına girmiştim, şöyle oturayım diye. Gençlik yazılarımı topladığı dosya önündeydi. Açıktı. "Ağbey demişti, neden hemen hepsinde ölen İlhan, hemen hepsinde ölen Fadime!" Yaşamı, ölümle açıklamak tutkusuna bir değini miydi? Ölümü ve acıyı böyle yıllar boyu, ve her kez yeniden ve yeni bir biçimde anlatmamın, acıyı böylesine olurlamamın bir eleştirisi miydi? Bu denli dışa dönük yaşamımda, iç dünyama değişken de olsa bir yontu oturtmuş olmamdan, beni her zaman kovalamış acılardan kendimi çekmemi duyuran bir uyarı mıydı? Durdum, yanıt olarak gülüverdim yalnızca. Şiir gibi, öykü gibi, ya da her iki tür arası diyebileceğim yazı türlerimi, duygusal burgaçlarımda dinginleşebilmek amacıyla yazdığımı söylemek de aklıma gelmemişti. Bir öykücü ya da bir ozan olmayı sürdürmememin, insanın, insanlığın ve toplumumuzun sorunlarına eğilmeyi daha farklı çalışma türlerinde aramamın nedenini de düşünmemiştim o zaman.

Ama, İlhan'ın bu uyarısından sonra çocukluğumun anılarına, acılarıma dönmedim bir daha. Ve hiç de dönmeyecektim. Onu böyle yitirmemiş olsaydım. (Onun için olmalı ki, "Bir Güneş Gibi"yi yazmıştım, "Ağos"u yazmıştım, "Güneş Her Yerde Vardır"ı yazmıştım. Yani 1977 Mayısını, faşizmin yazgısını, Kahramanmaraş'ı.)

2

Şimdi, gene düşünüyorum da, o zaman ölümü ne çok yazmışım, ama "ölüm"ü hiç düşünmemişim. Ölümün bende kalan, bende yansıyan, beni vuran yanını yazmışım da, ölümün "ölüm" olan anlamını hiç aramamışım. Burada, çocuklukta biçimlenen inançların bağladığı kabuklaşmanın ve bunu kırmayı hemen hemen hiç düşünmemiş olmamın etkisi yok muydu? İlhan'ı yitirdiğim 1941 günlerinde, ne çok dua okurdum. Geceleri başımı yastığa koyunca, bacımla paylaştığım yastığın yarısını gözyaşımla ıslatırdım. İlhan'ın yeni dünyasında, duasız, yalnız ve öksüz kalacağı inancıyla dopdolu. O, bir ruh da olsa, bizim her an kendini dualarla giydirmemize, beslememize gereksinmesi olan bir ruh, bir melekti. Yoksa, bizde kalmış olan o bir tek fotoğrafındaki gibi, boynu bükük, yalnız, öksüz kalıverirdi, öteki ve sonsuz acununda, sonsuzdaki akranları arasında.

Çok değil, geçen yıl, tam da bugünlerde, Yunus'lara gittiğimizde, İlhan, eski bir fotoğrafı buldurdu. Acıyla gülerek sormuştu: "Ağbey bu fotoğrafı görmüş müydün?" Altıdokuz. Çiftlik'teki evimizin önünde. Sıvaları çatlamış bir duvarın dibinde.. Akraba çocuklardan bir grup. Yüzler az da olsa seçiliyor. Önde de İlhan yere çömelmiş. Hafif boynunu bükmüş. Fadime yanda ayakta, biraz yan duruyor.. Çiftlikteki evimizin üst katında, arka odada, dolapların birinde, Kuddusi'nin altında dururdu bu fotoğraf. Evde yalnız olunca gider, çıkarır bakardım. Dedem, merdivenden çıkıp karşı odaya geçerken, beni, yandaki odada böyle bir iki kez görmüştü. Ama neye baktığımı bilmiyor sanıyordum. Bir gün fotoğrafı bula-

madım yerinde. Neneme sordum. "Deden yırttı" demişti. Kavrayamamıştım. Dedeme sordum mu, sorabildim mi bilmiyorum. Şimdi, yıllardan sonra, nice sonra, İlhan, aynı fotoğrafı gösterince, gözlerim ıslanmıştı. Orada, beş yaşında kalmış bir yüz, orada iki yaşında kalmış bir yüz.. Düşündüm de o zaman, ikisi de İlhan'dan büyük olacaktı şimdi. Oysa hep öyle küçücük kalmışlardı.

Kışın çocuklar, bizim ahırda toplanır oynardık. Elit kağıtlarıyla da oynardık. Sanırım kırk paraya bir adet elit şekeri verirlerdi. Kağıtlarda meslekler vardı. 147 numaralı elit kağıdı "daktilo"ydu. Bir ara, çok çıkardı "147 — Daktilo" Sonra gelen şeker kutularından ise, hiç çıkmaz olmuştu. Ahırda, ben de elit kağıdı oynuyordum. Ütülüyordum sürekli. İlhan'da "147 Daktilo" vardı. "147 Daktilo"yu ise, 25 tane elit kağıdıyla değiştiriyorlardı. İlhan'dan "daktilo"yu istedim. İlkin vermek istememişti. Yeniden kazanacak, ütüldüğüm kağıtları geri alacaktım. Aldım ve karşılığında aldığım kağıtları da ütüldüm. İlhan'la ahırın kapısından üzgün çıktığımızı anımsıyorum. Öldüğü zaman, annem, pantolonunun yan cebinden çıkardığı bir deste kağıdı İsmail amcama vermiş, "Elit kağıtlarını çok severdi, bunları, yanıbaşına koysunlar, öyle gömsünler!" demişti: "*kardeşimi gömdüm lâ li li / kendimi gömdüm lâ li li / elit kağıtlarını lâ li li*"

Bütünlemek için, burada da, bir kez daha yinelesem yadırganır mı? Küçük bir lastik topum vardı. Sünger bir top. İlhan'daydı. Kızılca'ya gidecektim.. Almak için eve girdim. Aşağıdaki büyük odaya. İlhan, mangalın yanıbaşında mindere bağdaş oturmuş, ellerini mangalın üzerine uzatmış, ısınıyordu. Topumu istedim. Yalvaran bir sesle yitirdiğini söyledi. Dereye yuvarlanmış. Otların arasına. Bacağı ağrıyormuş. Girememiş. Bağırdım. Vurdum da. Vurma ağbey diyordu ağlamaklı, hastayım, bacağım ağrıyor, iyileşince gider bulurum. Kızdım, söylendim çıktım. Kızılca'ya gittim. Nasıl, ne ile anımsamıyorum. Kızılca, istasyon, tren ve yeni bir dünya gibi, çocukluğumuzda bizi kendine çekerdi. Amcamın fırını vardı orda. Toprak Mahsulleri Ofisi yapılıyordu. Otuz-kırk

işçi çalışıyordu. Belki de daha çok. Kaç gün kaldım bilmiyorum. Bir sabah fırında kahvaltı yaparken, İsmail amcamı, telefona çağırdılar. Karakola. Çiftlik'ten arıyorlardı. Gitti, döndü geldi. Bir at vardı. Bir at daha aradı. Benim için. Bulamadı sanırım. Ben atın terkisinde, yola çıktık. Eve, arka kanatlı kapıdan girdik. Attan inmiştim ki, çocuklar geldi, "İlhan'ı gördün mü, size karşı gelmişlerdi?" dediler. Ablam ağlayarak geldi, "İlhan öldü" dedi. Annem, "Gözleri açıktı, git gör, belki kapanır" demişti. Ön kapıdan çıkınca, musalla taşı görünür. Musalla taşının üzerindeydi tabutu. Gidemedim, yüzüne bakamadım. Öyle durdum orada. 5 Mayıs 1941.

Fadime iki yaşındaydı. Kıvırcık saçlı, kara zeytin gözlü, gülünce gamzeli. Nasıl çok sevmeye başladım onu. Akşam üstleri sırtımda, kucağımda, arka yoldan Karaırmağa kadar koştururdum, güldürürdüm, gülerdik. Aynı yılın Cumhuriyet Bayramıydı. Davul zurna cirit havası çalıyordu. Arkadaki tarlalarda, cirit oynanıyordu. Fadime o sabah kusmaya başladı. Zehirlenmişti. İkindi üzeri öldü: *"atlar koşuyor lâ li li / cirit oynanıyor lâ li li / kardeşim ölüyor lâ li li / mezarları yanyana lâ li li / kalbim yanyana lâ li li"*

3

Babamla dedemin arası genel olarak soğuk olmuştur. İlkin bir lokanta. Sonra kahve. Sonra da küçük bir bakkal dükkanı.. İlçe merkezi, Çiftlik'ten Kızılca'ya alınınca, babam da Kızılca'ya taşındı. Bir ev kiralamıştı babam Kızılca'da, küçük bir girişi olan tek bir oda.. Kerpiç bir evdi. Üstü dam. O yıl okumaya da gidememiştim. Gündüzleri dükkanda oturuyordum. Akşamları marşandizlerin döktüğü ateşten yarı yanmış kömürleri seçer, toplardım. Maltızı da burada öğrenmiştik. Evin önünde maltızı yakar, sonra içeri alırdı annem. *"İbrahim oğlu Yusuf'un / Kerpiç evinden ve linyit kokan ocağından / Yoksulluğundan ve hüznünden büyüttüğü / Tatlı oğul"*, o yıl bu evde doğdu, adını "İlhan" koydular. "Fadime" adını ise iki yıl önce doğan kızkardeşime vermişlerdi.

İlhan'ın doğum tarihi, kimliğinde, 10 Şubat 1944 olarak yazılı. Biz, doğum günü nedir bilmezdik. Doğum yıllarını da birbirine karıştırırız. Benim kimliğimde 1932 yazılıdır. Bulgur kaynatılırken doğmuşum. Annelerimiz hesaba durunca, 1931'de doğduğum kanısı ağır basar. Ama babam askere gidip, okuma yazma öğrenince, çocuklarının doğum tarihini de yazmaya başlamış. İlhan, çok değil, geçen yıl bugünlerde, arabada, "Ağbey, kimliğimde doğum tarihim 10 Şubat 1944 yazılmış ama, Kuran'ın arkasında, babamın elyazısıyla, "İlhan'ın doğumu: 17 Kanunuevvel 1944" yazılı. Doğrusu babamın elyazısıyla yazdığı olmalı, değil mi?" demişti. Geçen yıl, belki de bugünlerde, ilk kez yaşgününü birlikte analım diye geçirmiştim içimden.

4

Benim çocukluğum, dedemin evinde, ataerkil bir evde geçti. Kalabalıktı ev. Ataerkil evlerin iç sorunları farklıdır. Dış evlenmeler, bu sorunlara ayrı bir boyut kazandırır. Gizli büyüyen ayrılıklar vardır. Bu ayrılıkların, bu iç çekişmelerin, bu gizli bölünmelerin, üzerinde bir de "otorite", dedem İbrahim Hoca vardır. Otoritenin, içten içe gördüğü, bildiği, sezdiği bir şey de olsa bu bölünmeler, onun gündemine getirilemez, onun baskısı altında, evin içlerinde, gündelik yaşamda yansır, bir yönüyle söner, bir başka yönüyle gelişir, yayılır. Ta ki, yeni yaşam biçimi, bu otoriteyi azaltıp, eritip, ayrılıkları, bölünmeleri yaşamımızın gerçek biçimi olarak dayatana değin.

Bu ataerkil evin arka kapısı ve ön kapısı, sanki, iki ayrı yaşam biçimini simgeler gibiydi. Evin alt katları ile üst katları, sanki, tarihten geleceğe yönelen iki ayrı zamanı simgelerdi. Arka kapıdan, ahıra girecek hayvanlar, tahıl, odun, saman taşıyan arabalar girer. Arka kapıdan tarlaya, harmana, yunnuğa, hayvan sulamaya, sığırı sürüye katmaya çıkılır. Ön kapıdan sınai ürünler girer. Çay, şeker, gazyağı, basma. Dükkana, çarşıya, camiye, ön kapıdan çıkılır. Evin alt bö-

Muzaffer, Gülhanım (anne), İlhan, Fadıme
Artova – 1949 ya da 1950

lümleri karanlıktır. Samanlıkta ve ahırda alkarısı, merdiven altında eski bir sahip, odunlukta, ambarda, fırında gece bastırdı mı cinler.. Üst katlar aydınlıktır. Altlı üstlü tahta. Geniş pencereli. Alçı kireç sıvalı. Birinci Dünya Savaşı sonrasının "göçmen"likten yeni bir yaşama geçmiş olan ailenin canlılığı her odasından işitilir. Oğullar, gelinler, torunlarla içiçedir ev. Tahılın, fasulyenin, patatesin, soğanın, sütün, yumurtanın, yağın, peynirin, kavurmanın, turşunun, pastırmanın, sucuğun bol olduğu.

İlhan'ın çocukluğu ise, tam da yoksulluğumuzun yıllarıyla buluştu. Ben lise son sınıftayken, babam, dükkanı da devretmişti. Birkaç yıl önce yaptığı evi satmıştı. Çevreye ünü yayılmış bir define arayıcısı olmuştu. Hitit höyüklerinden birinin tepesini, paftalara geçecek ölçekte uçurmuştu o kış. Birkaç sandık antika eser müzeye gidecekti. Bakır ya da bronz sini. Bakır çaydanlık. Toprak kaplar. Ama antikayla işi yoktu babamın. O altının kendisini, "saf" altını arıyordu. Ne yazık ki, Hitit kralları, onun böyle bir arzusu olacağını düşünmemişlerdi ve altın diyeceğimiz değerli madeni kullanmamışlardı o zaman.

Dedemin verdiği bir inek. Annemin bahçede büyüttüğü beş-on tavuk. Gene dedemin tükendikçe gönderdiği ekmeklik buğday, mercimek.. Evin küçük bahçesine ekilen biraz soğan, patates, lahana. Hepsi bu.. İlhan, büroda, çocukluğunun lezzetli anılarının yumuşak duygusuna kapıldığı zaman biraz yağda kaynatılmış suya un ve yumurta karıştırarak yapılan çılbırı pişirmeyi yeğlerdi. Bazan, Tokat işi reyhanlı pilavı da. Yağ-soğan, bulgur, reyhan, çemen.. İlhan, "Ben çamaşır yıkandığı günleri niye severdim bilir misin?" diye sorardı. "Niye severdin?" derdim. "Annem o gün bu pilavdan pişirirdi, akşama kadar da acıkmazdım!."

Henüz fakülte son sınıftaydım. İlhan da ilkokulu bitirmişti. Hiç bir okuma olanağı yoktu. Babam, İlhan'ı, bir berber yanına vermiş. 'Silik' bir anı olarak hafta sonunu bekleyişini anlatırdı. Ustanın vereceği bir lirayı da. Çok kalamamış berber yanında. Annem, Kuran Kursuna göndermiş.

Kurs, iki kilometre yukarda. Kızılcaköy'deydi. Naşide'nin anlattıklarını kafamda canlandırıyorum da, "*Anamızın kara koyun yününden ördüğü / Kaba başlığın ve eldivenin / Isıttığı çocuk*"un, hâlâ ve her sabah, erken kalkmış, başlığını geçirmiş, eldivenlerini takmış, sırtında ince bir ceket, ayaklarında lastik, evin kuranı bir omuzundan asılı, öğlen yiyeceği elinde, bazı günler o gece yağmış karın içersinde kaybolup çıkarak, köye doğru yürüdüğü sanısına kapılıyorum.

5

İlhan'ın ilkokulu bitirdiği yıl, ben de evlenmiştim. Fakülteyi bitirmeme bir yıl vardı. Rana, babamlarda kaldı. Bitirme sınavlarında bir dersten kalınca, *Pazar Postası*'na gelmiştim. Artova'ya gidecek yol param yoktu. Yazı parası isteyecektim Baki Kurtuluş'tan. 20 ya da 30 lira. Kurtuluş'ta genellikle para bulunmazdı. Oturmamı söylemişti. Bir yerden para gelecek, verecek diye düşünüyordum. Oturdum. Konuşuyorduk da. "Kal, burada çalış bir süre" demişti. *Pazar Postası*'nda düzeltmen. Sonra sekreter. Sonra yazı müdürlüğü. Veteriner hekimliğin yalnızca diplomada kalacağı yaşamımın başlangıcı yani.

O yaz Rana, Ankara'ya geldi, İlhan'la. Yenimahalle'de küçük bir ev kiralamıştık. İçiçe iki küçük odası vardı. Küçük bir mutfak, merdiven altında banyo için daracık bir yer. Ev eşyamız yok denecek gibiydi.

Eve taşındığımız sabahtı. Gazeteye gitmiştim. Para alacak, erken dönecektim. Kurtuluş'ta gene para yoktu. İstediğim yirmi otuz lira gibi bir şeydi gene. Ampul alacaktım. Çay bardağı yoktu, çay bardağı alacaktım. Yiyecek bir şeyler de.. Akşam hava kararıktan epeyce sonra, para alabildim. Dükkanlar kapanmadan bir kaç ampul, çay bardağı aldım. Dönüşte yiyecek bir iki şey de. Eve geldiğimde, Rana, gaz lambasını çıkarmış, yakmıştı. Artova'dan getirdiği bulgur ve yağla pilav pişirmişti. Ben de İlhan'la ampulleri taktım. Düğmeleri çevirdik. İlhan, Rana ve ben, o akşam ilk yemeği-

mizi yedik. İlhan bu evin yalnız küçük kardeşi değil, çocuğuydu da. Hemen hemen evleneceği güne değin, zorunlu ayrılıkların dışında, sofrada, hep birlikte olacağımız yılların ilk gün yemeğiydi bu.

Benim okumam nasıl da güç olmuştu. Babam açısından. İlk yıl, Mustafa amcamın yanına, Erzurum'a göndermişlerdi beni. Ertesi yıl okuyamamış, Artova'da kalmıştım. Babam, okutup okutmamak arasındaydı, kaygılıydı. Ortaokulu Tokat'ta bitirdim. Sivas lisesinde iki yıl okuyabildim. Pansiyon taksitleri daha ucuz diye Çorum'a geçtim. Son taksitlerimi ödemekte babam güçlük çekmiş, dedem göndermişti. Fakültede burslu okudum. Okumaktan başka gelecek açısından, hiçbir olanağımız yoktu. Şimdi ise İlhan'ın okuması, okuyabilmesi, benim yaşamımı yönlendiriyordu. Bunun için de, fakülteyi bitirdiğim zaman, veteriner hekim olarak görev almak, yani Ankara'dan ayrılmak istemedim. Bir yandan burs borcumu ödemem için sıkıştırılıyor —ki bu borcumu, ben içerdeyken İlhan ödeyip kapatacaktı— bir yandan da askere alınmam için aranıyordum. Ama her şeyden önce, İlhan liseyi bitirene değin, yollar arıyor, burs borcumu da, askerliği de ertelemeye çalışıyordum.

Ulus'ta çalışırken Cevat Dursunoğlu'na giderdim bazı günler. Torun sevgisini de anlatırdı. Çocukları büyütürken bir hayhuy içersindeydik, nasıl büyüdüler farkına bile varmadık, derdi. Oysa şimdi torunlarla daha çok birlikteyim derdi. Daha çok yanyana. Her anıyla, her sorusuyla, her sevinciyle, her üzüntüsüyle yanyana, içiçe. Benim de o yıllarım hayhuy içersinde geçiyordu. 1957 seçimlerinden sonra, Cemil Sait Barlas tutuklanmıştı. *Pazar Postası*, *Son Havadis* ve Kültür Basımevi, içiçeydi, ve parasal sorunlar içersinde boğulmuş gibiydi. Kurtuluş, basımevinden ayrılmıştı. Parasal sorunlar ise artmaya devam ediyordu. Bir yıl kadar sonra da, Barlas, basımevini satarak, *Pazar Postası*'nı ve *Son Havadis*'i Ankara'da kapatacaktı. *Ulus*'a almışlardı beni. Basımevinde, idari kadroda gece çalışıyordum. *Ulus* ikide bir kapatılıyordu. 28 Nisan 1960'ta da kapatılmıştı. Olaylar ar-

tarak yoğunlaşıyordu. Hemen her gün evden kente iniyor, "fısıltı" gazetesini "okuyor", günlük olayları öğreniyor, akşamları eve dönüyordum. 14 Mayıs, Demokrat Partinin kuruluş günüdür. Kızılay'a inmiştik. O gün akşam eve dönemedim. Kızılay'daki göstericiler arasından gözaltına alınmış, sonra da tutuklanmıştım. 1957 seçimleri öncesinde *Barışta* ve 27 Mayıs öncesinde *Suları* dünyaya gelmişti. Dursunoğlu'nun deyişiyle "hayhuy" içersinde büyüyordu çocuklar. İlhan da ortaokulu ve liseyi bitirmişti. Hukuk fakültesine girdi. Artık benim de askere gitme zamanım gelmişti.

6

Kurayı Şemdinli'ye çektiğimde, bir subay, "vatanın her yanı bir" demişti.. Şemdinli'ye gidince, Rana ve çocuklar da, Artova'ya babamın yanına gittiler. İlhan'a dayım bir iş bulmuştu. İlhan o yıl yurda taşındı. *Ulus*'un genel yayın yönetmeni Seyfettin Turhan, Şemdinli'den bir röportajla dönmemi istemişti. İlkin "Vatanın Her Yanı Bir" başlığı altında yazmayı düşündüğüm "Şemdinli Röportajı", beni, giderek derine çekiyordu. Çeşitli kaynaklara gereksinme duymaya başlamıştım. Bunları İlhan'a notlar halinde iletmeye başladım. İlhan, Milli Kütüphaneden, gazeteleri, dergileri tarıyor, istediğim kupürleri çıkarıyor, bana gönderiyordu. Giderek bu karşılıklı çalışma, derinleşmeye, yoğunlaşmaya başladı. Bölgenin toplumsal, iktisadi ve tarihsel yapısını bütünlüğüyle kavrayabilmek, birçok önbilgiyi gerektiriyordu. "Körfez"e egemen olma doğrultusunda, İngiltere, Almanya ve feodal-emperyalist devlet olarak Çarlık Rusyası arasında sürmüş olan emperyalist çekişmeler, Şemdinli bölgesinde başveren çeşitli olayların temel nedenini oluşturuyordu. "Körfez", bugün olduğu gibi, petrol ülkelerine açılan bir körfez olduğu için değil, Uzak-Doğu yolunu tuttuğu için önem taşıyordu. Almanlar Berlin'den Bağdat'a kara yoluyla Körfeze ulaşmak, Çarlık Rusyası Kuzey Irak'tan Körfeze sarkmak ve İngilizlerin elinde tuttuğu Hint yolunu burada kesmek istiyorlardı.

Şemdinli, jeopolitik önemi gereği olduğu kadar, güneydoğudan Kafkas içlerine kadar bölgeyi etkisinde bulunduran nakşbendi tekkesinin önemi dolayısıyla da, emperyalist devletler arasındaki çekişmeyi, bağrında beliren ve birbirinden kopuk gibi görünen olaylarda açığa vuruyordu. Bütün bu olayları, bütünlüğü içersinde yerine oturtabilmek, en az yüzyıllık bir tarihin irdelenmesini gerektiriyordu. Bu da yetmiyordu. Nakşbendi tekkesi ve dini lideri, bu liderlikten gelen ailenin çocukları, farklı olaylar içersinde ortaya çıkıyor, dolayısıyla, nakşbendilik, nakşbendiliğin yayılması, etkinliği, Nehri şeyhliğinin bölgedeki yeri ve önemi, Cumhuriyetten önce ve sonra bölgede görülen isyanlar gibi konular, beni bir yandan köy köy dolaşarak bilgi toplamaya, bir yandan da kitap, dergi ve gazetelere başvurmaya yöneltiyordu. Ama ikincisini Şemdinli'de bulmak olanaksızdı. Yerinde toplanan bilgiler, yazılı metinlerden toplanacak bilgilerin ipuçlarını veriyor; yazılı metinler, yerinde toplanması gereken bilgilerin yönünü ve çerçevesini belirliyor, her iki gereksinme de birbirine dikişlenerek artıyordu. Posta, kışın, yirmi-yirmibeş günde gelebiliyordu. Bu bakımdan mektupla iletişim, zaman kaybına neden oluyordu. Hemen her postadan İlhan'ın mektubu, notları, gönderdiği bir-iki kitap çıkıyordu.

Şunu da ekleyeyim ki, *Şemdinli Röportajı*nı hazırlamaya başladığım zaman, bilgilerim çok sınırlıydı, yüzeyseldi; bu röportaja doğrudan yansımayan, ama röportajın temel dayanağını oluşturan sayısız kitap, gazete, dergi, İlhan'ın çabalarıyla bana ulaştı. Gene de röportaj, birçok eksik ile birçok yanlış ile çıktı diyebilirim. Örneğin nakşbendilik konusunda, gereken bilgiyi, ancak, röportaj yayınlandıktan sonra, İstanbul Üniversitesi kitaplığından bulabildim. *Şerefname*'yi Türk Tarih Kurumu kitaplığında inceleyebilmek için, benim Ankara'ya gelmem zorunlu olmuştu. Bilimsel bilgilerden yoksunluk, yorumlarda, yanılgılara neden olmuştu. Bunlar arasında, aşiret yapısını tam olarak kavrayamamış olmam, toplumsal gelişmenin aşamalarını bilmemem, devletleşme ve uluslaşma evrelerini birbiriyle özdeş kavramlar olarak ele

almam ve daha başka birçok şey, bu röportajın eksiklerinin ve yanlışlarının temelini oluşturur. Ama, engin gönüllülükle bağdaşmayacak gibi görünse de, şunu da çekinmeden söyleyebilirim: *Şemdinli Röportajı*, kendi türünde, Türkiye'de yayınlanmış en iyi röportajlardan biridir. 'Kendi türünde' sözlerini, bir "röportaj" olması nedeniyle değil, röportaj içersinde değişik bir tür olması anlamında kullanıyorum. Şöyle bir "tür" ki, bir bölgenin tarihsel derinliğinden güncel olana değin, bir tür araştırma özelliği taşıyan bir röportaj olmasıdır. Bu röportajda İlhan'ın payı, yarıyarıyadır; yazılı metinlerin toplanması, derlenmesi İlhan'ın emeğinin ürünüdür, ve bunlar, Şemdinli'deyken bana ulaşmamış olsaydı, röportajın yerel araştırmasına doğru bir yön veremez, çerçevesini genişliğine geliştiremezdim.

Şemdinli Röportajı, yazılı ürünlerimizi birlikte oluşturmamızın ilk deneyimi olmakla kalmadı, bunu izleyecek olan yayın yaşamım da, ayrılmamacasına İlhan'ın emeğiyle içiçe geçti.

7

Askerden döndüğümde bir süre işsiz kalmıştım. Dokuz ay kadar sonra da, İlhan'la, Sol Yayınları'nı kurduk. İlhan, aynı zamanda Hukuk Fakültesinde öğrenciydi. Yayınevinin en yorucu zihinsel işleri ile en yorucu bedensel işleri, her gün, her saat içiçeydi ve gündelik işlerin tamamlanması, evde, gece geç saatlere kadar birlikte çalışmamızı da gerektiriyordu. İlhan, bir gün, "Ağbey, sınavlara bir ay kaldı, biraz da ders çalışmam gerekiyor" dediğinde, ben, bir yandan, bugüne kadar niçin bunu düşünmediğimi, bir yandan da yalnız başıma bu işleri nasıl kotaracağımı düşünmüştüm.

İlhan, bir ay değil ama, yirmi gün kadar çalışma olanağı buldu, ve yurtta kesintisiz çalışabileceğini söyleyerek, bir süre evden ayrıldı. Sınavlar arasında geliyor, birlikte kaldığımız birkaç saati de çalışarak geçiriyordu. Ensonu, son sınavına girecekti. Geçen yıl verdiği küçük derslerden biriydi. Kay-

gılı da değildi. Sınavdan çıktığı gün eve gelecekti. O gün, eve dönmedi. Ertesi gün eve geldiğimde, Rana'yı kaygılanmış buldum. Yurda gitim. İlhan'ı yurtta odasında bulamadım. Yurdun önündeki yola çıktım. Elleri ceplerinde, başı öne eğik, yurda döner gördüm. Yanyana geldiğimizde gülemedi. Sarsılmıştı. Yıkılmış gibiydi. Son dersten kaldığını söyledi. "Eve gidelim, konuşuruz!" demiştim. "Bugün iyi değilim, yarın, eşyalarımı toplar gelirim!." dedi. Hemen orada kendisiyle biraz konuşmak gereğini duydum. "Yayınevini birlikte kurduk, yürütebilirsek, birlikte yürütürüz" dedim. "Üzülmeni anlıyorum ama fazla kaygılanmana gerek yok. Başaramazsak, gene birlikte birşeyler yaparız. Artık şurda ya da burda ücretli olarak çalışmak, bizim için olanaksız görünüyor. Birlikte çalışır, sorunlarımızı birlikte çözeriz.." Yüzünde sevinç ışığı yanmadı ama, biraz önceki "yıkıntı" silinir gibi olmuştu. "Mademki gelmiyorsun, bu akşam bir yerde birşeyler iç, iç sıkıntını dağıtıverir" demiştim. Öpüp ayrılmıştım. Geç vakit eve gelebildim. Ertesi gün, İlhan'ı, gülerek karşıladık. İlhan da çok geçmeden sıyrılıverdi bu üzüntüsünden.

Ama, hemen arkasından askerliği geldi. Kıtasına hareket edeceği gün, savcılığa çağrılmıştım. Beni yalnız bırakmak istememişti. Savcılığa İlhan'la birlikte gitmiştik. Öğleden sonraydı. O gün tutuklandım. Cezaevine, o gece yatak getirdi. Onun ömrünün birkaç yılını alacak olan, cezaevine yatak ve benzeri eşya taşıma, ilk kez, 1 Şubat 1966'da başlamış oldu.

Ertesi gün görüş günüydü. Ama ne İlhan, ne Rana geliyor, ne de yiyecek bir şey gönderiyorlardı. Görüşün bitmesine az kala, İlhan'la amcam geldiler. O sabah, İlhan büroya gelmiş, İsmail amcamla orada buluşup, bana gelmeyi kararlaştırmışlar. Ama büroya arkalarından polisler gelmiş, arama yapmışlar. Küçük odadan ve birkaç çekmecesinden başka bir şey olmayan büroda, arama, üç-dört saat sürmüş. Ardından, evden telefona yanıt verilmiyor diye, eve gitmişler. Evde de sabahtan başlayan arama sürüyormuş. Onun için görüşe son anda yetişmişlerdi.

Beş-altı yıl değilse bile beş-altı ay yatacağımı anlayarak koğuşa dönmüştüm. Ertesi gün, kapılar kapandıktan bir süre sonraydı ki, demir kapının sesi duyuldu. Deneyimli mahkumlardan biri "Bu da nesi bu saatte, diyordu, ya tahliye, ya da arama!." İçeri giren kısa boylu bir gardiyan, şöyle bir süre koğuştakilere baktıktan sonra, ortalığa adımı söylemişti. "Benim" demiştim. "Tahliyesin, hazırlan!" demişti. Ben, pek inanmamıştım. Bir "oyun" olabilir diye düşünmüştüm. Yatağımı almadan, öyle çıkıverdim. Kapının önüne çıktığımda İlhan'ı ve amcamı, beni bekliyor buldum. İlhan'la öpüşürken fotoğrafımız çekiliyordu. İlk kez fotoğrafımız yayınlanacaktı, *Ulus*'ta ve İlhan'la.

İki gün sonra da, İlhan askere gitti. Yozgat'a. Şimdi, bazan bir kırda açmış mor çiçeklere doğru koşmanın sevincini, bazan yağmur altında ıslanmış olmanın iç sıkıntısını, bazan dere kıyısında oltaya vuran bir sazan balığının çocukta uyandırdığı coşkuyu anımsatan o günlerden kalma anılar da vurur belleğimin dört bir yanından, hiç umulmadık bir şeyin başlattığı çağrışımların ucunda açıverirler. Sevinçle hüzün yumaklaşır. Ama o askerlik günlerinin anılarından da çok sevdiğim, o günlerde çektirdiği ve yeni bulduğum bir fotoğrafı var bende. İlhan'ın askere ilk gittiği günlerde çektirdiği fotoğraf, bu sıcak duygularla örtüşüyor. Ve ne kadar son yıllarındaki yüzünden çok uzakta bir yüz ise de, ve ne kadar "bıyık"sız düşünemediğimiz bir İlhan ise de, onu yitirdikten sonra gördüğüm, ve bu nedenle de onunla bir an olsun, bir kez olsun yeniden yüzyüze gelme özlemini, şöyle birdenbire, şöyle bir an dindiriveren bir fotoğraf bu. Bu kez, sigarası ağzında. Yılların ötesinde o. Gözlerindeki pırıltı, aklından bir şeylerin geçtiğini düşündürüyor gibi. Yüzü, erginlikten delikanlılığa geçişin yüzü. Henüz o en yakışıklı olduğu otuz altı yaşının çizgileri egemen de değil. Yalınlığı, içtenliği, gösterişten her zaman ayrı durmuş gündelik duruşuyla, bakışlarıyla... — Ve bu fotoğraf, asker giysisi içersindeki bu fotoğraf, acının en çıldırtan yerini de vurguluyor. Kendi halkının, kendi yurdunun, hiç tanımadığı, bilmediği insanlarının, ken-

disini, beklemediği bir yerde, yaşamdan koparışının çılgınlığını. Gündelik ellerin gün ışığında çektiği bu fotoğraf, benim düşüncemde, tarihin derinleştirdiği karanlığı ışıtıyor.

8

Daha geçen gün Karşıyaka sinliğinde dolaşırken, yüzyüze tanımadığım bir dostla, Yaşar Çağlayan'la karşılaşıverdim. Sininin yazısında. Ne iç burkucudur bu karşılaşmalar, böyle tanışmalar. "Gelecekte" diye yazmışlar sinine, "özüne kavuşacak insanoğlu, özüne ve kendi özbenliğine, baharda canlanan doğaya bakıp, kendi gücüne bir daha inanacak, canlanacak." Nasıl bir canlanış, nasıl bir canlanmak. O bilinçli varlık, o bilincin kaynağı, kendisi bir kez yaşamın kendisinden ayrıldıktan ve o örgenlenme dağıldıktan sonra! Dağılan hücrelerdeki karbonun, kalsiyumun, demirin, bir başka canlının varlığında, ve hatta bir bilinçli varlığın bilinci üreten kaynağında bulunacak olması, o bizim yitirdiğimizi, o yitirmiş olduğumuzu, parça parça da olsa bize getirebilecek mi? Maddenin, başkalaşarak da olsa, sonsuz devinimi içersinde, dolaşarak, canlıdan toprağa, topraktan canlıya, canlıdan bilinçli varlığa geçmiş olması, o belirli bilinçli bir varlığın kendisinin yaşama yeniden dönmesi midir? Ölümden yaşama, belirli bir bilinçli varlığın o kendisi olan kendine dönmesi olanaklı mı? Sovyet ozanı Voznezenski'nin, Mayakovski'nin göğsündeki kurşunun gömleğinden geri çıkarak, çekmeceye düşmekte olan tabancanın namlusuna geri girdiğini, bir bilginin formüllerine dayanarak düşleyebilmesi de; yani zamanın gerisinde bir zamana varılabileceğinin ya da zamanın geriye doğru yaşanabileceğinin düşlenmesi, geçmişi yaşamak, yaşayabilmek de, bana eski ve geleneksel ve o ölçüde dinsel inancın yeni bir biçimlenişi olarak göründü.

Öyleyse, ürettiği maddi ve manevi değerler yanında, aramızdan ayrılmış olandan bize kalan nedir, diye düşünürüm. Onun yaşamının bize katışan yanı mı, ondan algıladıklarımı-

zın bilincimizde yansıması mıdır bizde yaşamakta olan. Yani yalnızca o mu, kendisi olan o mu? "Doğuş"u dışlarsak, yakın ve uzak toplumsal çevremizden kendimizi soyutladığımızı bir an tasarladığımızda, biz, bu kendimiz olan varlıktan bir başka varlık olacağımızı da tasarlayabiliriz. Bir insanın yaşamı, toplumsal varlığın bir üyesi olan bireyin yaşamı, toplumsal çevresiyle oluşur, ve çevresinde, herkes, farklı ölçeklerde, farklı biçimlerde, bu "ben" olanın "ben"ini oluşturur. Burada "ben", hem özerk bir varlıktır, hem de çevresine yargılıdır, özerk değildir. Birey, kime en yakın yerde duruyorsa, onun yaşamında, onun varlığında, işte o, o denli vardır; onun varlığının, yaşamı içersinde kaynaşmış en önemli parçasıdır.

Bazan insan, tanıdığı birini yitirdiğinde, onu ne kadar az görmüş, onunla ne kadar az karşılaşmışsa, o kadar net anımsayabilir bu gördüğü, karşılaştığı anları. Bu birlikte olma anının aralıkları giderek birbirine yaklaştıkça, hemen çok şey, gündelik şeylere dönüşür. Ve bu birlikte olma anları aralıksız bütünleştiği zaman, bu, daha da yoğunlaşır. Ve o, bir gün yaşamdan, yaşamımızdan ayrıldığı zaman, kendi yaşamımızda, ellerimizde tutar gibi kaskatı bir boşluğa çekildiğimizi, bir yanımızın düştüğünü, kendimizin eksildiğini birden kavrarız. Bu kez, tersine bir arayışla, özlemle kuşatılır insan. Duygularımızla, düşüncelerimizle, düşlerimizle, tasarılarımızla, her şeyimizle, ona, onun bıraktığı boşluğa çekiliriz. Belleğimizin en derinlerinden en uç doruklarına değin, binlerce şey silinir, bir su sürekli akar gibi, bir akım sürekli uyarır gibi, yalnız o geliverir, o kuşatır benliğimizi. Kırmızılaşmış bir eylül güneşi, bir ilkyaz yağmuru, eriyen kar, yeni açmış bir ağaç, bir park, kalabalığın akıştığı bir bulvar, sessiz bir kır yolu, yeni çıkmış bir meyve, birlikte geçilmiş bir sokak, bir anahtarlık, bir çocuğun babasının elinden tutuşu. Her şey, her şey, belleğimizdeki binlerce şeyin arasından kendine açık, düz bir yol bulur, ve onu bulur. Herhangi bir anında, herhangi bir duruşunda, herhangi bir özleminde.

İlhan'la birlikte çıkardık evden. Birlikte gelirdik çalışmaya. Birlikte çıkardık bürodan. Birlikte alırdık eve götüreceği-

miz şeyleri. Birlikte dönerdik eve. Birlikte olurduk evde de. Aynı nesneler, aynı sesler, aynı gazete, dergi, kitap. Aynı sorunlar, aynı sevinişler. Aynı acılar.

Hemen her kitapta, hemen her tümcesinde, ya aynı zamanda, ya birbirini izleyerek. Bilimsel bilgilerle donanmaya başlayınca, bir bakıma kendimi hiçbir biçimde doyuramadığım yazın türlerinden çekilmeye, eğer bir gün yazına dönersem, ancak bu bilgileri soğurduktan sonra dönmeye karar vermiş gibi, kendime uğraş edindiğim konulara eğildiğimde, İlhan, bu yazıların ayrılmaz bir parçası oldu. Konular, hemen ilk doğuşlarında, onunla tartışılarak oluştu. Yazılarımı uzun yıllar İlhan tape etti. Hemen hepsini ilk kez ve basılmadan o okudu. Eleştirilerini getirdi. Beğenilerini getirdi. Düşüncelerimiz, yorumlarımız, tezlerimiz, öylesine birbiriyle çakışmış, kaynaşmıştı ki, dışımızdan gelen eleştiriler, onun ağbeyi olan bana değil, kendisinin de ortağı olan düşüncelere, yorumlara, tezlere, birer eleştiri olabilirdi. Çevirilerin bir çoğunun tapesi, düzeltimi, basımevi işleri, siparişlerin paketlenmesi, mektupların yazılması, parasal sorunların yürütülmesi, hemen hepsi, yavaş yavaş benim üzerimden İlhan'ın omuzlarına kaydı. "*Ne çok koşmuştuk seninle / Düşüncelerin akıp çoğaldığı sayfalarda / Kaygıyla kolkola ve umutla da / Hüzünle kolkola ve sevinçle de / Çarpan bir yürekle ve soluk soluğa*"

19 Mayıs 1971. İlhan, Ankara Emniyet Sarayının müteferrikasında. Bir komiser gözetiminde kısa sürecek bir görüş. 20 Mayıs 1971. İlhan, Emniyet Sarayının önünde bizi bindirdikleri arabanın yanında, yüzünde eksilmeyen gülüşüyle. 21 Mayıs 1971. İlhan, İstanbul'da Sansaryan Hanında, parmakizi için tutulup basılan ellerimdeki boyayı yıkadığım lavabonun yanında, yanıbaşımda. 22 Mayıs 1971. İlhan'ın yazısı. Davutpaşa Kışlası nizamiyesindeki defterde: "Ağbey iyi misin?" Haziran ortaları. Yeniden getirildiğimiz Ankara Emniyet Sarayının önünde bekliyor İlhan. Pencereden, bir polis gösteriyor İlhan'ı. İlhan gözaltına alındığımız Yıldırım Bölgede ertesi gün. Veteriner Okulunda kurulmuş

Yayınevi, Demir İşhanı – 1973

bulunan askeri mahkemece tutuklanıp, cezaevi arabasıyla, Yıldırım Bölgeye eşyalarımızı almak için getirildiğimizde, İlhan, gözaltı nizamiyesinde. Bir bileğim bir başka arkadaşın bileğine kelepçeli, ama parmaklıklı küçük pencerenin aralığından görüyorum İlhan'ı. Bana para gönderiyor. İlhan, 1 Nolu Askeri Cezaevinin görüş kabininde. Ve üçbuçuk yıl, yalnızca iki kez görüşemedik İlhan'la. Bir keresinde "kardeşler" ile de görüş yasaklanmıştı. Ve ikincisi Merkez Cezaevine geldiğimde, bir haftalığına Ege'ye doğru gitmişti. O görüşte de kartıyla buluşmuştum. Ve her duruşmada, İlhan salondaki dinleyiciler arasında. Ve her adliyeye getirilişimde, bir olanak yaratıp görüşerek. "*Ne çok buluşmuştuk seninle / Görüş yerinde / Nezaretin parmaklığında / Mahkeme kapısında..*" Parasal boğuntuların içersinde, evin tüm yükünü omuzlayarak. Ve 12 Temmuz 1974. Merkez cezaevinin kapısı içerden açılıp serbest bırakıldığımda, İlhan orada, yanıbaşımda.

Çekilmiş fotoğrafları. Şimdi içlerinden bazılarını büyüttüklerim de var. Benim çıkmamı beklerken, cezaevinin kapısı önünde çekilmiş bir grupta da. Ön sırada; Tosun, İlhan, Rana, Suları. Arka sırada: Kadriye, Barışta. İlhan'ın başı arkasında yeni bir yüz. "Halim" demişti İlhan, "Ahmet ağbeyimizin yeni damadı." Geçen gün, Karşıyaka'dan dönerken Kızılay'da inmiştim. Elimde naylon torba, içersinde küçük bir bidon, İlhan'ın aldığı su bidonlarından biri. Gidiyordum kalabalığın arasında. Biri "Ağbey" dedi. Döndüm, Halim'di. Zamanın varsa bir yerde oturalım demişti. Oturmuştuk: İlhan ağbeyi dedi, ilk o gün cezaevinin kapısında tanımıştım. Benim de kolumdan tutarak, oyuna, aralarına aldı. İlk kez o gün duymuştum o türküyü. Hep onu söylüyordu: "*Ağ taşı kaldırsalar / Yılanı öldürseler.*" Türküler mi İlhan'da aktı, İlhan mı türkülerde aktı! Yurdunun türkülerini özverili kişiliğinde yorumladığı bir ezgiyle akıtırdı. O en uçucu, o hemen oracıkta kayboluveren sesini, ölüm o kadar ansızın, o denli beklenmedik bir yerde vurdu ki, bu teknik donanımın ortasında, hemen hiçbir yere tutulmamış sesi. Metin ile karşılık-

lı şiir okumuştuk Vahap'larda. Bir ay kadar önce. Metin ameliyathaneye götürülecek ve ben pusunun tedirginliğinde. Ölümün gözettiği iki konuk gibiydik, ve İlhan, öyle izliyordu bizi. Sessiz. Şimdi bir bant var. İlhan'ın bizi baştan sona dinlediği, İlhan'ın sesi yok; ve İlhan da...

Serdar, yurtdışından bir bant istemiş İlhan'dan. Bantı doldurmuşlar, biraz boş yer kalmış. Gül ile birlikte söyledikleri bir türkü: "*Engin ol gönül engin ol*" İlhan'ın sesi, kabartma bir yazının gölgesi gibi düşüyor Gül'ün sesinin yanına. Gül, acılı sesiyle gür, İlhan acıyı yumuşatan sesiyle engin. Ve şimdi, o hep dinlemek istediğim sesi bir kez daha dinleyecek gücü kendimde bulabilmek için, kaç yıl beklemem gerektiğini kestiremiyorum. "*Nereye gitsen orada / Nerede dursan orada / Ilık ve yumuşak bir ses akardı türkülere / Acıyı yumuşatan / Şimdi kaybolmuş ve bulunamayacak olan*"

9

1973'ün başlarında içerde ikinci yılı doldurmak üzereydim. İlhan'ın tüm olanakları tükenmişti. Elde bulunan beş-on kitap için Cumhuriyet Savcılığında ifadesi alındığında, satılacak kitap da kalmamış gibiydi. Yeniden kitap yayınlamak için İlhan olanaklar arıyordu. Yeni bir yayınevi kurmayı çok zamandır düşünüyorduk. İdeolojik kitaplar dışındaki bilimsel kitaplardan oluşacak bir yayın... Adını birlikte düşündük. Görüşlerin birinde, "*Onur Yayınları*" olmasını kararlaştırdık. Amblemin, biçim olarak, "*Sol Yayınları*"na benzemesini, kapak yazılarının ayrı bir karakterde, ama aynı düzen içersinde basılmasını, sırttaki yuvarlak nokta yerine, kare nokta konmasını da. İlhan, Darwin'in *İnsanın Türeyişi*'ni dizgiye verdi. Büroyu masa ve sandalyeleriyle birlikte devretmiş, aldığı bonoyu kağıtçıya ciro etmişti. Kitabın baskısı tamamlanmış, basımevi, parasını almadan vermem diye diretiyordu. Ciro ettiği bono ödenmemiş, masa ve sandalyeleri alan mühendis ise kaybolmuştu. *Onur Yayınları*'nın ilk kitabı, bu koşullar içinde yayınlandı.

Babamızdan kalan tek mal, kerpiç bir evdi. Annem evi satmamızı istemişti. Zorluklar dayatmıştı. Yirmi bin lira veriyorlarmış. İlhan satmak için Artova'ya gittiğinde, zorlandığında, on yedi bin liraya satıvermiş evi. Zafer Çarşısında altmış bin lira hava parasına anlaşarak, bir dükkan devralmış, bunu İsmail amcamın ve Esma ablamın taşınmaz ipoteği karşılığı alınan borçla ödemişti. Geçen gün, Barışta ile kapak yazıları ve klişeleri arasında "*Onur Yayınları*"nın amblemini arıyorduk. 7 Kasım, İlhan günü. O gün hazırlayacağım ilana, "Onur Yayınları Kurucusu ve Emekçisi" yazarken, "*Onur Yayınları*" yerine, amblemini koymayı düşünmüştük. Klişeyi de onun için arıyorduk. İlhan'ın abecesel olarak özenle sıraladığı, sessiz ve bir şey söylemeyen zarfların arasından, kitabevinin yıllarca vitrin camında duran yazısı çıkıverdi: "*Onur* - Kitap, Yayın, Plak". Bir umudun, bir sevincin, bir heyecanın tarihiydi sanki. İlhan'ın eli olmayan elleri, gözü olmayan gözleri, geleceği açıklamayan umutları.

Tam da "Dev-Genç" sanığı olarak iki yıl tutuklu kaldığım askeri cezaevinden, kesinleşmiş mahkumiyetlerim dolayısıyla Merkez Cezaevine gönderildiğim günlerdi. İlhan gene bir gün görüşte yoktu. Rana, "Kitapları vereceklermiş, İlhan oraya gitti!" demişti. Biraz sonra da İlhan geldi. Gülüşünün altında sıkıntısı vardı. Hemen bütün kitapların İzmir'de bir sulh ceza mahkemesince iki yıl önce toplatılmış olduğunu söylemişler. *Kapital*, *Atom Bombası Çocukları*, *Buzların Çözülüşü* ve *Sosyal Demokratların Çıkmazı* dışında hemen hepsini. "Ben de öyle bıraktım geldim!" demişti.

Halit Çelenk itiraz dilekçesini yazmış, gerekli belgeleri eklemiş, bir üst mahkemeye yollamıştı. 73'ün sonlarına doğru, asliye ceza mahkemesi, toplatma kararını kaldırdı. Sayılmadan alınan ve Ankara Adliyesine bırakılan kitaplar, gene sayılmadan, İlhan'a teslim edildi. Kuşkusuz bazı parasal sorunlarımızın çözülmesinde bir destek oldu bu. Ama, ben cezaevindeyken dizgiye verdiği *Sol Yayınları*'nın iki kitabını, ben cezaevinden çıktıktan sonra basımevinden alıp parasını ödedikten sonra, yalnızca bin liramız kalmıştı bankada. Ne

var ki, yeniden başlayabilmek için, benim için gerekli olan hemen her şey vardı. Ve her şeyden önce İlhan vardı. Ve onun, ben içerdeyken başlattığı iki yayınevi ve bir kitabevi de.

10

Benim içerde olduğum, uzun yıllar sürecek mahkumiyetler aldığım günler, İlhan'ın da gönül kapısını bir bakıma kapalı tuttuğu günler oldu. Çıkmam olasılığı ufukta belirince, gönlündeki tohum ısınmaya, filizlenmeye başlamış olmalı. Gönül gizlerini ben bilmezdim. Rana'ya anlattığı olurmuş zaman zaman. Cezaevinden yeni çıktığım günlerdeydi. Gül'le eve gelmişlerdi bir iki kez. Giderek bu yakınlık, bu sevgi, tutkuya dönüşüyordu. Ben Şemdinli'ye gittiğimde çalıştığı yerden aldığı bel ağrıları artmış, ensonu ameliyat olmaya karar vermişti. Gül, o zaman sürekli yanında oldu, ya da, İlhan, sürekli Gül'ü yanında aradı.

Sevincin anımsandığı, sevinci anımsatan günler vardır insanların yaşamlarında. Aynı ayın adını, aynı günün rakamını taşıyan günler, o yaşanan günlerin kendisi değildir ama, özünde bir yanılsamadan başka bir şey değildir ama, kendimizi bilerek bu yanılsamanın çekimine bırakırız. 5 Temmuz, İlhan için öyle bir gün oluverdi 1976 yılında. Bunu izleyen yıllarda, "Yemeği dün akşam Gül'le dışarda yedik!" dediğinde "Ha, evliliğinizin yıldönümü müydü?" diye sorardım. Ne acı ki, ne İlhan bu tümcesini çok yineleyebildi, ne de ben yanıtımı. Türküler, bir yerden ayrılırken "allahaısmarladık" diyemezdi de, "güle güle" derdi. Bu gün, nereden aktı, nereden dolaştı geldi, bilemiyorum, kendiliğinden "Hadi eyvallah!" deyiverdi. Sonra bir an durdu, "Anne dedi, eskiden babam 'hadi eyvallah' mı derdi?" Ayrılırken, "hadi eyvallah!." derdi İlhan, her zaman.. "Hadi eyvallah" diyecek zamanı bile olmadı giderken, sonsuz olana göçerken. Ve 1981 yılının "5 Temmuz"unun, beş temmuz olduğunu, İlhan'ın sözleri değil, ertesi sabah gittiğim sininde Gül'ün kalbi üzerine koyduğu

kırmızı bir gül anımsattı. Sevinci anımsatan günlerin, sevinci doğuran günler olduğuna insan ne de çabuk uyarlanıyormuş. Şimdi ise, sevinci anımsatan günler, acıyı yeniden doğuruyor, büyütüyor, acı üstünde acı bir gül açıyor. Sini üzerinde duran bir gül gibi acı ve kalbi üzerinde açan bir gül gibi keder kokusunda.

Her insanın yinelemeyi sevdiği bazı anıları vardır. Daha çok yinelenmiş olanlar da, çocukluğuna yaklaşan anılardır. Olayın geçtiği andan ne kadar uzaklaşmış olunursa, o kadar çok yinelenme olanağı vardır da ondan. İlhan çocukluk anılarını, doğaldır ki, daha çok akranı arkadaşlarına anlatmıştır. Ama birkaç anısını bize de yinelemeyi severdi. Biraz da onun içindir ki, bu anıları yineleyerek yazmak beni de dindiriyor.

Geçen gün, Türküler'in vesikalık fotoğrafını çektirmiş elinden tutmuş çıkıyordum. Pasajın çıkışındaki satıcıda, oyuncaklar arasında duran bir tabancaya elini uzatıverdi. "Bunu bana alır mısın amca?" dedi. İçimi sarsan, kanatan, bunun bir "soru" oluşu mu, yoksa isteğin, özlemin kendisi miydi? Çocukluğunda bir tabancası olsun istermiş İlhan da. Oyuncak tabancalardan. Şimdiki gibi, pahalı, gerçeğine yakın çeşitli oyuncak tabanca da yoktu. Düşlediği, olsa olsa mantar tabancası olmalı. Ama olmamış hiçbir zaman. Bana da açmamış, benden de istememiş olmalı. İlhan'da bu özlem o denli süregelmiş büyümüş ki, "Oğlum olsun, ona tabanca alacağım!" diye düş kurmuş. Çocukluğunun belki de en uzak ve o denli en büyük düşünü.

Gül çocuk beklerken, İlhan, çocukluğunun sessiz ırmakları gibi içersinde akarak o güne gelen bu düşünü eskitememiş olmanın özlemiyle, bir oğlunun olmasını istediğini söylüyordu. Şimdiye değin, benden oldukça küçük olan yakınlarımıza, dostlarımıza, "oğul" haberini, önceden verdiğim olmuştur. O güne değin, raslantılar, sezilerimle örtüştüğü için, İlhan da, sessiz, sormadan bekler olmuştu, "oğlun olacak" dememi. Biraz geç de olsa, bu kısa tümceyi işitti benden. Adını da düşündüm. O zaman kimseye söylemedim ama, belki ölürsem diye yazılarımı topladığım dosyanın girişine yazı-

Yayınevi, İnkilâp Sokak – 1975

verdim.

Türküler'in ilk yaş gününe küçük bir gümüş kaplama çerçeve götürecektim. Çerçevenin içersinde tükenmez kalemle İlhan'ın iç yüzüne yazdığı not bulunan "Samsun" paketi kağıdı vardı: "Ağbeyime bir kız adı bulmak düştü. Selam, 21 Mart 1978 / Oda no: 307, Tel: 323", ve imza. Gece yarısı kızı olduğunu öğrenince, bizim evin kapısına gelmiş, üzüntüsünden zili çalmaktan vazgeçmiş. Sabahleyin kapıcıya kapıyı açınca, paspasın üzerine düşen kağıdı bulmuş Rana. "İlhan'ın bir kızı olmuş!" diyerek girmişti odaya. Kız olduğuna hiç mi hiç üzülmemiştim. Ama Ilhan'ın üzüldüğünü düşünerek, derin bir üzüntüye kapılmıştım. Şimdi düşünüyorum da, acılarla biçilmemiş insanlar, yaşamın ve sevincin ta kendisini üzüntüye dönüştürmekte, yapay acılar türetmekte, ne

kadar da yaratıcı oluyorlar.

İlhan, "tabanca" ve "oğul" düşünü bir süre daha yineledi. Gül'e yanımızda takılırdı da. Ama çok geçmedi. "Türküler" tatlı mı tatlı, sevimli mi sevimli, güzel mi güzel bir kız olmaya başlayınca, İlhan'ın sevinci, çocukluk düşünü örtüverdi. Daha altı yedi aylıkken bazı sözcükleri söylemeye, bir yaşına gelmeden kısa tümceler kurmaya başlayınca, İlhan, artık "oğlum olsaydı" demedi. Birkaç gün Türküler'den ayrı kalınca, Gül'e, "Elimde değil, birkaç gün de olsa, çok özlüyorum bu kızı!" dermiş.

5 Kasım günü nezarete yanıma getirildiğinde, hemen ilk sözleri arasında, "Ağbey, demişti, sabahleyin çıkarken Türküler uyuyordu, uyandırmaya kıyamadım, öpüp ayrıldım!" Bizi arabada döverlerken İlhan'ın sesi çıkmadı hiç. Arabadan indiğimizde, yere bir kez daha düşüp doğrulduktan sonra, yeniden dövmeye başladıklarında bizi, tutanaklardan aktarıyorum, başçavuşa, "Küçük kızımı uyandırmaya kıyamadan buraya geldim, bizi dövdürmeyin!" demişti. Kendisi için, kendi canı için istediği bir şey yoktu bu yakarışta. O en kutsal olanı, en kutsal hakkını, yaşam hakkını, Türküler için, Türküler ve Alaz için, onların gülen gözlerine acının ve kederin ağır kurşun bulutu ağmasın diye istemişti.

11

Öldürümü burada anlatmayacağım. Bunu "İlhan'ın Son Beş Günü"nde ayrıntılarıyla yazdım. Bu yazıyı daha sonra yayınlamamın uygun olacağı kanısındayım. Ölüm çok yakınımızdayken, ölüm geliyorken, ölümü ben göremedim. Ölüm geldiğinde bile, İlhan, sağ dizi üstüne çömelmiş, kolları sarkmış, başı öne düşmüş, ağzı açık, benzi solmuşken bile, "İlhan İlhan" diye seslendiğimde bile, sesimi duymadığında bile, gelmiş olan ölümü göremedim. Birkaç kez şöyle yazdım: O kadar birlikte olduk ki onunla, son kez, nezarette aynı kanepede yanyana yattık. Son kez birlikte kelepçelendik. Son kez birlikte fotoğrafımızı çektiler. Birlikte dövüldük. Ne acı ki, o

gitti, ben kaldım.. Bunu İlhan için yazdığım yazılarda birkaç kez yineledim. Ama son kez olduğunu bilemediği ve bilemeyeceği son sözlerini söylediği ranzadan, on-onbeş adım ötede bir başka ranzaya yatırmışlardı beni. Benim kolum değildi boynunun altındaki kol. Uçurduğunda son soluğunu, baktığı son bakışında, ben değil, ilk kez gördüğü kardeşleri vardı başucunda. Onlardan biri, kolunu İlhan'ın boynunun altına uzatan, onun soluğunu içine çeken, göğsünde kalan son soluğunu, kanla karışmış soluğunu içine çeken kardeşlerinden biri, İsmail Okatan, duruşmada onun son anını anlatırken, son sözlerini de öğrenecektim: "Ağbeyim nasıl?.." demiş, "Nefes alamıyorum!.." demiş. — "Nefes alamıyorum", işte son sözü kardeşimin. O kadar yalın, o kadar kendiliğinden, ve ölümü sanki alıştığı gündelik işlerden biriymiş gibi o denli içten ki, ölümü onurluyor, yüceltiyor, "gür başını yükseğe", daha yukarıya kaldırıyor. Yükselen, büyüyen, dikleşen..

Yanımdaki ranzadan, üzerine uzatıldığı battaniyeyle birlikte alıp götürdüler kardeşimi. Omuzlarıma, karnıma, ayaklarıma bastırıyorlardı.. "Bırakın beni, bir kez, son kez öpeyim kardeşimi!" diye yakarıyordum. Bırakmıyorlardı. İyilik ettiklerini sanıyorlardı. Çocukluk işte.

Dört gün sonraydı. Halit Çelenk gelmişti. Tahliyem için dilekçe verdiğini söylüyordu. "Son kez öpmek istiyorum" demiştim. Halit ağbey bir kez daha uğramış. İletmiş isteğimi. Biraz bekleyin demişler. Komutanın yanına girmişler. Dönmüşler. Bu akşam serbest bırakacağız demişler.

12 Kasım, Çarşamba. Ondan ayrıldıktan beş gece sonra, morgda onu görmeye gittiğimde, imam yıkıyordu kardeşimi. Upuzun uzatmışlardı teneşire. Sabun köpüğü içersindeydi. Sonra sular götürdü köpükleri. Açıldı açık bakan gözleri, acıya vurulan yüzü, yaralar içinde gövdesi. Zekeriya, yanıbaşında, bir yalvaç suskunluğu içinde, ellerini kavuşturmuş, onu yalnız bırakmıyordu. Ağıtlarım dönüyordu, kuş gibi çığlık çığlığa, yaralı at gibi bayırlardan aşağı, taşkınlarla akıyor, yükseliyor, yankılanıyor, tükenmiyordu. İlhan duymuyordu hiçbirini, ve hiçbir şeyi. "*Seni görmeye geldiğim zaman - ama*

MUZAFFER ERDOST

Sevgili Ağabeyim,

Gönlüğün sadece bu renge kalmış. Dilerim bunda ola "kızılay işi" demezsin.

14.12.1973 İlhan ERDOST

Muzaffer ve İlhan Erdost – "Sakarya Caddesi Hatırası" – 1979

sensiz / Soğuk teneşirde çırılçıplak / Bu yaz Akdeniz güneşinin kararttığı gövdende / Açılmış yaraların ve akan kanların yazdığı / Aralık kalan gözlerinin yazdığı / Yüzüne vurulmuş acının yazdığı / Ve artık hiçbir şeyin silemeyeceği / Göğ ekinken vurup biçen / Al at iken kırıp geçen / Zorun ve zulmün bastırdığı günleri.."

12

Bugün de (29 Eylül) gittim sinine.. Kalbinin üstünde yükselen iki gül dalının ucunda iki gül açmıştı. Siklamen kırmızısı iki gül. Gülün kökleri saldığı toprağın altında nasıl yattığını biliyorum kardeşimin. Hafif sağına yatırdılar. Hafifçe toprağa omuz vermişti. Kan akıyordu son ak giysisinden. Hemen her şeyi, gündelik olayları, gördüğümüz şeyleri, karşılaştığımız şeyleri, hemen o gün anlatırdık birbirimize. Bazan bir sevinci, bazan gelişigüzel ayrıntıları ve acıyı da bazan. Ona, ona, ona, anlatamadım öldüğünü ve ölümünden sonraki günleri. Nasıl götürdüklerini yanımdan, nasıl görmeye geldiğimi kendisini. Nasıl götürdüğümüzü sinliğe.

Türküler'in her gün yinelenen sorularını da. Bugün, yuvadan döndüğümüzde, Suları'nın yatağına yüzükoyun uzanıp, dirseklerini yastığa dayayıp, yanakları avuçları içersinde, fotoğrafına uzun uzun bakarken yakaladığımı da. Akdeniz kıyısında, Suları ile yanyana. Gülüyor gibisin. Arkada Akdenizin mavi koyu, mavi göğü, mavi çamları. Türküler bakıyor fotoğrafa uzun uzun: "Babam.." diyor. Yineliyor. Bakıyor. Başını kaldırmadan soruyor: "Amca beni babama götürmedin hani?" Dönüyor, gözlerimin içine bakıyor: "Ne zaman götüreceksin?" "Neyle götüreceksin ama?"

Senden ayrıldıktan birkaç ay sonra ayakları üzerinde durmaya başladı Alaz da.. Sonra yürüdü. Ama Türküler gibi erken konuşamadı. Söyleyebildiği birkaç sözcükten biri, "baba" Dün akşam size gitmiştim. Uyumuş. Aralıkta konuşurken sesime uyandı. İçerden "eğce" diye bağırıyordu. Sesimi, senin sesine benzetiyor diyorum kendi kendime. Uykusunda,

gecesinde bekliyor o sesi. Ve derin uykusunda bile olsa, sesini, seni bekliyor diyorum. Geçen gün Türküler'in masal kitaplarından birini almış. Senin duvarda asılı duran fotoğrafına uzatıyor. Gülerek "ba-ba" diyor, uzatıyor, yaklaştırıyor. Sen gene öyle bakıyorsun fotoğrafından. Elini uzatıp almıyorsun. Gülmüyorsun da. Şaşırıyor Alaz. Bir bana bakıyor, niye almıyor, niye gülmüyor der gibi. Dönüp bir kez daha uzatıyor kitabı. Gülerek.

Şimdi bu yazıları yazdığım küçük odamda İlhan çeviriyor, kuşatıyor beni. Duvarlarda fotoğrafları, fotoğrafları, fotoğrafları. Raflarda, her birinde, her tümcesinde emeğinin aktığı yüzü aşkın kitap. Raflarda çoğunu cezaevine getirdiği, üzerinde elyazısıyla adımı, koğuşumu yazdığı kitaplar. Eski dergilerden çektirdiği fotokopiler. Ansiklopediler. Elyazısıyla gece cezaevine getirdiği, içeri gönderdiği, şimdi çerçeveli pusula: "MUZAFFER ERDOST / 5. Madde iptal edildi. 2-3 güne kadar gözlerinden öpmek üzere ellerinden öperim. 2.7.74. İlhan Erdost." Hemen altında Şekibe ablanın elyazısı: "Topyekün gözümüz aydın. Ş. Çelenk." Dolabında, büroda son pişirdiği pilavdan artan bulgur, son pişirdiği çorbadan kalan mercimek. Çay, biraz şeker. Evde birlikte olduğumuz son gün içtiğimiz rakıdan kalan rakı. Gözaltına alındığımızda, cezaevine götürülürken, çıkarıp, amcamın arabasının arka camına koyduğumuz iki kemer. O gün yanında götürdüğü çanta. Çantada birkaç çamaşır. Cebinde kalan yaralı samsun paketi. Cebinde kalan cüzdanı. Kırılmış tükenmez kalemi. Ölümünden bir ay sonra, askeri savcıyla birlikte gittiğimiz cezaevinden aldığım ayakkabısının teki. Ve kanlı paltosu İlhan'ın.

Dışarı çıkıyorum: güneş. Dışarı çıkıyorum: gece. Dışarı çıkıyorum: yağmur serpeliyor. Dışarı çıkıyorum: evlerin önünde çiçekler. Dışarı çıkıyorum: tenha sokak. Dışarı çıkıyorum: kalabalık bulvar. Dışarı çıkıyorum: apartmanlar üstünde ay. Dışarı çıkıyorum: yerde sararmış yapraklar. Dışarı çıkıyorum: bulutlar akışıyor. Ve hepsi İlhan'ı getiriyor, "ben İlhan'dım" diyor. Bir alıcı kuş gibi, bir yakıcı kuş gibi, bir bü-

yülü kuş gibi:"*Ben de İlhan idim, al çavlan idim / Yanarca kuş idim, pervan dönerdim*".

21-30 Eylül 1981, Ankara
Türkiye Yazıları, Kasım 1981

2

Kitapların Ölümü

UĞUR MUMCU

İLHAN ERDOST

ANKARA Sıkıyönetim Komutanlığının yaptığı açıklamadan, yayıncı İlhan Erdost'un, Ankara Emniyet Müdürlüğünden, Mamak Askeri Tutukevine götürülürken, yolda askeri aracın içinde, bir er tarafından dövülerek öldürüldüğünü, içimiz acıyla burkularak öğrendik.

İlhan Erdost, ağbeyi, yayıncı ve yazar Muzaffer Erdost ile bazı yayınları nedeniyle gözaltına alındıktan sonra, Mamak Askeri Tutukevine götürülürken yolda öldürülmüştür ve ağbey Muzaffer Erdost, kardeşi İlhan Erdost'un dövülerek öldürülüşünü, çaresizlikten çırpınarak, belki de ağlayarak, gözleriyle görerek tanık olmuştur.

Bundan daha acı bir tanıklık, bundan daha çok yürek kavurucu bir sahne olabilir miydi?

İlhan Erdost, ağbeyi Muzaffer Erdost gibi yayıncıdır. Eğer suç işlemişse, bu suçun cezasını yasalar verirdi, kaldı ki, yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğini aştığımız bir dönemde, bir çağda, insanların düşüncelerinden, yayıncıların yayınlarından ötürü yargılanmaları, demokrasiye, insan haklarına,

uygarlığa aykırıydı.. Öyle ya da böyle, bir sanığın, yaşama hakkı da, onuru da, kişiliği de "güvence" altındaydı, suç işlemişse, suçun cezasını yargıçlar verecekti. Neydi bu saldırı, neydi, neydi?

Bir bunalım dönemi yaşıyoruz, olağanüstü koşulların içinden geçiyoruz; devlet, teröre, katil çetelerine, ölüm tacirlerine, silah kaçakçılarına, arsıza, hırsıza, uğursuza karşı savaş verirken, terör ile uzaktan yakından ilgileri bulunmayan, bütün yaşamları boyunca, teröre karşı çıkmış insanların, aydınların, yazar ve çizerlerin, böylesine acımasızca öldürülmelerine ya da sokak ortalarında aç bırakılmalarına, hangi insan yüreği dayanır?

"Kurunun yanında yaş da yanar" diye böylesi olaylara göz yummanın olanağı yoktur. Devletin görevi, kuru ile yaşı ayırmak, suçlu ile suçsuzu ayırdetmek ve devlet gücünü yalnızca suçluya, teröriste, kardeş katiline, terör tüccarlarına karşı kullanmaktır. Bu olgu bir kez şaştı mı, adalet terazisini bir daha dengede tutmak, bir daha bu terazide, suç ile suçluyu tartmak güçleşir.

Ölümün "tesellisi" olmaz. İşte İlhan Erdost, gencecik, yağız bir insan, arkasında gözüyaşlı genç bir kadın ve iki küçük yavru bırakarak gitti.. Artık kimse, bu iki küçük yavrunun "baba, baba" diye ağlayışlarını durduramaz, gözyaşlarını dindiremez. Bir yayıncı, kitap yayınlamaktan başka bir suçu olmayan genç bir aydın, elleri kelepçeliyken, dövülerek öldürüldü. "Teselli" olmasa, "teselli" sayılmasa bile, bu korkunç, tüyler ürpertici olayın sorumlularının yargılanmak üzere gözaltına alınmaları, çekilen acıları, hiç olmazsa, bir ölçüde dindirebilir. Belki İlhan Erdost, geride bıraktığı kanlı paltosu ile bundan böyle bu tür korkunç olayların yinelenmesine engel olmuştur, kimbilir?

Savaşlarda tutsak düşmüş düşman askerlerine bile böyle davranılmaz. Nedir tanrım, nedir, insanın insana böyle düşmanlığı? Nedir, nedir, nedir?

10 Kasım 1980

İLHAN SELÇUK

DİRİLER VE ÖLÜLER

BEN küçükken ellerim üşürdü.

Annem derdi ki:

—Gel, ısıtayım...

Ellerimi avuçlarına alır, hohlar, uğuştururdu. Tenden tene yansıyan ısı, sıcağı soğuğa, soğuğu sıcağa dönüştürür; ellerimiz arasında bir iletişim gerçekleşirdi; sonra ellerimizden başlayan sıcaklık yüreğimize yükselirdi.

O günlerde bilmezdim; dirilerin sıcak, ölülerin soğuk olduklarını; büyüyünce öğrenecektim.

Evet, ölüler soğuktur.

İnsan sevdiği ölüyü okşadığı zaman hayatın sıcaklığı işlemez ölünün tenine; ölü dirilmez, sen biraz daha ölürsün.

Ama atalarımız demişler ki:

—Ölenle ölünmez.

Oysa yaşayanla yaşamak ve ölenle ölmek hayatın doğal sürecini oluşturur.

Yaşamla ölüm bir bütündür.

İLHAN ERDOST geçenlerde dövülerek öldürüldü.
Toprağı henüz taze...
Kitap yayınlardı İlhan Erdost.
Başka suçu yoktu.
Güzel insandı.
"Çizgileri yumuşak, davranışları sıcak, bakışı güleçti; dış görünümü iç güzelliğini yansıtıyordu." Gençti, aydındı; eşini çok severdi, tutkundu iki kızına...
Kızlarının büyüğünün adı "Türküler"
Küçüğün adı "Alaz"
Şimdi yetim kaldılar.
Neden?
Bu "neden"in yanıtı kovuşturma sonuçlandığı zaman ortaya çıkacak; belki o zaman "İlhan'ın yaşamdan koparılışı, ölümünün anlamı, acının yakıcı yalazıyla aydınlanacak." "Özgürlük tutkusunun, halk ve insan sevgisinin bedelini yaşamıyla ödemek" zorunda mı kaldı İlhan Erdost?
Başbakan Sayın Bülend Ulusu, İlhan Erdost'un ölümünden sonra bu konuyu da kapsayan hükümet görüşünü şöyle açıklamıştır, tane tane okuyarak:
"—Yasalarımız işledikleri suç ne olursa olsun, tutuklulara karşı insan haysiyetine yakışmayan davranışlarda bulunulmasını ve onlara işkence yapılmasını kesinlikle yasaklamıştır. Hükümetimiz bu husus üzerinde dikkat ve hassasiyetle durmakta ve yasalarımızın öngördüğü bu hükümlerin titizlikle uygulanmasında kararlı bulunmaktadır."
Devlet acı olaya el koymuş, suçluların cezalandırılacağı belirtilmiştir...
Bekliyoruz sonucu.

DİRİLER varsa doğada.
Ölüler de vardır.
Nice güzelim ölü vaktiyle yaşamış olmasaydı, dünyamızın yaşamaya değer yanı kalır mıydı?
Deyişlerimize bakalım; çoğunu vaktiyle yaşamış ölüler söylemişlerdir. Türkülerimize kulak verelim; en güzellerini

vaktiyle yaşamış ölüler yakmışlardır. Okuduğumuz kitapları inceleyelim; en değerlilerini vaktiyle yaşamış ölüler yazmışlardır. İnançlarımızı ve bilgilerimizi gözden geçirelim; çoğunu vaktiyle yaşamış ölüler üretmişlerdir.

Ölüler yaşayanlardan güçlüdürler.

Ve soğukturlar.

Ne var ki yaşayanların hiç olmazsa yürekleri ölülerden sıcak olmak gerekir; acaba İlhan Erdost'u öldüren kişilerin tüm duyguları eksi sonsuz derecede donmuş muydu?

Cumhuriyet, 23 Aralık 1980

OKTAY AKBAL

"TÜRKÜLER" BABASINI HEP BEKLEYECEK

"O GÜN heyecandan hafif kırmızılaşan yanaklarınla, siyah bıyıklarınla, siyah kaşlarınla, içinden gülümseyen gözlerinle sen ne güzeldin kardeşim... Emniyete nezarete geldiğinde 'Ağbey' demişti, 'Evden çıkarken Türküler uyuyordu, uyandırmak istemedim, öpüp çıktım.' "

İlhan Erdost adını kimse unutamaz. Unutmamalı da. Adalet, bu korkunç olayı elbet gün ışığına çıkaracaktır. Gizli kalan cinayetlerdir, bir toplumu çıkmazlara sokan... Bozgundan bozguna sürükleyen... 12 Eylül'e geldiysek, geçmiş yıllarda işlenen nice nice cinayetin gerçek suçluları, gerçek kaynakları bir türlü ortaya çıkarılmadığı için, değil mi? Bugün bile, Tütengil'in, Öz'ün, Doğanay'ın, Kaftancıoğlu'nun, daha kimlerin kimlerin neden, niçin, kimin emriyle, kimin eliyle öldürüldüğü —tüm gerçek yanlarıyla— ortaya çıkarılmış değildir. Katiller ve katilleri kukla gibi oynatıp cinayet-

lere iteleyenler cezalandırılmış değil...

İlhan Erdost'un ölümü ise çok acı. Bu acılık, onun gözaltındayken birkaç sorumsuz sorumlunun itip kakması, yumruğu tekmesi sonucunda ölmesinden ileri geliyor. Devlet yetkilileri, en başta Devlet Başkanı, 'işkencecilerin varlığı'ndan söz etmedi mi, bunların cezalandırılacaklarını söylemedi mi? Öyleyse tüm katillerin, işkencecilerin adalet önünde hesap verecekleri, cezalandırılacakları günler uzak değildir, hepimiz o günü bekliyoruz. Olup bitenleri unutmadan, acıları yüreğimizden atmadan...

İlhan Erdost, o sabah kızını öperek, uyandırmaya kıyamadan çıkmış, daha doğrusu çıkarılmış. Gidiş o gidiş, ancak ölüm haberi gelmiş ardından. Ne var ki, küçük kızı Türküler -ne güzel, ne anlamlı bir ad değil mi?- babasını yaşıyor sanıyormuş. İkide bir telefonla konuşuyormuş. İlhan'ın ağbeyi yazar Muzaffer Erdost —ki şimdi İlhan'la bütünleşerek Muzaffer İlhan Erdost olmuştur— şöyle yazıyor:

"Şimdi Türküler telefonu açıyor, bir numara uyduruyor, 'yirmi dokuz beşi istiyorum' diyor. 'Baba sen misin?' diyor. 'Amcamlardan telefon ediyorum' diyor. 'Ben iyiyim' diyor. 'Sakız çiğniyorum, acı sakız' diyor. 'Bir makine daha mı yapacaksın' diyor. 'Hadi güle güle' diyor. Sonra kapatıyor ahizeyi. Sevinçle salona koşuyor. 'Babam öğleden sonra gelecekmiş' diyor. 'Ben konuştum' diyor. 'Annemi alıp gelecekmiş' diyor."

Baba öğleden sonra gelecek!.. Bir türlü gelmeyen o öğleden sonra!.. Küçük Türküler, inançla babasını bekleyecek. Ne zamana kadar, küçük kafasına koskoca bir dünya gerçeğini sokuncaya kadar... Nice analar-babalar var bugün de çocukları için gözyaşı döken. Nice çocuklar var yitip giden, ya da bir takım suçlamalar yüzünden gözlerden uzakta kalan babaları, ağabeyleri, kızkardeşleri için acılar içinde çırpınan... Ama en acısı çocukların durumudur. Çünkü hiçbir suçu yok onların. Olamaz da.

Muzaffer Erdost'u, yeni adıyla Muzaffer İlhan Erdost'u 1950'de Veteriner Fakültesi öğrencisiyken tanımıştım. Nu-

rullah Ataç'ın TDK'ndaki odasına gelmişlerdi beş-altı öğrenci. İçlerinde Orhan Duru da vardı sanırım. Sonraları Erdost, yazar, eleştirmen, yayıncı olarak ün kazandı. Kurduğu yayınevinde toplumcu felsefenin, düşüncenin bilimsel yapıtlarını bir-bir çıkardı. Kardeşi İlhan da *Onur Yayınları*'nı kurdu daha sonra. İki kardeş tam bir yürek ve kafa beraberliği içinde yaşadılar yanyana...

"O kadar birlikte olduk ki son geceyi emniyette birlikte bir kanepede yanyana yatarak geçirdik. Son fotoğraflarımızı yanyana çektiler. Birlikte dövüldük. O kadar birlikte olduk ki, onu yanıbaşımda yitirdim. Ama benim için ne denli acı ki, ben kaldım, o gitti. Canına can olamadım. Onun canı, benim canım oldu. Adı benim adım oldu. Ve bütün yazdıklarım artık 'Muzaffer İlhan' adıyla basılsın istiyorum. Ancak o zaman İlhan'ın yaşamının düşünsel yanı, İlhan gerçeği bir ölçüde yansıtılmış olacak." (*Nesin Yıllığı*, 1981)

Acılar, acılar, acılar. Birer sözcük olmayan bütün bir yaşam olan acılar. Nicelerin duyduğu, duymakta olduğu acılar...

Cumhuriyet, 11 Kasım 1981

ALAATTİN BİLGİ

MASAL GİBİ

KİTAPLARIN ÖLÜMÜ

İLHAN ERDOST İÇİN

KİTAPLIĞIMA ne mi oldu? Niçin mi küçüldü, rafları seyreldi? Görüşmeyeli yıllar oldu, bak dinle. Ta öğrencilik yıllarımdan beri elime geçen harçlığın büyük bölümünü dergiye, kitaba harcadığımı bilirsin. Babamın hali vakti pek de yerinde sayılmazdı ama bendeki bu okuma tutkusunu gördükçe sevinirdi; bayramlarda falan kitap armağan etmeyi adet haline getirmişti. Fakülteyi bitirip öğretmenliğe başlayınca, hem uğraşım, hem eski alışkanlığım gereği kitap alımım büsbütün hızlandı. Yılların birikimi binlerce kitabım, ciltlerle dergilerim oldu. Derslerimi hazırlarken bunlardan yararlandığım gibi, günün birinde dergilere, gazetelere yazılar yazmama, çeviriler yapmama da bunlar neden oldu. Okumayan kişinin yazması olası mı zaten? Kısacası bütün uğraşım, mutluluğum kitaplarım, dergilerimdi. Düşün, 12 Marttaki o yıldırıcı kitap düşmanlığı ve beraberinde getirdiği kitap kor-

kusu döneminde bunlardan bir tekini bile kimilerinin yaptığı gibi yakmaya ya da toprağa gömmeye gönlüm razı olmadı. Ne de olsa daha gençtim o sıralar, sinirlerim de daha dirençliydi. Hem ne suç işlemişlerdi benim o güzelim kitapçıklarım yakılmak ya da diri diri gömülmek için? Derken emekli olduk, daha doğrusu olmak zorunda kaldık; daha ucuza yaşarız, hem de başımız dinç olur diye geldik bu köye yerleştik. Çocuklar büyüdü. Hepsi de yüksek öğrenimdeler. Bir yandan harcamalar arttıkça arttı, öte yandan fiyatlar yükseldikçe yükseldi. Bizim emekli maaşı ise kaplumbağa hızıyla ilerlemekte. Üstelik, son yıllarda kağıt fiyatlarına posta ücretlerine yapılan büyük zamlarla birlikte, kitabın tehlikeli bir nesne haline getirilmesi çabaları, yayın hayatını durma noktasına getirmiş, yazılardan, çevirilerden iyi kötü sağladığımız ek gelir de sona ermişti. Sıkıştıkça sıkıştık, neredeyse zorunlu gereksinmelerimizi karşılayamaz hale geldik. Açlık zadeliği bozar derler, bizde zadelik, soyluluk olmadığı için, başka şeylerimizi bozdu galiba. Para edecek neyimiz var diye düşünmeye başladık. Önce, biricik altın varlığımız nişan yüzüklerimiz geldi aklımıza. Zaten taktığımız da yoktu, bir köşede durup duruyordu. Ne var ki bunun pek de geçerli ve uygun bir fikir olmadığı derhal kanıtlandı: Bu yüzükler, kullansak da kullanmasak da evlilik birliğinin kutsal simgeleriymiş ve de çocuklarımıza bırakacağımız... Kısacası öneri geri çevrildi. Televizyondan kurtulmanın tam zamanıdır düşüncesi ise, bu ücra köyde uygar dünya ile tek bağımız olduğu gerekçesiyle, aile üyelerinin oy birliğiyle reddedildi... Zaten insanın sözü geçse geçse kendine geçer diyerek oturdum, bir büyük kentteki kitapçı dostuma, bir mektup yazdım. Kitaplığımdan seçeceğim bazı kitapları, dergi koleksiyonlarını —ki bunların çoğu piyasada epeydir bulunmayan kitaplar, dergilerdi— kendisine göndermek istediğimi, bana biraz para yollamasını rica ettim. Gelen yanıt pek de olumlu sayılmazdı. Kitabevi sahibi dost, kitap satışlarının durgun olması nedeniyle şimdilik para göndermesinin olanaksız olduğunu yazıyor, ama istersem kitapları yollayabileceğimi, sattıktan sonra parası-

nı bana gönderebileceğini söylüyordu. Eh ne yapalım öyle olsun deyip başladım rafları ayıklamaya. Şunu kaç kez okudum zaten, bunun gereği yok artık derken epeyce kitap, dergi seçtim. Bunlara eskiden çevirdiğim ve yayınevlerinin verdiği kitaplardan arta kalanlarını da ekleyince bu acıklı ayıklama işi bitti ve ortaya koca bir yığın çıktı. Çıktı çıkmasına ya, şimdi bunları ta o kente nasıl yollayacaktım. Posta giderleri dünyanın parasıydı, bu yoklukta nereden bulurdum o kadar parayı ben? Kul bunalmayınca hızır yetişmez derler, doğruymuş. Ben böyle kara kara düşünürken arabalı bir ahbap çıkagelmez mi! Geçerken uğramış. Durumu anlattım, olur götürürüm, bagaj boş zaten dedi. O, eşimin hazırladığı çayı içerken, ben de bakkaldan edindiğim büyük omo kutularına kitapları yerleştirmeye başladım. Başladım ya, kitapların, yazarların adlarını, yayınevlerinin isimlerini gördükçe bizim arkadaşın da yüzü kararmaya başladı. O daha bir şey demeden ben güvence vermek gereğini duydum: Bunların hiçbirisi yasaklanmış ya da toplatılmış falan değil, piyasada satılan şeyler; öyle olmasa ben sana verir gönderir miyim diye kuşkusunu gidermeye çalıştım. Ama ortalığın halini, o sıralar esen kitap düşmanlığı rüzgarını bilen dostumu pek de yatıştırdığımı söyleyemem. Sadece bir kez he demişti, şimdi olmaz diyemiyordu.

Neyse uzatmayalım, bizim arkadaşı koca koca sabun tozu kutularıyla gönüllü gönülsüz yolcu ettik. Benim de içime bir sızı, bir kuşku geldi çöreklendi. Yıllar yılı birlikte olduğum kitapçıklarıma, dergiciklerime mi yanayım, yoksa, bizim günahsız arkadaşın başını derde sokma olasılığına mı üzüleyim. Hay allah kahretsin, elalem hazine soyar, göz göre göre vergi kaçırır, karaborsayla milletin iliğini kemiğini kurutur, rüşvet verir, rüşvet alır, daha bin türlü namussuzluk yapar kılı kıpırdamaz da, biz çoğu klasikleşmiş, uygar ülkelerin okullarında ders kitabı olmuş yapıtlar için, sanki esrar kaçırıyormuş gibi kuşkuya, korkuya kapılırız!...

Aradan günler geçti, her geçen gün ile de bizim kuşkularımız azaldı, suçluluk duygusundan sıyrılır gibi olduk. Artık,

zaten çoğu tükenmiş, yeni baskılarının yapılması da olanaksız hale gelmiş kitaplar satılmıştır diye umutlanmaya, kitapçı dosttan para beklemeye başlar olduk. Oğlana lastik çizme, hanıma içi tüylü terlik, bana kalın pazenden bir pijama diyorduk. Derken efendim bir gün postacı gerçekten de çıkageldi, ama para değil bir mektup getirdi. Yürek çırpıntısı ile aldık, açtık. Kitapları götüren dosttandı. Okuduk. Utanıyorum bu satırları size yazarken diye başlıyordu. Kasabadan ana yola çıkarken görevliler arabayı durdurmuşlar. Kimlik kontrolü yapıyorlarmış, silah araması da. Yaşı ve görünüşü güven vermiş olmalı ki, yalnız kimlik kağıdına bakmakla yetinmişler, arabaya bir göz attıktan sonra, buyurun yolunuza devam edebilirsiniz demişler. Ama diyordu bizim dost, daha önümde geçeceğim bir yığın kasaba bir de büyük kent vardı. Ya arabanın arkasını açarlar da, bu bir yığın kitabı nereden aldın, nereye götürüyorsun diye sorarlarsa diye aldı mı beni bir korku. Öyle ya, her allahın günü bütün yayın araçları, çok sayıda yasak yayın, zararlı kitap yakalandı demiyorlar, fotoğraflarını göstermiyorlar mıydı? Ya arabayı arayan görevli bunları da zararlı yayın sayıverirse ne olurdu benim halim! Derken kardeşim, Mezit vadisini geçerken, sinirlerim biraz yatışsın, aklım başıma gelsin diye arabayı gölün kenarındaki düzlüğe çektim, bir sigara yaktım, hemen yanıbaşımda vadi boyunca kıvrıla dolana akan Mezit çayını seyretmeye koyuldum. Ne var ki insan bir kez soğukkanlılığını yitirip o anlamsız paniğe kapılmaya görsün, buna Mezit deresinin o cığıl cığıl, o türkülü akışı bile kâr etmiyor. Daha yarısını bile içmediğim sigarayı Mezit deresine doğru fiskeledim. Duyarlığım öylesine artmıştı ki, cız diye suya düşüşünü duyar gibi oldum. Yolun iki başını dikkatle gözledim, gelen giden yoktu. Sanki içime bir başkası girmiş yerleşmiş gibiydi. Hızla bagajın kapağını açtım, kitap kutularını ardarda dereye doğru fırlattım. Dört beş metre yükseklikten akan suyun yüzeyine çarpan ağır kutuların bazıları hemen dibe çöküyor, boğulan bir canlı gibi suyun yüzüne hava kabarcıkları çıkıyordu. Kimi kutuların düşürken kapakları açılıyor, mavi-

li, pembeli, morlu, kırmızılı kitap kapakları önce havada kanat çırpıyorlar, sonra Mezitin yüzeyine konarak onunla birlikte sonunu bilmedikleri bir yolculuğa çıkıyorlardı. Ürperir gibi bir halleri vardı. Kollarıma öylesine bir güç gelmişti ki, bu işi bitirmem bir dakika bile sürmedi. Sırılsıklam tere batmıştım. Ensemden belkemiğime doğru buz gibi bir ürpertiyle kendime geldim. Hızla arabaya bindim, burnunu yola çevirdim, gaza bastım. Dere boyunca ilerleyen yoldan gözümü hiç ayırmıyordum. Suyun yüzünde döne döne beni izleyen mavili, morlu, kırmızılı hayalciklere gözüm takılır, direksiyona egemen olamam korkusuyla önümdeki yuvarlağı vargücümle sıkıyordum.

MEZİT çayı, Uludağ'ın doğu uzantısında, Ahı dağlarının derin vadileri içersinde açtığı taşlı çakıllı yatağında kıvrıla kıvrıla Bozüyük-Eskişehir yönüne doğru akar gider. Vadinin kimi yerde yatık, kimi yerde dik yamaçları, köknar, ladin, sedir, ıhlamur, kestane ve yer yer meşelerle kaplıdır. Ve büyük kesimi yaz kış yeşilliğini koruyan bu orman bir yanda dere yatağına, öte yanda kara yolunun hemen kıyısına değin iner. Bursa-Eskişehir arasında yolculuk edenler bu vadiye gelince, gazetelerini, dergilerini dizlerinin üzerine bırakırlar, ya da uyuklamaya ara verirler, burunlarını adeta cama dayayarak, akar suyla ağaçların bu dizdizeliğini, eleleliğini hayranlıkla seyrederler ve uygarlığın (!) her türlü takım taklavatı ile buralara kadar sokulacağı günlerin uzak olması için tanrıya dua ederler. Güzün yer yer sararan, portakallaşan, kızaran taflanlar, meşeler, fıstık ve kestane ağaçları yamaçları Cezanne'ın, Turner'in, Nazmi Ziya'nm fırçasını çatlatan renklerle donatır, sonbaharın en çisentili ve puslu günlerinde bile yolcuları birkaç kilometre boyunca dizlerindeki gazetelerin, dinamit fitilli, eroinli, sırdaş hesaplı dünyasından uzaklaştırır, onlara yaşama sevinci ve umut aşılarlar.

Bu serin güz sabahında da bütün ağaçlar sertçe esen kuzey yeliyle uyanmışlar, güneş bulutları ve sisi araladıkça ısınmaya, dallarıyla gerinmeye başlamışlardı. Böyle günler-

de, hele sabahın erken saatlerinde, yolun kenarındaki düzlüklerde, dinlenme yerlerinde pek duraklayan olmaz; otobüsler, otomobiller uyku mahmurluğuyla geçip giderler, buğulu camlarda parmaklarla açılan ufacık deliklerden dışarıyı görmeye çalışan gözler güçlükle farkedilirdi. İşte o büyük otomobil yolun kenarına yanaşıp da içersinden o orta yaşlı, deri ceketli adam çıkınca, ihtiyar meşe yanıbaşındaki kadim dostu iri yarı köknarı kollarıyla bunun için dürtükledi. Otomobilli yolcuyu önce, bir sigara içimi mola veren bir doğa tutkunu sandılar sevindiler. Adam, sigarasını birkaç nefes çektikten sonra suya doğru fiskeleyip bagajı telaşla açınca dur bakalım ne olacak diye dikkat kesildiler, ve büyük büyük kutuları dereye doğru fırlatmaya başlayınca donup kaldılar; onca rüzgara karşın tek bir dalları kıpırdamaz oldu. Şimdi yalnız ihtiyar meşe ile koca köknar değil, dere boyundaki irili ufaklı bütün ağaçlar bu telaşlı adamı, dereye doğru yuvarlanan kutuları büyük bir şaşkınlıkla seyrediyorlardı. Neyin nesiydi bu böyle!... Kutulardan birisinin kapağı açılarak renk renk kitapçıklar suyun yüzüne yayılınca şaşkınlıkları, korkuya, neredeyse dehşete dönüştü; hele genç taflanlarla yaban gülleri birbirlerine iyice sokuldular. Kitapların çoğunu, güzün biraz daha coşan Mezit çayının suları kısa sürede evire çevire aldı götürdü. Yalnız birkaç tanesi, ihtiyar meşenin, suların toprağı oyarak meydana çıkardığı köklerine takılıp kaldılar. Orta yaşlı bir ladin o anda bunların boğulmaktan kurtulmak için kalın kapaklarını çırparak güçlükle köklere doğru ilerlediklerini farketmişti ve bu ilginç olayı ilerde torunlarıma anlatırım diye ayrıntılarıyla belleğine yerleştirmeye çalışıyordu.

Köklerine, kitapların takıldığı yaşlı meşe olsun, yanındaki öteki güngörmüş ağaçlar olsun bunca yaş yaşamışlar, bunca olaya tanık olmuşlardı ama şimdiye değin dereye kitap döküldüğünü görmemişlerdi doğrusu. Gelip geçen araçların pencerelerinden kat kat olmuş gazetelerin fırlatıldığına ya da içlerine yiyecek artıklarının sarıldığı kağıtların atıldığına çok raslamışlardı fakat kitapların böyle düpedüz çaya dökül-

düğünü hiç görmemişlerdi. Kendisini ilk toplayan ihtiyar meşe oldu. Palamutlardan yapılma gözlüklerini taktı, köklerine doğru iyice eğildi. Köklerinin arasında kapakları yarı aralanmış beş tane kitap duruyordu. Kapakları, pembe, kavuniçi, açık mavi, koyu mavi ve lacivertti. Biraz daha eğildi, gözlerini kıstı, okumaya çalıştı üzerindeki yazıları. Hece hece söktü: *İbni Haldun — MUKADDİME* yazıyordu pembe kaplı olanın üzerinde. Ötekilerde, *Charles Darwin — İNSANIN TÜREYİŞİ*; *Einstein — FİZİĞİN EVRİMİ*; *Karl Marx — KAPİTAL*; *Johannes Glasneck — KEMAL ATATÜRK* yazılıydı. Hepsinin kapaklarının alt yanında küçük harflerle yazılmış yayınevinin adını güçlükle okuyabildi yaşlı meşe.

Alt dallarıyla *Mukaddime*'ye iki büklüm eğilen meşe "Bağışlayın beni", dedi, "adınızı daha önce duyduğumu hiç anımsamıyorum. Buralarda daha çok boyalı gazeteler, dergiler takılır köklerime. Ünlü şarkıcıların adlarını, sereserpe uzanmış fotoğraflarını, bir gecelik kazançlarını, sosyetede kimin kiminle ne yaptığını ayrıntılarıyla ezbere bilirim ama sizden söz edildiğini hiç duymadım."

Pembe kitap dile geldi: "Beni yazanın adı sizin de az önce hecelediğiniz gibi İbni Haldun. İnsanın tarihini, toplumsal olayları inceler. Tarih felsefesinin ve toplumbilimin kurucusu diye kabul edilen bir Arap düşünürüdür. 1334-1408 yılları arasında yaşamış, kitaplar yazmış, pek çok Arap hükümdarına da danışmanlık etmiştir."

"Benim gibi bir gazete ve dergi okuyucusu için şu kullandığınız sözcüklerin çoğu yabancı," dedi yaşlı meşe, "ama gene de bu kocamış ağacın anlayabileceği biçimde bu düşünürün fikirlerini acaba bizlere özetleme zahmetine girer misiniz?"

"Çok zor ve bilinmeyen şeyler değil bende yazılanlar," diye yanıt verdi kalın kitap. "Önce insanların, yani insan topluluklarının tarih içersinde geçirdiği değişmeleri anlatır yazar. Bu değişmelerde ve toplumsal olayların temelinde ekonomik nedenlerin yattığını söyler ve buna geçmişten örnekler verir."

Şimdi artık çevredeki bütün ağaçlar, boylu boslu köknar-

lar, sedirler, ladinler, ıhlamurlar, kestaneler, bodur çalılar, yerden bitme börtlenler hepsi de aynı noktaya doğru eğilmişler, inanılmaz bir dikkatle bu ilginç söyleşiyi izliyorlardı.

"Felsefe, toplumbilim falan deyince önce korkmuştum," dedi meşe, "ama doğrusu bütün bu söylediklerinizi benim gibi yaşlı bir kütüğün bile azçok anlayabileceği şeyler. Sizden bir ricam daha var. Az önce, İbni Haldun, Arap hükümdarlarına danışmanlık etti demiştiniz. Acaba bu yöneticilere ne yolda öğütler verdi, neler önerdi onlara?"

"Özellikle devletin başındakilerin ve devlet politikasıyla uğraşan yetkililerin, kesinlikle erdemli olmaları gerektiğini savunuyordu bu düşünür. Erdemlerin başında da adalete yer veriyordu. Halka zulmetmekten titizlikle sakınılmasını, halkın altından kalkamayacağı yükler, vergiler yüklenmemesini öğütlüyordu. Devletin, halkın *yararı* için, yani bu savla kurulduğunu söylüyor, *zulüm*, *haksızlık* gibi halkın zararına olan şeyler geçerli kılınırsa, kuruluş amacına ve savına ters bir durum ortaya çıkacağını, bunun da egemenlerin varlıklarını sürdürmelerine engel olacağını öne sürüyor, *erdem ve adaletten* uzaklaşan yöneticilerin devletin *çöküş* nedenini kendi elleriyle hazırlamış olacaklarını belirtiyordu."

Pembe kitap sözünü bitirmişti ki, o anda özellikle genç ağaçları, fidanları şaşırtan bir şey daha oldu. *Mukaddime*'nin hemen yanıbaşında duran, üzerinde *Kapital* yazılı kalın bir kitabın lacivert kapağı yavaşça açıldı ve sayfaların siyah sakallı ve gür kara kaşları altındaki gözleri elmasa dönüşmek üzere olan kömür gibi parıldayan bir yüz belirdi.

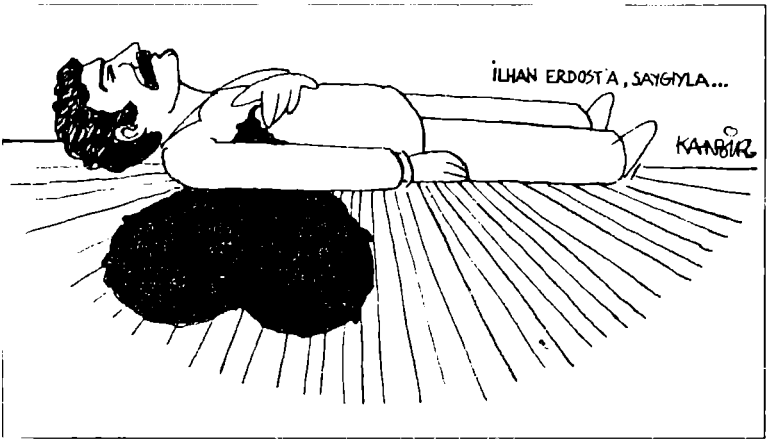
"Bağışlayın sözünüze karıştığım için," dedi, "ama bu konuyla ilgili bir şey söylemek istiyorum. İzin verirseniz önce kendimi tanıtayım, adım Karl Marx; bu kitabın, *Kapital*'in yazarıyım. Yapıtlarımın hazırlık döneminde, ekonominin temel kavramları ve daha önce öne sürülen savlar, teoriler konusunda yıllarca süren incelemeler, araştırmalar yaptım. Diyelim, emek ve emeğin değeri konusunda ta ilkçağ düşünürlerinden sözgelimi Aristo'dan başlayarak yaşadığım güne değin bütün düşünürlerin görüşlerini inceledim, yapıtlarımda

bunları irdeledim. Benim için ne büyük talihsizliktir ki, İbni Haldun'un özellikle iktisat alanındaki düşünceleri bilgim dışında kaldı. Bu büyük üstadın yapıtları o yıllarda henüz Arapçadan Avrupa dillerine çevrilmemişti, yoksa hiç değilse British Museum kitaplığında yıllarca süren araştırmalarımda onun emek ve emeğin değeri konusundaki şu görüşleri kesinlikle gözümden kaçmazdı: (...Bil ki, insanın kullandığı ve mülk niteliğinde elde ettiği her şey, içiçe geçmiş olan emeğin değerinin bir eşdeğeridir. Bazı zanaatlar, öteki zanaatlar içinde ifade olunur, böylece bir dülgerin işi kerestecinin işine, dokuma işi eğirme işine bağlıdır. Böylece açıktır ki, insanın ürettiği ve bir kâr çıkardığı her şey, ya da büyük bir kısmı, insan emeğinin değerine eşdeğerdir.) İbni Haldun böylece düşünce tarihinde ilk kez, değerin yaratıcısı olarak emeğin rolüne açıkça işaret ediyor, ve insanın ürettiği her şey, insan emeğinin değerine eşdeğerdir diyebiliyor. Yazık, çok yazık, *Kapital*'i yazmadan önce bu büyük filozofu okumuş olmalıydım."

Mukaddime'nin sayfaları arasından ilk kez İbni Haldun'un esmer yüzü göründü. Bu büyük düşünürün övgülü sözleri onu sevindirmiş gibiydi. "Bu övgülerinize teşekkür ederim" dedi. "Ben sadece toplumu oluşturan etmenleri araştırırken, öteki ekonomik öğelerin yanısıra emeğin rolünü de belirtmek istedim, oysa siz, gününüze değin iktisat bilimine yerleşmiş bütün yanlış kuramları, savları bir bir ayıkladınız, ekonomi politiği ilk kez bilimsel temeller üzerine oturttunuz. Yapıtlarımın başka dillere çevrilmesine gelince, insanoğlu, bir kesimi servet yığma, başkalarını sömürme, bir kesimi de karınlarını doyurabilme, hayatta kalabilme savaşı içersinde öyle bir telaşa, öyle bir karışıklığa düşmüşler ki, çoğu kez bilimsel çalışmalara gereğince zaman ayıramıyorlar. Demin, rüzgar araladıkça *Kapital*'in sayfalarına bir göz attım, sizin bir temel yapıtınız bile Türkçeye bütünüyle tam yüz on yıl sonra çevrilebilmiş. Bu geçen zamanda, ana ekonomik kavramların, kuramların tartışılmasında kimbilir ne yanılgılara düşülmüş; bunların politik alandaki yansımaları, uygulama-

ları ne çelişkilere yolaçmıştır."

Her türden çamlar, kayınlar, ıhlamurlar, kestaneler ve öteki irili ufaklı bitkiler kulak kesilmiş, bilge kişiler arasında geçen bu ilginç konuşmayı izlemeye, anlatmaya çalışıyorlardı. Aralarından kısa boylu bir taflan, alt dallarından birisini azıcık uzatarak koca meşenin kökleri arasında duran bir başka kitabın koyu mavi kapağını açmaya çalıştı. Ve sanki taflanın bu işaretini bekliyormuş gibi, üzerinde *Einstein, Fiziğin Evrimi* yazan mavi kapak açıldı, pamuk gibi ak saçlı, çocuksu yüzlü bir ihtiyar gülümseyerek çevresindekileri selamladı. "Hepinize iyi günler" dedi. "Konuşmalarınızı bu buz gibi dere yatağında da olsa ilgiyle izledim. Biz kitaplar çoğu zaman sıcacık odalarda, kitaplıkların raflarında, masaların, sıraların üzerinde durmaya, kimi kez çiçekli bir bahçede, kimi kez de aydınlık bir derslikte özenle okunmaya alıştığımız, hemen herkesten saygı, sevgi, özen gördüğümüz için, böyle serin bir güz gününde buz gibi sulara fırlatılıp atılmamız, yabanıl bir çevreye yayılmamız ilk anda beni hem çok şaşırttı, hem çok üzdü. Ama bu yabansı dediğimiz ortamda şu birbirinden güzel, birbirinden görkemli ağaçlardan gördüğümüz sıcak ilgi ve dostluk, üzüntümü kısa sürede sevince dönüştürdü. Bu nedenle iki söz de ben söylemek istedim. Hem, kitabın horlanması, aşağılanmaya çalışılması söz konusu olunca ben çok daha beterlerini gördüm. Daha dün denecek kadar kısa zaman önce, Hitler adındaki bir aşağılık yaratığın aklına uyan uygar Alman ulusunun —hiç değilse bir kesiminin— topladıkları kitapları bir alana yığarak ateşe verdiklerini gözlerimle gördüm. Bu kitaplar arasında şu anda beraber olduğumuz *Kapital*'in ve şu yanıbaşımda duran *İnsanın Türeyişi*'nin de bulunduğunu çok iyi anımsıyorum. O yıllarda böyle bir sefilin yönetimindeki ülkede artık yaşanmaz diye tuttum daha özgür bir ülkeye, Amerika'ya göçtüm. Bana çok iyi çalışma olanakları verdiler, bir ucu ne yazık ki atom bombasına çıkan önemli buluşlarım oldu. Gelin görün ki, orada da, soğuk savaşın iyice soğuduğu yıllarda, McCarty diye bir Hitler özentisi peydahlandı; üniversite-

Atilla Kanbir, "İlhan Erdost'a Saygıyla", *Yarın*, Kasım 1981

lerin, okulların, kentlerin kitaplıklarından insanlığa onur veren pek çok kitabı toplattı ve uygar Amerika'da yer yer kitap yakma çılgınlığı aldı yürüdü. Demin, omuzbaşımda duran İbni Haldun'un *Mukaddime*'sini görünce acı acı düşündüm. Bu paha biçilmez yapıtta üstadımız, devlet düzeninin dinsel kurallara dayanmasına gerek olmadığını öne sürdüğü, hükümet işlerinde hilafet ve şeriata yer verilmemesi görüşünü savunduğu için Osmanlılarda, İkinci Abdülhamit döneminde 'Yasak Yayınlar' listesine alınmış, 'çevirisi ve aslı' yasaklanmıştı. Tıpkı büyük doğa bilimcisi Charles Darwin'in canlı varlıkların evrimi teorisinde, dinsel ve fizik-ötesi görüşlere karşı çıktığı için, öğretisinin uzun yıllar okullarda okutulmasının engellenmesi ve kitaplarının birçok ülkede yasaklanması gibi."

Charles Darwin adının anılması üzerine, o ana kadar meşenin ince bir köküne sarılmış duran uçuk mavi *İnsanın Türeyişi*'nde bir kıpırdanma oldu ve düz uzun sakalı, gür kaşları altında canlı bakışlarıyla Charles Darwin göründü. "Kitapların yazgısı üzerine söylediklerinizi ilgiyle izledim köşemden, unutmak üzere olduğum anılarımı tazelediniz. Ki-

tapların hor görüldüğü, onlara umacıymış gibi bakıldığı dönemler olmuş, açıktan açığa yakmaktan tutun da, gizlice mağaralarda okunduğu, toprağa gömülerek saklandığı, ya da bizler gibi buzlu sulara döküldüğü haller de görülmüştür ama bana kalırsa, kitapların saygı, sevgi gördüğü, değerli armağanlar gibi alınıp verildiği, kimi kez bilimsel bir hayranlıkla, kimi kez sanatsal bir coşkuyla okunduğu, kısacası baştacı edildiği dönemler, dönemler değil yüzlerce yıl süren çağlar olmuştur. Kolay değil bağnazlıklara, saplantılara karşı çıkmak. Hele bu bağnazlıklar, yalan yanlış inançlar, insanların kafalarına bu yönde çıkarları olan gruplarca bile isteye yerleştirilmişse. Bilginlerin, düşünürlerin, büyük sanatçıların kısacası gerçeğin en amansız düşmanı aslında bu çıkar gruplarıdır. Bize karşı yapılanların çoğu bunların dürtmesiyle olur. Araya bir de bu işte uzmanlaşmış maşalar girince başımıza gelmedik kalmaz. Ama, söylediğim gibi, kitabın, yazarın, daha doğrusu gerçeğin ayaklar altına alındığı, horlandığı bu toplumsal hastalık dönemleri uzun sürmez, kitap ve yazar gene insanlığın baştacı olur. Yoksa bilimin, düşüncenin, sanatın sürekli ilerlemesi, gelişmesi, yüce doruklara ulaşması olası mıydı?"

Bu iyimser soruyla noktaladı sözlerini insanın, canlının onbinlerce, yüzbinlerce yıl süren bir evrimleşmesi sonucu türediğini bilimsel olarak açıklayan büyük doğa bilgini. Yüzyıllık meşenin kökleri altında bir mutsuz raslantı sonucu biraraya gelen bu ufak kitap topluluğunda sayfaları açılmayan, konuşulanları bir köşede alçakgönüllülükle dinleyen bir tek kitap kalmıştı. *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye* yazıyordu üzerinde. Bütün ağaçlar şimdi de aynı merakla, aynı istekle ona dönmüşlerdi. Bunu gören kitap ve yazarı Johannes Glasneck dile geldi, görelim ne dedi: "İçinizde en genci benim ve ben, sizler gibi büyük düşünürlerle, filozoflarla, kitaplıklarda olsun, burda bir dere yatağında olsun omuz omuza durmaktan büyük onur duyarım. Konuşmalarınızı hayranlıkla izledim. Bu konularda benim gibi genç bir araştırmacının ne diyeceği olabilir ki. Ancak son yıllarda, özellikle son aylarda

ben de çok ilginç olaylara tanık oldum. Bunlardan belleğimde en taze olanını, en fazla yer edenini sizlere de anlatmak isterim. Bizleri ve bizler gibi daha pek çok kitabı yayınlayan, Türkiye'de gün ışığına çıkmamızı, Türk okuyucusuna ulaşmamızı sağlayan o esmer, kıvırcık saçlı delikanlıyı hepiniz tanırsınız. Üzerimize nasıl titrediğini, tek sözcük yanlış basılmasın, noktası virgülü yerliyerinde olsun diye nasıl çırpındığını, sırasında kitap paketleriyle merdivenleri ikişer üçer inip çıktığını unutmak olası mı? Kitabımın konusu olduğu için Türkiye ile Türk halkı ile sürekli ilgilenmişimdir. Ve ne yazık ki geçen yıllarda çağdaşlaşma çabası içersindeki bu ülkede, bilimin, sanatın, her tür kültürün taşıyıcısı kitaba karşı bir saygısızlık yaygınlaştırmaya çalışılıyordu. Bir zamanlar bütün dünyanın ortak kültür değerlerini Türkçeye kazandırmak, Türk ulusuna ulaştırmak görevini bile yüklenen devletin yönetimini sözde halkın oylarıyla ele geçiren cahil ve kötü niyetli politikacılar artık kitaptan nefret ediyor, onu tehlikeli sayıyorlardı. İşte bu çıkarcı politikacılar önce kitabı, öğrencinin, öğretmenin, dar gelirli yurttaşın —ki Türkiye'de kitabın başlıca satınalıcısı bu kesimden insanlardı— satınalamayacağı pahalı bir nesne haline getirdiler. Kağıt fiyatları, baskı ve posta giderleri yükseldikçe yükseldi; kültür araçlarına tanınan bütün indirimler kaldırıldı. Yayınevleri birbiri ardına kapandı, basımevleri mühürlendi, baskı makineleri çalışmaz oldu. Bütün bunlara bir de kitabın, zararlı ve tehlikeli ilan edilmesi eklenince yaratılan karanlık ortamı düşünebilirsiniz. Ve bu karanlık ortam, zehirli meyvelerini vermeye başladı. Günlerden bir gün genç yayımcımızı ne nedenle bilmiyorum evinden almaya gelenler kitaplığını da elden geçirdiler; zararlı yayın, 'yakılacak kitap' arıyorlardı herhalde. (...) Evet, sözü uzatmaya ne gerek var... Yayımcımızı birkaç kitapla birlikte alıp götürdüler... ve aradan çok geçmeden duydum ki, o yiğit delikanlı, bizim her satırımıza elemeğini, göznurunu katan o güzelim insan ölmüş, öldürülmüş...

Bu "ölüm" sözcüğüyle birlikte, hemen o anda, çamların,

kayınların, kestanelerin, taflanların ve de ormandaki bilcümle ağaçların, bitkilerin, gövdelerinden, dallarından, yapraklarından insanın tüylerini diken diken eden bir çığlık yükseldi, vadi boyunca yamaçtan yamaca yankılandı, acılı Anadolunun acılı ağıtlarına, yürekleri dağlayan Türkülere dönüştü; yeşil yamaçlar ateş almış, Alaz Alaz yanar gibiydi; pembe-beyaz bir yaban Gülü boynunu toprağa doğru büktü, öylece kalakaldı. Güneş kül rengi bulutların arkasına çekildi. Mezit çayı birdenbire kabardı. İhtiyar meşenin kökleri çevresinde toplanan ve daha az önce ormanlardaki ağaçlara alacalı birer dev gibi görünen kitaplar küçüldükçe küçüldüler, önce kendi etraflarında birkaç kez döndükten sonra kabaran sularla birlikte akıp gittiler.

Şimdi Mezit deresinin o canım billur suları çamur rengine dönüşmüştü. Suyun yüzünde yer yer, mürekkebe benzer kara lekeler belirmişti. Ve derenin iki yanına dizilmiş yüzyıllık çınarlarla, kestaneler ve meşeler, Uludağın karlı doruklarından eriyip gelen o pırıl pırıl çağlayanların bu kara lekeleri temizlemeye güçlerinin yetmeyeceğini bir giz verir gibi birbirlerine fısıldadılar.

Yarın, Kasım 1981

VAHAP ERDOĞDU

İLHAN

Senden sonra ilk kez yazıyorum. Senin okuyamadığın ilk yazım bu. Ama seni yazıyorum. Anlatamadıysam bağışla.

Toplumsal bir varlık olan insanı anlatmak genelinde çok zor. Özelinde ise, çok yakın birini anlatmak, onun nesnel bir değerlendirmesini yapmak daha da zor. Hele bu yakın insan, çok yoğun bir yaşamın ortasında, en beklenmedik bir anda ve en beklenmedik bir biçimde yüreğimize onulmaz bir acı yükleyerek aramızdan ayrılmışsa.

Bana kalsaydı İlhan'ın acısına ağıt yakardım. Ya da güle ve çiçeğe bezenmiş mezarının başına varır, son günlerinde çok sevdiği ve birlikte söylediğimiz bir türküyü yinelerdim: *Elleri koynunda bir gelin ağlar / Çiçekler üstünde gözyaşları var.*

Ne var ki, İlhan'ı anlatırken onu geleceğe anlatmak gibi bir zorunluluk ve sorumluluk var. Bu nedenle de, olabildiğince öznel yaklaşımlardan sıyrılmak, nesnel bir değerlendirmeyi öznel olandan soyutlamak gerekli. Ama bu, yıllar

yılı en yoğun bir biçimde birlikte çalışmış; aynı çorba tasına kaşık sallamış, birlikte rakı içmiş, türkü söylemiş, birlikte üzülmüş, birlikte hüzünlenmiş, birlikte sevinmiş biri için, yani benim için çok zor.

Duygusal olmam, öznel olmam için pek çok neden var. İlhan zor günlerin insanıydı. Muzaffer ile birlikte Ankara Merkez Cezaevinde iken her hafta en az iki kez yemeğimizi taşımış, bacağımızdaki yün dona kadar birçok giysimizi o alıp getirmişti. O getirmişti gri gömleğimi, tükenmez kalemimi, kağıdımı, defterimi. Okuyacağım kitapları o arayıp bulmuştu.

Metin'in bacağının ameliyat edileceği o günlerde, birlikte hüzünlü türküler söylemiştik. Altı saat süren ameliyat boyunca birlikte beklemiştik Hacettepe koridorlarında. Kesilmiş bacağı ile Metin'i, üst kata birlikte taşımıştık. Ve nihayet son günü, onu, ölümün pusu kurduğu yolun ağzına ben götürmüştüm. Son çöreği birlikte yemiştik ve üç gün sonra kanlı paltosunu ve ayakkabısının tekini benim elime tutuşturmuşlardı. Kara haberi eve ulaştırmak görevi de, hasta yüreğini dinginleştirmeye çalışan amcasına ve bana düşmüştü. Bana düşmüştü ölüm haberini yazmak ve gene bana düşmüştü morgun buzluğundan kırık kaburgaları ve yara bere içinde acının ve şaşkınlığın heykelleştiği gövdesini çıkartıp, inanılmaz olana inanmak, ölüm gerçeğinin şaşkın bakışlarında takılıp kaldığı o kara gözlerine bakmak. Ölüm İlhan'a yakışmamıştı, İlhan ölüme!

Ama bunları anlatmak İlhan'ı anlatmak demek değil. İlhan bunların ötesinde anlatılması gereken biri. Hüznümüzü ve acımızı yüreğimize gömerek onu anlatmak gerekiyor.

TOPLUMLARIN tarihleri doğru bir çizgi izlemez, tekdüze değildir. Tarih sıçramalarla ilerler. Zaman zaman toplum yeni birikimlerle, yeni bunalımlara gebe kalır ve her bunalım, çözümünü yeni sıçrayışlarda bulur. Ve kuşkusuz yeni sıçrayıştan sonra o toplum eski toplum değildir artık. Bu bunalım dönemleri, toplumsal bilinçte ve dolayısıyla tek tek ki-

Vahap Erdoğdu, Ahmed Arif, Muzaffer, Gül, İlhan
Gül'le İlhan'ın nişanı – 1 Mayıs 1976

şinin bilincinde yeni sentezler geliştirir. Toplumların bu değişme dönemlerinde bunalımların yükü, o toplumun belirli kesitlerinde, belirli kuşaklarında daha farklı ve daha yoğun bir biçimde kendini gösterir. Aynı tarihsel toplumsal koşullar, bu kuşakları şu ya da bu ölçüde ortak bir yazgının kaçınılmaz sonuçları içersine çeker.

Türkiye toplumunun kırk yıldır ivmeli ve son derece bunalımlı bir dönem yaşadığı yadsınmaz bir gerçekliktir. Bu son kırk yıl, pek çok bunalıma tanıklık etmiştir. Ve bu bunalımların en ağır yükünü de, kuşkusuz kırklı kuşak şu ya da bu ölçekte yüklenmek zorunda kalmıştır. İnsanın bilincini onun toplumsal varlığı belirlediğine göre, bu dönem kuşağının bilinci de o ölçüde karmaşık ve gelişkindir. Toplumsal varlığıyla insanın, bilinci ölçüsünde toplumu etkilemesi ve hele de bunalımlı dönemlerde o bunalımın bir etkileyen öğesi olduğu kadar, çözen bir öğesi de olması doğaldır. Birey olarak pek çok insanın aynı toplumsal-tarihsel koşullarda aynı yazgıyı paylaştığını bir kez daha yineleyelim. Ancak bu yazgı benzerliğine karşın, bireylerden biri ötekinden ya da öteki birinden daha çok, bilinçli ya da raslansal olarak simgeleşebilir. Dolayısıyla, belirli bir dönemin bütün özelliklerini yalnızca yaşamlarıyla değil, ölümleriyle de simgeleyen insanlar vardır. İşte İlhan bunlardan biridir. O nedenledir ki, İlhan'ı anlatmak zordur. Onu anlatmak için bir dönemin, yani yaşamış olduğu dönemin, tarihsel, toplumsal, ekonomik ve ensonu siyasal gelişmesini anlatmak ve kişiliğini oluşturan, yani toplumsal bilincini oluşturan maddi koşulların çerçevesini çizmek gerekir. Aynı zamanda bu, bir ölçüde bütün bir kuşağın genel bir kesitini çizmek demektir.

İLHAN'IN doğum tarihi 17 Aralık 1944. Yani İkinci Dünya Savaşının alevleri henüz sönmemiş, ama savaşın yazgısı belirlenmeye başlamıştır. Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atıldığında İlhan, bozkırın ve İç Anadolu'nun geleneksel özelliklerini taşıyan Artova ilçesinde altı aylık bir bebektir. Savaşa girmemiş olmasına karşın Türkiye, açlık ve

kıtlığın ağır bunalımını yaşıyor ve kuşkusuz bu bunalım, en ağır bir biçimde kırsal yörelerde, bu arada yeni ilçe merkezi olan Artova'da İbrahim oğlu Yusuf'un kirayla oturduğu bir gözlük kerpiç ocağında ve kaynayan kazanında da ağır bir biçimde yaşanıyor. Milli Koruma Kanunu ve tek parti yönetiminin kastlaştırdığı kasaba bürokrasisinin sinsi oyunu sonucu, Samsun'dan 80 kuruşa aldığı ve 90 kuruşa sattığı kininin faturası olmadığı için, iki ay hapse ve iki ay "ticaretten men"e mahkum olan küçük bir esnafın evine yansıyan yoksulluğu ortamında ilk çocukluğu biçimlenecektir İlhan'ın.

İkinci Dünya Savaşı faşizmin yenilgisiyle sonuçlanmış, Almanya, İtalya, Japonya faşist diktatörlükleri darmadağın edilmiş, özgürlüğe ve demokrasiye olan özlem, savaşın en kazançlı ülkesi ABD'nin önderliğinde yeni bir oluşuma dönüşmüştü. San Fransisko'da toplanan Birleşmiş Milletler Konferansı, eski bağlaşıklıkları çözerek, yeni bağlaşıklıklar, yeni dengelemeler gündeme getiriyordu.

Kuşkusuz Türkiye bu yeni dengelemenin içersinde, savaşın dışında kalma başarısını göstermesine karşın, etkileşimlerin yumaklaşıp yoğunlaştığı bir bölge olma konumunu kazanmıştı. Türkiye'nin siyasal yahtılmışlığını, İkinci Dünya Savaşından sonra da sürdürmesi olanaksızdı artık. Ve doğal olarak bu etkileşimler, ülkenin siyasal geleceğinde olduğu kadar, ekonomik koşullanmasında da kendini gösterecekti. Ve öyle oldu. Tek parti döneminin sona erdiği Batı tipi, daha doğrusu Amerikan tipi bir demokrasi uygulamasına geçilmesi zorunluluğu bizzat milli şefin ağzından ilan edilirken, İlhan daha bir yaşını tamamlamamıştı. Bu gelişmenin dış koşullarda olduğu kadar iç koşullarda da yansıdığını görüyoruz. Öte yandan, savaş döneminin zenginleştirdiği ve sermayesini katlayarak büyüttüğü yeni bir kesim de, Türkiye'yi, kapılarını ardına kadar Batıya açmaya zorluyordu.

İlhan'ın çocukluğu, soğuk savaş ortamında NATO bağlaşıklığını kurmuş, Kore Savaşına katılan yeni bir siyasal iktidar dönemiyle çakışmıştı. DP iktidarı, siyasal geleceğinin kırsal kesime ulaşmakla olanaklı olduğunu görüyordu. Ger-

çekten de onbinlerce traktör, karasabanın giremediği alanları adeta bir istilacı güç olarak fethediyor, ve geleneksel koşullar içersinde geçimlerini sağlayan küçük geçim araçlarına sahip aileleri, kırsal alandan kentlere sürüyordu. DP en parlak dönemini yaşarken, İlhan, on dakika kadar uzaklıktaki Kızılca köyünde, bir köy imamının karşısında Kuran'ı hatmetmeye başlıyordu.

Ne var ki DP'nin dışardan aldığı yardımlar yanında, tarım alanındaki yeni açmaların getirdiği bolluk dönemi uzun sürmeyecek ve ekonomik bunalım toplumu yeni çalkantılara sürükleyecekti. Kırdan kentlere akın, toplumun genelinde olduğu kadar, İlhan'ın yaşamında da büyük değişmelere yolaçtı. Oltu'nun dağ köylerinin birinden, Rus işgalinin içersinden kaçarak Artova bozkırına konan aile için, yeni ve zorunlu bir muhacirlik başlıyordu. Aile birer birer büyük kentlere göçediyor ve ataerkil büyük aile yapısı çözülüyordu. Büyük kent (ve genellikle başkent), önce amcaları, sonra üniversiteye gelen Yusuf'un büyük oğlu Muzaffer'in yanına İlhan'ı da çekiyordu. Başkent ise yeni siyasal oluşumlara gebeydi.

İLHAN, çocukluğun ve köylülüğün karmaştığı bir saflığın getirdiği şaşkınlık içinde yaşıyordu başkentteki gelişmeleri. Ağabey Muzaffer, şiir yazıyor, yazılar yayınlıyor ve siyasal iktidara karşı hareketler içersinde yeralıyor. 27 Mayıs 1960 hareketi öngünlerinde, İlhan, daha ondördünde iken, olup bitenleri kavrayamamanın çelişkisi içinde, ağbeyinin yaşamıyla içiçe girmişti. Muzaffer, DP iktidarının son günlerini, Ankara'da Askeri Cezaevinde geçirecektir. Büyük kentin başdöndürücü olayları ve heybeti ortasında ve birbuçuk odalı yoksul hanesinde, bütün bu olup bitenler İlhan'ın çocuk zihninde, siyasal bilinci kendiliğinden mayalayacaktır. Öğrenci bursuna eklenen gazetedeki gece çalışmasının getirdiği küçük gelirle yaşamını sürdüren bu küçük ailede İlhan, Muzaffer'in olanakları ölçüsünde, okuma olanağı bulacaktır. O günden sonra da kısa aralıklar dışında, İlhan, Muzaffer'in yaşam pratiği içersinde de ayrılmaz bir parçası olacaktır.

Muzafffer, İlhan'ın öğretmeni, koruyucusu, babası ve yolgöstericisidir artık. Muzaffer, ilkin Barlas'ın çıkardığı *Son Havadis*'te, daha sonra da *Ulus*'ta çalışırken, İlhan liseyi bitirmeden askere gitmemek için, bütün yolları denemektedir. İlhan, liseyi bitirdiğinde, Muzaffer de askere, yedeksubay okuluna gider. Ve İlhan Hukuk Fakültesine girer; bir yandan da Ağır Bakım Atelyesinde işe başlar. Taşıdığı yükler sonucu aldığı ve daha sonra ancak ameliyatla hafifleteceği, o sağlam ve görkemli yapısına hiç yaraşmayan bir bel ağrısını yıllar yılı taşıyacaktır.

İlhan'ın gençlik döneminin, Türkiye'nin 1960'lı, yani siyasal, ekonomik ve toplumsal açıdan en çalkantılı dönemi ile çakıştığını görüyoruz. 27 Mayıs 1960 öncesi gençlik hareketleri, 1960 sonrasında yeni umutların, yeni arayışların içersinde bir süre durulmuş ve1960'ların ortalarında yeniden uç vermeye başlamıştı. Bu dönem, İlhan'ın lise ve üniversite yıllarına denk düşer. Muzaffer'le İlhan'ın yazgısı artık daha bir bütünleşmiş ve bu yazgı Muzaffer'in askerden dönüşünden sonra, Ulus'taki Demir İşhanının önce 51 ve daha sonra 52 nolu küçük odasında tam ortak bir yazgıya dönüşmüştür. Sonraki on beş yıl boyunca tek bir yazgı haline gelecek; ikisi, iki kardeş bir elmanın yarısı gibi birbirlerini tamamlayacak, İlhan derken Muzaffer, Muzaffer derken İlhan birlikte düşünülecektir. Bu nedenle de, İlhan'ı anlatırken Muzaffer'i, ya da Muzaffer'i anlatırken İlhan'ı anlatmak zorunlu olacaktır.

İlhan'la tanışmam bu döneme raslar. Onu, ilkin, yayınevinin o küçük tek odasında masa başında kitap provalarının arasında görmüştüm. O tarihten sonra da giderek daha sıklaşan, yoğunlaşan ve karmaşıklaşan bir yazgı birliği içinde, bizi bıraktığı son ana kadar, dostluğun ötesinde kardeşlik ilişkilerine dönüşerek pekişen on beş yıllık bir yakınlığımız olacaktır.

İLHAN'IN kişiliğinin olgunlaştığı ve tarihsel içerik kazandığı bu dönem üzerinde, daha ayrıntılı durmak gerekiyor. Gerçekte de bu dönem Türkiye toplumunun bir dönüm nok-

tası ve dolayısıyla da toplumun siyasal içeriğinin yeni sentezlerine ulaştığı tarihsel dönemecidir. Altmışlı yıllar, toplumumuzun belirli bir siyasal erginliğe ulaştığı ve belli bir kültürel-ideolojik birikimin yoğunlaştığı, bunlara bağlı olarak da göreli bir özgürlük ortamının oluştuğu bir tarihsel kesiti temsil eder. Ekonomik farklılaşmaların getirdiği siyasal farklılaşmalar bu dönemde legal içerik kazanmaya başlamıştır. Gene bu dönem, demokrasi kavramının siyasal özgürlükle bütünleştiği göreli siyasal özgürlüklere denk düşen kültürel-ideolojik bir sıçramaya tanık olacaktır. Ve işte Demir İşhanının 51 nolu küçük odası, siyasal-kültürel değişimin ciddi ve tutarlı bir yayınevinin merkezi işlevini yüklenecektir. Vurgulayarak bir kez daha söyleyelim ki, işte bu küçük odada Türk siyasal-kültürel tarihinde yadsınmaz bir yeri olacak olan "Sol Yayınları", Muzaffer ve İlhan kardeşlerin ellerinde biçimlenecektir. Yayınlanmasından ancak yüzyıl sonra *Kapital* bu odacıkta yayına hazırlanarak basılacak, Darwin yüz yıl sonra bu odadan Türkiye'ye tanıtılacak, Einstein elli yıl sonra bu küçük odanın penceresinden Türk toplumuna dilini uzatarak gülümseyecektir.

Sol Yayınlarının ardarda yayımladığı klasikler Türk düşün ve kültür alanında önemli bir boşluğu doldururken, yayıncı deyimiyle bu işin mutfağında iki kardeşin ekonomik ve siyasal işbölümü vardır. İlhan yayınların ekonomik ve teknik yükünü taşırken, Muzaffer de siyasal yükünü omuzluyordu. Doğal olarak bu, arkası kesilmeyen soruşturmalar, mahkemeler ve tutuklamaları da göze almak demekti. Bu aynı zamanda İlhan'ın yazgısını Sol Yayınlarıyla bütünleştirmesi demekti. İlhan, bu yayınlarla büyüyecek ve onunla mutlu olacak, onunla üzülecektir. Her kitap onun için yeni bir çocuktur. Her kitabın doğuşu İlhan'da yeni bir çocuğun doğuşu demektir. Belki de o nedenle, İlhan'ın yayınlara olan tutkusu ve bağlılığı nedeniyle, evlenmeyi uzun yıllar düşünmeyecek, gençliğinin bütün enerjisini kitaplarına harcayacaktır. Her kitabı, bir baba sevecenliğiyle okşayarak, bir ana özverisiyle hazırlayıp büyütecek ve halkına sunacaktır. Sol

Yayınlarında Muzaffer'in payı ile İlhan'ın payını birbirinden ayırmak olanaksızdır. Ancak Muzaffer'in yazınsal çalışmaları, mahkemeler ve koğuşturmaların yoğunlaşmasıyla, yayınların yükü İlhan'ın sırtına kaymıştır. Kuşkusuz İlhan'ın yayımcılıktaki doğuştan denebilecek yeteneği ve kazandığı deneyimler, ideolojik-politik ve kültürel bilinci, sorumluluğu yüklenmesinde önemli bir etken olacaktı. Onun yanında, Muzaffer'in *Türk Solu*, *Aydınlık*, *Türkiye Solu* gibi dergilerde yayınladığı yazıları da yayınlanmadan önce İlhan'ın mütevazi ama keskin, doğru ama acımasız eleştirilerinden geçecektir. Daha sonra bu alışkanlığı ben de kazanacak, İlhan'a okutmadan bir yazıyı yayınlamayı eksik ve yetersiz görecektim.

1960'LI yılların sonları, Sol Yayınlarının toplumun düşün dünyasında önemini duyurduğu bir döneme denk düşer. Sol Yayınları, bu dönemde, tartışmasız büyük ve güçlü bir yayınevi olarak, felsefeden ekonomiye; ekonomiden fizik, biyoloji, kimya gibi temel bilim dallarına; ordan siyasal ve tarihsel yapıtlara kadar uzanan kapsamlı bir yayınevi olma kimliğini kazanmıştır.

Yetmişli yıllar, yeni bir toplumsal gelişme ile başladı. Toplumun içersine çekildiği bunalım, 12 Mart müdahalesiyle yeni boyutlar kazanmıştı. Doğaldır ki, siyasal alandaki etkileşim yanında Sol Yayınları da müdahaleden payını alacaktı. 12 Mart, Muzaffer'i İlhan'dan alıp koparmış, İlhan için, Sol Yayınlarının kapatılması yanında, Muzaffer'in mahkemelerini kovalamak, hapishanelere taşınmak, aileyi geçindirmek gibi son derece ağır sorumlulukları da birlikte getirmişti.

İlhan bütün bu güçlüklerin üstesinden de kendine yaraşan onurlu bir biçimde gelmesini bildi. Zafer Çarşısında, Onur kitabevini açtığı küçücük bir dükkanda, içinde biriktirdiği sıkıntıların mide kanamasıyla dışavurumunu da gizlemeye çalışarak, Muzaffer'in çocuklarına azık parası, Muzaffer'e de mahpus harçlığı kazanmanın çabasına girecekti. Bu-

nunla da yetinmeyerek, İlhan, tek başına kitabevinin birbuçuk metre yüksekliğindeki ara katında Onur yayınlarının ilk kitabı Darwin'in *İnsanın Türeyişi*'ni yayınlayacaktı.

Toplumdaki dinamizm, 12 Martın engellerini kısa sürede aşıp yeni boyutlar kazanıyordu. Bu gelişme altmış yıllık cezasıyla Ankara hapishanesinde bulunan Muzaffer'i, 1974 yılında dışarı bırakıverdi. Ve gene iki kardeş bütünleşmiş olarak, o birbuçuk metrelik ara katında, o basık tavan arasında, yüz mumluk lambanın sıcağının ağustos sıcağıyla tere ve havasızlığa karışan ortamında yeni bir heyecan ve ümitle Onur Yayınları yanında Sol Yayınlarının yeniden doğuşunu hazırlayacaklardı. Bu birkaç metrekarelik tavan arasında benim de katıldığım inanılmaz bir çalışma temposu ve güçlüğü içersinde iki yayınevi ardarda yeni yapıtlar üretiyordu.

İki yayınevinin gösterdiği çok hızlı gelişme, İlhan'ın günlük yaşamında bir değişme göstermemişti. Bir süre sonra bu ara kata sığmayan dört kişilik kadro, Kızılay'da İnkılap sokakta iki odalı bir daireye taşınmak değişkenliğine gidebildi. Ve kadro da dört kişiden altı kişiye çıktı. İlhan'ın yaşamındaki bir başka değişme de, Gül ile evlenmesi ve ayrı bir eve taşınması olmuştu.

Sol ve Onur Yayınları gerçekten de hızlı bir büyüme göstermişti. Ancak kimilerinin sandığı gibi, bu büyümede iki kardeş, "deste deste binlikleri istif" etmediler, alabilecekleri halde, hanlar, apartmanlar almadılar, arsalar kapamadılar. Tam tersine, zaman zaman yakınlarının, dostlarının uyarılarına karşın, büyük bir tutkuyla, giderek daha zengin bir yayın programı ve bu programı gerçekleştirecek büyük bir basımevi kurmayı yeğlediler. Ankara'nın en seçkin basımevlerinden biri olan ve piyasadan çok daha büyük maliyetle çalışan İlkyaz Basımevi böyle kuruldu. Bir başka değişiklik ise, iki odalı altı personellik büronun, beş odalı on iki personelli Kızılırmak Caddesindeki büyük bir büroya taşınması olacaktı. Bütün bu lükse, bir de, İlhan'ın beyaz Murat arabasını eklemek gerekiyor.

Sol ve Onur Yayınlarında birlikte çalışırken *Yeni Ülke*

dergisini de İlhan ve Muzaffer'in katkısıyla kurdum. Her zamanki alçakgönüllülüğü ve gösterişsiz yaşamıyla İlhan'ı, bu derginin biçim, içerik ve teknik tasarımını olduğu kadar, derginin yaşama geçirilişini de gerçekleştiren adı yazılı olarak belirtilmeyen bir kurucusu olarak burada anmak gerekiyor.

KIRKLI yılların ortalarında, yani İlhan'ın doğum tarihlerinde başlayan toplumumuzdaki ivmeli dinamizm, ellide, altmışta ve yetmişte duraksamalı ve müdahaleci dönemeçlerden geçerek seksenli yılların kapılarını çalarken, yeni bir bunalımın çözüm arayışı da gündeme gelmiş bulunuyordu. Toplumun dinamizminin kaynağı olan güçlerle, onu durdurmaya çalışan güçler arasındaki çatışma, toplumu, üstüne karabasan gibi çöken bir teröre, korku ve kararsızlığa sürüklemişti. Siyaset yerini komploculuğa, düşünce yerini kabusa terketmiş, siyasal savaşım alanlardan çekilmiş, sokaklarda ölüm ve korku kol gezer olmuştu. Ölümün hangi köşe başında ve hangi kurban için pusuda beklediği bilinmez olmuştu.

Doğaldır ki toplumdaki ekonomik ve siyasal çöküntü, Sol ve Onur Yayınlarını da etkileyecekti. Muzaffer bir ölüm pususundan İlhan'ın çevikliği ve cesaretiyle kurtulabilmişti. Önlem olarak, İlhan onu pek dışarı çıkarmıyordu. Yayınların hızı yavaşlamış, basımevi kapasitesinin altında çalışmaya başlamıştı. Yayınevleri, gene, Kızılay'da bir işhanının tek odasına taşınmıştı. İlhan iki evin kirası yanında büro, basımevi ve deponun kirasını ödemekte güçlük çekiyordu. Basımevi de kapatıldıktan sonra Muratı da satan İlhan için tek lüks, akşamları yeşil biber, beyaz peynirin yanında üçlü bir sofrada iki duble (tek değil, teki Muzaffer içerdi) rakı içmek idi. Bir de hiçbir zaman yitiremediği yaşama sevinci ile, dudağından düşürmediği türküler.

12 Eylülü o yaşama sevinci içersinde ve kendine özgü iyimserliğiyle karşılamıştı. Ama Metin'in bacağının kesilmesiyle sonuçlanacak olan o hastalığı öğrenince ağzından dökülen türküler hüzünlendi. Bir gece Gül ile birlikte, ölümü Me-

tin'den uzaklaştırmak için sofralar kuruldu, rakılar içildi, türküler söylendi. Ölüm Metin'den uzaklaşmıştı ama İlhan'a ağını ördüğünü hiçbirimiz aklımıza getirememiştik ve Metin kesilen yaralarının sızısı içinde İlhan'ın ölüm haberini alacaktı.

OTUZALTI yıllık yaşamıyla, belirli bir döneme damgasını vuran bir kuşağın, toplumsal-tarihsel gelişmesine denk düşen bir dönemin, acısıyla, sancısıyla ve bizzat kendi yaşamıyla noktaladığı bir dönemin, günümüzden yarınımıza uzanan bir simgesidir İlhan. Kıraç, tekdüze ve yoksul Anadolu bozkırının başkente sürdüğü bu güzel oğul, bu yepyeni yaşamın olanaksızlıkları ve umutları, çaresizlikleri ve özlemleri içinde yoğrularak büyümüş, bilinçlenmiş ve kişiliğini mayalamıştır. Ama hep bozkır çocuğu olmanın utangaçlığını, alçakgönüllülüğünü, özverisini ve onurunu taşımış, gerçek kişiliğini bu karmaşık görünüm arkasında tutmayı yeğlemişti.

Böylelerini tanımak için uzun yıllar birlikte olmak, yakınında yaşamak yetmez, ayrıca acılı, zor ve nankör zaman dilimlerinde birlikte yaşamak da gerekir. Yoksa nice adsız kahraman gibi, o engin alçakgönüllülüğü içinde sessizce çekilip gidecektir aramızdan. Hiç kuşkusuz kendisine kalsaydı böyle bir gidişi yeğleyecekti.

İlhan şiir yazmadı, ama şiiri yaşadı İlhan. Öykücü değildi, romancı olmadı, ama en yetkin bir eleştirmen kadar doğru yargıları vardı. İlhan, döneminin en büyük yayımcılarından biri idi. Bu son derece güç işi, büyük bir yetenek ve yetkiyle başarıyordu. Önüne gelen kitap taslaklarını bir sanatçı sabrıyla inceler, irdeler ve seçkin bir zeka kıvraklığıyla aklın süzgecinden damıtarak en yetkin bir türkçe yapıta dönüştürürdü. Çevirmen değildi, ama insanı şaşkınlığa dönüştürecek derecede en karmaşık anlatımları sadeleştirir ve yalın bir metne dönüştürme becerisini gösterirdi.

İlhan'ın Muzaffer'le kardeşliği, Anadolu'nun geleneksel kardeşliğinin en katıksız örneğini verirdi. Öyleki İlhan'ın kişiliği, Muzaffer'in kişiliğinde bütünlenmişti. Muzaffer'in kişi-

liği de İlhan'da somutlaşmıştı. İşte bu nedenle Muzaffer'in ölümü İlhan'ın ölümü olacaktı, tıpkı İlhan'ın ölümü Muzaffer'in ölümü olduğu gibi. Belki İlhan'ı öldürenler de böyle düşünmüş olmalıydılar. Ve gene çok doğal olarak bu ölümden sonra Muzaffer, "Muzaffer İlhan" olarak yeniden doğacaktı.

Daha önceleri gözaltına alınmamıştı İlhan. Bir kez ve son kez alındı. Sıkıyönetim adli müşavirliği nezaretine üç gün üstüste getirdiler İlhan'la Muzaffer'i. 7 Kasım günü, o son gün, serbest bırakılacakları beklentisi içersinde, yemek de getirmemiştik. İkindi üzeriydi. İzin alarak nezarette görüştük. İlhan en güzel elbisesini giymişti. Bir güveyi gibi. Ankara'nın soluk güneşi yüzünü aydınlatıyordu. Yanakları pembe pembeydi. En güzel yaşındaydı. Ve belki en güzel günündeydi. Kara gözlerinden gülüşleri eksilmiyordu. Ve bir güveyi gibi gitti İlhan.

Kasım 1983

ŞENAL SARIHAN

YAŞAMI SAVUNMAYA..

YORGUN başını dik tutmaya çalışıyor. Ellerini cebinde yumruk edip taşıyor bedenini. Siyah çizgili elbisesi içinde iyice incelmiş görünen bacakları ağır bir geçmişi sürüklüyor. Çevresinde başkaları var. Tümü suskun. Söylenecek herşey söylendi. Bugün yinelenecek yalnızca. Bir saat sonra... Başkaları... Yaşayandan başka herkes. Herkes söyleyecek. Susacak o. Susup dinleyecek...

Susku sürüyor.Yol beş dakika sürmez özünde. Bu kadarlık yolu yürüyemeyecek değin yorgun insanlar. Arabalara biniliyor. Üçlü dörtlü gruplar halinde. Çoğu birbirini tanımıyor. Tanıyanlar da açmıyor ağızlarını. O en öndeki arabaya biniyor. Ak saçlı, ince, çökük bir adamın yanına oturuyor. Küçülmüş bir sigarayı bastırıyor önündeki tablaya. Yenisini yakıyor. İki nefeste bitecek yol. Bu koşturma niyedir? Aceleye gerek ne? Bu koşuşma özünde kaçmayı gizliyor. Belki biri

konuşmaya zorlar öbürlerini. İçinden geldiği için değil, öyle gerektiği zannedildiği için. Konuşmak... anlamını yitirdi çoktan. O unuttu başkaları ile konuşmayı. Onunla konuşuyor. Bedeninde iki can var şimdi. Ona anlatıyor her şeyi. Onunla yaşadıklarını. Ondan öncesini ve sonrasını. Ondan sonrası... Sonra olmalı mıydı? Ondan sonra...

Yol bitiyor. Sessiz iniyor herkes. Biri taksi parasını ödemek için geride kalıyor. Kendi oğlu. Boyunca büyümüş. Oğlunu süzüyor. Kardeşinden birşeyler var mı onda? Onun kucağında mı büyüdü bu çocuk? Yoksa birlikte mi büyüdüler? İki oğul büyüttü o. İki oğul.. İki kardeş.. Bu çocukta kimin emeği fazladır? Kimin sevgisi? Babasız günlerinde kim baba olmuştur oğluna? Hem baba, hem kardeş. Belki de arkadaş..

Yanına geliyor oğlu. İki ince beden aynı acıyla kavruk yakalarına iliştirdikleri kartlarla ilerliyorlar. Oğlan babasını geçiriyor usundan. Babası amcası ile eş. O beyaz mermerlere dikiyor gözlerini. Yakasındaki kart değişiyor merdivenlerin sonunda. Yumuşak bir halıya değiyor ayakları. Hafif bir sigara dumanı doluyor genzine. Sesler. Oyun öncesi tiyatro salonlarını dolduran seslere benziyor. Oyun öncesi. Sesler. Belki de son perdeyi bekleyen sesler... O sesleri duymuyor. Kalabalıkta birini arıyor gözleri. Varıp esmer bir kadına çakılıyor. Kadın dirseklerini dizlerine dayamış bir şeyler anlatıyor. Genç bir adam dinliyor onu. Nelerden söz edildiğini duymuyor. Neden konuşabilirler? Onsuz söz anlamını yitirmez mi? Onsuz... Çok şey yürüyor. Yaşam adım alıyor durmadan. Onun çocukları büyüyor. İçindeki acıyla birlik büyüyor iki bebe. O kadın kardeşinin karısı, gözlerinde çivilenmiş acıyla güleryüz gösteriyor onlara. Kendisi. Onun çocukları için ne yapabiliyor? Gece kapıları kapandığında bu evin, iki çocuk, bir ana... Kanatsız bir ana neler ediyor? Belki kardeşi gizlice gelip sokuluyor aralarına. Gür bıyıklarını bastırıyor onların gül yanaklarına. O geliyor, mutlaka geliyor. Şimdi de gelecek... Onu arıyor gözleri. Şimdi karısının yanından o ayağa kalkacak. Notlarla doldurduğu bir bloknotu kapatıp çevreye bakacak. Birden görecek ağabeyini. Yüzündeki şaş-

kın sevince bakıp "Ben geldim" diyecek. "Bugün bana da söz verilmeyecek mi?" Sevgiyle sarılacak ona. Kara başını göğsüne dayayıp, kokusunu dolduracak ciğerlerine. Gür kaşlarını aşan sevinci bastırıp, usulca yanıtlayacak: "Söz senin oğul." "Söz hep seni aradı. Sahibini aradı hep."

Sonra kürsüye geçecek o. Söz onun. O yaşamayı savunacak. Esasla ilgili sav. "Esas olan yaşamak... Başı dik ve onurla. Sevgiyle yaşamak." diyecek. "Gerçekten yaşamak."

Salon boşalıyor. Duruşma odasına. Şimdi başlıyor.. Başka davalar: Savunuluyor, suçlanıyor, onanıyor, bozuluyor. Erkek dışarı çıkıyor. İçerinin havası boğuyor onu. Sarı saçları ışıklanan bir kız çıkıyor ardından. Bir şeyler söylemek için yanına varıyor.Vazgeçiyor sonra. Ellerini pantolonunun cebine sokup dolanmaya başlıyor. Yanyana yürüyorlar. Volta atmak bu... İçerden çağrılıyorlar.

Savunma avukatları başlıyorlar söze. Sesleri cılız ve inançsız mı? Belki. Sesleri duymuyor. Gerçek olmayan hiçbir şeyi duymuyor. Yeni biçimler.. Gerçeğin kılıflara alınışı. Sonuç ortada oysa. Acı önümüzde duruyor. Vurmadılar onu. Kimliği belirsiz bir kurşun gelip delmedi bedeni. Vura vura kopardılar yaşamdan. Tekme, tokat, cop. Bu işle görevli idiler. İnsana tutkun bir can insan elinde yolcu oldu. İnsan elinde... Onu tanıyorlar mıydı? Tanısalar elleri varır mıydı dövmeye. Yürekleri varır mıydı? Emir.. Başı, sonu, vereni belirsiz.. Emir.. Dile diken olup dolanmaz mıydı?

Başkalarını duymayalı salt onunla söyleşiyor. Taş olmuş duruyor gerçek içinde. Onun yokluğundan sorumlu mudur? Onun yerinde olabilir miydi? Bir yanlışlığın kurbanı mıdır? Emir kimin içindi? Kimdi ölesiye dövülecek olan? Şimdi o başkasının canı pahasına mı yaşamaktadır? İçi kavruluyor. Karısının başı tam önünde. Dimdik. Bu başı nasıl severdi kimbilir. Siyah bir yumuşaklıkta coşturup avuçlarını nasıl kaynaşırdı bedeni ile? Bu kaynaşmanın ürünüdür o güzel çocuklar. Sevdaca güzel çocuklar...

Sevgileri bile eskiyemedi. Kimi kez aşınır gider birlik. Kimbilir belki onlarınki de.. Ama taze idi herşey. En güzelini

yaşarken bitti. Tadı damakta kaldı sevmenin, bir olmanın.. Bu kadın kendisine öfkeli midir? "Benim yolumu sen açtın ağabey." derdi durmadan. Ona yolaçmak.. Ölüme varan bu yol... Yola çıkıştan ve sondan sorumlu mudur. "Biz hep birbirimizi yaşıyoruz." "Benim acılarımı yükleniyorsun omuzlarına. Çocukla genç arası yaşın. Bir ev erkekliği zor gelir kardeş sana." Gülüyor.. "Sen herkes için yaşamıyor musun ağabey?" Herkes için.. Yaşadı mı gerçekten. Geçmişi hesaplaşma için koyabilir mi önüne? Herkes için yaşayan kimdir. Ölüm... Yaşamadan daha dik durabilir mi önümüzde... Ölüm.. Haksız ölüm....

Sevilmeye kıyılmayan bir kardeş... Yüreği hepçe güzel.. Yüreği dost sofraları gibi donalı... Kardeş... Kardeş...

Gözlerini kapıyor adam.. İçine bakmak için. Kendi içine. Göz kapakları ağır. Tanıdık bir ses çalınıyor kulaklarına. Esasla ilgili savlarını söylüyor avukatları. Savunma işinin ustaları bunlar.. Savunma işinin. Suçlamaya değil, aklamaya alışmış. Şimdi suçtan sözediyorlar. Suç olandan. İnsana yaraşmayandan. Sesleri burkulu.

"Sayın yargıç: Kızımı öpemedim." diyor maktül. "Kızımı öpemedim." Ses bükülüyor.. Göz yaşına dönüştümü acı, söz bitirir serüvenini. Söz bitiyor.. Yeni sözcükler başıboş dolanıyor... Söz sahipsiz... Söz...

O, yeniden açıyor gözlerini.. İçindeki acı sevince dönüyor.. O giriyor içeriye.. Hiç değişmemiş. O günkü giysiler üzerinde.. Ceketinin düğmelerinde elleri. Ağır ağır yürüyor.. Geldiğini bir tek o biliyor. Bir o görüyor belki de.. Başkalarını düşünecek durumda değil... Şimdi kürsüde. Notlarını arıyor.. Notsuz da anlatamaz mı? Yüzünü göremiyor artık. Güzel vücudu yay gibi geriliyor. Söze başlayacak... Birlikte yaşadıklarını anlatacak. Kendi yaşadıklarını. Onun nasıl gittiğini iyice seçemiyor. Hep düşündü. Kendisini coplara karşı korurken o ne yapıyordu? Korku var mıydı yüzünde? Kendini savunmaya çalıştı mı? Sözlerini anımsıyor ama davranışlarını bilemiyor. Neresine vurdular da kızından söz etti. Kızının sıcaklığını ne zaman özledi? Şimdi anlatacak. Duyacak

her şeyi. Hep özledi o kürsüde konuşmayı. Anlatmayı bildiklerini. Doğrudan anlatmayı. Oysa avukatlara anlattı ancak. Bir de yazdı. Ama ne kadar becerebildi. Yaşayan O mu? O yaşadı. Ölümü o yaşadı.

Şimdi burada. En gür sesi ile yaşamı O savunacak.

Bu savunmayı yüreğin dilini bilenler dinleyecek. Ve yaşamışcasına anlatacak birbirine.

24 Mart 1984
Kafes, 1985

3

İlhan'ın Anısına Türkü

Talip Apaydın

İlhan İçin

Hiç bu kadar kararmadı gökyüzü
Hiç bu kadar kirlenmedi sular
İnsan insana bu kadar uzak değildi
Böyle kaçırmazdık birbirimizden gözümüzü
Küçük bir kız şimdi babasını sorar
Hadi yanıtlayın kızartıp yüzünüzü

Yazko Edebiyat, Ocak 1981

Can Yücel

Olmuyor

Sırtımı verdim Acemler'in köşküne
Hani şu yokuşun altbaşında
Yeşilli beyazlı sarmaşıklar sarhoşu...
Elimde nevale var yorulmuşum
Çöktüm duvarın üstüne
Yağmur çiseliyor
Kahverengi zıvanalı Samsun'u da yaktım
Bakkal Güngör ikram ettiydi demin
Çekip kulağımın arkasından...
Karşıki meşelikte kuş demlerine karışık
Palamutlar düşüyor arada bir...
Daldım dalacağım eski Beylerbeyi'ne
Asaf Halet Çelebi'nin yamacından...

Olmuyor allah kahretsin
Şu araba cayırtıları yüzünden...
İlhan Erdost'un nasıl öldürüldüğünü
Kaç gündür aklımdan çıkaramadığım gibi...

Kasım 1980
Yazko Edebiyat, Mart 1981

Vecihi Timuroğlu

İlhan Ağıtlaması

Türküler'i söylenen
Alaz'ın gülücüğünde ne ararsın
Acı bir dostluktur
Yiğitle ölüm arasında
Hıdrellezdeki yalvaçlar misali
Türküler'i söylenen

Alaz'ı şavklı oğul
Yaşamak yiğidin şanı
Ölürken yiğit kalmaksa başka
Bir kez ölünür bin kez anılır
Kiminle buluştun Ülker aşarken dağı
Alaz'ı şavklı oğul

Ala şafak açanda
Yıldızdağı'nda cem kurduk
Canlar kavuştu Muzaffer İlhan
Ne güneş çekip gitti gökyüzünden
Ne güneşin fethinden geçti yiğitler
Ala şafak açanda

Döğüşünü bilenin
Önünde yürür ölüm
Ardından ölümsüzlük
Yazgı budur işte
Onuru hepimizde
Döğüşünü bilenin

Kanın kınalanır gelinlerin ellerine
Kaygımız kansız kuruyan bahçelerde
Dut dalı ağıta durur şol Azrail
Pençe vuranda Pir Sultan teline
Sevgiye boyadığın Türkiyende
Kanın kınalanır gelinlerin ellerine

Düğün dernekti yüreğin
Halkın gülende
'Toprağım' der de öperdin karını
Kerem Kerem çağırırdın Türküler'ini
Dağ dağ yakardın Alaz'ını
Düğün dernekti yüreğin

19 Mayıs 1982
Yarın, Kasım 1982

Vecihi Timuroğlu

Türküler'i Söylenir Alaz'ı Yanar

Gün aşarken Toroslar'ın şenliği
Gelinlerin kucağında Karacaoğlan sazı
Böylesini bilmez Osmanlı yüreği
Bir dalda konup kalmış damla sakızı

Sert yeli yürüyor Sartavul'un
Türkülerde kızım ve hüznüm
Kara haberini aldım İlhan'ın
Uçup gitti güvercinim

Gökyüzü çelik mavisi
Yumuluyor gözleri yıldızların
Ve değişiyor ufkun eğrisi
Sarı ışıkları dökülüyor ayın

Fermanı okunuyor dağların
Bir çağıltı bir kan şorultusu
Derinliğini dolaşıyor ormanların
Ve sarsıyor yerin göğün uğultusu

Baba İshak yakarıyor ve kutsuyor
Adıyaman'da sıtmalı güneyde
Elinde dervişlik gülü ocağı tütsüyor
Yetmiş iki dilde şakıyan o bahçede

Anadolu'da nice ocaklar var
Kanlar göleklenmiş eşiklerinde
Türküler'i söylenir Alaz'ı yanar
Hakkı sorarlar beşiklerinde

Vecihi Timuroğlu

İlhan İçin Lirik Dörtlükler

I
Göklerimizde denizlerimizde dağlarımızda
Işıl ışıl yalım yalım yanan süngüler
Özgürlüğümüzle bağımsızlığımızla bilenmiş
Gülün sümbülün ince belli yârin kastında

II
Aslan yeleli bir buluttu dileği
İncecikten bir yağmur sağsın
Boz topraklı buğday tarlalarına
Kanı aktı yoldaşları ağlasın

III
Her şeyin yitişi değil ölüm
Durulur suyu ırmakların
Kahve benekli balıklar çoğalır
Üzerinde ince kumların

IV
Gömütlerin gizemli söyleşileri
Yaşatır sert güzellikleri
Karlı dağlarda lacivert asnimleri
Ve kanatlarına kan değmeyen şahinleri

V
Bağ ne güzel bak
Asmalarda simli salkımlar
Hepsi de şaraplık
Kuracağız şarabı ve içeceğiz barışta

VI
Ölmek mi bu yaşamak
Emeğin eşitliğin uğruna
Ay doğarken vuruşarak
Yaslanıp dağların doruğuna

VII
Neyime şimdi güneşli havalarda sevdalanmak
Pencereme konan serçelere kırıntı dökmek
Süpürge otunun mavi çiçeklerine dalıp
Türküler söylemek neyime döğüşmediysem

VIII
İlhan'ın acılı güzel ülkesi
Üç yanı mavi mavi denizler
Kapısında bağrı yaralı Ağrı
Nereye gider dostların katilleri

IX
Buğday benizli yeşil gözlü
Mavi saçlı Türkiyem
Ne çok seviyorum seni
İlhan'ı bağrına basan yurdum

Turgut Uyar

Gülün Kanından

gülsuyu, gülün kızkardeşi özbeöz
bir buğu olarak tenlerde uçuşan

gülyaprağı, gülün çocuğu özbeöz
yaşarmış gibi hep kendi okşanan

güldalı, dikenli ama güllü
ince dirençli ve kahraman

yeni bir soydandı yepyeni
kendi mezarında kendi açan bir güldü ilhan
sabah da kırmızı akşam da kırmızı
hep kırmızı kalacak solmadan

evet "süslü püslü ve şık bir bayan"
en güzel reçelleri yapıyormuş gülün kanından

Kayayı Delen İncir,
İstanbul 1982, s. 76

Cemal Süreya

İlhan'ın Anısına Türkü

Senli benli buğday çocuk
Nerden başlasam bilemiyorum
Taşıtlar seçenek değil artık
Ayrıca cesaretim de yok

Bir bardak su içsem şimdi
Yaralarımdan dökülür
Gün ki yıkımlar günüdür
Boştur ne söylesem şimdi

Birini görüyorum kalabalıkta
O adam işte sana benziyor
Ama sana nasıl da benziyor
Binlerce adam kalabalıkta

O'sun sen yürüyüp gidiyorsun
Parmağında küçük bir zincir
Bıyıkların yazgı gibidir
Dolmuştan indin gidiyorsun

Anıştırır yüzleri aşklar
Belirsizdir o mu değil mi
Ama orda kalmaz acılarınki
Değiştirir her şeyi, o kılar

Şimdi bir parçasısın artık
Ekmeğin Ankara'nın Türkçenin
Gurbet ezgilerinin her şeyin
Eşi küçüğü kendisisin artık

Gösteri,
Haziran 1982

Tului Sönmez

Sana Selam Var

Doruğa tırmanırken
Bir köy var ya

Atlarımızı sulamıştık

Çeşmesinin yanında
Bir gül
Bir gül var ya
Ondan
Sana
Bir selam var
Var ya

Bir selam ki
Gökten yere keder
Keder var ya
Bir selam ki
Yerden göğe dost
Dost var ya
Bir selam ki
Kuşağında
Yedi rengi
Göklerin

İlhan sana
Selamı var
Göklerin
Selam var ya

Bir acı var ki
Şer'ab acısı
Sızıyor gözümün
Üzümünden
Acı var ya
Yüreğin tadı
Acının ekmeği
Bizde bu yürek
Var ya
Var ya

Nurten Çelebioğlu

Adını Siz Koyar mısınız?

Erdost İçin

Sıkıntılı bir gün sonu saatinde
söyleşiyorduk ordan burdan
esmer ışıklar içindeydik
ansızın bir yıldırım düştü orta yere
soluklar kesildi / durduk
asılı kalmıştı zaman
gürültüsünü duyduk sessizliğin
o an yalazlandı yürekler
acı, kanat vuruyordu içimizde
yine eksiliyorduk bir yanımızdan
rengi yitiyordu çiçeklerin
genç yüreğin başlamadan bitirdiği
solgun menekşe hüznünde

Şaşkın şaşkın gözbebeklerde irileşen
çoğalan damlalardı içimizdeki isyan
boğazlarda yığın yığındı sözcükler
kıvrılıp dökülüverdi genç ölü üzerine
uzaklar yakınlaşmıştı
acılı merhabamızdan
daha niceleri tazeledi yalazı
rüzgarında dalgalanan anıların
birikimiydi ezikliğimiz
son kertesine varan
acının gürültüsünde
farkediyorduk hâlâ göğün maviliğini
ve seninle birşeyler sürüyordu
nabızlarda hâlâ çırpınıp duran...

14 Kasım 1980

Özcan Yalım

Birelme

Katlaya katlaya acılarını
İkiyi birde yaşayan
Ey dost
Er dost
Eritecek yalımımız güneş yılında
Yol kesen buzul yılanları
Dağ tutan karaşın kanı

Gel bir daha katlayalım -şimdilik- acıları
Ben de sen değil miyim?

1982

Kemal Bayram Çukurkavaklı

Ölüm

(İlhanımız, İlhanlarımız!. gibi)

I
Eğilmedim eğrileri içinde
yenilmedim
yergileri içinde
akrep yılan salgıları içinde
aman heeyy
heeyy.

Geçit bulsam
ocağına uğrasam
bıçak vursam
parça parça
karanlığı doğrasam
süzsem ışık kümeleriyle evreni
yeni bilinçlerle doldursam
is mi kalır
sis mi kalır
aman heeyy
heeyy.

II
İki kez değil ki canlıda ölüm
diyelim ki öldün
kalmaz mı dölüm
günler yetişmedi
geceler boyu
    ağlama gülüm
    ağlama gülüm
bu nasıl ölüm
bu nasıl ölüm
aman heey
heeyy.

Mehmet Kıyat

Birdenbire

Alaz'la türküler'le
Sözlük sözlük
Yeni tutuldu adın

Ölüm
Birdenbire
Kapısına dayandı yaşamın
Bir kötülük gibi
Silip süpürdü sevincimizi
Aydınlığın aydınlığı kalmadı

Ses ve söz
İki kapı arasında
Paslandı birdenbire
Günlerce
Ağrısına ağrı olduk gecenin
Su veremedik demire

Gökyüzüne bakarak
Akan ırmak
Kurudu birdenbire
Ve bunlar
Tarihin önsözüne
Birer birer yazıldı

Alaz'la türküler'le
Sözlük sözlük
Yeni tutuldu adın

Tuna Şenyuva

Resmine Baktım

Resmine baktım
Canıma soktum seni yine,
Kirpiğinin gölgesi vurmuş
Ak yanak üstüne...

Zülfüne, kaşına
Gözüne baktım
Canıma soktum seni yine

Birbirine Tutuştu Bu Akşam

Hakan!
Bir er,
Bir dost
Geldi evimize
Bu akşam
Can
Cana kavuştu
Bir ela
Bir kara göz
Bir güzel yüz
Birbirine tutuştu
Bu akşam

4
İlhan Erdost'lu
Resimler

Metin Demirtaş

İlhan'a Ağıt

Sessiz bir kahramanı iken kavgamızın
Cellatlar elinde can veren
Gülünce kara bıyıkları arasından
Denizde güneşli çakıltaşları gibi gülen
Canımız, yiğidimiz, İlhan'ımız

Yaşıyor şimdi
Türküler'in dilinde
Alaz'ın bakışlarında
Gül'ün ağıtlarında

Aralık 1980

Metin Demirtaş

İlhan Erdost'lu Resimler

Nefti bir ölüm
Çekip aldı aramızdan seni de
Deniz'lere komşu gittin
Kırık kaburga kemiklerinle

Kitaplığımda bir resmin var
İlya Ehrenburg'un
Fırtına romanının yanında
Uzanmışsın toprağa
Artova'da bir bozkır akşamında
Dudağında gülücükten
Sarı, kocaman bir papatya
Ve seni yaşından büyük gösteren
Kalın, kara bıyıklarının
Ve yüzünün esmer aydınlığında
Dağlı bir tadı var fotoğrafının

Oysa sen narindin
Ekin tarlalarındaki gelincikler kadar
Yeşil soğan
Peynir-ekmek sözlerinin
Çağırdığı duygular kadar

Duygulanmamak elde mi
Türküler'le çektirdiğin resmin önünde
O günkü halin
Gitmez hiç gözüm önünden
Nasıl sevinip güzellikler çıkarmıştın
Türküler'in kaşlarına yaktığım dizelerden

Metin Demirtaş'la, Antalya – 1979

Türküler'in kaşları
Bir savrulup bir toplanan gökte
Turna alayları
Gayri Türküler'in kanadı kırık
Dağılmış, toplanmıyor kaşları

Birlikteyiz bir başka resimde
Gül çekmiş resmimizi
Gülüyoruz
Deniz kıyısında kolkola
Bana bu hastalık
Sana ölüm
Ne kadar uzakta...

Mart 1981
Yazko Edebiyat, Eylül 1981

Metin Demirtaş

İlhan'a

Dipçikle yaralı
Kan sızıyor İlhan'ın
Ve güzün yanağından

Dövülen yerlerinin ağrıları
Karışıyor kesilen bacağımın ağrılarına
Seni Karşıyaka'da değil
Daha dün cıvıl cıvıl
    yaşadığımız yerlerde arıyorum

Ve netsem nereye gitsem
Oturup türküler söylediğimiz
O son akşamımızı
    unutamıyorum

Temmuz 1981

Metin Demirtaş

Merhaba

Merhaba İlhan
İşte Enver abiyi de getirdik yanına
Şu / Dünyada / Ayrılık/ Var
Ölüm / Var
İlle de / Zulüm / Var
Diyen ozanı
Gülüşünden, su içişine kadar
Halk olan adamı

Mezarlarınız biraz aralı
Ama atsan
Ulaştırırsın herhal sigaranı

İki gözüm ona iyi bak
Dünyaya küskün gitti biraz
Zemheride çiçek açmış
Acılı, suskun bir topraktır o
Seslenmezsen
Merhaba demez
Hastadır, koluna gir
Yürüyemez
Ayakları tutuk
Bağışla İlhan
Öyle ya
Senin de kaburgaların kırık

Yarın,
Haziran 1982

Metin Demirtaş

Yoksa Bugün

Kapital'in düzeltiminden yenice kalkmıştır
Kızarmış, kan oturmuştur gözlerine
Gömleğinde, ter ve boya
Kağıt ve kurşun
Basımevi kokusuyla
Gelir İlhan düşlerime

Bir türkü tutturur
Ağır, ince, yanık
Az hançeriye çalan sesinin
Kederli, bütün renkleri
Çınlar kulağımda

Söyle dünya güzeli kardeş
Sen bu havaları
Eskiden de
Böyle mi söylerdin
Hani yaşam tüterdi türkülerin!..
Şimdi neden hatırlatıyor ölümü
Yoksa kardeş

—Yoksa bugün ayrılığın günü mü?..—

Yazko Edebiyat,
Kasım 1982

Metin Demirtaş

İlhan Kardeşe

Paltosu sırtında
Atkısı da boynuna dolalı
Yüreğinde kuş cıvıltıları
Kırlangıç sürüleri
Şair Nedim'den aşağı
Mamak'tan yukarı
Gitti İlhancık
Dönmedi geri

Nitelik,
Aralık 1982

Ataol Behramoğlu

Bir Şehit Kızına

Türküler ve Alaz İçin

Güzelim, sevdiğim, çocuğum, gülüm
Bir şehit kızısın sen.
Acılı, buruk bir türkü gibisin
Bu acımasız günlerin içinden

Tuhaf bir sıkıntıyla daralır şimdi
Küçücük, kuş kanadı yüreğin:
"Babam nerede, niye gelmiyor
Babama küstüm ben anneciğim..."

Baban artık hiç olmayacak yavrum
Sana çocuğum diyemeyecek bir daha
Güçlü, baba kucağının sıcaklığını
Duyamayacaksın minik vücudunda

Baban yiğit bir oğluydu halkının
Onun için öldürdüler
Sana halkımızdan armağan olsun
Getirdiğim kırmızı güller

Yıllar geçecek, alışacaksın
Bir ince sızı kalacak ondan,
Senin gözlerin gibi ışıltılı
Çiçekler fışkıracak babanın mezarından

Ve tıpkı serpilen bir çiçek gibi
Gelişip ışırken bilincin gitgide
Babanı yeniden kavrayacaksın
Baban yeniden doğacak seninle

Güzelim, sevdiğim, çocuğum, gülüm
Bir şehit kızısın sen
Acılı, buruk bir türkü gibisin
Bu acımasız günlerin içinden

Ragıp Gelencik

Ötelenmiş Ağıt

gülerken ansıyorum seni acı ve güzel
gülmek yiğitti sende boşuna değil
sessiz güldüysen ölüme acı ve güzel
gülen türküler için boşuna değil

gülüyor emeğin ansıyorum seni
çalışmak cömertti sende boşuna değil
işte rafında kitaplığın acı ve güzel
çalışkan türküler için boşuna değil

gülüyor kardeşliğin ansıyorum seni
kardeşlik candı sende boşuna değil
can oldun kardeşliğe acı ve güzel
kardeş türküler için boşuna değil

gülerken ansıyorum seni hep acı ve güzel
gülmek yiğitti sende boşuna değil
sessiz güldüysen ölüme acı ve güzel
gülen türküler için boşuna değil

Yazın Dergisi,
Mayıs 1981

Ragıp Gelencik

İlhan'la Kale Parkında

sıradan şeylerin özeli
beni Sivas'ta buluyor
örneğin bu kentin karayeli
doğduğun ilden esiyor
seninle şimdi Kale Parkında

seninle şimdi Kale Parkında
dokuz yüz ellilerde bir Ankara
taşrada kalmış ilkokul giysilerin
üç numarayla kesilmiş saçlarınla
ince boyunlu yağız çocuk
bir değil birçok çocuk
—daha kimse bilmiyor—
onur yüklü gelencik

seninle şimdi Kale Parkında
Evliya Çelebi'nin eski kalesi
kesme taştan iki sıra surları
on bin beş yüz adım çevresi
Evliya söylemez ya
zulmü tanır taşları
işte selçuklu kale
taşları bakışıyor
kanlı moğol gözlerin
keskin hançerleriyle
işte Aksak Timur
aksamayan zulmüyle
kalmamış
zulmü tanımış o eski taşlar
aşağıda Sivas
türedi apartmanlar

seninle şimdi Kale Parkında
karaçam yeşili hava
gülüşün takılıp kalmış
salınan kavak yapraklarında

Sivas, Haziran 1982
Yarın, Kasım 1983

Attilâ Aşut

Alaz Ağıdı

Öldü gül'ün eşi
alaz'ın ve türküler'in babası
emekçisi onur'un

Öldü can yoldaşım
güzel insan
güzel oğul
güzel ilhan.

Kardeşim bir yanarca
kanayan her şafakta
can toprağa düşse de
canlar dimdik ayakta.

Sanmayın savaş durur
sanmayın söner alaz
türküler yeşerir yine
gül'ler sararsa da biraz.

İlhan'lar öledura
türküler gül'e dura
muştular geledura.

12 Kasım 1980

Azer Yaran

Ağıt

Yayınevinde onaltı sayfaların çınlayan sessizliği
ve ölümsüzlüğü kitabın.
Bir kitap ölümüz, baskına uğramış;
sevgili ağır ölümüz acıdan kundağında,
yarım kalmış.
Bırakın,
ölüyü kaldırsın emekleyen bebeği,
kendi türküleri.

Ah, sisli günün çiğli çimleri.
Deyin,
örtmesinler güldeki kanı,
sevgili ağır kanı acıdan kundağında.
Bırakın, kan
kurusun al ipek bir mendil gibi.
Yükseğe ölünün gür alnı
ülkenin ağır toprağında.

Öldürümün uluyan elleri
yokediyor dizilmiş yazının kurşun gününü
ve düşünen kağıt geceyi.
Sızlıyor terli çeliklerin türküleri.
Ve yüreğimizin çağlayan kanı
çatıyor dağılan her dizeyi
böğürtüsünde yaralı kalemlerin,
ağrılı gürültüsünde basımevlerinin.

Şimdi demir duvarlara işliyorsa kan eğer,
oyuyorsa demiri
al ipek bir belgi gibi,
deyin,
kanı silmesinler.
Silmesinler kanı,
sulasın kan yine göğsel türkülerle
türküleri.
Yükseğe ölünün gür alnı.
Kaldırın.
Yayınevinde onaltı sayfaların çınlayan sessizliği
yenilmezliği kitabın.

10 Kasım 1980
Türkiye Yazıları, Ocak 1981

Azer Yaran

Diriliş

Erdost'a

Yürek üzre vurur acılar,
Yavruları yarınları acı yeşertti.
Açar yıkıntılarda gül cumhuriyeti,
Direk üzre durur yapılar.

Özveri; uçkun bilgelik. Satırlar, satırlar,
satırlar.. direnç. Coşkusu ve utkusu harflerin. Dizgiden
bilince koşunun kağıt atları. Bir orkestra, çalan,
üç beş kişilik... Dağları taşları aşar engin,
recitatif ezgileri. Ve yalın bir şarkı söyler bir
oda korosu. Şef yürek.. yürek. Çalgı kağıt, mürekkep.
Ses acıdan, umuttan. Ses yüce. Ve yürek, engellenmez
bagetiyle ezgiler bulutunda, böyle dönenecektir.
İşte bu azıyla çoğuyla. İşte!
Bu..

Yürek üzre vurur acılar,
Yavruları yarınları acı yeşertti.
Açar yıkıntılarda gül cumhuriyeti,
Direk üzre durur yapılar.

Nihat Behram

Türküler İçin

—Dalları kırılınca
sarabilir mi çocuk?

Kiraz dolu dalları
Erik dolu dalları
Ağzı çiçek sevdalı
Bir çocuk uykusunda

—Kirpikleri yolunsa
görebilir mi çocuk?

Meleşen kuzuları
Koşuşan tazıları
Kolları gökkuşağı
Bir çocuk uykusunda

—Yüreği kekreyince
gülebilir mi çocuk?

Acılar diyarında
Öcüler diyarında
Dudağı gonca gonca
Bir çocuk uykusunda

—Ölümü babasından
duyabilir mi çocuk?

Menekşe uykusundan
Gözyaşı kuyusuna
Yumruğu düğüm düğüm
Uyanınca bir sabah

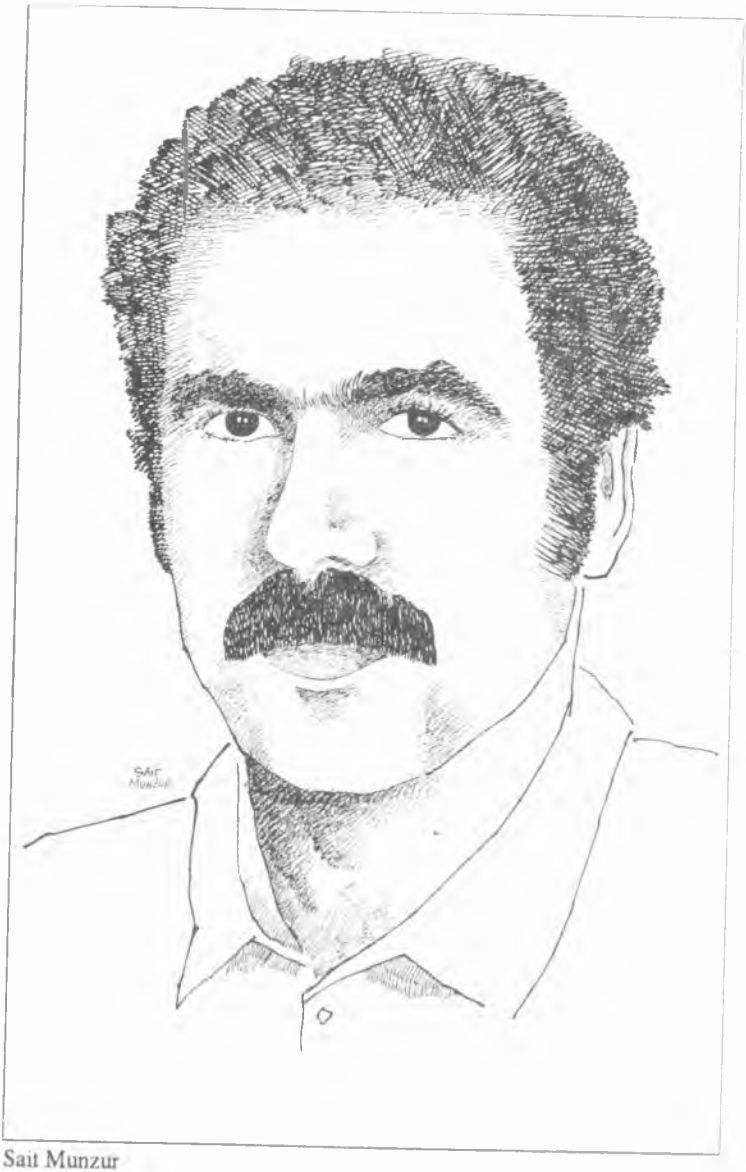
Ali Kaymak

Gülen Çocuk Can Kardeş

I
Durur isyana yüreğim
İlhan
Gülen bir düşüncedir
Açar şafak vakti
Bozkır
Hem ağıt hem isyandır
Yüreğime vurulan mızrap
Çalınan sazımdır
Koptu yüreğimin teli

II
Matbaa mürekkebi
Kitap kağıdı
Siz hiç böyle öksüz olmadınız

III
Güngörmüş Anadolu
Yangınlar vurgunlar soygunlar görmüş
Acılar kıyımlar hayınlıklar
Sabrın tülbendinden süzülmüş
Dostluklar
En olgun meyvemiz

Sait Munzur

IV
Doğdun
    bozkırın güneşinde
Yandın
    yüreğinin ateşinde
İlhan kardeş
Can çocuk
Halden anlar
    haldaşımsın
Yoldan bilir
    yoldaşımsın
Gülen çocuk
    kardaşımsın
Yaşayan yanım
    süren köküm
Yarına uzanan dalımsın

V
Yüreğim bağbozumu
Fidanlarım koparılmış
Hoyrat ve hainane
Oysa
Bütün çocuklar zeytin ve defnedir
Çocuklarım gibi
Kızım ve oğlum gibi
Türküler'in Alaz'ı gibi

VI
Gün gelir
Dereler çaylara
Çaylar ırmaklara dönüşür
Buluşur
Irmaklar denizle
Döller geleceğimizi
Sevgiyle

VII
Memleketimin ve dünyamn bütün çiçekleri
Gelincikler karanfiller
Ve yavşan otları
kekik
Derlenir
Durur yaşamaya

VIII
Yenilgilerimizdir ustamız
Yenilgiler dönüşür yengiye
Yenilgilerimizde boy verir utkumuz
Barıştır gelip oturur soframıza
Hoş gelip sefalar getirir

IX
Zeybeklenir şimdi yüreğim
Canlar halaya durur
Yaşamın özsuyunu
Yarınlara sunan çocuk
Öldürülürken gülen çocuktur

Haziran 1982
Nitelik, Kasım 1983

Ülkü Uluırmak

Bir Menekşe Bir Hüzün

Bütün gece birikmiş denizlere
durmadan gidip
durmadan gelerek
her sabah yerimizi alıyoruz
tam orta yerinde kentlerin

Yorgunluk
daha uzun bir yolculuk olmaya
devam ediyor her geçen gün
bir yandan da menekşenin
ve buna benzer birtakım ince şeylerin
adı geçiyor kimi dizelerde
adı geçmekle de kalmıyor
bir yaşama biçimi oluyor çoğu zaman
ya da çok çabuk bulunan bir yol
uzun sıkıntılardan geçerek inceltiliyor
sonunda gündelik bir alkol

Nerde bir kendini büyülemiş felsefeci
yaşamda yerini almaya kalkışırsa
dehşetli şaşırıyor rotayı
derken sarsıntı, hüzün
upuzun bir durgunluk
ardından yeni bir gün
ve günlük havamıza karışan
öldürülmüş bir İlhan

Durmadan gidip
durmadan gelerek
bütün gece biriken
denizlerden
üstümüze üstümüze yürüyor
bir menekşe bir hüzün

9 Nisan 1981

Gültekin Emre

Aralıklar

1. Erdost İçin

Gecede sesler mi vardı
Sesler neyi ararda
Kulağıma küpe olmuş sözcükler
Her an benim arkadaşım mıydı

Dağ başlarında aşiret ateşleri yanar
Her evde okunacak mutlaka birkaç kitap var
Yaşlılar yine birşeyler mırıldanıyor
Durup durup çoğalan gözümdeki bu yaşlar

Çok uzak bir gezegenin radyosunda
Her akşam öldürmelere ilişkin "terörist" haberler
Televizyona yalnızca belli bir renk egemen
Yüreğim sıkışıyor ince bir hüzün sağanağından

Küçük küçük sokakları/köfteci
dükkanlarını/kuyrukları
Her ay dergi postalamaları/anıları/kavgaları
Dilimin ucuna geliveren bastırılmaz öfkeler
Oturup bir bir yazsam/anlatsam hastalıklı akşamları

Gecede sesler var
Sesler beni arar
Kulağıma küpe olmuş hangi sözcükler
Her an beni yalnız yakalar

Ekim 1981
Anadil, Şubat 1982

Hamit Geylâni

İlhan'a Türküler

Nehri'nin görkemli harabelerinde
Geciken türkülerdir,
Sana neden sonra yaktığım.
Unutulmaz bir göçün ardından yazmak
Hem de acemice yazmak,
Vay beni ne de zor şey!
Türküler ki, suskun vadileri çınlatır
Yankılanır bir mavzerin ahenkli sesinde
Keklikların ötüşünde
Geyiklerin sarmaş dolaş
Olduğu dağlarda.
Dağlar ki, çobanlar ateşe vermiş
Onurun alevidir balkıyan
Aydınlık alınlarda
Üretken ellerde

Can dostum,
Türküler'i ilk kez
Sedef dişler arasında
Sigara dumanıyla
Bir volkan gibi büyüyen
Kahkahalarında tanımıştım
Sonra "Türküler Günlüğü"nde
Ve sana daha ucu yakılmamış
Gencecik umutları çoğaltan
Dünya çocuklarının ezgisini
Yazgısını türküleştiren
Muzaffer ağbeyin mektuplarında tanıdım.
Sonbaharın çılgınlaşan yaprağında
Kabaralı potinlerin ökçesinde.
Türküler'i türküleştirmek de varmış.

Seni Türküler'den çalan
Haramiler nerde?
Vay lımın!
Destan bıyıklar nerde?
Yüreğimin grizo patlaması
Yani dağılan yanı
Can İlhan'ı.

Şemdinli'nin ekşi narını
Ve bir kıyım tütününü
İstemiştin benden
Ben nar bahçelerine varamadan
Kız saçı sarısı
Tütün tarlalarına girmeden daha.
Fidan delikanlı!
Kara sevda nerede?
Mezar Gediğinin mezar taşları
Yosun bağlamış
Ana-bacı figan ağlamış
Nice türküler yakılmış
Bir sevdadır bu
Sevdayı yeni güne ulayan
Ve yeni günde bir çift ışkının
Kırılan en tadımlı yerinde
Türküler'in el yordamı
Cümle kuşların sevinci, ötüşü
Daha da kuriklerin sekişi
Özetliyor güneşin doğuşunu.

Ve Şemdinli'de Türküler
Nar tanesi kadar çoğalıyor
Yani bizim umudumuz
Can kardeş, işte burda da!.

Nisan 1982
Türkiye Yazıları, Ekim 1982

5
İlhan
Diyarından

Ahmet Telli

İlhan İçin Dörtlükler

I
Sustuğun yerde insan katlolur
Kana bulanır kitap, ışıklar kan kokar
Kentin yüreği yanmazsa ey oğul
Türküler diyarı büsbütün viran olur

II
Yine el basacaksın o kitaplara
Dostun, kardeşin, aydının el basacak
Birşeyi hiç unutmayacak üniversiteli genç
Bedeli canla ödenmiştir elindeki kitabın

III
İlhan diyarından bir kitap
Gül mü desem kan mı
Türküler bilir belki yine de
Gül müdür açan yoksa kan mı

Metin Güven

Görülmüştür

Selam olsun
Solgun,
Bağrı-yanık günlere
İşkence
Ve sevda anılarına

Selam olsun
Tecrit mektuplarından
Alkol nöbetlerine
Ve sürgün
Asker fotoğraflarına

Soruldu: İlhan öldü mü?
Soruldu: İlhan(lar) ölür mü?

Ömrüm Geçen Bir Sağnak Gibi,
1981, s. 61

A. Yalçınkaya / Y. Bağrışen

Biz İkimiz İki Kardeş

Sabahtı sabah
Türkülerimiz sokaklara
çıkmamıştı daha
bir adamı götürdüler
üç kişi

Birinin yüzünde ölüm sarısı
Birinin yüreği alışkın buna
Birinin ellerinde kurşun kiri
Biri baktı ölüm ölüm
Birinin gözleri yarı uykuda
Ellerini kelepçeledi biri

Sabahtı sabah
Türkülerimiz sokaklara
çıkmamıştı daha
bir adamı götürdüler
üç kişi

Sevinci:
kırda açmış mor çiçeklere koşmanın
İç sıkıntısı:
yağmurlarla ıslanmış olmanın
oltaya vuran sazan balığıyla gelen coşku,
bir dere kıyısında
akar aydınlık aydınlık gözlerimden

Bir sokak:
seninle yürünmüş
Bir kır yolu:
seninle
Bir el — senin elin
babasının elini tutmuş bir çocuk
elini tutmuşsun Türküler'in

yollar mı ayrıldı ne var?
neden sensiz şu bulvar
şu kırmızı eylül güneşi
Türküler'in ellerinde
sıcaklığın ellerinde
    ama neden sensiz sokaklar?

Rana, sustur n'olursun
çalar saati,
sustur Suları'yı her sabah
derin uykularda yitip
    bir uyanmasam
    bir uyanmasam
Her akşam İlhanlı uykulara yatarım
Suları ağlar
saat çalar
yanımda sen
    uyanırım
o uyanamaz
  yaşadığımdan
    yaşayacağımdan
      utanırım

Rana, sustur n'olursun
çalar saati
sustur Suları'yı her sabah
derin uykularda yitip
    bir uyanmasam
    bir uyanmasam
ayak sesleri
ayak sesleri
her kapının önünde tek tek durur
zilini çalar her kapının
    tek tek
bu kaçıncı İlhandır gelip geçen soframızdan
sofrayı üç kişilik kur, Rana

İlhan gelecek — birazdan
gözlerinde pırıltısı
usunda bir şeylerin
  akar
    su gibi
      su gibi
        su gibi
birer sevinç
birer öfke
birer yalım
  İlhanımın gözleri
              gözleri
akar
  su gibi
    su gibi
      su gibi
dostun kurak toprağına...

Sabahtı sabah
Türkülerimiz sokaklara
çıkmamıştı daha
bir adamı götürdüler
üç kişi

Birinin yüzünde ölüm sarısı
Birinin yüreği alışkın buna
Birinin ellerinde kurşun kiri
Biri baktı ölüm ölüm
Birinin gözleri yarı uykuda
Ellerini kelepçeledi biri

25 Ocak 1982

İlhan Erdost'un Anısına

Sanısı unutma olmamalı,
Açışı geciken gülün.
Çığlığı geciktiren,
Yenik gözüken gün düşüğü
Gömüsü yapılan olmazsa
    türkünün.
Utkunun doğuracağı romanlardaki
    ilk cümlelersiniz şimdiden
Yüz düşen olunca
Toprak duyan olurmuş
Duyan mısınız.
Yaşanan şarkının nakaratı
Gül toprağına bakarak
    doğurmuştu sizi anam
Nereye gitsem kokarsınız...

imza
.....
geride bıraktıkların

Zorlu avuçlanan soğuk ocak beyazlığı
Erimiş bakışlarımda nemli yazılan
Doğan bebeklerin alnına sıcacık koyduğum ad
    sensin...

Tuğrul Asi Balkar

Cinayet Sureleri

İlhanilhan

körkuyu!
"nefes alamıyorum"

söyle alaz kardeş
–hıncımı kırsan güller
tomurcuklanır

söyle türküler
–hıncımı kırsan güller
boy verir

söyle 'al bir altın nal
vuruşunda'

–ilhanilhan
bir yiğit oğlan
vurmuş yürekten yüreğe
kendini

hıncımı kırsam
güller saçılır

körkuyu! körkuyu!
bir yiğidin kanı mıdır
içtiğin su.

Ahmet Ada

Küçük Eskizler V

Acılardan esenlik yok kimseye
Yok düşen çınar yaprağının anısı
Henüz taze
Eskimedi bakışları
Eylülde de

Acıyla Akran,
Aralık 1983

Yaşar Cevher

Bir Sevda Bekçisi

Sesimizi katardık rüzgarlara
iki dağ çiçeği
iki gökçe gül
söylerdi sözü;

birinin dalını
kuzgunlar yedi.

Burada, kaşkollarımız gibi dolamışsak
boynumuza
kavga günleri söylenen türküleri,
ağlamayın çocuklar.
"Yaşlar boşanırsa silin"
Kış, zemheri içinde
ateşiyle yaktığımız gecelere
saklayın gözlerinizi,
saklayın acınızı:

Acı, döşten ses vermeli
gidenlere ağıt yakan
Zülfü'nün sazı gibi...

Ah! yine de dayanmıyor can...

başucunda görklü kardeş
uzanıp yattığı ranza
sorsam bir şey söyler mi ki
Hüzeyin Gazi Dağı acep
efkarımı eyler mi ki...

Kırçıl bıyıklarınızda öfkeniz buz bağlarken
açlık vardiyalarında ürettiğiniz seviyi
çileğin toprağına,
Kozlu'nun madencileri
Öpülesi gözlerinde
korkular oynaşırken
bir kitabın yaprağında
çiçeklerini sulayan
gecekondu çocukları,

koyalım mezartaşına ördüğünüz çelengi;

Bin dokuzyüz seksendi
"yavri hey"
bir sevda bekçisi öldü...

Hüseyin İlbey

Adı Yok Tesellinin

—Türkü—

Gül Erdost'a

Sarı da bir zemine
Yatırdılar ölümü
Ölüm bana ne eder
Öldürdüler gülümü

Karama yar karama
Alnımdaki karama
Koyver acıyıp gitsin
İlaç sürme yarama

Genç yaşta omuzladın
Acıların dağını
Çığlık çığlık akan ırmak
Birgün bulur yatağım

Karama yar karama
Alnımdaki karama
Koyver acıyıp gitsin
İlaç sürme yarama

Ellerinde kınaları
Öyle durur bir gelinin
Zaman akar, zaman durur
Adı yok ki tesellinin

Karama yar karama
Alnımdaki karama
Koyver acıyıp gitsin
İlaç sürme yarama.

Ekim 1981

Ertan Aydın, *Özgür Gündem*, 8 Kasım 1992

Yaşar Önal

Yeni Yıl Kartı

Gülücüklerle gülü bende İlhan'ın
Sen acını ver dost üleşelim
Ortağıyım kederin duy beni
Halk anayım tarlasıyım tomurcuğun
Can saksına koy beni

Dalına bastılar gülümün oy
Dikliğine asıldılar fidanımın
Büküldü mü ki vay beni
Boncuk boncuk düştü toprağa
Tohum tohum say beni

Acıyı yürekte tutukladım
Usuma diktim mumunu İlhan'ın
Söndürürsem cay beni
Gülümsedim nice yıllara
İlhan İlhan yay beni

15 Aralık 1982

Nazlıhan

İlhan'a

Bilirim,
Ağlamak gerek değildir sana
Ağıt yakmak, inlemek gerek değildir
ardından.
Alıp götürdüklerinde seni
Tutup morarmış ellerini
bir bir öpmediysem
Ak teler açan saçından
bir tutam kesip
koklayamadıysam da gül yerine
İzin ver,
Kalemim yazsın
Sana dair en içten.

Kalemim gözbebeğin olmak ister
Soğuk, ıslak gecelerde
sırtına hırka
Karanlık gecelerde cesaretin
olmak ister yüreğine
İzin ver,
Kalemim yazsın
Sana dair en içten.

Yazmak gerek seni
yazabildiğince
Yaşatmak gerek seni
yaşadığın gibi
Yağmur misali düşüşünü toprağa
Sonrası yaşayacağını
Nice kalemlerde.

Bilirim,
Ağlamak gerek değildir sana
Ağıt yakmak, inlemek gerek değildir
ardından
Yazmak isterim seni.

Nitelik, Ocak 1983

Ömer Ateşdağlı

Erdost'a

Karmakarışık düşünüp
Oturmuşum bir banka
Arkamda
Uzanıp giden yolun üzerinde
Ezilip giden yağmur damlaları
Bir haber
Bulutlardan sıyrılıp
Önüme düşen ışıkta..

"Bir kalem düşmüş uzaklarda"

Giriveriyor işte şimdi
Yüreğime eskinin kırıntıları
Seni düşünüyorum Erdost
Seni o bankta
Bulutlardan sıyrılıp
Önüme düşen ışıkta.

Nitelik, Aralık 1982

Billur C. Yılmazyiğit

İlhan Erdost'a

bak ben yaşıyorum koca adam
sen savrulan paltonla
yürüyorsun bir anda
sayfalardan sokaklara
sen de yaşıyorsun koca adam
sen de yaşıyorsun...
bak ben dayanıyorum
yüreğimin parmaklıklarına
güzel güzel bakıyorum sevdamıza
sen de bakıyorsun...
bak ben hâlâ şaşırıyorum koca adam
yağmurumu yağdırıyorum sessizce
fotoğrafının kıyısına
irkiliyorsun
sonra sen de şaşıyorsun koca adam
sen de şaşıyorsun...
bak ben sana ağlıyorum koca adam
sen incitmekten çekinik
kızıyorsun bana
sen ağlamıyorsun koca adam
sen ağlamıyorsun...
ütüsüz paçalarına bakıyorum koca adam
bükülmüş gazetene bakıyorum...
sonra acıyla, hırsla kapanıyorum ellerime
neden ben değil de sen koca adam
neden bu kadar genç
bu kadar acımasız
neden neden sayfalardan, fotoğraflardan...
şaşıyorum koca adam
koca bir yürek nasıl sığar bir tabuta
anlamıyorum...

soğuk yağmurlu bir sabah...
tanıdığım - tanımadığım koca bir adamın
fotoğrafını duvarıma asıyorum
rüzgarda savruluyor paltosu,
çiçekleniyor odam
artık ağlamıyorum
yüreği kocaman bir adamın
çiçeklerini büyütüyorum
ve bekliyorum
bekliyorum sadece...

Aralık 1981

M. Ragıp Ünalan

Düşündüm de

çalışırken ansımıyorum seni
yürümedim de seninle
seni yaşarken ansıyorum
birlikte nâzım'dan şiir ararken

gözlerinin rengini bilmiyorum
o gözler gülerdi yaşama
nerde doğdun kaç yaşındasın
merak etmedim
duydum seni
belki anladım

iş yerinde görmüştüm seni
sırtımdan paketleri atınca yere
bir yabancı gibi bakmıştın bana
belki görmedin tanımadın
meğer görüp te tanımamışım seni
ama sevdim
anlamadan

babamla odana girince
ne yaptın ansımıyorum
ama yine gülüyordu gözlerin
sonra çayımız geldi
sen neydin benim için o zaman
bilmiyorum
ama seviyordum seni
anlamadan

Ocak 1981

6

Hasretle Gülüşüne

Gül Erdost

Bilsem

Bilsem,
Sevgiyle bakan gözlerini söndüreceklerini
Bilsem kahpece pusuya düşüreceklerini
Bilsem sapasağlam yiğidimi
    paramparça
    soğuk taş üzerinde
    son kez öptüreceklerini
Bilebilseydim kudurmuşçasına seni öldüreceklerini
Gitme! derdim
Gitme, güzelliğini doyasıya seyredeyim
Gitme, dudaklarından dökülen türküleri
    bir daha dinleyeyim
Gitme derdim, gitme yerine ben öleyim

12 Aralık 1980

Gül'le – 1976

Gül Erdost

Yalnız Seninle

Doyamadığım, kıyamadığım
Yavrularımın tanıyamadığı babası
Eşim, arkadaşım, yoldaşım
Gülen gözlerinin içinde yaşadığım
Anam, babam, kardaşım

Sana yanık türkülerle örülü gülü
Gözyaşlarımla sulayıp getiriyorum
Günüme seninle, hüznünle, özleminle başlayıp
Gecemi öyle bitiriyorum

Şimdi yaşamım sensiz
Evimiz sevenlerimizle dolu,
Ben kimsesiz

1 Şubat 1981
Nitelik, Aralık 1982

Gül Erdost

İlhan'a Özlem

Akşam olur yollarını beklerim
Güneş pırıltısı gözlerin hani?
Gün geçtikçe daha fazla özlerim
Söz söyleyen tatlı dillerin hani?

Yaprağın yanında tomurcuk, gülü
Gül neylesin artık gitti bülbülü
Seni seven gözler yaşla bürülü
Sevgiyle sarılan kolların hani?

Yüreğimde nefret, yüreğimde kin
İçimdeki yara onulmaz derin
Elim kolum bağlı ağıt söylerim
İnsanları seven yüreğin hani?

Mart 1981

Seyhan Erdoğdu

Hüznümüz

dövülerek öldürülmek
dövüşüp ölmek değil mi

Gözünün son siyah bakışını
yüzünün son iyimser sevincini
toprağa vermedik mi

Toprak
geniş, açık, ferah
sürülüp ekilecek
buğday bitecek
kuşlar uçacak üstünden kavisli
turnalar
kızının kaşları sanki

Güneş
altında yaprak, altında dal, altında toprak
toprakta tohum, başakta İlhan
gülerek açan

Sütbeyaz maviliğin içinde
hüznümüz dimdik değil mi

Birbaşına ve kendi gibilerle
Toprağı acımızla kazarak
hasretiyle örterek gözlerini
üstünde çimen, üstünde bulut, üstünde rüzgar
—bir ışıklı gül açar—
Kırlar
yağmur düşecek
toprak kokacak, toprakta İlhan
senesi dolmadan

Aralık 1980

Muzaffer İlhan Erdost

İlhan'ın Son Beş Günü İçin Fotoğraflar

İlhan gelir Türküler'le
Türküler'le biz elele
Güleriz güzel günlere

İlhan uzatmış kadehi
Güler gözlerinin içi
Çağıldar cümle sevinci

İlhan'la biz nezarette
Yanyana bir kanepede
Akar gündüz, uçar gece

İlhan'ı gördüm düşüyor
Yanım ateşe düşüyor
Elim kolum yetişmiyor

İlhan'ı gördüm yaralı
Gözleri kandan hareli
Yüzü güllere çevrili

İlhan'ın paltosu kanlı
Alazlanmış tüter canı
Düşmüş omuzdan kolları

İlhan İlhan, İlhan İlhan
Sular çavlan, kuşlar pervan
Gittin mi can, gittin mi can

Aralık 1980
Nitelik, Aralık 1982

Muzaffer İlhan Erdost

İlhan Türküsü

Göğ göğü tutmuşa benzer
Yanmış tutuşmuşa kardaş
Kanadı durmuşa benzer
Uçar bir al kuşa kardaş

Göyneğimiz miltanımız
Uğruya düşmüş canımız
Candan akar kanlarımız
Benzer vurulmuşa kardaş

Süzülmüş can solmuş yüzün
Durgun sulardan durusun
Yanın düşmüş yorgun musun
Gel yaslan kardaşa kardaş

Yürür müyüm durur muyum
Çürür müyüm kurur muyum
Sensiz kendim bilir miyim
Döndüm ben bir düşe kardaş

Ocağımız engin yanar
Acı yanar ağu yanar
Ölmez ölümün uğuldar
Dağa kardaş taşa kardaş

Sen bir özgürlük gülüsün
Anadolu türküsüsün
Al bir atsın süzülürsün
Dağlara taşlara kardaş

16 Aralık 1980
Yazko Edebiyat, Kasım 1981

Muzaffer İlhan Erdost

Öldürdüler Onu

(İlhan'ın Öldürüldüğü Akşamın Şiiri)

Öldü kardeşim
Işıyan bir gün gibiydi, yığıldı yere
Artık görmek istemem sabahı
Duru göklerde parıldayan
Akışan bulutlar arasında soluyan
Güneşin ışıltısını da

Öldü kardeşim
Öldürdüler onu
Akşamdı, hava tam kararmamıştı daha
Kan içindeydi, düşmüştü
Akşamı görmek istemem artık
Akşam kuşlarını görmek istemem
Geceyi sesleyen yıldızın kımıltısını da

Öldürdüler onu
Döverek
Bağırmadı bir kez olsun
Ölüm mü içiyordu sesi
Uyku mu çağırıyordu sesi
Onun için görmek istemem
Ölümü içen sessizliği
Uykunun çağırdığı sesi de

Öldürdüler onu
Ekmeğin aklına düşeceği
Gündüzün geceye düşeceği saatti
Görmek istemem

Görmek istemem artık
Ekin biçenlerin sesini
Tırpanın hışırtısını
Öğüten taşın uğultusunu da

Öldü kardeşim
Yanıbaşımda
Tahta ranzaların arasında
Sağ dizi üstüne çömelmişti
Ölümün üstüne çömelmişti
Artık görmek istemem
Uğuldayan doygun ormanı
Tomruğu biçen gece hızarcısını
Denize düşen sesini de

Eski çobanın
En eski çobanın yaktığı kavı
Tutuşturduğu ateşi
Yurdunun kuytularına
Yalın bir ırmak gibi akıtırken
Öldürdüler onu
Durdu bir nehir gibi

Şimdi
Bir türkü o
Ezgin ve utkun
Türküler salgını
Alazlanmış saran yangın
Yurdunun havalarını

27 Aralık 1980

Muzaffer İlhan Erdost

Eğer Yaşıyorsa Kardaşın

Eğer yaşıyorsa kardaşın
Dışarda da olsan
İçerde de
Acın derin değildir arkadaş

Eğer yaşıyorsa kardaşın
Hücrede de olsan
İşkencede de
Acın tükenmez değildir arkadaş

Eğer yaşıyorsa kardaşın, soluyorsa göğü, güneşi
Sesin boğulmuş da olsa
Ayakların yaralı ya da prangalı
Acın sonsuz değildir arkadaş

Bir gün, nasıl olsa bir gün
Çürür ayağındaki zincir
Çöker seni ören duvar
Çözülür dilindeki sürgün

Ve bir gün gülebilirsin nasıl olsa
Şu anda ne denli yansa da gövden, yüreğin, bilincin
Nasıl olsa bir gün bir elmayı gülerek ısırabilir
Gülerek geçebilirsin ağaçlar altından

Eğer yaşıyorsa kardaşın
Acın tükenir bir gün
Eğer yaşıyorsa kardaşın
Arkadaşım

30 Aralık 1980

Muzaffer İlhan Erdost

Türküler Ezgisi

(Türküler'in Kendi Sözleriyle)

Yüzün nerde baba nerde
Bana tatlı tatlı gülen
Sesin nerde baba nerde
Bana tatlı kızım diyen

Hani İlhan var ya anne
Hani babam var ya anne
Şimdi nerde uzakta mı
Uzak nerde söyle anne

Bana babamı bul hala
Bul bana babamı amca
Telefonu var ya amca
Hadi bul babamı bana

Alo baba, ha.. ha.. baba
Ben burdayım, Sulan'yla
Nasıl iyi misin baba
Çok özledim seni baba

Alo baba, sen misin ha...
Parka gidelim mi baba
Ferda da var, Barışta da
İzin var mı parka baba

Ben burda yalnızım baba
Olsun ama, yalnızım ya
Hadi gel öğleden sonra
Bu sene gel hadi baba

Babamla konuştum amca
Biraz önce telefonda
İşi varmış biraz daha
Babamla konuştum hala

Bu kuru inciri anne
Babam mı almıştı anne
Bana mı almıştı anne
Üç ay önce mi almıştı

Bu sabah gelmiştir babam
Amcamlara gelmiş anne
Çocukları seviyordur
Biliyorum, gelmiş ama

Yarın gelir mi ki babam
Babam gelir mi ki anne
Gelecek mi babam amca
Bugün mü gelecek hala

Yüzün nerde baba nerde
Bana tatlı tatlı gülen
Sesin nerde baba nerde
Bana tatlı kızım diyen

2 Ocak 1981
Sanat Olayı, Mart 1981

Muzaffer İlhan Erdost

Ölümün Olduğu Yerde

Ölümün olduğu yerde sen de varsın
Gülün kuruduğu yerde
Kasımpatlarının ve nergisin
Soğuduğu ve kuruduğu yerde

Ölümün olduğu yerde sen de varsın
Anadolu'na yaslanan kıraç bir bayırda
Gecekondulardan üstüne ağan sisin
Ve ince kömür dumanının
Güneşi ağır bir ırmak gibi tükettiği
Ve soldurduğu yerde

Şimdi sen de varsm
Tatlı yelden ve kırmızı ışıktan
Karın canını gizlediği
Tepelerin yorulmuş koyuğunda
Gündüzün ve gecenin
Sesin ve sessizliğin
Tükendiği yerde

Yeşilırmağın küçük kollarının
Buğdayın ve mercimeğin
Acının ve haziran sıcağının
Biçildiği bozkırda

Kuşlukta bindiğin posta treninde
Bir nefes çektiğin sigarandan
Acıyı göçüren acılardan
Entertiplerin döktüğü eriyik kurşuna
Kurşunun öptüğü kağıda
Ölmez öpüşlerinden yayılan türkülerde

Buluttan çıkmayan güneş gibi
Kitapların sözcükleri ardında
Bir üniversite öğrencisinin koltuğunda
Bir bilgenin gelecek bulgularında
Bir ozanın doğacak dizelerinde

Türküler'e kırdan çiçek diye topladığın
Mavi ve turuncu duygularını gizleyen ilkyaz güneşi gibi
Akıp gittiyse de sesin türkülerden

Marşandizlerin döktüğü ateşin alazında
Kömürün ve maltızın alazında
Anamızın kara koyun yününden ördüğü
Kaba başlığın ve eldivenin
Isıttığı çocuk-
ların düşlerini
Yarına ve güneşe çıkarmak için
Engin bir su gibi biriktirdiğin düşüncende

İbrahim oğlu Yusuf'un
Kerpiç evinden ve linyit kokan ocağından
Yoksulluğundan ve hüznünden büyüttüğü
Tatlı oğul
Vurulmuş gibi sessiz düştüğün yerde
Bir güvercin gibi sessiz uçurduğun canında
Sen varsan
Ölümün olduğu yerde olmayacaksın

12 Ocak 1981
Bilim ve Sanat, Şubat 1981

Muzaffer İlhan Erdost

Yokluğunun Şiiri

Yürüdüğün sokaktaydım demin de
Öğleydi, ılıktı güneş, inceydi bulutlar
Dingindi asfalt, kaldırım, duvar
Dingin ve kımıltısız
Evler
Yorgun gibiydi geceden ve sabahın uykusundan

Çıktığın merdivenlerdeydim demin de
Açtığın kapının önünde
Hergün yineleyerek algıladığın eşyaların
Algıladığın biçimlerin, renklerin
Türküler'in gülen gözlerinin
Alaz'ın "agu"larının
Gül'ün
Şimdi acının yaktığı sesinin
Ortasında

Şöyle bir dolaşmaya çıkmış gibi seninle
Ya da bir iş için yürüdüğümüz bulvarda
Ölüm tutanağım almak için
Senin ölüm tutanağım, seninle almak için
Sigara içerek ve konuşarak
Kaldırımları dolduran arabalar arasından
Ordan karşıya
Ordan sağa yukarı

Yürürken geçiverdim demin de
Arabanı park ettiğin köşeden
Temmuz güneşinin
Ya da hafif yağan bir yağmurun altında
Türküler'e koz helva aldığımız simitçinin önünden
Sevincin solup yittiği
Hüznün
Ana sütünden ve pik demirden bir heykel gibi
Dikili kaldığı yerden

Demin de düşündüm geçen yıl bugünlerde
dolaştığımız yerleri
Sonyazdan kalmış kuru otların çevirdiği
Sularına uzanmış karla öpüşen gölün kıyısında
Bir kanepe üstüne yaydığımız
Ekmeği, peyniri ve portakalı
Güneşli öğle sonunu

Ya da ilkyazın yeni sıcağında
Kayalık bir yamaçta güneşlenen yılanı
Dağlara doğru çıkmış sarı su çiçeklerini
Eski bir ağılın yanından
Labadaların ve eğrelti otlarının yanından
Usulca konuşarak geçtiğimizi

Nereye gitsen orada
Nerede dursan orada
Ilık ve yumuşak bir ses akardı türkülere
Acıyı yumuşatan
Şimdi kaybolmuş ve bulunamayacak olan

Bugün de geçtim yürüdüğün kaldırımdan
Geceydi, sisliydi hava, hafifti sokak lambaları
Bugün de oturdum dinlendiğin kanepede
Öyle yanyana
Öyle birlikte
Konuştuk
Geçen günleri ve gelecek günleri

Ne çok buluşmuştuk seninle
Görüş yerinde
Mahkeme kapısında
Nezaretin parmaklığında
Ne çok koşmuştuk seninle
Düşüncelerin akıp çoğaldığı sayfalarda
Kaygıyla kolkola ve umutla da
Hüzünle kolkola ve sevinçle de
Çarpan bir yürekle ve soluk soluğa

Seni görmeye geldiğim zaman — ama sensiz
Soğuk teneşirde çırılçıplak
Bu yaz Akdeniz güneşinin kararttığı gövdende
Açılmış yaraların ve akan kanların yazdığı
Aralık kalan gözlerinin yazdığı
Yüzüne vurulmuş acının yazdığı
Ve artık hiçbir şeyin silemeyeceği
Göğ ekinken vurup biçen
Al at iken kırıp geçen
Zorun ve zulmün bastırdığı günleri

Bugün de geldim sinine
Karanfil, kasımpatı ve
Bir demet kır papatyasıyla
Acının ve hüznün sonsuz uğrağında
Hafif sağına yattığın
Hafifçe toprağa omuz verdiğin yere

Acunda ve güneş sisteminde
Ölüme çağıran yaşam
Yaşama çağıran ölüm
Arasında
Kaç gündür, kaç gündür, kaç gündür
Bizden böyle ayrı
Sessiz
Uzandığın sinine

Yüzüne yüzümü yargıladığım
Gülüşüne gülüşümü yargıladığım
Sesine sevincimi yargıladığım
Ey oğul
Kardeşim olan yüzünü yitirince
Arkadaşım olan sesini yitirince
Çırağım olan elini yitirince
Ustam olan dilini yitirince
Bildim ki
Yalnızlık senin yokluğundur

Yalnızlık, Herki gediğinin uçurumuna tüneyen
Ya da Pesen deresine inecek çığın pususunda
Ya da azgın sularından bağıran
Ölümün yüzü değildir

Bildim ki
Yalnızlık
Hücreyi acundan ayıran demir parmaklığın
Nöbetçinin ve pranganın
Vurduğu ve kanattığı yer değildir

Yaşamın ve ölümün öpüştüğü uğrakta
Güneye ya da batıya doğru
Yeşilırmak vadisine doğru
Sabaha doğru, öğle üzeri, akşam alacasında
Geleceğe akan zamanın dar kapısından
Büyüyen, artan, çoğalan, taşan
Senin yokluğundur
Yalnızlık

Artık hangi kuş gibi çığlık çığlığa
Hangi yaralı at gibi bayırlardan aşağı
Hangi nehir gibi taşkınlarla
Nereye koşsam
Nereye koşsam
Nereye koşsam

Yangınındır sarıldığım
Alazındır göğe göçen

24 Ocak 1981
Yazın Dergisi, Nisan 1981

Muzaffer İlhan Erdost

Ozana Soru

Sen de yazdın mı ozan
Kardeşim için
Düşürdükleri zaman onu
Pusuya ve geceye de
Ölüme ve ölümsüzlüğe de
Yazdın mı biriki dize de olsa

Yazdın mı ozan
Dövüşerek düşenler için
Dövülerek öldürülenler için
Kardeşim için de
Öldürümü ve gizli tarihini
Öldürümü ve kanlı akşamı
Simgelerken ölümü

Çünkü aldığın soluk
Biraz onun verdiği candır
Çünkü sevdiğin çocuk
Biraz onun uçurduğu candadır

Çünkü
Canını göçüren sendin biraz da
Koğuşa atılan gövdesi biraz sensin çünkü

Bitkindi akşam
Bitkin ve dalgın
Acıkmıştı kardeşim
Kuytusundaydı ekmeğin
Kanarken halk çiçeği
Düşerken dağ gülü

Miskindi akşam
Miskin ve sinsi
Çevrilmiştik
Demirle de
Kuşatılmıştık
Namlularla da

Canıydı akan
Halkının canından
Kanıydı yakan
Ve dağlayan
Suskun halkının gövdesini

Çağının tanığı
Konserve kutularının
Naylon atıklarının tanığı
Yaşlı denizin kıyıya vurduğu kuru kabukların tanığı
Esrikmiş antikaların tanığı
Yazdın mı biriki dize de olsa

Yazdın mı
Öznelin koynunda ve cinselin de
Bungun diplerinde eşcinselliğin
Duygular türetmek için dingin gövdenden
Acılar üretmek için alkolün koyuğunda
Yargıladığında kendini tanıklığa

Öldürdükleri zaman kardeşimi
Biraz da seni ve seni de

23 Nisan 1981

Muzaffer İlhan Erdost

Hasretle Gülüşüne

Kardeşim benim
Günlerin kuytularında açan
Hasret çiçeği
Uykularımda açan
Unutmabeni
Ezgin yüreğimde açan
Ateş

Kardeşim benim
Bozkırın ve kasvetin kuşattığı
Sarı söğütlerin ve sazan balıklarının
Çocukluğumuza akan ırmağı gibi
Yumuşak ve sessiz
Nereye gidiyorsun

Susamıştık biraz su isteyecektik
Varsa biraz zeytin ve ekmek
Devrimci komünlerin birinden
Bir sigara yakacaktık
Sol göğüs cebine koyduğun
Yaralı paketinden

Nereye canım çocuğum
Belki görüş günüdür yarın
Gül de gelir Rana'yla
Üç yanımız jandarma
Aramızda iki sıra kafes teli
Ve telörgü de olsa
Bakışlarımızla alıp vereceğimiz
Gülüşlerimizle alıp vereceğimiz
Kaçamak sözcüklerle alıp vereceğimiz
Hasreti de
Getirirler belki

Gözaltına alındığımızda istediğin
Fanila ve gömleği
Ve kızının
Durgun bakışlarında açan
Hasreti de

Hasret ki
Ovada pırlayan keklik sürüsü
Buluşamamış iki kolu gibi Çekereğin

Nereye canım çocuğum
Evlerin camına
Vurunca akşam güneşi kavuşmanın saatini
Beklediği kapıda
Merdivende
Balkonda
Türküler de sorar
Babam niye gelmiyor diye
Ben ne derim
Ben nasıl derim

Alaz da arar
Bozkırın sıcağından topladığın
Ekinlerin ince sesinden topladığın
Sığırcıkların ilkyaz sevincinden topladığın
Kedere vurulmuş türkülerden topladığın
Gülüşlerini

Akşamı ılık bir yorgan gibi örten
Sabahı bir tüy gibi aralayan
Gülüşlerini

Seher yıldızı gibi şavkıyan
Ve kavı tutuşturan
Kederi dağıtıp savuran
Gülüşlerini

Nereye canım çocuğum
İşte geliverdi ilkyaz da
Emniyete gitmeden önce
Fideledigimiz karanfiller
Açıverdi
Pencerenin önünde
Açıverdi
Hüsnüyusuflar
Parklarda ve evlerin bahçelerinde

Haziran da gelir (geldi de)
Güneş
Erimiş bir katran gibi
Sırtına yapıştı mı Ankara'nın
Yurdunun türkülerini
Arkadaşın gibi kuşanıp sesine
Denizin çağırdığı sulara
Ya da doğduğumuz yerlere
Gideriz hep birlikte
Sevincin sofrasında oluruz
Dostların arasında oluruz

Gün olur da
Dağılırsa bulutlar
Açarsa mavi çiçeğini gökyüzü
Yeni baskısını hazırlarız
Kapital'in
Yeni kitabını zorun ve zulmün
Emeğin ve özgürlüğün
Çağıldayan sesini
Dökeriz yeniden kurşuna

Geçen gün durdum da
Hastanenin önündeki kavaklardan ağan
pamukçukların
Uçuştuğu bulvarın kıyısında
Bir sığırcık sürüsü gibi konuverdi
Merkez Cezaevine
Nazım'ın Çankırı Hapishanesinden yazdığı mektubu
Getirdiğin görüşte
Miden kanarken
Sırılsıklam ter içinde
Yüzünden hiç eksilmeyen gülüş

Kardeşim benim, canım çocuğum
Nereye gidiyorsun
Akdenizin kıyısında
Eylül güneşiyle öpüşen gülüşlerini
Metin'in
Kobaltın ve acının
Gövdesini dalayan kolları aralığından
Bulup çıkardığı
Issı sular gibi sızan
Kanayan dizelerinde
"Gülünce kara bıyıkları arasından
"Denizde güneşli çakıltaşları gibi gülen"
Kardeşim
Kardeşim
Kardeşim

17 Haziran 1981
Yarın, Kasım 1982

Muzaffer İlhan Erdost

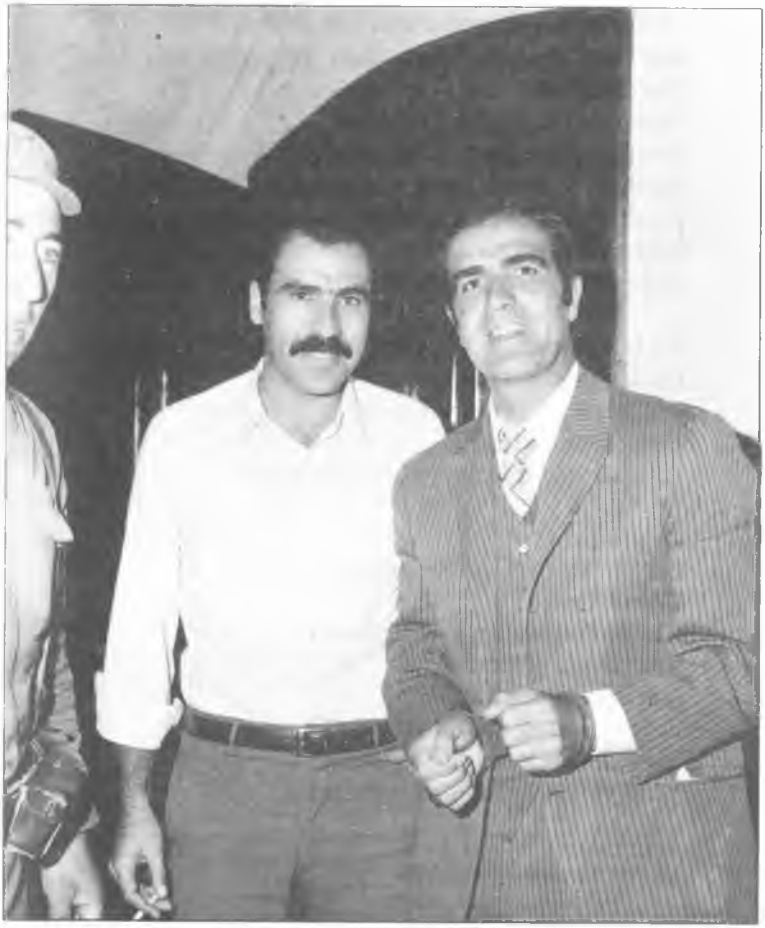
Biz İkimiz İki Kardeş

(Bir Fotoğraf Altı İçin)

Ve biz geleceğiz bir gün, biz ikimiz
İki kardeş
Duracağız
Fotoğrafımızda durduğumuz gibi
Benim ellerimde kelepçe
Yüzümde yapay bir gülüş
(Kelepçeyi yadırgamanın gülüşü belki
İlk kez olduğu için
Sonra alıştım
Ve unuttum sonra kelepçeyi bileklerimde)

Senin yüzün
İçerde olmamın ve umudun arasında
Ve ilk yıllarında delikanlılığın
Gülüşü
Senin elinde sigara
O hiç sönmemiş gibi duran/
hemen her fotoğrafında
Ankara Adliyesinde / İkinci Ağır Ceza
Mahkemesinin kapısında

Ve biz
Gene duracağız bir gün
(Böyle istiyorum öldüğüm zaman
Eğer bir cesedim olursa taşınacak)
Tabutumun önünde
Biz ikimiz
İki kardeş
Yanyana ve omuzomuza
Fotoğraflarımızın ardında ben
Sen önde
Yüzümüzden eksilmemiş olan gülüşümüzle

İlhan ve Muzaffer Erdost
Ankara Adliyesi, İkinci Ağır Ceza Mahkeme Salonu Önünde – 1972

Ve bir gün geleceğiz biz, biz ikimiz
Kuytularında yurdumuzun
Gecelerinde
Yeni düşmüş yıldızlar gibi
Kentin kucağına ya da kıyılarına
Emeğin faizden ucuz olduğu canpazarına
Ya da vardiyasından dönen işçinin
Kuytu sokağına
Geleceğiz bir gün biz ikimiz

Ve biz geleceğiz bir gün, biz ikimiz
İki kardeş
Yanyana ve omuzomuza
Bileklerimizde
Kitaba ve düşünceye vurulu zincir
-le
Taşıdığımız
Kitabı, özgürlüğü ve umudu
Göklerinde
Alanlarında gibi yurdumuzun
Ilık nisan güneşini
İçerken yapraklar
Eriyen karın altından topraktan
İnce dal uçlarından ağaçların
Yürüyen kalabalığın içinden

Eylül 1981
Türkiye Yazıları, Kasım 1981

Muzaffer İlhan Erdost

İlkyaz Manisi

Güle gel
Yaprağa gel güle gel
Bin yıl oldu gelmedin
Söylemedin gülmedin
Söyleye gel güle gel

22 Nisan 1982
Yaşam İçin Şiir, Şubat 1983

Muzaffer İlhan Erdost

Bir Yalnızlık Ezgisi

Kederin ırmağıyım bulvarın
Kırmızı güneşin kovgunu
Kararan bakının sesiyim
Kederin ırmağıyım bulvarın

Göğ doruğum yıldızcığım
Seni benden seçme beni

Kederin kuşlarıyım ikindi tarlalarının
Ekin biçenlerin üstünde dönen
Akşam sularına inen
Kederin kuşlarıyım ikindi tarlalarının

Gülen yüzüm dağ çiçeğim
Sensiz beni açma beni

Kederin kardeşiyim evlerin
Gülüşü düşürülmüş evlerin
Çocukların gözlerine tüneyen
Kederin kardeşiyim evlerin

Can soluğum güvercinim
Kanat vurup geçme beni

Kederin bıçağıyım gecenin
Kara atlısıyım karanlığın
Kara güneşin yamçısı
Kederin bıçağıyım gecenin

Gözbebeğim laciverdim
Ölüm alıp göçme beni

Yazko Edebiyat, Aralık 1982

7

Türküler Günlüğü

MUZAFFER İLHAN ERDOST

TÜRKÜLER GÜNLÜĞÜ

İlhan'ın gece kapımıza iliştirdiği, "Ağabeyime bir kız adı bulmak düştü.." diye yazdığı pusulanın altında, "21 Mart 1978" tarihi var. Türküler'in tek bir yaş gününü kutlayabildi İlhan. İkinci yaş gününde, 21 Mart 1980'de içerdeydim gene. Ben içerdeyim diye, yaş gününü kutlamamışlar Türküler'in. Rana, "O akşam şuraya oturmuş, rakı kadehini de doldurmuştu" diyor ve "Aldırma Rana abla, yıllar tükenmedi ya, gelecek yıl hep birlikte kutlarız!" dediğini anımsatıyor İlhan'ın.

Şimdi, Türküler, ikinci kez 21 Marta, İlhan'sız giriyor. İlhan'ın kutlayamadığı yaş gününde, İlhan'ı, Türküler'in anılarında anıyorum. İlhan'sız, ama İlhan'ın dostlarıyla, sevgili halkıyla, özgürlük tutkunu tüm bir insanlıkla...

23 ARALIK 1980
11.00 (23.00)

İlhancığım, Sevgili Çocuğum,

Kalkıp giyindim size gittim. Türküler hemen kapının arkasında lazımlığa oturmuş. Bir şey söylemeden bakıyor yüzüme. Artık kapıyı çalanın babası olmayacağı olasılığı ağır basıyorsa da, kapıyı çalanın gene babası olmadığını görmesi, o denli içini dağlıyor gibi. Sonra kalktı, geldi. Senin aldığın üç tekerlekli bisiklete bindirdik. Evin içersinde gezdiriyorum. Bir ara, "Otobüs otobüs çok yaşa!" diye tutturdu. Sonra, "Aydede, aydede çok yaşa!" demeye başladı. "Aydede gönlün nerde?" diye sordu annesine; "Babam ne derdi?" dedi. "Gönlüm benim güzel kızımda derdi babiş!" diye yanıtlıyor Gül.

"Babiş kim?"
"Baban kızım.."
"İlhan mı?"
"İlhan ya kızım!"
"Babam şimdi nerde anne?"
"Uzakta kızım, çok uzakta!"
"İşi mi var babamın?"
"İşi var ya kızım!."
"Telefonu yok mu babamın?"
"Yok ya kızım!."
"Niye?"
"Yok işte kızım..."
Aralık kalan gözlerinden öpüyorum canım kardeşim.

26 ARALIK 1980
0.45 (YARIN)

Canım Kardeşim, Ferda rahatsız olduğu için yatmak istedi. Türküler, yatmasını istemiyor Ferda'nın. Yatınca da ağlıyor. Yatağa kapanıyor, hıçkırıyor. Bugün öğleden önce de annesine aynı şeyi yaptı. Gül biraz başını yastığa koyacak oldu. Annesinin yatmasını istemedi. "Sen yatarsan, ben de meme emerim!" diye emziğini ağzına aldı. Sanıyorum, seni son akşam yatarken gördü, sabahleyin bulamadı. Şimdi sevdiği birini yatarken görünce bir daha bulamayacağı korkusu içersinde. Geçen gün saksının kıyısında küçük bir mantar bitmişti. Mantarı kopardı, oraya bıraktı. Birkaç saat sonra geldi, baktı, "Bu mantar niye kalkmıyor" diye sordu. "Yatmış mı" diye sordu. "Uyumuş da onun için mi kalkmıyor?" diye sordu. Bir süre kendi kendine oynadı. "Babası onu çok severmiş.." türküsünü söyledi. Sonra tiyatroculuğa başladı. Barışta muhtar, Suları ile Ferda hırsız, kendisi de Keloğlanın eşeği oldu. "Ai, ai.." diyerek döndü. Muhtarın uyumasını hırsızların kendisini çalmasını söyledi. Suları ile Ferda kendisini kaçırınca, "Muhtar beni kurtar" diye öyle bir korkuyla bağırdı ki, hepimizi şaşırttı. Akşam uykusundan sonra da, seni te-

lefonla aradı. Bu kez, numaraları epey çevirdi. Konuşurken not aldım:

"Ha.. Baba.. Ha.."

...

"Ha.. Baba..."

...

"İstersen buraya gel baba!."

...

"Gel baba.."

...

" 'Var mı selam de'.. 'Var mı selam de' bana baba.."

...

"Ha.. ha.."

...

"Hadi güle güle.."

...

"Güle güle baba.."

Seninle böyle konuştu. Yokluğun gözlerinde, gülüşünde, duruşunda, davranışlarında.

Gözlerinden, yanaklarından öpüyorum canım kardeşim.

24 NİSAN 1981
10.50 (22.50)

Canım Kardeşim,

Öğleden sonra Pirin'e götürdüm Türküler'i. Zekiye halası çilek getirmişti. Türküler de, Pirin'e götürdü çileği. Dışarda yağmur yağıyordu. Dindikten sonra, Vahap'la birlikte, Türküler'i ve Pirin'i parka götürdük. Çimenlerin üzerinde koşmaya ve çiçek toplamaya başladılar. Vahap'la ben de ayakta, arkalarından izliyoruz. Türküler, elinde birkaç sarı çiçek, doğruldu, döndü, bana doğru koştu. "Babacığım!." diyerek çiçekleri uzatıyordu. Çiçekleri alırken gözgöze geldik. Bir an durdu. "Babacığım dedim!" diyor ve utanarak gülmeye başlıyor. Kendimi zor tutuyorum.

2 HAZİRAN 1981
11.000 (23.00)

Canım Kardeşim,

Gece Türküler bizde yattı. Sabahleyin altıda çişe tuttuk. Yatağa yatınca "süt ister misin?" diye sordum. Başıyla istediğini imledi. Evde süt kalmamış meğer. Daha bakkallar da açmadı. Size gittim. Gül'ü uyandırdım. Süt aldım, geldim. Türküler halasının koynundaydı. Sütü içmedi ama. Ben de uzandım yatağa. Türküler, konuyu senden açmak ister gibi, emziği ağzında, "Babam!." diyor. Rana anlamıyor, soruyor, "Anne mi dedin?" diyor. "Babam dedi" diyorum Rana'ya. Konuyu senden açarken çekiniyor, kaygılı da. Seziyorum bunu. "Beni babama götür!." diyor, yineliyor bu özlemini. "Olur kızım!" diyorum çaresiz. "Niye götürmüyorsun ama?" "Çok uzakta da onun için kızım!." Emiyor emziğini. Emziği ağzında olduğu için bazan tam anlayamıyorum söylediğini. "Babam gelmemiş mi?" diyor. Ben öyle anlıyorum. "Yok kızım gelmemiş, annen vardı!" diyorum. Rana, anlamış olmalı ki, heyecanlanıyor. Ve Türküler, yineliyor sözünü: "Babam ölmemiş mi?." İlk kez duyuyorum Türküler'den. Şaşkın, ne diyeceğimi bilemez halde, "O da nerden çıktı kızım?" diyorum. "Babam ölmemiş mi?" diye yineliyor. "Ölür mü, ölmedi elbette!" Ve yüzüne birden bir sevinç yayılıyor, bir gülüş ağzında ve gözlerinin içinde.

3 EKİM 1981
01.00 (YARIN)

Canım Kardeşim,

Alaz'ı getireyim, biraz sevelim diye size gittim. Türküler de Alaz da banyo yapmışlar. Dışarı çıkarmamak gerekiyor. Ben de bir süre yanlarında kalayım dedim. Bu arada da, masanın üzerinde dizili fotoğraflarını duvara çakmak istedim. Büyük çivi bulamadım. Balkondaki sandıklardan birkaç çivi çıkarmak istedim. Mum ışığında çivi çıkarırken, arkamdan

Türküler geldi. "Merhaba babacığım.." (dedi, durdu sonra) "diyecektim" dedi. "Efendim kızım!." dedim. "Hiiç.." diye yanıtladı. "Bir şey söyledin şimdi ama?" "Bir şey söylemedim!" dedi. " 'Merhaba babacığım' diyordun?" "Ben söylemedim, onu başka çocuklar söylemiştir.." "Ama burada başka çocuk yok ki!." "Var, şu apartmanda başka çocuklar var, onlar söylemiştir.." Acı bir özlem, özlem ve kaygı, kaygı ve korku, Türküler'de, bugünlerde yeniden kabardı. Yuva, çocuklar, babalarını anlatmaları, babasını sormaları, hepsi, Türküler'in içindeki yangını besliyor. Ve bazan kendisini seninle olduğu günlerde yitiriyor, "Merhaba babacığım" derken, tam da bu sözler ağzından çıkmışken, bir bıçak keser gibi, düşsel yaşamını kesiyor Türküler'in.

23 EKİM 1981
11.20 (23.20)

Canım Kardeşim,

Türküler, "yaşlanmak" ile "ölüm"ü öyle özdeşleştirmiş ki, "Ben yaşlanmayacağım ama!" diyor ve ağlıyor.

Bugün, kanepeye uzanmış, bir eliyle kulağını tutmuş, emziğini emerken, iç dünyasında fırtınalarla boğuştuğunu hisseder gibiydim. Gene "yaşlanmak" çağrışımlarıyla.. Suları, "Bir gün sen de yaşlanacaksın ama!" deyince, ağlamaklı bir sesle, "Hayır ben yaşlanmayacağım!." diye yanıtladı. Ardından akıverdi: "Annem yaşlanmasın ama!." Sesi daha da ağlamaklıydı. "Annem ölmesin ama!." diye sürdürdü ve ağlayarak yineliyordu, gözlerinden yaşlar akıyordu. Yalvaran bir ağlamaydı: "Annem ölmesin!."

SULARI, "Enik neyin yavrusuna derler!." diye soruyor. Düşünüyor. "Kediyle köpeğin küçüğüne!." diye kopya veriyorum. Suları devam ediyor: "Kurik neyin yavrusuna derler Türküler?" Türküler, "İnsanın küçüğüne!." diyor. "Atın yavrusuna derler ama!." diyorum. "Babam bana 'benim kuriğim' derdi!" diyor. "*Dedem hoca, ben al kurik / Buğday eker biçer-*

dik biz" diye yazdığımda, sen de yeniden diriltmiştin bu "kurik" sözcüğünü. Şimdi Türküler de yineliyor: "Babam bana 'benim kuriğim' derdi.." Kaşlarını çatarak (çatmaya çalışarak) yaklaştırıyor yüzünü yüzüme. Anlıyorum neyi anımsatmak istediğini. "Baban böyle kaşlarını çatardı değil mi?" diyorum. "Kaşlarını çatınca, ben gülerdim, babam da gülerdi!" diye yanıtlıyor. "Ben gülerdim, babam da gülerdi!" Kızmış görünür, kaşlarını çatar, Türküler'in gülüşüne dayanamaz, gülerdin. Türküler şimdi o kaş çatan seni arıyor, niye artık kaş çatmadığını soruyor.

11 ARALIK 1981
11.45 (23.45)

Canım Güzel Kardeşim,

"Amca şu kim?" diye soruyor Türküler, fotoğrafına bakarak.

"Baban kızım.."

"Ne yapıyor?"

"Gülerek Türküler'e bakıyor, nasıl yürüdüğüne.."

"Benim elimdekiler ne?"

"Karanfil.."

"Kim vermiş karanfili?"

"Baban.."

"Babam beni gene karanfil bahçesine götürsün.."

"Olur kızım.."

"Babamın sakalları var!.."

"Sakalları var ya.."

"Amca!."

"Ne var kızım?"

"Bu asker elbiseli kim?"

"Baban.."

"Ne içiyor?"

"Sigara.."

"Babacık nerde ama.."

"Uzakta kızım.."

Türküler'le – 1979

"Babacık!. Babacık!."

...

"Babacım!. Babacım!"

"Bana bir sigara bul kızım."

"Olur.."

"Bak buralarda bir yerde vardı.."

"İşte amcacım.."

"Sağol.."

"En büyük dedem. Dedem ölmeyecek ama. Uzun zaman, annem de, anneannem de.. Ama, saat şuraya gelecek gelecek, akşam olacak. Şimdi sabah.."

"Öğle oldu kızım.."

"Babacım.. Babacım.. Babacım.. Beni babacıma götür.."

"Olur kızım.."

"Amca çiçek çıkardım bak.."

Karbon kağıtla çıkardığı çiçeği gösteriyor.

"Aferin ... Çok güzel.."

"Niye senin iki daktilon var.."

Birinde baban yazıyordu diyemiyorum.

"Büroya gidecek biri.."

"Niye büroya gidecek?"

"İşte.."

"Babam büroda çalışıyordu. Büroya babam bidon götürürdü. Benim babam. Senin baban değil.. Büroda ne oluyor amcacım?"

"Orda da böyle yazı yazılıyor!.."

Masamın yanında Türküler, arasına karbon koyduğum kağıda çiçek ve bebek resimleri çiziyor. Fotoğraflarına bakıyor. Konuşuyor. Soruyor. Seni soruyor. Fırlıyorum çalışma odasından.

15 ARALIK 1981
11.10 (23.10)

Canım Oğul,

Bugün evsahibimiz geldi. Nişanlısıyla. Konuşuyoruz.

Türküler oynuyor, seni soruyor. Bir şeyler yazıyor. Bir ara koltukta oturmuş, senin fotoğraflarına bakıyor.

—Amca diyor, babam gelecek mi?

Birden, nasıl bir yanıt vereceğimi bilemiyorum. Başımı sallıyorum, "evet" dercesine belli belirsiz. Yineliyor sorusunu:

—Amca!. Babam gelecek mi?

Gene başımı sallıyorum. Konuyu değiştirmek istiyorum.

Gece bizde kalmak istedi. Evde boş yatak da var. Gene de kendisine yatak yaptırdı. Yatacağı zaman da, şimdi yatmayacağım diyor. Suları'nın kucağında. Koltukta Suları. Konuşuyor Türküler. Karşısında, senin gocuklu, boy fotoğrafın.

—Babamın ayakkabısı var..

Yanıt vermiyoruz. Hepimiz susuyoruz..

—Eve gidince göstereyim..

—...

—Çekmecede..

Ayakkabı ile ayak arasında çağrışımlar içinde olmalı.

—Metin amcaya ayak takılmış diyor annem, yalan söylüyor.

Sonra o yumuşak sesiyle ağırdan bir türkü mırıldanıyor. "*Hasretinden yandı gönlüm*"ü söylüyor. Sonra, "*Saçlarına kızıl güller takayım / Salın da gel bir o yana, bir bu yana*"nın birkaç dizesini. Dayısı öğretmiş. "Ben bu türküyü çok seviyorum!" diyor. İçersinde, "yatıyor" sözcüğünün geçtiği bir türküyü anımsamaya çalışıyor. Bana soruyor. Çıkaramıyorum. Kendisi de çıkaramadığı için ağlıyor. Suları, "*Yiğidim, aslanım burda yatıyor*" dizesiyle yetişiyor. Türküler, seviniyor. Yüksek sesle söylemeye başlıyor. Ama başka dizelerini çıkaramıyor. Ben yardım ediyorum. Onun aradığı dizeler başka dizeler olmalı. Bu kez, "*ay bir yandan sen bir yandan sar beni, leylim ley...*'i söylüyor.

Suları'yı da yatağa götürdü. Küçük lambayı takayım mı diye soruyorum. "Hayır" diyor, "ben Suları'yla yatacağım.." "Suları'nın dersi var ama.." "Beni uyutsun, sonra dersine çalışsın.." diye yanıtlıyor.

Şimdi geldi Suları. Uyumuş olmalı Türküler.. Dışarda bütün gün dinmeyen yağmurun sesi.

16 ARALIK 1981
12.00 (24.00)

Canım Kardeşim,

Zehra, Türküler'in bizde hasta yattığını duymuş, öğle aralığında geldi. Annem yayla çorbası yapmıştı. Zehra biraz çorba içirdi. Ben de antibiyotik verdim. Ateşi düşmeye, açılmaya ve konuşmaya başladı.

—Zehra diyor, biliyor musun, babamla annem askere gitmişti!.

Zehra, "Baban askere yalnız gitti" diye yanıtlıyor.

—Ama babam hiç bırakmıyordu annemi..

Zehra, çocuk gibi tartışıyor, "Anneler askere gitmez ki!" diye.

—Ama annem de gitti askere. Babamı görmeye.

Zehra, "Annen o zaman tanımıyordu babanı.." diye üzüyor.

—Tabi de, annem onu görmeye gitti.

Zehra gene annesinin, o sıralar babasını tanımadığını söylüyor.

—Bir kere çok özlemişti. Hem de çok özleyince gidilir. Annem bir kere gezmeye gitmişti. Asker gezmesine.

Zehra açıklamaya çalışıyor gene..

—Bir kere orada çiçek var, onları görmeye gitti. Büyüdü mü, büyümedi mi diye. Tohum duruyor mu diye. Çok özlemişti çiçekleri.

Konuyu araya girerek değiştiriyorum. Askere gitmek ile gözaltına alındığımızda, iki gün sonra Gül'ün 28. Tümenin nizamiyesine gelişini mi —ki, o gün iki gündür morgdaydın; Gül, sana çamaşır getirmiş, verecek yer bulamamış, dönmüş— anımsıyor? Ya da, sinine gelirken Gül, çiçekleri çok özlediği için görmeye gittiğini mi söylüyordu, onları mı anımsıyor, çıkaramıyorum.

Akşam üstü, Kadriye ve Esma ablam geldi. Gül de geldi. Bir ara, Gül'e,

—Anne diyor, Zehra, senin babamı askerde görmeye gitmediğini söylüyor..

—Gittim kızım, Zehra o zaman doğmamıştı, bilemez ki..

—Tabi, ben biliyorum da gittiğini, Zehra öyle diyor.

—O bilmiyor..

—Anne, babam gelecek mi?

—Gelmeyecek çocuğum.

Ağlıyor.

—Ya, gelsin anne.

Ben, yarım ağız, "gelecek" diyorum. Bana inanmak istiyor belki, ama gözlerine bakamıyorum.

Akşam yemekten sonra size gittim. Alaz'la kendi odasında. Oyuncakları dökmüş, oynuyorlar. Türküler, "Amca niye paltonu çıkarmadın" diyor. Yemeği mutfakta hazırlamışlar. Türküler, "Amca sen de benimle gel.." diyor. Mutfak küçük. Salonda Türküler'e yemek getiriyor Gül. Benim parmağımdan tutarak yanına oturtuyor. Bir parmağımı tutarak yemeğini yiyor. Biriki kaşık çorba, patatesin suyuna bandığı biriki lokma ekmek. Sonra kucağıma oturuyor. Yerden, televizyonda, "uykudan önce"yi izliyoruz. Adile Naşit "İyi misiniz yavrularım?" diyor, Türküler de başını sallıyor. Sonra çizgi filmi izliyor. Alaz da.. Alaz ara sıra geliyor, öbür dizime oturuyor. Kalkıyor. Türküler ise sarılmış bana. "Haberler başlasın öyle git!" Haberler başlıyor. "Haberler bitsin öyle git amca.." Haberler bitiyor. "Biraz daha kal amca!.." Annesi gönlünü ediyor. Öpüp ayrılacağım sırada, Alaz görüyor kalktığımı. Bacaklarıma sarılıyor. Kendisini de götürmemi istiyor. Hava yağışlı. Bir ara kar da serpeledi. Ateşi yeni düştü Alaz'ın da. Alaz dizime başını koyup yatıyor. "Süt" diyor, "süt.. süt." Süt istiyor, dizime yatıp uyuyacak.

24 ARALIK 1981
2.30 (YARIN)

Canım Kardeşim,

Yemeği oldukça geç yedik. Türküler, yemekte, yuvada öğrendiği bir türküyü söylüyor: "*Şalvarı morlu Kezban'a bak/ Tarlaya gidiyor Kezban'a bak*!." Yineliyor. Ama bir ara sözcükleri değiştirerek: "*Babaya gidiyor Kezban'a bak../ İlhan'a gidiyor Kezban'a bak..*" Böyle söylerken küşümleniyor, gülüyor. Seni anımsadığını sezdirdiği için, gizli bir utanç duyuyor. "Söyle çekinme kızım!." diyorum: "*Babaya gidiyor Kezban'a bak! İlhan'a gidiyor Türküler'e bak.*" Halasıyla gözgöze. Gülmüyor şimdi. Yüzüne yayılan acıyı da gizleyemiyor. Parmağıyla, bir sol gözünün, bir sağ gözünün köşesindeki yaşı siliyor. "Ağlama ama!" diyorum. Ağlıyor.. ama "Ağlamıyorum ki!.." diye yanıtlıyor.

11 OCAK 1982
01.00 (YARIN)

Canım Kardeşim,

Sis. Yoğun bir sis var Ankara'da. Türküler'i yuvadan alırken, "Ben işyerine gideceğim, dedim. Seni eve bırakıp öyle mi gideyim, sen de benimle işyerine gelir misin?" "Büro" sözcüğünü bilerek kullanmadım. Benimle birlikte işyerine geleceğini söyledi. "Kim var işyerinde?" diye sordu. İşyerinde seni bulmanın cılız umudu, kederli sorusunda yansıyor. "Recep var işyerinde!" diyorum. "Başka kimse yok mu?" "Yok kızım, başka kim olsun?" "Yazıları yazdıran adam yok mu?"

Büroda Recep'ten başka kimseyi göremiyor. Türküler'in yeniden sönüyor seni bulma umudu, o cılız ışığı. Boşalttığımız bürodan getirdiğimiz telefon makinesini görüyor dolabın üstünde. "Telefon var ya amca!" diyor. Ve evdeki telefondan olmasa da, bürodaki telefondan seni bulacağını düşünüyor olmalı. Anlatmaya çalışıyorum, onların yalnızca makine olduğunu, hatlara bağlı olmadığını. Sorularını konuşarak sür-

dürüyor Türküler: "Babam matbaada yazı yazdırıyordu. Sonra para kazanıyordu. Bana bir şey alıyordu!"

Seni büroda bulamadığı için umudunu tümden yitirmiyor gene de. Şimdi bir de "matbaa", umudunun yeni bir sığınağı oluyor.

15 OCAK 1982
10.05 (22.05)

Canım Oğul,

Soğan acıymış. Türküler, tatlı soğan istedi. Yeşil soğan getirdim. Halası kanepede yatıyor. Halasına götürüyor soğanı. "Halacığım diyor, soğandan düdük yapar mısın? Hani babam balkona soğan ekmişti de sen düdük yapmıştın ya.." Ama kış soğanı bu, ötmüyor.

Size götürüyorum. Yaklaşırken, "Bizde de biraz otur amca!" diyor. "İşim var çalışacağm kızım!" diyorum. "Bizde çalış.." "Kağıtlarım evde.." "Babamın kağıtlarına yazarsın.." "Ama kitaplarım evde.." "Babam dedi ki, Muzaffer ağbim benim kitaplarımla çalışsın, dedi. Babamın kitaplarıyla çalış amca.."

Alaz, çikolataları atıyor. "Ge.." diyor. Teyzesi oyalamak, kandırmak istiyor. Kucağımda kaşkolumu açmaya çalışıyor, ağlayarak.

Ve her gün yinelenen bir acıyla, boğuntuyla.

Seni öpüyorum canım oğul.

19 OCAK 1982
1.45 (YARIN)

Tatlı Oğul,

Sabahleyin Metin ve Günsel'i havayolları terminalinden yolcu ettikten sonra, Kızılaya geldim. Türküler'e biri "atom karınca" saç tokası, iki toka aldım. Akşamüstü de "panter" bot.

Dolmuştan indiğimiz yerde keten helvası vardı. Keten

helvası istedi. Ardından koz helvası. Bakkaldan süt aldık.

Evde neşeliydi. Ben, bazı notlar çıkarırken, bebekleriyle oynadı yanıbaşımda. Sonra, bebeklerin birini yıkadı. Lavaboda. Saçlarını sabunlayarak. Bitlendiği imgesiyle de. Sonra, saç kurutma makinesiyle, bebeğin saçlarını kurutmak istedi. Kaloriferin üzerinde kurutmaya razı oldu.

Yemekte, mızmızlık etti. Toktu bir bakıma. Salona gitti, yemeği televizyonun karşısında yemek istediğini söyledi. Ben de, küçük masanın üzerine bir gazete serdim, yemeğini gazetenin üzerine koydum. Mutfakta yemeğimi bitiriyordum. Bana seslendi. Salona döndüm. O anda da, yemek dolu tabak, halının üzerine ters düştü. Tabak kırıldı. Rana halıyı silerken, Türküler suskundu. "Hadi gel halıyı birlikte silelim!" dedi Türküler'e. Türküler, kollarını sıvadı, halasıyla birlikte, halıyı silmeye başladı. Neşesi yerine geldi.

Hah silindikten sonra Naşide'yle "ayakçılık" oynamaya başladı. Doktor oluyor, ve ayak tedavi ediyor. Yarın basına vereceğimiz duruşmayla ilgili haberi, soruşturmanın genişletilmesiyle ilgili dilekçeyi ve dinlenecek tanık hakkında avukatlarımıza vermem gereken notu, Naşide tape etmek için kalkınca, Naşide'ye küstü. Tepkisini de, Naşide'nin saatini, yere atarak gösterdi. Benim de sesim yükseldi. Ağlayarak kanepeye kapandı. Bana da yüz vermedi. Halası gönlünü almaya çalışıyor. Ben de sütünü ısıtmak için mutfağa girdim. Rana'nın kucağında..

"Ben hep İlhan'ı bekliyorum biliyor musun?" demiş.

Emziği ağzında, sözlerini pek anlayamamış Rana.

"Kimi?"

"İlhan'ı.. İlhan'ı bekliyorum.."

Karşıda duvardaki fotoğraflarına bakarak:

"Bunlar hep benim babam. Babamı bekliyorum..."

...

"Gelecek değil mi?"

...

"Gelecek değil mi?"

"Bilmem" diyebilmiş Rana..

"Gelecek ama.."

Salona girdiğimde Rana, gözyaşını, Türküler'den saklamaya çalışıyordu.

Saat ona doğru da size gitmeye razı oldu.

İki gecedir yolda tatlı tatlı konuşmaya başladı gene.

"Amca benim bir aynam var. Suları doğursun, doğumunda ona vereceğim. Bir de kalem saklıyorum. Kalemi de vereceğim Suları'ya. Doğumunda. Annemin göz boya kalemi.. Annem kayboldu sanıyor. Kimseye söyleme ama. Bu ikimizin arasında, e mi? Söylersen döverim.."

İkinci katın merdivenlerini çıkarken,

"Amca diyor, ben evlenmek istemiyorum!,"

"Olur kızım."

"Ya evlendirirlerse beni!."

"Sen istemeden kim evlendirebilir!."

"Ama ya evlendirirlerse!."

"Ben izin verir miyim, evlendirir miyim!."

"Ama büyüyünce evlenmek istiyorum.."

"Olur kızım. Büyüyünce evlendiririz."

"O zaman nasıl evleneceğim ama."

Kapı açılıyor. Ve konuşmamız ikimizin arasında kalıyor.

İşte böyle canım oğul..

Seni öpüyorum.

29 OCAK 1982
0.35 (YARIN)

Canım Oğul,

Türküler, benimle yalnız kalınca, biraz çekinerek, ve biraz da yalnız kalmamızdan yüreklenerek, seni anmak için, seni karşılıklı söyleyerek biriken özlemini hafifletmek için, yeni nedenler yaratıyor. Bugün de kısa bir an yalnız kaldık salonda. Senin fotoğraflarının köşesinde.

"Aynı sen babama benziyorsun amca!." diyor.

Sürdürüyor konuşmasını: "Sen benziyorsun ama, dişlerin de babama benziyor" "Gözün de babama benziyor.." "Bıyığın

da.."

Ayaktayız. Yemek masasının, defterlerin, kitapların, yayıldığı köşesinde oturuyorum. Türküler de karşımdaki sandalyeye çıkıyor: "Sakalın da babama benziyor!."

Bugün traş olamadım, sakalım biraz uzun. Akları da görünüyor. Bu farkı gözlemliyor olmalı ki, senin sakalında tek bir ak bile olmadığını anımsıyor olmalı ki, ekliyor: "Artık babam ben görmeyeli yaşlanmıştır.."

"Merhaba baba!" —Yemek yerken, televizyondan gelen bu iki sözcüğü duyuyor Türküler, ve "Merhaba baba!." diye yineliyor. İki kez daha. "Merhaba baba!"

Merhaba tatlı oğul.

Türkiye Yazıları, Mart 1982

MUZAFFER İLHAN ERDOST

AĞUSTOSUN SON GÜNLERİ

1

Bir minibüsümüz var. Kadidi çıkmış. Gençliğini batıda yaşamış. Sonra bir sendikaya armağan bırakılmış. Sendikanın elinde yaşlanmış olmalı. Bir de yangın görmüş. El değiştirmiş. Vergiden düşmüş. Sonra bize geldi. Ucuzdu. Ödeme koşulları elverişliydi. O yıllar, kağıttı, kitaptı derken işimize yaradı. Basımevinin telefonuna konulan haczi kaldırtmak için karşılık göstermiş İlhan. O günden bugüne de, üzerinde "haciz", ön iki tekeri ileriye giderken, ortadan bölünecek, arka iki tekeri geride kalacak gibi. Gene de işimizi görüyor.

Recep, minibüsle, sabahları Türküler'i evden alıyor, sonra beni almaya geliyor. Türküler'i yuvaya bırakıyor, kitabevine geliyoruz.

Çarşamba günü de öyle olacaktı. Biraz geç kalmıştım. Kapının zili çaldığı zaman, çayımı içmemiştim daha. Türküler'le birlikte birer çay içtik. Çıktık. Minibüse bindik. Hare-

ket edecektik. Türküler ağlamaya başladı. Yuvaya gitmek istemediğini söyledi. Kucakladım, eve geri götürdüm, halasına bıraktım. Bazı günler okulu asmanın güzel bir yanı olduğunu düşünürüm. Öğrenciliğim sırasında, Toprak Mahsulleri Ofisindeki işime gideceğime, dere boyunu izleyerek suyun kaynağına doğru yürüdüğüm bir yaz sabahının lezzetini anımsayarak.

Ertesi sabah, yani perşembe günü, minibüse bindiğimde Türküler neşeliydi. Yuvaya gidecekti. Araba geri çıkıp, yönünü yola çevirince, Türküler, boynuma sarılarak ağlamaya başladı. Dedesi de, ben de susturamadık. Eve getirdim. Rana kapıyı açınca durup kaldı. "Hala sana geldim" dedi gülerek. Rana, Gül'ün güç durumda kaldığını söyledi. "Şimdi yuvaya git, akşam beşte gelir ben seni alırım" dediyse de, yuvaya gitmemekte direndi.

Yuvaya iki gün üstüste gitmeyince, Gül, sabah izni almış. Cuma günü birlikte gittik. Annesine aldırdığı jelatin torba içindeki şekeri göstererek, "Amca bunu arkadaşlarıma götüreceğim" dedi. Yuvaya gitmekte kararlı olduğu izlenimi. Konuşarak geldik yuvaya. "Serbis"le (Türküler, şimdi de şaka olsun diye, "servis" demiyor) gelen arkadaşlarına doğru giderken, onlar da Türküler'in çevresini aldılar. Karşılıklı gülüşler arasında, Türküler, birden annesinin eteğine sarıldı. İçeri girmek istemiyordu. Gül, "Nasıl olur, hani bana söz vermiştin!" diye yanıtlayınca, ağlamaya başladı. Ağlamasını giderek artırdı. Bana atıldı. Kucağıma aldım. Boynuma sıkı sıkı sarıldı. Şeker torbası, giriş kapısının duvarında kalmıştı. Yatıştırırım umuduyla yolun aşağısına doğru, kucağımda yürüdüm. "Amca ne olursun, sözveriyorum, yarın gideceğim, ama bugün beni halama götür." Niçin gitmek istemediğini sordum. "İşte.." dedi. Arkadaşları bir şey mi söylüyor yoksa. "Evet.." diyor. "Ne diyorlar?" "Oynamıyorlar benimle.." Benim okula döndüğümü, konuyu orada açacağımı anlayınca, "Onlar oynamak istiyor ama ben istemiyorum.." diye çeviriyor. Annesi izin verirse, eve götüreceğime söz verdim.

Gül, "Böyle olmaz ki.. Böyle eğitilmez ki çocuk.." deyince,

orada bıraktım. Ayrıldım. Paris Caddesinin köşesini dönerken, Türküler'in, ben uzaklaştıkça daha da yükselen "Amca.." diye çığrışını duyuyordum. Arkama dönmemek için direndim. Köşeyi döndüm. Sokağın derinliğinde azalarak kayboldu sesi. TRT'nin köşesinden bulvarın karşısına geçtim. Ağır ağır yürüyerek Tarım Bakanlığının önüne kadar geldim. Minibüs arkadan geldi, yanımda durdu. Türküler de içindeydi. Gül'ün gözleri yaşlıydı. Hastaneye gitmek için minübüsten indi, ayrıldı. Biz de Meşrutiyet Caddesinde indik.

Türküler, "Sen geri geldin değil mi amcacığım!" diyor. Hayır dedim, sesini duydum ama, annen öyle söyleyince geri dönmedim. Çorap giymemişti. Hava güneşli ama serince. Çorap almak için elele dolaştık. Tuhafiyecileri. Kitabevine geldik. Çay suyunu koydum. Krem peynir istedi. Kahvaltısını yaptı.

İlhan'ın fotoğrafının karşısına oturdu. "Babam hiç sarhoş oldu mu amca?" diye sordu. Fotoğrafına gülümseyerek bakıyor: "Simsiyah da bıyıkları. Kolunda da saati. Kim çekmiş babamın fotoğrafını amca. Keşke sigara ağzında çekilseymiş!"

"Beyin nasıl kanıyor amca?" "Yaşlılar nasıl ölüyor? Böyle damarlar inceliyor, inceliyor, kopuyor, öyle mi ölüyorlar?"

Okula niçin gitmek istemiyor?

"Üç çeşit yemek veriyorlar. Ama ben bir çeşit yemek yemek istiyorum. Ekşi ayran içiriyorlar. Bisküviyle iç ekşi olmaz diyorlar. Daha da ekşi oluyor. Bilmem neymiş de bilmem neymiş.. Önüne ne konursa yenecekmiş. Öğlen makarnayı yemedin. Şimdi de ayran içmedin. Yemezsen nasıl büyüyeceksin. Önüne ne konursa onu yiyeceksin. A.. Benimle ne ilginiz var sizin. Tabii çocuğum."

Başka?

"Uyku" Uyuyamıyor gündüz Türküler. Yuvaya emzik almıyorlardı. Emziksiz ise uyuyamıyordu. Şimdi emziği bırakttı. Ama uyuyamıyor yuvada. Yatakta öyle uzanıp, bekleyecek, uyuyormuş gibi.

"Hep oturuyoruz. Hiç oyuncak vermiyorlar. Yarım saat

bahçeye çıkıyoruz. Bıktım vallahi.."

Ne diyeceğiz yuvada öğretmenlerine.

"Ekşi ayran vermeyin. Sütü kaymaksız verin. Makarnayı domatesli vermeyin. Sekiz tane makarna koyun tabağına. Uyutmayın Türküler'i. Sizin gibi ayakta tutun."

Öğle yemeğini yemeye sokaktaki bir kebapçıya gittik. Döner istedi. Vişne suyu da. Ama asitsiz. Vişne suyu yokmuş. Masamıza konan ayranları görünce, "bunu içerim, dedi, kaymaksız" Yemekten sonra lavaboda ellerini yıkadı. Tuvaleti gördü. Çişini yaptı. Çıkarken, "Bayağı iyi bir yermiş, dedi, tuvaleti de var."

Kitabevinde sıkılmaya başladı. Ağustos. Gelen giden pek olmadı. "Ne sessiz yer burası, sıkıldım amca!" diye yineledi sık sık. Recep halasına götürdü.

2

Bugün pazar.

Gül ile Türküler hazırlanmış. Benim gelmemi beklerken çin daması oynamaya başlamışlar.

İlkin Yenimahalleye uğrayacağız. Türküler'i Alaz'ın yanına, ablama bırakacağız. Gül'le birlikte Karşıyakaya gideceğiz.

"Ama döneceksin" diyor annesine ardarda. "Hemen döneceksin ama.."

"Hemen döneceğim."

"Niçin Karşıyakaya gidiyorsun?"

"İşim var.."

"Kim var orada?"

"Bir arkadaşım.."

"Kim arkadaşın?"

"Arkadaşım işte.."

"Ama kim?"

Yanıtlar kesin değil. "Ben de geleceğim" diyor. Bekçilerin çocukları almadığını söylüyoruz. İlkokula başlayınca götüreceğiz. Söz veriyoruz. Yenimahallede durduk. Ablamların zili-

ni çaldık. Türküler eve girmek istemiyor. Alaz'ı da alarak bahçeye çıkarıyor Zehra. Bahçede kalmak istiyor. Gül dönene kadar.

Bir kasımpatı çıkardık, kökünden. Naylon torbaya koyduk.

"Bu çiçeği ne yapacaksınız amca?"

"Dikeceğim.."

"Nereye?"

"Karşıyakaya.."

"Ne var orada?"

Yanıt veremiyorum.

Arabaya kadar gelmek, annesini yolcu etmek istiyor. "Söz ama diyor Gül, yalnızca yolcu edeceksin." Söz veriyor yolcu edeceğine. Arabaya binecekken, annesinin eteğine sarılıyor, ağlamaya başlıyor. Gül, "Olmaz, götüremeyiz seni şimdi" deyince, arabaya atlayıp, kucağına çıkıyor, boynuna sarılıyor, kenetliyor kollarını. Ağlaması durmuyor. Gül şaşkın eve dönüyor. Türküler de Zehra'yla arkasından gidiyorlar. Arabada beklemeye başladık. Bir ara Recep'i gönderdim. Sonra Gül geldi. Gözleri yaşlı. "Götürelim" dedim. Doğru değil diyorlarmış. Biraz daha büyüsün öyle. Ama zihinsel yaşı, yaşından büyük Türküler'in. En çetin sorusu bu. Bu soruyu kendine yanıtlamak istiyor. "İstersen sen getir" dedi Gül.

Türküler susmamıştı, ağlıyordu hâlâ. "Hadi gel" dedim. Susuverdi. Hiç ağlamamış gibi. Annem "Nereye götüreceksin?" diye sordu. "Babasının mezarına" dedim. Ama orada ağlamayacak söz versin bana... "Ağlamayacağım" dedi. Bu kez Alaz ağlamaya başladı. Türküler'i aldım, çıktım. Zehra da, arkamdan Alaz'ı almış geldi. "Ben mezarlığın kapısında Alaz'la beklerim" dedi.

Karşıyaka Mezarlığına birinci kapıdan girdik. Arkada, Türküler'in sorularını Gül yanıtlıyor. Kimi soruları işitemiyorum. Mezarların çokluğuna, sonra küçüklüğüne şaşırıyor ilkin.

İlhan'ın sininin biraz açığında durduk. Arabadan indik. İlhan'ın yanına geldik. Gül, baştaşını, her zamanki gibi öptü.

Türküler de öptü. Alaz yetişemedi, yandaki mezarın kıyısına çıkarak, o da Türküler'e öykündü. Ben kasımpatını dikmeye koyuldum. Türküler, "Amca sen kardeşini niçin öpmedin?" diye sordu. Yanıtlamadım.

"Anne bu taşı açsak, babamı görebilir miyim?" diye sorarken, küçük elleriyle taşı aralamak istiyordu. Çiçekleri sulamamıza yardım etti.

"Geldiğimizi babam biliyor mudur şimdi?" / "Sevinir miydi geldiğimizi bilse?" / "Güler miydi, benim canım kızım gelmiş diye?" / "Nerede yatıyor babam?" / "Nasıl yatıyordur?" / "Ama küçük değil mi burası, babam daha büyük değil miydi anne?"

Çiçek koparacak Alaz. Türküler engelliyor. Türküler, baştaşının yazılarını heceliyor Alaz'a, *i, l, h, a, n* diye. Alt sıradaki yazıyı sordu annesine. "7 Kasım 1980 - babanın ölüm günü." "Nasıl bilmiş de yazmışlar" diyor. Gül açıkladı sorusunu. Alaz, elinde plastik macun, bir takım biçimler çıkarıyor. Ve baştaşına doğru uzatıyor. "Babam sevinir değil mi amca, ne güzel yapmış benim kızım der, değil mi amca?."

Bir süre kaldık. Hava güneşli. Ayrılırken bir kez daha öptüler baştaşını. "Hoşçakal babacığım" dedi Türküler. Alaz, öykündü ona gülerek. Yolda mezarlığa giren bir gelin arabasına el salladılar. Türküler, "İlhan babama selam götür gelin" diye seslendi minibüsün içinden. İlhan'ın, "Rana abla, Türküler'in evlendiğini görür müyüm acaba?" diye sorduğunu anımsadım. Düşledim de, böyle bir gelin arabasında, "el öpmeye" gelecekleri yılları.

Akşam telefon edip sormak istedim. Soramadım.

Bugün /yani dün/ 28 Ağustostu.

Yarın /yani bugün/ mahkemem vardı. İlhan'ın öldürülüşünü anlattığım programla ilgili olarak. Erken yattım.

3

Bugün pazartesi. Akşam benden önce Türküler açtı telefonu. "Gittin mi kızım?" dedim. "Nereye gittim mi amca?"

Alaz – 1981 yazı

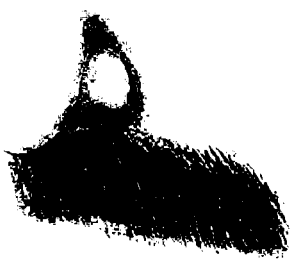
diye sordu. "Yuvaya.." "Tabi gittim." Gül'e sordum. "Çok iyi ağbey, dedi. Yuvaya giderken de çok iyiydi." Türküler açısından ikinci dinginleşişim. Bir yıl önce, otobüste, yuvadaki arkadaşlarından biri, "Benim babam.. Babam.." diye konuşurken, Türküler'in bir suçlu gibi ezik, gözlerinden ağız köşelerine doğru kızararak, "Benim babam öldü.." dediğini işittiğim günden sonraki ikinci büyük dinginleşişim.

NOTLAR burada bitmiş olmalıydı. On gün kadar sonra, bir akşam Türküler, telefon açarak, "Amca, Alaz 'Babamı istiyorum' diye ağlıyor" demeseydi. "Babamı istiyorum amca. Bilmiyorum niye.. İstiyorum ama.." diye ağlamasaydı Alaz.

İlhan'ı verdiğimizde beşbuçuk aylıktı daha. Babasının yüzünü fotoğraflarından tanıdı. Bir bakıma, Alaz açısından "kolay" geçecek diye düşünüyordum. Karşıyakadan döndükten bir süre sonra "baba"sını aramaya başladı. Konuşulanları işitmiş olmalı. Ablama, babasının trafik kazasında değil, arabada dövülerek öldürüldüğünü bildiğini söylemiş. Geçen gün de İlhan'ın duruşmasına giderken, zorunlu olarak kitabevine bırakmışlar. Naşide'ye, "Seni babama götüreyim hala, demiş, Karşıyakaya. Ama amcam kapağını açıp babamı göstermiyor bize..." Kitabevindeki fotoğrafını canlandırarak, şimdi babasının kendisini sevdiğini söylemiş. "Benim güzel kızım, ağlamadı, üzmedi halasını diyordur değil mi?" demiş. Gündüzleri kendisini sevdiğini, geceleri, ışıklar kararınca, kuşunu —Adalet Ağaoğlu'nun getirdiği bir güvercin var fotoğrafının yanında— sevdiğini söylemiş. Yemek yerken de babasının fotoğrafını koyuyor karşısına. Onunla birlikte yiyor yemeğini, karşılıklı konuşarak.

Ağustos, 1982

8

"Ölüler Genç Kalır"

OKTAY AKBAL

"İLHAN İLHAN..."

"AKŞAM olur yollarını beklerim - Güneş pırıltısı gözlerin hani" der. *"Yüreğimde nefret, yüreğimde kin - İçimdeki yara onulmaz derin - Elim kolum bağlı ağıt söylerim - İnsanları seven yüreğin hani"* diye bitirir. Bu, Gül'ün "İlhan'a Özlem"idir... Genç bir kadının, yaşamın ilkyazında yaşamdan koparılmış eşine seslenişidir. İlhan Erdost'tur bu eşin adı... 7 Kasım 1980'de kapanmış bir tragedyanın ya da yeni açılmış bir tarih yaprağı... 5 Temmuz 1976'dan 7 Kasım 1980'e kadar geçen 4 yıl 4 aylık bir mutlu beraberlik. Gül Erdost, *"Güler gözlerinin içinde yaşadığım"* dediği sevgili eşine şöyle seslenir: *"Şimdi yaşamım sensiz - Evimiz sevenlerimizle dolu - Ben kimsesiz."*

İlhan İlhan'ı okurken gözyaşlarını tutamaz kimse... Sulugözlülük, bol duygululuk sonucu değil bu yaşlar... Bir öfkenin, bir çaresizliğin, bir acımanın, bir geriliğin, bir ilkelliğin

ürünleri... Neden, bir genç insan, neden bir yayıncı, bir aydın, bilinçsiz yumrukların, tekmelerin kurbanı olsun? Neden neden, insanlarımız birbirine kıysın? Neden neden, İlhan'lar yaşamın en güzel anlarında yaşamdan koparılsın?

Kimdi, o yumrukları vuran, tekmeleri indiren? O da bu yurdun bir çocuğu, bir insanı... Belki İlhan'la yaşıt, belki çok daha da gençti. Bilir miydi, tanır mıydı? Hayır.. İki kardeş gelmiş, bir taşıta bindirilmiş, bir yere götürülüyor. Niye vurmak, niye dövmek, tanımadığın birini, sana teslim edilmiş bir başka yurttaşı?.. Biliyorum, adalet el koydu bu olaya, suçlular yargılandı, cezalandırıldı. Neye yarar, gideni geri getirir mi? O kişiyi düşünüyorum, o yumrukları, tekmeleri vuran görevliyi... Ben görevimi yaptım mı der; görevim öldürmek miydi yurttaşımı diye sormaz mı kendi kendine? Şimdi yattığı cezaevi hücresinde...

Muzaffer Erdost, İlhan Erdost'un anısına bir kitap yayınladı: *İlhan İlhan*... İlhan'ın adını kendi adına ekleyen "Muzaffer İlhan Erdost" kitabın önsözünde: "Şimdi daha iyi kavrıyorum ölümü" diyor. Ölüm, daha iyi nasıl anlaşılır? İşte böyle: "Madde olarak acunda bulunan, ama bilinçli varlığa, varlığımızın biçimlendiği yüzümüze, gövdemize dönüşmeden önce, nasıl o olmamış olan kendimizi bilemiyorsak, ölümle buluştuğumuz uğrakta, evrene madde olarak dönüştüğümüzde de bilemeyeceğiz bir zaman varolmuş olan kendimizi ve bildiğimiz şeylerin hiçbirini. Ne bir gün can alıp soluk almaya başladığımızı ve ne de varlığımızın bilincine varmış olduğumuzu. Ölüm bu. Biliyorum şimdi."

Muzaffer İlhan Erdost, kardeşini anlatıyor, ailesini, yaşamını, kendisini... Bir ağıt, düzyazıyla yazılmış, belleklerde yer eden bir ağıt. *İlhan İlhan* bir çığlık gibi sesleniyor hepimize. Toplumun sağırlığına, acımasızlığına; bugünden yarına, nice "kurban" adına... Cellatlar varken kurbanlar olacaktır denir; ya da tersi, kurbanlar varken cellatlar... Birbirini bütünler cellatlar ve kurbanlar... Hepsi toplumun içinden çıkar. Kim, ne zaman cellat olur, ne zaman kurban; bilinir mi? Önemli olan cellat olmamaktır, cellatlığa nice itilirseniz iti-

lin, karşı durmaktır. Körcesine düşmanlık duygularına kaptırmamaktır kendini... Bunun için de kişi, kendi başına düşünebilmeyi öğrenebilmelidir. O tekmeleri, tokatları savuran bilinçsiz bir kişiydi. Bizim içimizden biri. Acınacak bir yaratık. Ama bizim insanımız...

Talip Apaydın'ın dizelerini okuyorum: "*Hiç bu kadar kararmadı gökyüzü - Hiç bu kadar kirlenmedi sular - İnsan insana bu kadar uzak değildi - Böyle kaçırmazdık birbirimizden gözümüzü Küçük bir kız şimdi babasını sorar Hadi yanıtlayın kızartıp yüzünüzü.*"

Türküler büyüdü, Alaz da... Hâlâ babasını bekler mi Türküler? Telefonu açıp onunla konuşur mu? Yoksa vardı mı acı gerçeğin bilincine? Yaşam böyledir... Gün gün geçer gider. Acıları da götürür birlikte. Ama böylesine acılar zamanla solan güllere benzemez. Kimi zaman daha da yoğunlaşır, daha da etkinleşirler. Acı büyür, yayılır, topluma güç verir. Yediveren güller gibi dağılır herkese... Daha güzel bir dünyanın, bir toplumun yaratılmasının tohumlarını saçar...

İlhan'ın yakın arkadaşı bir şairin, Metin Demirtaş'ın "*Ağıt*"ıyla bitirsem:

"*Sessiz bir kahramanı iken kavgamızın - Cellatlar elinde can veren Gülünce kara bıyıkları arasından Denizde güneşli çakıltaşları gibi gülen - Canımız, yiğidimiz, İlhan'ımız - Yaşıyor şimdi Türküler'in dilinde - Alaz'ın bakışlarında Gül'ün ağıtlarında.*"

Cumhuriyet, 29 Aralık 1983

YILMAZ ONAY

TARİH OLURKEN GELECEK OLMAK

ELİMDE bir kitap var. Bu kitap için ne "kısa" bir tanıtma özeti çıkarmaya, ne de "dört başı mamur" bir inceleme sunmaya benim gücüm yetmez. Olsa olsa *İlhan İlhan*'ın bende yarattığı etkilerin birkaçını kaleme dökmeyi "deneyebilirim" belki. Evet, Muzafffer İlhan Erdost'un bir "Onur" yayını olarak yayınladığı *İlhan İlhan* kitabı üstüne bir deneme deyin isterseniz buna.

"BİZ İKİMİZ İKİ KARDEŞ"

Önce şunu düşünüyorum: Toplumumuzun ve çağımızın gerçeği, bazı yerli ve yabancı yazarların bizi ısrarla yöneltmeye uğraştıkları gibi, kuşaklararası "çelişkiler" ve bunların aile birimi içinde imgeleştirilmiş iç çatışma "model"leri midir; yoksa tam tersine, çağımızın asal gerçeği, yani geçmiş-

ten gelip geleceğe akan belirleyici gerçek, asıl temel çelişkilerin bilinciyle, hem kuşaklar arasında, hem de aile birimi içinde, çeşitli boyutlarda gerçekten varolan "dayanışma" mıdır? Gençle yetişkin arasındaki, kadınla erkek arasındaki, çocukla ana-baba arasındaki, kardeşle kardeş arasındaki şu ya da bu ayrımları yapay zorlamalarla "çelişki" düzeyine yükseltip, bir de bunu ulusal-evrensel bir genellikmiş gibi sunmaya çalışmak mı "gerçek"tir ve "sanat"tır; yoksa o yüzeysel ve dar kolaycılığa sapmanın tam tersine, geleceği bugünün içinde taşıyan her düzeydeki, her biçimdeki ve her tarihsel akıştaki "dayanışma gerçekliği"ni görebilmek ve bunun imgesel modellerini yaratabilmek midir "gerçekten sanat" olan?

"İbrahim oğlu Yusuf'un / Kerpiç evinden ve linyit kokan ocağından / Yoksulluğundan ve hüznünden büyüttüğü / Tatlı oğul"

"Anamızın kara koyun yününden ördüğü / Kaba başlığın ve eldivenin / Isıttığı çocuk"

"Ey oğul / Kardeşim olan yüzünü yitirince / Arkadaşım olan sesini yitirince / Çırağım olan elini yitirince / Ustam olan dilini yitirince / Bildim ki / Yalnızlık senin yokluğundur"

"Doyamadığım, kıyamadığım / Yavrularımın tanıyamadığı babası / Eşim, arkadaşım, yoldaşım / Gülen gözlerinin içinde yaşadığım / Anam, babam, kardaşım"

"Hani İlhan var ya anne / Hani babam var ya anne / Şimdi nerde uzakta mı / Uzak nerde söyle anne/ ... Ben burda yalnızım baba / Olsun ama, yalnızım ya / Hadi gel öğleden sonra / Bu sene gel hadi baba"

"Ve biz geleceğiz bir gün, biz ikimiz / İki kardeş / Yanyana ve omuzomuza / Bileklerimizde / Kitaba ve düşünceye vurulu zincir / -le / Taşıdığımız / Kitabı, özgürlüğü ve umudu / Göklerinde / Alanlarında gibi yurdumuzun / Ilık nisan güneşini / İçerken yapraklar / Eriyen karın altından topraktan / İnce dal uçlarından ağaçların / Yürüyen kalabalığın içinden"

İşte, hem gerçekliğin ta kendisi olan —bir bakıma, gerçekçiliğin kendisinden başka bir şey olmayan— hem de, onun böylesine sanatlaşmasını örnekleyen bu kitapta, üç kuşağın birbiriyle ve her birinin kendi içindeki dayanışma gerçeğinin de, en büyük acılarda, acıların en büyüğü içinde, en üst düzeydeki bir yoğunlaşmasını ve simgeleşmesini buluyoruz. Üstelik bunun, acıda böylesine çarpıcı, sarsıcı, uyarıcı simgeleşmesinin, esasen, daha öncelerdeki köklü bağlılıklarının, "her evde birkaç kitap"a dönüşen "dayanışma"ların, en doğal uzantısı olduğunu görüyoruz. Ve gene en doğal bir şey olarak, kendiliğinden yansıyor bu. Yani, doğal olan budur, diyor kitap. En uyarıcı, en çarpıcı yanı da bu ya. Gerçekten de, halk için ve halkına bağlı —genç olsun, yetişkin olsun— aydın için, doğal olanı bu dayanışma değil midir? Yaşamımızın gerçeği bu değil midir? Kuşaklararası çelişki, ya da bu tür hastalık belirtileri, başka bir kesimin ve oldukça da dar ve özel bir kesimin, kendine özgü bir tarihsel durumudur. Bizimse, kardeş, ana, oğul, baba, eş, dost bağlılıklarımız, tatlı yaşamda ürün yaratma gücüne dönüşürken, acının içinde de, hınç kadar sevginin, ağıt kadar da türkülü marşın derinliğine dönüşür, dalga dalga yüreklere akar, genişler, yayılır, büyür. İşte büyüyor da bu kitapta!

Bu kitapta, hepimizin, babalarımıza, analarımıza, kardeşlerimize, yetişkinlerimize, hem de tartışırken bile, nasıl sımsıkı sarıldığımızı görüyoruz ve gençlerimizle de, çocuklarımızla da nasıl onurla omuz omuza, göz göze olduğumuzu, acılarımızı, güçlüklerimizi, sevinçlerimizi nasıl sımsıkı paylaştığımızı görüyoruz.

Haa, çocuklarının gözlerinin içine bakamayacak olan insanlar yok mu, var elbette. En değerli insanları, en gerçek vatan çocuklarını düşman görebilecek kadar ferini yitirmiş gözler, kendi insan çocuklarının, kendilerini nefretle suçlayan gözlerine nasıl bakabilecekler? Bunu da görüyoruz işte bu kitapta. Ama toplumdaki gerçek yerine oturtulmuş olarak görüyoruz.

Bir ucu kendi topraklarımızdan doğmuş olan antik efsanelerden tutun da, kendi halkımızın en yakın yaratışlarına kadar, pek çok eserde, insanın insanla özdeşleşmesinin yücelmiş örneklerini gördük, tanıdık. Bin yıllara, yüz yıllara, on yıllara dayanmış, insanlığın ve halkın yaşam süzgecinden süzülüp, o değerlerle yoğunlaşmış öylesi eserleri özümlemeye çalıştık. Oysa işte şimdi önümüzde, bir tarihsel-toplumsal dönemi tümüyle kucaklarcasına geniş ve yaşayan bir efsane gibi hem soyut, hem somut olarak böyle bir olguyla karşı karşıya, içiçeyiz: Bir kitabın yansıttığı, daha doğrusu o kitapta yoğunlaşmış olan gerçekliğin kendisi bu. Yıllar yılı "her evde birkaç kitap" olarak, o zaten yaşam içinde gerçekleşmiş özdeşlik, şimdi de hem toprağın altında, hem de üstünde, gerçekten tek bir yürek gibi, hem gömülü, hem atıyor. Toprağın altı, üstündeki yaşama, acıyla dolarken bile daha bir derinlik, daha bir soluk, daha bir güç veriyor; toprağın üstü, altına yeni bir can, filizlenen, büyüyen, geleceğe uzanan yeni bir yaşam kazandırıyor. Ve bu "her evde birkaç kitap"ın acılı özdeşliği, şimdi bir kitapta, her satırı ile yaşamın ta kendisi, gerçekliğin ta kendisi olan —bu çağın efsanesi de böyle bir nitelik taşır elbet—, somutla bire bir çakışan bir soyutlaşma düzeyine yükseliyor. Bu kitapta bilgi yaşamın şiirine, şiir yaşamın bilgisine dönüşüyor. Ve... evet, ve iki insanın bu kitapta bir oluşu, bu iki insanı, yani onların birleştiği bir insanı da aşıp, büyüyen, genişleyen bir başka özdeşleşmeye varıyor. Üstelik bu bir "yapıntı" değil, gerçekliğin ta kendisi olarak var bu ve çok geniş bir bütünleşme olarak büyüdüğü kadar, bir soru olarak da büyüyor:

"Yazdın mı ozan / Dövüşerek düşenler için / Dövülerek öldürülenler için / Çünkü aldığın soluk / Biraz onun verdiği candır / Çünkü sevdiğin çocuk / Biraz onun uçurduğu candadır/... Çünkü canını göçüren sendin biraz da / Koğuşa atılan gövdesi biraz sensin çünkü /... Yazdın mı / Öznelin koynunda ve cinselin de / Bungun diplerinde eşcinselliğin /

Duygular türetmek için dingin gövdenden / Acılar üretmek için alkolün koyuğunda / Yargıladığında kendini tanıklığa / Öldürdükleri zaman kardeşimi / Biraz da seni ve seni de!"

İşte "tarih" olurken "gelecek" olmanın, "bugün"e yönelttiği bir soru bu ve daha nicelerinin topraktan yükselen sesi oluyor bu, ama aynı zamanda, yaşamda o sesle kucaklaşan gerçek "kardeş"liğin de yığınsal yanıtını kendi içinde taşıyıp yükselten bir ses.

"Duygu"yu yalnız kendi tekelinde sanan refah içindeki umutsuzluk edebiyatına da ibrettir ki, acıyı yeni bir insanca güce, ölümü yaşamın yeni bir anlamına dönüştürebilmek, gene ancak duygunun en sahicisini, en derinini duyabilenlerin yürekliliğidir. Acılar yazılı bu alınlarda. Ama, Brecht'in dediği gibi: "*Dünyanın sonu gelmedi ki daha!*"

Bilim ve Sanat, Şubat 1984

SARGUT ŞÖLÇÜN

"ÖLÜLER GENÇ KALIR" YA DA İLHAN'IN DÖNÜŞÜNÜN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

"Özgürlüğünün heykeli henüz dökülmedi, fırın akkor halinde, hepimiz bu eylemde daha parmaklarımızı yakabiliriz."

George Büchner

I. İÇE BAKIŞ

İlhan Erdost, 7 Kasım 1980 günü öldürüldü.

Muzaffer İlhan Erdost'un yayına hazırladığı *İlhan İlhan*, Aralık 1983'de çıktı.

11 Ocak 1984 tarihli *Cumhuriyet*'te *İlhan İlhan*'ın ilk baskısının tükendiği yazıldı.

İlhan'ın öldürülüşü üzerine yazmak ve bunu yaparken bu terörü bütün boyutlarıyla yargılamak, sonuçları bakımından bile imkansız değil. Ancak, gerçekliği yazmanın yeterli olmadığı, bunun ötesinde, gerçekliğin sürekli kılınmasının da önem taşıdığı tartışma götürmez. Brecht, gerçekliği yazmanın sayısız yolunun bulunduğunu ve yeni gerçeklikleri anlatmak için, yeni yolların yaratılması gerektiğini belirtmiştir. Brecht'e göre, "Gerçekliği Yazarken Karşılaşılan Beş Zorluk"ta gözönüne alınması gereken noktalar şunlardır: 1) Gerçekliği yazacak cesarete sahip olmak. 2) Gerçekliği anla-

yacak kadar akıllı olmak. 3) Gerçekliği bir silah olarak kullanılabilir duruma getirme sanatına sahip olmak. 4) Gerçekliğin, ellerinde etkili olacağı kimseleri seçme yargısını verebilmek. 5) Gerçekliği birçok kimse arasında yayma becerisini gösterebilmek.

Anlaşılıyor ki, çok yanlı bir sorun, "kaleme alma"yı izleyecek aşamaları da hesaba katmayı ve ona göre davranmayı, en azından, atılacak adımlar açısından zorunlu kılıyor.

Yukardaki satırları yazarken, içimde yine de bir eziklik duymuyor değilim. Acaba, diyorum, böyle bir "gerekçe" neden düşünülebiliyor? Bu, kişinin kendi "ben"inden harcamaya başladığının bir işareti mi? Yoksa, Brecht'e sonuna kadar hak vermek, kesinlikle gerçekçi bir tutum mudur?

Türkiye Yazıları'nın Temmuz/Ağustos 1982 tarihli sayısında şunları yazmıştım:" Bedrettin Cömert öldürüleli dört yıl oluyor. Katilinin bugüne kadar bulunup bulunmadığı önemli değil. Nasıl olsa Bedrettin Cömert'i hayata döndürecek bir ceza vermek şimdilik mümkün olmayacak. Bu durum, Doğan Öz için de geçerli. Orhan Yavuz ve Necdet Bulut için de geçerli. Ve İlhan Erdost için de geçerli. Bu adların bir başka ortak yanı daha var: Onların maddi olarak artık 'olmamaları', hayatımıza durmadan yeni boyutlar kazandırıyor. Bizi hayata, zaman geçtikçe artan bir sıkılıkla bağlıyor. Hayata olan inancımız artıyor. Ve biz 'öldürülmek' ve 'ölmek' kelimelerine durmadan yeni anlamlar yüklüyoruz. Bilinç düzeyimiz sürekli yükseliyor. Düşüncelerimiz altüst oluyor, sonra yeniden düzen kuruluyor kafamızda." İnsanların ölümleri (ya da öldürülmeleri) farklı olabiliyor. Maddi hayatın bir başka biçimde sürmesi, bazan öyle bir noktadan başlıyor ki, ölüm, "doğal" olmanın ötesinde bir anlam kazanıyor. Tabii, bu durum, ölüm hakkında düşünülebilecek maddi ve manevi imkanlara sahip olanlar, yani, "geride kalanlar" için geçerli. "Ölüm anı", ölen tarafından yaşanmıyor.

"*İlhan İlhan*", Türkiye'de birçok insan, yukardakine benzer düşünceler içindeyken çıktı geldi. Bu düşüncelerin geliştirilmesine yolaçtı. Birçok "okur-yazar"ın rahatını kaçıracak

ve bazılarının rahatsızlığını artıracak kadar kesin bir dönüş bu. Bence, kitabın bütün ağırlığı, bu noktada toplanıyor. Muzaffer İ. Erdost, "Sunuş İçin" bölümünde şöyle yazıyor: "Burada acının doruklaştığı ve öldürümün anlamının açıklandığı yazı ve şiirleri, okura, bir kez de toplu olarak ulaştırırken, amacım / amacımız, okuru acıyla burmak değil; İlhan'ın canıyla simgelediği insan yaşamının değerini, insan onurunun yüceliğini, toplumu ileriye yücelten değerleri ve hepsinden de önemlisi özgürlüğün değerini koruma direncini yığınsal güce dönüştürmektir." Bu "yığınsal güce dönüşme" sürecinde, "*İlhan İlhan*"ın elbette katkısı olacaktır; bu katkıyı, gelecekte belki birlikte yaşayacağız. Ancak, İlhan, bugün bütün somutluğuyla aramızdadır. Kitabın kapağındaki fotoğrafında, yüzündeki hafif gülümsemesiyle hesap soran bir bakışı vardır. Hayatta büyük acılar çekmiş, büyük sevinçler yaşamış, bu arada —hepimizin bildiği bir gerçeği reddederek— ölümü de yaşamış, ama bütün bunlardan sonra, bir adım geri çekilip hayatı ve telaş içindeki insanları uzaktan gülümseyerek seyretmeyi tercih etmiş bir bilge görünümündedir. Hesap soran bir tavırdır bu. Güçlü olduğu için, hesap sorarken gülümsemektedir. Ama işte yine bundan dolayı, bizleri üşüten bir bakıştır onunki. İlhan'ın kitabındaki "Diriler ve Ölüler" başlıklı yazısında İlhan Selçuk'un belirttiği gibi:

"Ölüler yaşayanlardan güçlüdürler ve soğukturlar." Genç kalan ölüler, yaşayanlardan güçlüdürler.

II. DIŞ DÜNYADAKİ BİRİKİM

Antik Çağ, özgürlük mücadelesini sürdüren insanlık için, "Özlemle hatırlanan çocukluk yılları" olma özelliğini, 20. yüzyılın ikinci yarısında da taşımaktadır. Schiller, "Grek Tanrıları" (1788) başlıklı şiirinde, Hıristiyanlığı eleştirirken, tanrıların insan, insanların da tanrı gibi yaşadığı zamanlara olan özlemini dile getirmişti. "Prometheus" malzemesi, yalnız Aischylos'u Boccaccio'yu, Bacon'ı ve Bruno'yu değil, Rousseau'yu, Gœthe'yi ve Marx'ı da ilgilendirmiştir. Camus'nün

Prometheus ve Sisyphos'la ilgili denemeleri, bugün hâlâ merakla okunmaktadır ve güncelliklerini kaybetmemişlerdir. Mitoloji, yalnız tanrılarıyla değil, aynı zamanda, "ölümlü" kahramanlarıyla da sanat ve düşünce malzemesidir. Yine mitoloji, yalnız ait olduğu dönemler bakımından değil, insanlık tarihinin daha sonraki aşamaları için de, gerçekliğin bildirilmesinde tükenmez bir kaynak gibidir. Zevklerin, endişelerin, acıların, sevinçlerin, zaferlerin, yenilgilerin bireysel ve toplumsal düzlemde, bilimsel ve sanatsal faaliyet çerçevesinde işlenmesi için, anlamlı bir aracılık işlevi görür.

İlhan İlhan'ı okurken, aklıma mitolojik efsaneler geldi. Yunan mitolojisini düşündüm. Bununla toplumsal mücadeleler tarihi arasında bulunan benzerliklere güvenerek, düşüncelerimi sistemleştirmeye çalıştım. Bu yöntem, gerçekliğin "bozularak yeniden kurulması" ve bu sırada kazanılan mesafe nedeniyle daha eksiksiz değerlendirilebilmesi için denemeye değerdi.

İnsanlığın özgürlük ve demokrasi mücadelesi bağlamında, iki mitolojik örnek, özellikle dikkatimi çekti: Prometheus ve Sisyphos efsaneleri, "Zorunluluk alemi"nden "özgürlük alemi"ne geçmek üzere daha kaç zaman Prometheus'lar hayal edilecek? Özgürlük ve demokrasi mücadelesi, daha kaç zaman bir "Sisyphos işi" olarak görünmeye devam edecek? Umut, acaba hep Pandora'nın kutusunda kalsaydı, daha mı iyi olurdu?

Yunan mitolojisinde Prometheus'la Sisyphos arasında bir takım benzerlikler vardır. İkisi de, Zeus'a karşı çıkmıştır. Bu tavırlarıyla, bireysel gücü ve bireyin toplumsal rolünü bize hep hatırlatırlar. İkisi de, tanrıların babasına karşı başkaldırırken hileye başvurmuşlardır. (Burada yine Brecht'in önerilerini düşünmek gerekiyor. Mitolojinin sergilediği çatışmaların gelişmesine itki gücü veren bir eylem olarak aldatma hep vardır.) Ancak, başkaldırma ve hile konusunda, Prometheus'la Sisyphos arasında amaçlar açısından bazı ayrılıkların da olduğunu unutmamak gerekir.

Prometheus efsanesi, insanlığın yaratılışıyla ilgili olarak

mitolojiden gelen efsanelerden biridir. Titanlardan İapetos'un oğlu ve tanrısal Uranos'un torunu Prometheus, Titanlarla tanrılar arasındaki savaşta, Kronos ve diğer Titanlara karşı Zeus'un yanında yeralır. Bireysel olarak birşeyler gerçekleştirme arzusunun verdiği huzursuzluk içinde Prometheus, yeryüzüne gider ve orada, tanrıların bedenini örnek alarak kilden insan yapar. Athene'nin yardımıyla insana ruh verir, onu akıl sahibi kılar. İnsan soyuna hayatı, hayatla ilgili gerekli bilgileri ve emek gücünü kullanmayı öğretir. Bu arada, Olimp'te Zeus, eski tanrıların soyunu (Titanları) yeraltı dünyasına ceza yeri olan Tartaros'a gönderdikten sonra, göğün tek egemeni olmuştur. Prometheus'un yarattığı insan soyu kısa sürede Olimp'teki tanrıların dikkatini çeker. Tanrılar, insanlardan kendilerine boyun eğmelerini ister; böylece, "ölümlüler"le "ölümsüzler" arasında bir tartışma çıkar. Hesiodos, bu tartışmanın, kesilen kurbanlarda tanrılara ait olan payların saptanmasıyla başladığını söyler. Bu sırada Prometheus'un aklına bir hile gelir, kendisi, tanrıların gücünü ölçmek istemektedir. Çünkü, yarattığı insanların "avukatlığını" üstlenmiştir. İnsanlar adına büyük bir boğayı keser, hayvanı parçalara ayırır ve bu parçaları, iki yığın halinde toplar. Yığınlardan birinde, hayvanın yenebilecek yanları vardır ve üstü, boğanın derisiyle örtülüdür. Diğer yığında, hayvanın kemikleri bulunmaktadır. Daha büyük görünen bu ikinci yığının üstü yağlarla örtülüdür. Zeus, birinci yığını seçerse, tanrıların egemenliği sürecek, ikinci yığını seçerse, kurbanlarda büyük pay, insanların olacaktır. Egemen Zeus, hileyi farkeder, ama anlamamış gibi, kemik yığınını seçer. Kemikler ortaya çıkınca, göstermelik bir öfkeye kapılır ve Prometheus'a, "Gerçek bir Titan olarak sen, aldatma sanatını unutmadın. Bunun cezasını çekeceksin." der. Zeus önde, diğer tanrılar arkada, büyük bir öfke içinde Olimp'e dönerler. Zeus ilk ceza olarak, daha önce armağan etmeyi düşündüğü ateşi insanlara vermekten vazgeçer. Oysa Prometheus, Zeus'un keyfi kararına boyun eğmeyecektir, ateşi Zeus'tan çalar ve yeryüzüne getirir. İkinci kez yenildiğini anlayan

Zeus, acı bir intikam peşindedir. Pandora'yı, içine bütün kötülükleri doldurduğu kutusuyla birlikte yeryüzüne, "ölümlüler"le "ölümsüzler"in birlikte uyum içinde yaşadığı dünyaya gönderir.

Prometheus'un bütün uyarılarına rağmen, saf biri olan kardeşi Epimetheus, Pandora'ya kanar. Kutunun kapağını açan Pandora, bütün kötülüklerin yeryüzüne yayılmasına neden olur. Kutuda yalnızca umut kalmıştır. Pandora, Zeus'un emri üzerine, umut çıkmadan kutunun kapağını kapatır. Pandora'nın kutusundan çıkan kötülüklerin Prometheus'un insanlarına vurduğu en büyük darbe, onların artık "doğal" yolla ölmemeleri, bunun yerine, acılar, hastalıklar, ateşler içinde kıvranarak sonlarını bulmaları olmuştur. Zeus, Prometheus için de özel bir intikam düşünür. Adları Kratos (Zor) ve Bia (Şiddet) olan iki işkenceci uşağına emir verir. İşkenceciler, Prometheus'u Kafkas Dağları'na zincirle bağlarlar. Zeus'un kartalı, her gün gelip Prometheus'un karaciğerini yemektedir. Karaciğer, kartal gittikten sonra, her gün eski haline dönmekte, ertesi gün yeniden parçalanmaktadır. Bu işkence otuz yıl sürer. Otuz yıl sonra, Prometheus, Herakles tarafından kurtarılır, ama kolunda, Kafkas kayalıklarından küçük bir taşın ucuna bağlı olduğu demir bir halkayı hep taşımak zorundadır.

Sisyphos'a gelince; Zeus, ırmak tanrısı Asopos'un güzel kızı Aigina'yı kaçırmıştır. Kızını arayan Asopos, Sisyphos'un kral olduğu Korinth'e gelir ve kendisinden yardım ister. Sisyphos, Aigina'nın nerede olduğunu bilmektedir. Irmak tanrısı, Sisyphos'un kalesinde bir su kaynağı yaratırsa, ona kızının saklı tutulduğu yeri söylecektir. Asopos, Sisyphos için bir su kaynağı yaratır ve kızının nerede olduğunu öğrenir. Zeus, yine öfkelenmiştir ve intikam peşindedir. Zeus'u en çok kızdıran, Sisyphos'un bir karşılık bekleyerek yardım etmesi olmuştur. Sisyphos'u cezalandırmak üzere ölüm tanrısı Thanatos'u görevlendirir. Sisyphos, ölüm tanrısını önce yenerse de, Thanatos, savaş tanrısı Ares'in yardımıyla Sisyphos'u yeraltı dünyasına atmayı başarır. Oysa, ölüm tanrısı,

Sisyphos'un ne kadar kurnaz olduğunu bilmemektedir. Korinth Kralı, karısına, kendisi için ölüm kurbanı getirmemesini söylemiştir. Yeraltı dünyasında Hades'ten kısa bir süre için Korinth'e gidip karısına kurban konusunu hatırlatmak üzere kendisine izin vermesini rica eder; işi bittikten sonra, hemen yeraltı dünyasına dönecektir. Hades'ten izin koparan Sisyphos, sözünü tutmaz, yeryüzünde kalır ve "sefahat" içinde yaşamaya başlar. Ancak bir gün, ölüm tanrısı, Sisyphos'un hiç beklemediği bir anda çıkar gelir ve onu yeraltı dünyasına gönderir. Hilesinin cezasını çekmek üzere kendisinden, büyük bir mermer kayayı dik bir yamaca iterek çıkarması istenmiştir. Mermer kaya, hedefine tam ulaşırken Sisyphos'un ellerinden kaymakta ve aşağıya yuvarlanmaktadır. Sisyphos, her seferinde bu işe yeniden başlamakta ve tam sonuca varırken, kayayı yine aşağıya kaçırmaktadır. Sisyphos'un bu cezadan ne zaman kurtulacağını, kimse hâlâ bilmemektedir.

Prometheus da amacına ulaşmak için hileye başvurmuştur, ancak Sisyphos, baştan beri, "ölümlülerin en düzenbazı" olarak tanınmaktadır. Zeus, Sisyphos'un "karşılık bekleyerek yardım etmesi"ne kızmıştır; oysa, kendisi hep bir "karşılık" beklemektedir. Bütün benzerliklere rağmen, Prometheus'la Sisyphos'un hileleri arasında, amaç açısından farklar vardır. Sisyphos, hayatı daha çok zevkler olarak yaşamaktadır, bu anlamda yaşaması engellendiği zaman, hileye başvurmuştur. Prometheus için hile, tek başına kendi başarısı için değil, yarattığı insanların geleceği için gereklidir. Her şeye rağmen, Sisyphos'un efsanedeki en belirgin davranışı, tanrıları hafife almasıdır. Neden onun davranışını düzenbazlık değil de, "uyanıklık" olarak değerlendirmeyelim? Bütün bireyselliğine ve "egosantrik" davranışa rağmen, Sisyphos, bilinçli bir kahramandır, hayata bağlıdır, hatta, kendisine ceza olarak verilen mermer kayayı, "kendi nesnesi" yapabilmiştir. Albert Camus'nün, Sisyphos'u elinden kayayı kaçırdıktan sonraki davranışlarıyla "olurlaması", günümüzdeki birey-toplum bütünlüğünün karmaşık ve çelişkili oluşu açı-

sından ilginçtir: "Sisyphos bu dönüş, bu duruş sırasında ilgilendirir beni. Böylesine taşlarla başbaşa didinen bir yüz, taşın kendisidir şimdiden! Bu adamın ağır ama eşit bir adımla sonunu göremeyeceği sıkıntıya doğru inişi gözlerimin önüne geliyor... Kayasından daha güçlüdür.

"Bu söylen 'trajik' ise, kahraman bilinçli olduğu içindir... Yine Sisyphos'u kayasına dönerken getiriyorum gözlerimin önüne, acı başlangıçtaydı. Yeryüzünün görüntüleri akla fazla takıldığı zaman, mutluluğun çağrısı fazla ağır bastığı zaman, insanın yüreğinde keder yükselir: Kayanın yengisidir bu, kayanın ta kendisidir. Uçsuz bucaksız kederi taşınamayacak kadar ağırdır... Sisyphos'un bütün sessiz sevinci burdadır. Yazgısı kendisinindir. Kayası kendi nesnesidir." (T. Yücel'in çevirisinden aktardım.) Prometheus, Herakles tarafından kurtarılmasaydı, zinciri kendi nesnesi olmayacak mıydı? Hatta, o zincirden bir parça kalmıştır bileğinde. Günümüzün aydını, bireyselliğini tadamadan kitleleştirilmiş insanların suskunluğu karşısında, "Sisyphos işi"ne ömür boyu mahkum mudur? Diyelim ki, Sisyphos kendisi için başkaldırdı Zeus'a, peki ya Prometheus? Yarattığı insanlar, Herakles'in kahramanlığını gösterecek bilinçten o kadar mı uzaktı? Evet, uzaktılar. Ne var ki, Prometheus da, Sisyphos da, insanların düşünce dünyasında ilginç ve güncel olmaya devam ediyorlar. Bunu, Ernst Bloch'un "umut"uyla açıklamak mümkün mü? Ya da: Kim çıkardı umudu Pandora'nın kutusundan? Nereden kaynaklanıyor bu mücadele gücü ve —aynı zamanda— hayata olan bağlılık? Kaldı ki, özgürlük ve demokrasi mücadelesi, hayatı savunmak adına verilmesine rağmen, hayattan kopmuş diyalektik zıtlığını içermektedir.

III. UMUT, UMUTSUZLUĞUN BAŞLADIĞI YERDE VAR

Anna Seghers, *Ölüler Genç Kalır*'ı (1949) yazmaya başladığında, kafasında şu soruları taşıyordu: Nasıl oldu da, ülkesinin ve ulusunun başına bir Nazi felaketi geldi? Yine bu so-

runun devamı olarak: Yakın geçmişten hangi dersler çıkarılmalı ki, gelecek günler güzel olabilsin? Seghers, trajik olanı Camus gibi "mutlak" görmüyor; somut tarihi bağlam içinde, kişinin ölmesinin (ya da öldürülmesinin), önceden düşünülse bile varılacağı bilinmeyen hedeflerin ele geçirilmesinde, geleceğin kurulmasında (bütün "trajikliğine" rağmen,) diyalektik kavrayış içinde anlam taşıdığını belirtiyor.

Ölüler Genç Kalır, Almanya'da Kasım devriminden İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar geçen yirmi beş yıllık tarihi dönemi kendisine malzeme olarak alan bir romandır. Erwin, Kasım devrimi sırasında gerici askerler tarafından öldürülür. Bundan sonraki olaylar, Erwin'in yakınlarının ve katillerinin kaderleriyle ilgilidir. Yazar, bu arada ülkedeki bütün önemli toplumsal sınıf ve tabakaların durumunu ele almakta ve onları, belirleyici tarihi olaylar karşısında gösterdikleri tepkiler içinde anlatmaktadır. Erwin'in oğlu, romanın sonunda bir direnişçi olarak ölmektedir. Katiller bu kez Nazilerdir, ancak, tarihi süreklilik içinde, babayı öldüren toplumsal ve politik güçlerin devamıdır. Romanın sonu, Erwin'in henüz doğmamış olan torununun, büyükbabasının ve babasının izinden gideceğini ve yaşanılan yenilgilerin ötesine geçecek kadar güçle mücadeleyi sürdüreceğini vurgulayacak biçimdedir. Kısacası, Seghers'in romanı, bir bütün olarak (savaş sonrasının "Alman gerçekliği" gözönüne alındığında) kendi ülkesinin varoluşuna yönelik bir çağrıdır. Eserin sonu, nesnel gerçeklik tarafından yazılacaktır. Yazar, *Ölüler Genç Kalır*'da bir yandan Prusya militarizmiyle Nazileri ve onların ekonomik, politik ve toplumsal dayanaklarını anlatırken, öte yandan da, bireysel gerçekliğin, hemen hemen bütün zayıflıkları ve güçlülükleri içinde ön planda kalmasına dikkat ediyor. Bireysel ve toplumsal bilinç, her seferinde yeni çabalara ve yeni kurbanlara ihtiyaç duyarak gelişiyor.

Herhalde Prometheus ve Sisyphos, her çağda, her tarihi dönemde ve her somut toplumsal gelişme aşamasında yeni biçim ve içerik kazanmak zorundadır. Bu, gerçek hayatın gereğidir, onun belirleyiciliğini gösterir. Ancak, gerçek hayatın

bilinçten süzüldükten sonra, örneğin, sanat düzeyinde kazandığı yeni gerçeklik, yaşamın sınırlarını aşar. Belki de, gerçekliği "bozduğu" için, onu kavranılır duruma getirir. Alaattin Bilgi, *İlhan İlhan*'da "Kitapların Ölümü"nü yazarken, gerçek hayatın imaj yoluyla nasıl anlam değiştirebileceğini gösteriyor. Bilgi'nin yazısını okurken, bir an, biz yaşayanların imajinasyon karşısında seyirci durumuna girdiğini anladım. Oysa, gerçek hayatta öyle mi? Değil tabii. Fuçik, "Gerçek hayatta seyirci yoktur; herkes katılır hayata." diyor. Ama, "gerçek hayata katılmak" da şartsız olmuyor. Bütün çelişkililiğine rağmen, "insanlık onurunu korumak" ve "orta yol tanımamak", içinde yaşadığımız tarihi dönem içinde, hayatın dayattığı şartlar arasından sıyrılıp öne çıkıyorlar. Hatırlayalım: Prometheus'la Sisyphos da orta yol tanımamışlardı. Bu efsanelerin bugüne kadar gelmesinde ve böylesine canlı kalmasında rol oynayan bilinç hangisidir? Bu soruya cevap vermeyi deniyorum: "Hayatımı boşa harcamadım, sonunda da rezil edecek değilim." (Fuçik) Galiba, yazmak çok önemli bir eylem, yazmak ve yaymak... Gardiyan Kolinski olmasaydı, Fuçik'in hapishanesinde tutuğu notlar, bize nasıl ulaşabilirdi? *İlhan İlhan*, gelecekte nasıl bir yere sahip olacaktır? Bunun için, tek güven kaynağı yine hayat, yine insanlar. O çelişkili hayat, o çelişkili insanlar...

Hayatta şaşırmamayı öğrenmek, kişinin ancak ileri bilinç düzeyinde ulaşabileceği özellikle ilgilidir. Ama şaşırmamak, hayatı dondurmak anlamına gelmez mi aynı zamanda? Şaşırmamak, aynı zamanda, hayatta acı çekmekten ve sevinç duymaktan da vazgeçmek değil midir? İnsanların gariplikleri, güvenilirlikleri, ihanetleri, suskunlukları, başkaldırmaları, hayatın çelişkileri içinde zaman zaman ne kadar şaşırtıcı olur! Fuçik soruyor: "İnsanların gözlerini açmaları için birkaç yüzyıl gerek? İleriye giden yolda insanlık kaç bin hapishane hücresi aşındırmış?" Biraz da şaşkınlık yok mu bu sözlerde? Bugün bile sorabiliriz kendimize: Nazi Almanyasında, toplama kampları hemen herkesin bildiği bir gerçekken, nasıl oldu da, engin bir kültür birikimiyle yaşayagelen

Alman ulusunun çoğunluğu buna karşı suskun kalabildi? "İnsanların yapısı ne garip, dayanılmaz şeylere dayanıyorlar." İnsanlar, yalnız başkalarının vücudunda yapılan vahşete değil, kendilerine uygulanan vahşete bile dayanabiliyorlar. Ama Fuçik, bu direnci hayata ve geleceğe olan bağlılığa veriyor ve bu direncin, içinde filizlendiği çelişkiyi kavrayabiliyor. Hayatı savunmuş ölülerin genç kalması bundandır muhakkak. Fuçik: "Gelmen epey uzun sürdü ölüm. Bir zamanlar seninle tanışmadan daha çok, pek çok yıl geçeceğini umuyordum. Özgür bir adamın hayatını yaşamayı, çok çalışmayı ve çok sevmeyi, türkü söylemeyi ve dünyayı dolaşmayı umuyordum. Daha yeni olgunluğa eriştim ve çok güçlüydüm. Artık değilim. Yokolup gidiyor gücüm.

"Hayatı sevdim ve onun güzelliği uğruna savaş alanlarına koştum. Sizleri sevdim insanlar, sevgime karşılık verdiğinizde de mutlu oldum. Beni yanlış anladığınızda acı çektim." Naziler, Fuçik'i idam ettiler. Fuçik, uğruna öldüğü ülkesinin kurtuluşunu görmedi. Hayata tüm varlığıyla katılmıştı, ölmek üzere yaşamadığının farkında olacak kadar bilinçliydi. Hatta, hayatta gönüllü olarak Prometheus rolünü üstlendiğinin de farkındaydı. Ne var ki, ölümü, hayatın "olağanlığı"nı değiştirmedi. Değiştirmediği gibi, hayatın "olağanüstülüğü"nün, ancak olağanlığı bağlamında düşünülebileceğini kanıtladı. Hayatı ikiye ayırmak mümkün mü? Olağanla olağanüstü o kadar içiçe ki... Tıpkı, bireyle toplumun birlikteliği gibi. Ne kadar zordur, bu durumda —toplumu değil de— bireyi anlatmak!

IV. BİR SENTEZİN ZORLUĞU

İlhan İlhan'da Vahap Erdoğdu şöyle yazıyor: "Bu son kırk yıl, pek çok bunalıma tanıklık etmiştir. Ve bu bunalımların en ağır yükünü de, kuşkusuz kırklı kuşak şu ya da bu ölçekte yüklenmek zorunda kalmıştır. İnsanın bilincini onun toplumsal varlığı belirlediğine göre, bu dönem kuşağının bilinci de o ölçüde karmaşık ve gelişkindir. Toplumsal varlığıy-

la insanın, bilinci ölçüsünde toplumu etkilemesi ve hele de bunalımlı dönemlerde o bunalımın bir etkileyen öğesi olduğu kadar, çözen bir öğesi de olması doğaldır. Birey olarak pek çok insanın aynı toplumsal-tarihsel koşullarda aynı yazgıyı paylaştığını bir kez daha yineleyelim. Ancak bu yazgı benzerliğine karşın, bireylerden biri ötekinden ya da öteki birinden daha çok, bilinçli ya da raslansal olarak simgeleşebilir. Dolayısıyla, belirli bir dönemin bütün özelliklerini yalnızca yaşamlarıyla değil, ölümleriyle de simgeleyen insanlar vardır. İşte İlhan bunlardan biridir. O nedenledir ki, İlhan'ı anlatmak zordur." Ama Erdoğdu, İlhan'ı anlatmayı yine de deniyor: "Otuzaltı yıllık yaşamıyla, belirli bir döneme damgasını vuran bir kuşağın, toplumsal-tarihsel gelişmesine denk düşen bir dönemin, acısıyla, sancısıyla ve bizzat kendi yaşamıyla noktaladığı bir dönemin, günümüzden yarınımıza uzanan bir simgesidir İlhan." Anlaşılıyor ki, İlhan'ı anlatabilmek, ölen ve yaşayan insanları anlatabilmek şartıyla mümkün olabiliyor.

Ama hayat da o kadar olağan tarzda sürüp gidiyor ki!.

"Ve insanlar gene de yaşıyorlar" diyor Fuçik.

"İnanılmaz bir şey bu, ama insanlar yaşıyor, yemek yiyor, uyuyor, sevişiyor, çalışıyor ve ölümle ilgisi olmayan binlerce şey düşünüyorlar. Kafalarında, gerilerde, korkunç bir gerilim var, ama dayanıyorlar buna. Başlarını eğmiyorlar, boyun eğmiyorlar ölüme." Bu iyimserliğin dayanıksız olduğu düşünülemez bile! A. Seghers, "Yedinci Haç" başlıklı romanında, insanın içinde, derinlerde yatan "iyi"ye o kadar inanmıştır ki, buraya, Naziler bile ulaşamaz. Yalnızca insanlık onurunu korumak üzere yaşamak, bütün acılara ve hayal kırıklıklarına rağmen, Prometheus ve Sisyphos olmaya kalkışmak, çoğunluğun farkına varamadığı, ama herkesin sahip olduğu potansiyel bir güçten kaynaklanır. Bu nedenle, böyle bir hayat hem zordur, hem de yaşanmaz değildir. Böyle bir hayatın sonunda, ölülerin genç kalması, hem "doğal"dır, hem de toplumsaldır.

İlhan'ın dönüşü, bana bunları düşündürdü. Tarih, insa-

nın toplumsal varlığını ve toplumsal çıkarını ilgilendirdiği bağlamın dışında yazılamaz. Elbette, buradaki insan, soyut varlık değil, toplumsal mücadeleler içinde yeralmış, bu yeralışıyla, ya "eski"den ya da "yeni"den —çünkü, bunların arasında orta yol yoktur— yana olmuş ve bu tavrıyla da tarihin yazılışında rol almak üzere adaylığını koymuş bireydir. Evet, bireydir. Ve bu birey, herkesten önce, kendine karşı hesap verebilecek durumda olmalıdır. Yoksa, bugün kitabevlerinde İlhan'ın gülümseyen yüzüyle karşılaşan herkesin kabus görmüş gibi irkilmeyeceğini nasıl açıklayabiliriz. *İlhan İlhan*, İlhan'ın hep genç kalacağı bilincinin kitap biçimidir.

Milliyet Sanat Dergisi, 15 Şubat 1984

ŞULE BÜYÜKÇİZMECİ

ACININ YAKICI ALAZI

YAKICI ağustos güneşi başkenti kasıp kavururken, Karşıyaka Mezarlığı'nda selviler ışık demetlerine geçit vermiyordu. İki kız çocuğunun, dört yaşındaki Türküler ve iki yaşına yeni adım atmış Alaz'ın dokundukları mezartaşı buz gibiydi. Ama Türküler, annesini izleyerek bu soğuk mezartaşını öptü. "Anne, bu taşı açsak, babamı görebilir miyiz?" diye soruyor, bir yandan küçük, yumuk yumuk elleriyle taşı aralamaya uğraşıyordu. Soruları birbiri ardı sıra patlıyordu: "Geldiğimizi babam biliyor mudur şimdi? Sevinir miydi geldiğimizi bilse? Güler miydi; 'benim canım kızım gelmiş' diye? Nerede yatıyor babam? Nasıl yatıyordur? Ama küçük değil midir burası, babam daha büyük değil miydi anne?" Gülleri koparmak istiyordu küçük kız. Ama abla hemen devreye gi-

rip onu engellemişti bile. Şimdi de büyük bir insan edasıyla baştaşındaki yazıyı heceliyordu: *'i, l, h, a, n'*. "Alt sıradaki yazı ne" diye sordu annesine. "7 Kasım 1980 -Babanın ölüm günü" diye açıkladı soruyu genç kadın. Bu pazar ziyareti, dövülerek öldürülen yayıncı İlhan Erdost'un mezarına çiçekler ekilerek son buldu. İlhan Erdost, sonsuzluğa kadar bu mezarda yatacaktı.

YAŞAMDAN KOPARILIŞ

7 Kasım 1980. Sabah saat dokuz. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün önünden bir araba Mamak Askeri Ceza ve Tutukevi'ne doğru gitmek üzere hareket etti. İçinde iki genç adam vardı: Sol Yayınları'nın kurucusu Muzaffer Erdost ile kardeşi, Onur Yayınları'nın kurucusu İlhan Erdost. Yirmi dakikalık bir yolculuktan sonra araba Sıkıyönetim Komutanlığı Adli Müşavirliği önünde durdu. İki kardeş aynı gün, yaklaşık sekiz saat sonra gözaltına alındılar. Bu kez üç dakikalık bir yolculuk yapacak, A-Bloka götürüleceklerdi. Aynı gün saat on sekiz. A-Blok iç nizamiyesinin önünde yorgun görünümlü iki kardeş belirdi. Bir astsubay ve dört er nezaretinde bir cemseye bindiler. Araba C-Bloka doğru ilerliyordu. Akşamın ıssızlığını iki kardeşin haykırışları yarıyordu. Arabadan indirilip C-Blok koğuşuna atıldıklarında ayakta duracak halleri yoktu. İlhan Erdost 'midem bulanıyor kusacağım' diye bağırarak yere yığılmıştı, ağabey ise baygındı. İlhan Erdost "nefes alamıyorum" diyerek 7 Kasım 1980 akşamı can verdi.

ÖLDÜRENLER YARGILANDI

Bu olayın üzerine Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığı dört er hakkında kasten adam öldürmek, astsubay hakkında ise kasten adam öldürmeye azmettirmek suçlarından dava açtı. 27 Ekim 1983. Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askeri Mahkemede İlhan Erdost davası son aşamasında. İzleyiciler arasında Muzaffer İlhan Erdost da

var. Erdost, kardeşini öldüren sanıkları dikkatle gözlüyor. Askeri Yargıç kararı okuduğunda ağbey Erdost'un vücudu kasılıyor: "Assubay Şükrü Bağ, er Ahmet Şeker, Metin Gündoğan, İbrahim Keskin 10 yıl 8 ay ve er Kısmet Çağlar 8 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmışlardır" Erdost "36 yaşındaki o canlı, hayat dolu insanı hangi adalet diriltebilir ki?" diyerek ağır ağır salondan çıkan izleyicilerin arasına karışıyor.

ACI KABUK BAĞLAYINCA

Ölüm acısı Erdost ailesini kökünden sarsmıştı. Ama zaman bütün yaralara kabuk bağlatıyordu. Ağabey Erdost, artık gözyaşı dökme zamanının geçtiğini düşünüyor ve kardeşini geleceğe anlatmak zorunluluğunu —ve sorumluluğunu— üstleniyordu. Sonunda ortaya Muzaffer Erdost'un derlediği bir kitap çıktı: *İlhan İlhan*. Bu kitapta kardeşinin ölümünün ardından yazılan yazıları, şiirleri bir araya getirmişti. Kendisinin yazdığı yazıları da, şiirleri de... Kitap 1983'ün Aralık'ında İlhan Erdost'un kurduğu Onur Yayınları'nda basıldı. Ocak 1984'e gelindiğinde ise kitabın birinci baskısı çoktan tükenmişti bile...

"CANINA CAN OLAMADIM"

"Ne kadar birlikte olduk, ne kadar birbirimizin yarısı olduk! O kadar birlikte olduk ki, son geceyi emniyette birlikte bir kanepede yan yana yatarak geçirdik. Son fotoğraflarımızı yan yana çektiler. Birlikte dövüldük. O kadar birlikte olduk ki, onu yanıbaşımda yitirdim. Ama benim için ne denli acı oldu ki ben kaldım o gitti. Canına can olamadım. Onun canı benim canım oldu. Adı benim adım oldu. Ve yazdıklarım artık 'Muzaffer İlhan' adıyla basılsın istiyorum. Ancak o zaman İlhan'ın yaşamının düşünsel yanı, İlhan gerçeği, bir ölçüde yansıtılmış olacak" Ağabey Erdost, çocukluklarının, gençliklerinin, tüm çalışma yaşamlarının birlikte geçtiği kardeşinin ardından böyle söylüyor.

NE GÖZYAŞI NE AĞIT

İlhan İlhan'ın yayınlanışının amacı ne? Bir gözyaşı, bir ağıt mı? Bu sorunun yanıtı da şöyle: "Yaşadım, ölüm acısı yakıcıdır. Şimdi biliyorum, zaman acıyı da dindiriyor. O bazen sıcak bir ana, usta öğretmen, zorlu bir düşman gibi acıya kabuğunu örüyor. Burada, acının doruklaştığı ve öldürümün anlamının açıklandığı yazı ve şiirleri okura bir kez daha toplu olarak ulaştırırken amacım / amacımız okuru acıya burmak değil; İlhan'ın canıyla simgelediği insan yaşamının değerini, insan onurunun yüceliğini, toplumu ileriye yücelten değerleri ve hepsinden önemlisi özgürlüğün değerini koruma direncini yığınsal güce dönüştürmektir."

Bu kitap okunduktan sonra yalnızca gözyaşı dökülmüyor. İlhan Erdost'un tutkuyla bağlandığı yaşamdan nasıl koparıldığı, onun ölümünün anlamı; kimi ölümlerin ne denli büyük ve onurlu olduğu bir kez daha somutlaşıyor. Dört yaşındaki Türküler'in babası için söylediği sözler insan yüreğini yaralıyor:

"*Yüzün nerde baba nerde*
Bana tatlı tatlı gülen
Sesin nerde baba nerde
Bana tatlı kızım diyen

Hani İlhan var ya anne
Hani babam var ya anne
Şimdi nerde uzakta mı
Uzak nerde söyle anne"

İlhan İlhan okunduktan sonra gözler nemli, yürek dirençli olarak kitap saygıyla rafa konuyor. İlhan Erdost'un gülümseyişi ise hiç unutulmuyor.

Nokta, 12 Mart 1984

İKİ GÖRÜŞ

OKTAY AKBAL

İlhan İlhan bir kitap değil, bir çığlık bence. Bugüne değil yalnız; geleceğe de yönelik. Yarınki kuşaklara... Muzaffer Erdost en güzel davranışı yaptı. Kardeş olarak, dost olarak... İlhan'ı kendi adına kattı: "Muzaffer İlhan Erdost" oldu. Kardeşini kendi benliğinde yaşatmak savaşı veriyor. Acı, ürpertici, korkunç bir olay bu. Utanç verici. Böyle bir olayın geçtiği bir dönemde yaşayan hepimiz için. Anlayan duyan, insan yüreği taşıyanlar için...

İlhan İlhan'ı bir şiirler toplamı, bir yazılar demeti olarak görmemeli. Dediğim gibi bugüne yarına seslenen bir çığlık o. Acındırıcı, yürek sızlatıcı pek çok kitap vardır, bu öylelerinden değil. Yüreğimize olduğu kadar kafamıza da sesleniyor. Silkeliyor, uyarıyor, bilinçlenmeye, doğruyu-eğriyi, iyiyi-kötüyü anlamaya çağırıyor. Bir tokat gibi şaklıyor yüzlerde...

CEMAL SÜREYA

İlhan İlhan kendine özgü bir kitap. Üç yıl önce öldürülen İlhan Erdost'un anısına yazılmış şiirleri, yazıları bir araya getiriyor. Artık kişisel olmaktan çıkmış, toplumsal anlamda simgesel bir değer kazanmış bir anı bu. *İlhan İlhan* yalnızca bu da değil, birçok şairin birbirinden habersiz kotardığı bir sanat yapıtı. Sanırım, elli yıl sonra da yeni okurlarca büyük bir burkuntuyla okunacak. Kitapta özellikle Muzaffer İlhan Erdost'un yazdıklarında İlhan'ın kendisini görüyoruz: Muzaffer İlhan Erdost olarak yaşaması; Muzaffer'in "bir yanı"nın İlhan olarak "deryada salınması" Kendisine yöneltilen ölüm (alçakça), kardeşi İlhan Erdost'u alıp götürmüştü (daha alçakça). Ve Muzaffer Erdost, İlhan'ın adını da alarak Muzaffer İlhan Erdost oldu.

Nokta, 12 Mart 1984

MEKTUP

29 Şubat 1984
Çanakkale

Değerli Ağabeyim,

Metin Demirtaş'ın *Hançer ve Lirik*'ini çok sevdim. Kitaptaki İlhan kardeşinle ilgili şiirleri görünce bir daha acı acı düşündüm o kasım ayını. O zamanlardan beri içerde olduğum için İlhan abi ile ilgili yazıların çoğunu okuma olanağı bulamamıştım. Tam bu günlerde *İlhan İlhan* geldi. Coşarak, duygulanarak, hüzünlenerek, ürpererek ve sonuçta daha bir dirileşerek okudum.

"Sunuş İçin" de yazdığın gibi "Ölümü değil öldürümü ve daha önemlisi öldürümleri anlatmış olmanın duygusunu" hep taşı ağabey. Gönlünün, amacına ulaşmış olmanın rahatlığıyla dolmasını dilerim.

İçimden geldiği için yazıyorum bu mektubu. Geç kalmış bir başsağlığı dileği olarak da kabul edebilirsin. Mamak'ın o koşullarında daha önce iletemedim duyduklarımı. Sonraları da yara deşmek durumuna düşmemek için yazmamıştım. Şimdi *İlhan İlhan*'ı okuyunca, aynı değerleri savunan ve kar-

deş kabul ettiğin insanlardan biri olarak, kitaptan dolayı sıcağı sıcağına kutlamak istedim. Böyle bir ürünü şu günlerde insanımıza sunmuş olman daha bir önemli, değerli. Yaşanan acıların sinikleştirdiği insanlara direnç verdiği gerçeğiyle, kardeş kaybetme acının biraz olsun hafifleyeceğine inanıyorum.

Yaşadığımız günleri düşününce, İlhan'ın ölümüyle gelen acıların, kişisellikten ötede ve herkese kısım kısım kendini tattırdığını görüyoruz. Bu açıdan yaşananın değişik çizgilerinin bütünlenmesi olmuş *İlhan İlhan*. Mamak'ın acılarının ve kasım ayının benim için de özel önemi var, ama sorun bu değil. Şuna inanıyorum ki, uzaktan-yakından benzer şeyleri yaşayan yığınla insan için; kendini bulduğu, bütünleştiği, dayanma gücü kazandığı, onurunu yücelttiği güzel bir kitap olmuş İlhan Abi'nin anısına hazırladığın kitap.

İlhan İlhan'ı okudukça, bir sevgili ölü'nün çağrıştırdıklarıyla acıyı genellemeye varıyor insan. Bu noktaya vardıran, omuz veren sayfalarla dolu. *İlhan İlhan*'ı bu yüzden sıkıca bağrıma bastım. Koğuş arkadaşlarım da aynı duygular içindeler ve arkadaşlarım adına sana ve kitaba emeği geçen tüm arkadaşlara selamımızı ve emeğin boşa gitmediğini iletiyorum.

Bu satırları, benim ve koğuş arkadaşlarımın içerden duyguları olarak kabul edin. İlhan hepimizin kardeşi olmuş, bunu bilin.

Değerli Ağabeyim,

İlhan İlhan'ı okuyunca yazmak istedim bunları. "*Yaşam sürüyor / ölümler / acılarla da olsa*" diyerek acını yürekten paylaşır, saygı ve selamlarımı yollarım. Koğuş arkadaşlarımın (İsmet Yalçınkaya'nın özellikle) selamlarını; tüm tanıdıklara selamlarımı iletirim. Çocukların gözlerini öperim.

Dostluk ve kardeşlikle kucaklıyorum.

Güneşli, güzel günlere.

Hoşçakalın ağabey.

Öner Yağcı

Öner Yağcı

Gülüşün, İlhan Abi

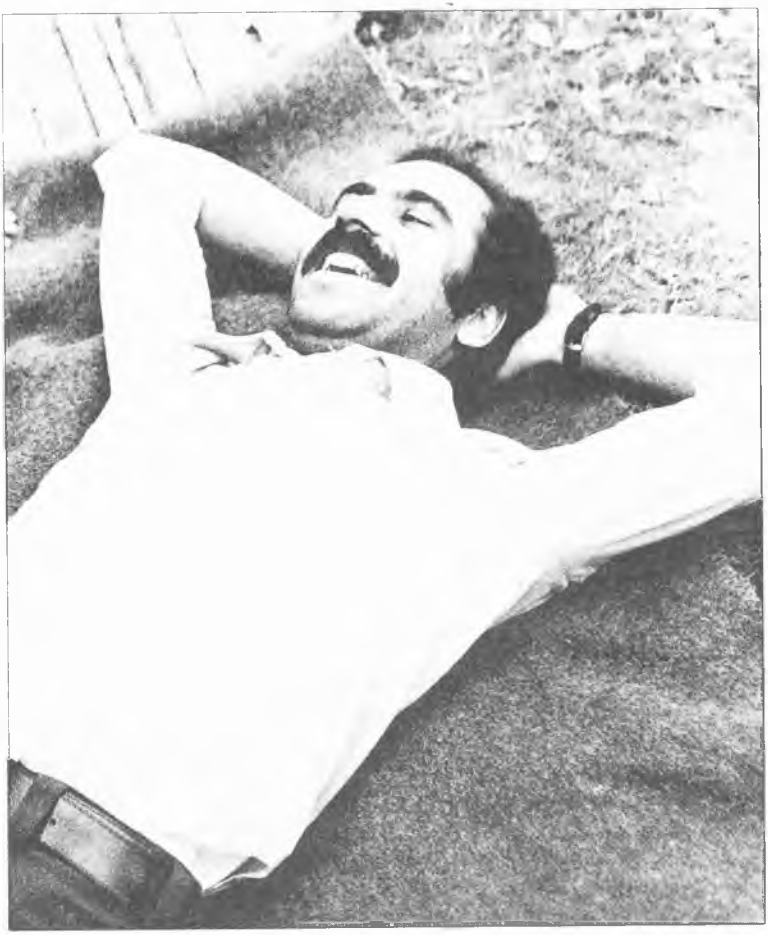
"Ağlamıyorum ki!" deyip ağlayan
Türküler'indir ağlatan beni,
"Hadi eyvallah" diyemeden gittin
Kucaklaşamadan.

"Öldüğümde
Gitarla gömün beni"
Diyen Lorca'nın
İspanya'sı mı Mamak?

Cehennemleri
Cennet kılmaya
Satır satır emeğinle sunulan
Sol'un Onur'un kitaplarıdır
Senin gitarın.

Gülüşün
Bileyli bıçaktır kitaplarında
Ağıp Mamak'tan, Karşıyaka'dan
Filizleniyor Kızılay'da
Güldürüyor İlhan Abi.

23-28 Şubat 1984
Çanakkale Cezaevi

Kırda – 1974

9

Öldürüm ve İlhan'ın İkinci Öldürülüşü

HASAN CEMAL

TANK SESİYLE UYANMAK

Pazar, 16 Kasım

İLHAN ERDOST MAMAK'TA ÖLDÜRÜLÜYOR

Onur Yayınları sahibi İlhan Erdost Mamak Askeri Cezaevinde dövülerek öldürüldü.

10 Kasım Pazartesi sabahı öğrendik.

7 Kasımda ağabeyi, Sol Yayınları sahibi Muzaffer Erdost'la birlikte gözaltına alınmıştı.

11 Kasım Sah sabahı gazetenin göbeğinde yedi sütuna başlık:

"Başına vurulan yayıncı İlhan Erdost öldü!"

Bir spot başlığın altında:

"1 astsubay ve 8 er gözaltında..."

Aynı gün öğleden sonra da gazetemiz kapatılmıştı.

Gerçekten acılı bir gündü 11 Kasım 1980...

Sıkıntı içindeydik.

Akşama doğru Uğur'la bürodan çıktık.

Hava da çiseliyordu, kapalı, sıkıntı yüklüydü.

Erdostların evine uğrayacaktık. Yolda, 12 Mart 1971 döneminin acılı günlerini konuştuk. Nasıl olsa 12 Eylül de geçecekti.

Ama nasıl?..

Çankaya'da, Karyağdı Sokaktaki Erdostların evi ana baba günü. Muzaffer Erdost henüz serbest bırakılmamış cenaze töreni için.

İlhan'ın genç eşi bir köşede çırpınıp ağlıyor. İki küçük çocuk şaşkın.

Uğur, İlhan için yazmış olduğu makalesini, *Cumhuriyet*'te artık yayınlayamayacağı için Erdost'un eşine veriyor...

BİR CENAZE TÖRENİ...

Çarşamba günü hava gene kapalı ve yağmurluydu. Önce Hacıbayram Camii, arkasından Yenimahalle Mezarlığı.

Muzaffer Erdost bir köşede, perişan. Kafasında bir kasket. Yüzü yara bere içinde, balon gibi şişmiş. Gözlerinin altı morarmış, çürük içinde. Elleri de şişmiş, yer yer kan oturmuş üstüne.

Neredeyse tanınmaz bir halde.

Ve akşam kendi ağzından dinledik bu feci olayı. Dinlemek bile insana olağanüstü acı veriyordu. Oysa o, yaşamıştı.

Erdost anlatırken BBC'nin Türkçe haberlerinde Mehmet Ali'nin (Birand) sesi duyuldu. Bir yandan İlhan'ın ölümünü, öte yandan *Cumhuriyet*'in kapatılışını veriyordu.

Mehmet Ali'nin sesi ve haberi verişte hissettirdiği duyarlık sanki bir teselli kaynağı olmuştu.

Alacakaranlıkta, çok uzaklardan da olsa, bir ışık bir an için yanıp sönmüştü...

ERDOST ANLATIYOR...

Bir iki gün önce olayla ilgili tuttuğu notları ulaştırdı

bana Erdost. Günlüğüme olduğu gibi alıyorum.

"Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. Şube Basın Grubunda bir dosyam bulunduğu ve buraya telefon etmem istendiğine ilişkin Zafer Çarşısında amcamın oğlunun kitabevine bırakılan not üzerine, 3 Kasım 1980 Pazartesi sabahı, verilen numaraya telefon ettim. Basın Grubu Başkomseri Cevdet Bey, benim emniyete gelmem gerektiğini söyledi. Konunun ne olduğunu sordum. Bilmediğini, sıkıyönetimin, benim temin edilmemi isteyen bir yazısı bulunduğunu ekledi. Aynı gün sabah Emniyet 1. Şube Basın Grubuna gittim. Bana, kardeşim İlhan Erdost'un niçin gelmediği soruldu. İlhan istenmemişti, haberimiz de yoktu. Masanın üzerinde duran bir kağıtta, benim ve kardeşim İlhan'ın ev ve işyerlerimizin aranması ve altında el yazısı ile yazılmış bir madde de 'delil bulunmasa bile derin soruşturma' yapılması istenilen yazı duruyordu.

Aynı gün, benim ve kardeşim İlhan'ın evinde, işyerimizde arama yapıldı. Herhangi bir suç unsuru bulunmadı. Yalnız evlerimizde bulunan çoğu sahibi bulunduğum Sol Yayınları tarafından yayımlanan kitapların birer listesi çıkarıldı. Bu liste, yasaklanmış kitap bulunup bulunmadığı açısından incelenmek üzere 1. Şubenin yetkili dairesine verildi. Üç kitap hakkında toplatma kararı olduğu belirtilerek, bu kitaplar evden aldırıldı. O gün, Emniyet Sarayında, 6. kattaki nezarette kaldım. Ertesi sabah, Basın Grubu Başkomiseri benim ifademi aldı. Bana doğduğum yer, annemin ve babamın ne iş yaptığı, kardeşlerim, kardeşlerimin ne yaptığı, ilk, orta ve liseyi okuduğum yerler, fakülte öğrencilik yaşamım, evliliğim, çocuklarım, ayrıntılı biçimde soruldu. Kültürel ve siyasal düşüncelerimdeki gelişme süreci, siyasal düşüncelerim, dinsel inançlarım ve benzeri konularda ayrıntılı ifadem alındı. Suçlama niteliğinde hiçbir soru sorulmadı. Yalnızca, benim evimde bulunan ve gene kendi yayınlarım arasında on yıldan fazla bir süredir yeni baskılarını yaptığım üç kitap hakkında nihai bir yasaklama kararı bulunmadığını, birisi hakkındaki kararın kaldırıldığını, diğer iki kitap hakkında

verilen toplatma kararının da bizim yayınlarımızla ilgili olmadığını, başka yayınevleri tarafından aynı adla yayımlanan kitaplar hakkında olduğunu ayrıntılı olarak açıkladım.

5 Kasım 1980 sabahı İlhan, Emniyete, 1. Şube Basın Grubuna gelmiş. Onun da aynı biçimde, ama daha kısa bir ifadesi alınmış. İlhan, Onur Yayınları sahibi olduğu gibi, aynı zamanda, hemen hemen yalnızca yayınlarımızı bastırdığımız İlkyaz Basımevi'nin de sahibiydi. İlkyaz Basımevi zarar ettiği için yılbaşında kapamaya karar vermiş. Haziran 1980'de de işçiler tasfiye edilmiş olarak, basımevini kapamıştı. Faaliyeti durdurulduğu için üç ay önce elektriğini kestirmiş, makineleri satışa çıkarmıştı. Basımevinin sahibi olmakla birlikte, basımevine hemen hemen hiç uğramazdı. Sorumlu müdürü tarafından yönetilen basımevine, basılan kitaplar, yasal süresi içersinde C. Savcılığına, Emniyete ve derlemeye verilmişti. Basımevinde basılan şeylerin sorumluluğu, basılan şeylerin, yasal süreleri içersinde, yasada belirtilen yerlere verilmesinden ibarettir. Bu husus özenle yerine getirilmiş olduğu gibi, bu basımevinde basılmış bulunan herhangi bir kitap hakında da ne mahkemelerce verilmiş bir toplatma, ne de sıkıyönetim komutanlıklarınca yayımlanmış yasaklama kararı vardı.

Kardeşim İlhan aynı gün, öğleye doğru, ifadesi tamamlandıktan sonra, benim bulunduğum nezarete getirildi. Orada bana, verdiği ifadeyi yer yer özetledi ve özellikle basımevi ile ilgili hususları, eksiksiz olarak ifadesine yazdırdığını söyledi.

Bir sivil polis nezaretinde, biz, aynı gün öğleden sonra, Mamak'ta, Sıkıyönetim Komutanlığı Halkla İlişkiler kısmına götürüldük. Oraya vardığımızda, saat 15.10'du. Bir astsubay, 'saat 15'te Adli Müşavirlikten telefon edilerek, artık yeni dosya alınmaması emredildiğini' söyledi. Bizi getiren sivil polis nezaretinde, yeniden Emniyet Sarayına getirildik ve geceyi, gene 6. kattaki nezarette geçirdik. Ertesi sabah 9.30'da, yeniden, bu kez Basın Grubundan Ziya Beyin nezaretinde sıkıyönetime getirildik. İlhan'a ait bir kitap (Engels,

Doğanın Diyalektiği) ve bana ait üç kitap (Engels, *Doğanın Diyalektiği*; Lenin, *Gençlik Üzerine*; Stalin, *Anarşizm mi, Sosyalizm mi?*) ile ifademizi ve emniyetin yazısını içeren dosya, Sıkıyönetim Komutanlığı Adli Müşavirliğine verildi. Burada dosya üzerinden inceleme ve incelemeyi yapan askeri yargıç tarafından, gözaltına alma, serbest bırakma, görevsizlikle Cumhuriyet Savcılığına gönderme, dosyanın tamamlanması için yeniden Emniyete iade etme gibi işlemler de yapılıyordu. Biz, büyük bir olasılıkla Cumhuriyet Savcılığına gönderileceğimizi, ama yasaklanmış olsa bile kitap bulundurmak suç sayılmadığı için de buradan, takipsizlik kararı verilerek serbest bırakılacağımızı düşünüyorduk. Gözaltına alınmamızı gerektiren hiçbir neden yoktu. Bu düşünceler içersinde beklemeye başladık. Kararın bir ya da en fazla iki saat içersinde çıkması doğaldı. Öğlene kadar bir karar çıkmadı. Saat 15'te, bizi getiren polis memuru, Adli Müşavirliğe giderek, oradaki astsubaydan bilgi almış. Astsubay, yargıcın, dosyayı incelemeye yeni başladığını söylemiş. Sonra, saat 17'de yeniden uğradığında, yargıcın işi çıktığı için ayrıldığını, ama döneceğini, akşam saat 20.30'a kadar kesin bir yanıt verilmiş olacağını belirtmiş. Saat 19'da ise bizi götüren polis memuru çağrılarak yargıcın bugün gelemeyeceği söylenmiş, ertesi sabah getirilmek üzere, Emniyete geri götürülmemiz istenmişti.

O gece de Emniyette aynı nezarette kaldık. Ertesi sabah, yani 7 Kasım 1980 günü yeniden sıkıyönetime getirildik. Aynı gün orada akşama kadar bekletildik. Saat 17.30'da mesai saati bittikten sonra, bizi getiren polis memuru, Adli Müşavirliğe çağrıldı, biraz sonra döndüğünde gözaltına alındığımızı söyledi. Her gözaltı yazısında genel olarak, isnat edilen asa maddesi yazılır. Polis memuruna sorduk, hiçbir madde yazılı değil dedi, yazıda, gerekçe olarak 'yasak yayın bulundurmak' yazılıydı.

Cezaevi, aynı garnizonda, içerde, tepede bir yerdedir. Cezaevine götürülmemiz için bizi kapıda bekleyen amcam arabasıyla geldi. Eşim Rana da yanındaydı. Polis memuru neza-

retinde, İlhan ve ben, yukarda cezaevinin girişine yakın bir yerde indik. Ben birkaç kez cezaevine girip çıktığım için, eşim bu tür girip çıkmalara alışkındı. Her zaman metin olmasını bilmişti. Arabadan indiğimizde, eşim Rana'nın gözlerinden yaşlar aktığını gördük. İlhan, gülerek, 'Rana abla, dedi, seni ilk kez cezaevi kapısında ağlarken görüyorum!' Rana, 'İlhan bu bana başka bir iş gibi geliyor' dedi. Kendisini teselli ettik.

Biz dışarda beklerken, içerde teslim işlemlerimiz yapıldı. Bizi, C-Bloka vermişlerdi. Ben daha önce, bu cezaevinde bir kez iki yıla yakın, son kez de 15 gün kadar kaldığım için, İlhan'a, 'C-Blok daha iyidir, çevreyi, doğayı görür' dedim. İlhan ilk kez cezaevine giriyordu. 12 Eylülden sonra 'gözaltı' ile tutukluların kaldıkları cezaevi birleştirilmiş, onun için, bizi de cezaevine koyacaklarını öğrenmiştik. Mamak Askeri Cezaevi, üç ayrı bloktan oluşuyor. 12 Marttan sonra yapımına başlanan yeni bina, A-Blok; hemen yanındaki eski cezaevi binası B Blok adını taşıyor. Daha sonra, garnizonun aşağısında, A-Bloka yaya on dakika uzaklıkta yan yana er koğuşlarından bir cezaevi yapılmış buraya C-Blok adı verilmiş. Daha sonra, C-Blok sırasında 4 koğuş daha cezaevi haline getirilmiş ve bunlar, C-Bloka bağlı olarak, C, D, E, F, G bölümlerini oluşturmuş. Daha içeri girmeden, gözaltına alınmaya ilişkin kağıt üzerinde adlarımızın yanına görüşlerimizi sorarak yazdılar. 'Sol' dedik, 'sol' yazdılar.

Bizi, ilkin A-Blokta, fotoğraf çekme ve fişleme işlemlerinin yapıldığı küçük ve merdivenli bir odaya getirdiler. Burada, bizden biraz önce gelmiş üç kişi daha vardı. Biz oradayken de iki kişi daha getirildi. Burada bizi, merdivenin basamaklarına dizerek, sırtımızı duvara dönük tuttular. İlkin saçlı ve bıyıklı fotoğraflarımız çekildi. Kardeşim İlhan'la birlikte, ön ve yandan fotoğraflarımızı çektiler. Sonra saç ve bıyıklarımız makine ile kesildi. Yeniden saçsız ve bıyıksız yandan ve önden fotoğraflarımız çekildi. Sonra bize birer fiş verdiler. Fişleri doldurduk. Eşkalin belirlendiği yerleri, orada görevli bir er yazıyordu. Bizi tek tek karşısına alıyor, hazırol-

da sola ve öne döndürerek eşkalimizi yazıyordu. Davranışlarını kusurlu gördüklerine hakaret ediyor, cop, yumruk ve tekme ile dövüyordu. Benim ve kardeşimin ellerine, sırada dururken ikişer cop vurdular. Ve ikimizi öteki sanıklardan ayırdılar.

Sonra, eşkalimizi yazan er, bir yere telefon ederek, C-Bloka gönderilecek iki gözaltı olduğunu ve büyük arabalardan birini istediğini söyledi. O anda büyük araba bulunmadığı söylenmiş olmalı ki, 'Küçük araba olmaz' dedi, ve bir iki tümcelik karşılıklı konuşmadan sonra, 'Reo var mı, reo olur, onu gönder' dedi. Sonra, C-Bloka telefon ederek, iki gözaltı bulunduğunu, kendisinin araba istediğini söyledi, gözaltıları teslim almak üzere nöbetçi bir astsubayın gelmesi gerektiğini ekledi.

Bir süre sonra içeri bir astsubay girdi, 'Hangileri?' diye sordu, kardeşimle beni gösterdiler. Arkasından içeri bir er girdi, onun arkasında kapı hizasında iki er daha vardı. Biz hazırol vaziyetinde, sırtımız kapı hizasındaki duvara dönük bekliyorduk. Astsubayın arkasındaki er, bize, suçumuzu sordu. 'Yasak yayın bulundurmak' dedik. 'Yani?' dedi. Önce anlayamadım. Sağ mı, sol mu diye soruyordu. 'Sol' dedik. Sonra bizi oradan aldılar, A-Blokun çıkışındaki koridorda yeniden eşyalarımız arandı. Diş fırçalarımızı, macunları, astsubay ayağıyla iterek, erlere, 'Bunları alın, birisine verirsiniz!' dedi. Bize hakaret edercesine, 'On yaşındaki bebeleri zehirlediniz' dedi, 'içersi zehirlediklerinizle dolu. Sizin yüzünüzden bizim rahatımız yok!' Erleri göstererek de 'Bu çocuklar da sizin yüzünüzden geceleri bile uyuyamıyorlar' dedi. Sonra ben önde arabaya binerken, sırtımıza cop ve tekmeler inmeye başladı. Önümdeki arka kapısı açık cezaevi arabasına kendimi dar attım. Sonra kardeşim aynı şekilde bindi. İçerde karşılıklı kanepeye oturmuştuk.

Cezaevi arabası iki bölümdü. Biri sanıkların, öteki muhafız erlerin oturacağı bölüm. Bu iki bölümü birbirinden ayıran sürgülü bir kapı vardı. Arabaya eli coplu dört er bindi ve araba daha hareket etmeden, bizim bulunduğumuz kısma

gelerek Ayağa kalkın! dediler. Arabanın sol tarafına kardeşimle yan yana ayağa diktiler, 'hazırol'a getirdiler. Ve iki kişi benim, iki kardeşimin ellerine coplarla vurmaya başladı. Coplar acımasızca, bütün güçleriyle ve en sert biçimde inmeye başlamıştı. Bir süre ben bağırmaya başladım. Kardeşim bağırmıyordu. Coplar, kmeler yumruklar her yanımızdan yağıyordu. Bir ara, sırtım, arabanın ön yanına dönük bir duruma gelmiştim. Kardeşimi yere düşmüş kapaklanmış gördüm. Yerden doğrulmakta güçlük çekiyordu. İki er tekmelerle, coplarla kardeşime girişmişti. kadar önce kardeşim belinden disk ameliyatı geçirmişti. Onun beli kırık, onu dövmeyin, beni dövün diye yalvardım. Kimse dinlemiyordu. Yüzüme inen şamar yumruklardan gözlerimden kıvılcımlar çıkıyor rdeşimi görmüyordum. Karanlıktı, arabanın içersinde ışık yoktu. Araba giderken parmaklıklı küçük pencerelerden dışardaki ışıkları yer görüyordum. Araba, bir kağıt gibi yavaş gidiyordu. Kardeşimi gene ayakta dövülürken görürüm. Bu, bana, varımı saate yakın bir süre gibi geldi. Araba durdu. Arka kapı açıldı. Gene cop ve tekmeler vurularak arabadan indirildik. Biz cezaevine doğru yürüyorduk ki, 'Durun durun!' dediler. Astsubay başlarında, burada bizi yeniden dövmeye başladılar. Beş dakika kadar dövülmüştük. Duracak halimiz yoktu. Astsubaya yalvardık, 'Bunu daha önce düşünseydiniz!' dedi. Bu sözden erler daha büyük cesaret alarak, daha büyük bir hızla vurmaya başladılar. Bir ara kardeşim yere düştü. Kalkamadı. Tekme tokat giriştiler. Zorla doğrultu. Bize hazırol'a geçmemizi söylediler. Sallanıyorduk. Ellerimiz kütük gibiydi. Ellerimizi yanlara yapıştıramıyorduk. 'Ellerinizi yanlara yapıştırın!' diye bağırıyorlardı. Astsubay, Bir patlatılmadık hayalarımız kaldı, şimdi onu da patlatırlar diye bağırdı. Bu söz üzerine, bize yeniden vurmaya başladılar. Bir süre sonra, astsubay, 'Yeter!' dedi. Cezaevinin dış kapısına getirildik. Demir parmaklıklı iç içe iki kapıyı geçtik. Koğuş ile bu kapı arasında bir avlu var. Avluyu geçerek, koğuşun kapısına yürüyorduk ki, bize sağ köşedeki bir kapıyı işaret ettiler, oraya yürümemizi

söylediler. Bu kapının önüne geldiğimizde arkamızdaki kapıya geldiler, burada da bizi dövmeye başladılar. Arkadan emir niteliğinde bağırmalar oldu. Koğuşun kapısına döve döve getirdiler bizi. Bu arada kardeşim bir kez daha yere düştü. Sonra zorlukla doğrularak koğuşun kapısında hazırola getirildik. İki yanımızda iki er vardı. Arkamızdan, 'Hazırol lan! Ellerinizi yapıştırın lan!' diye bağrılıyordu. Yanımızdaki erler içeriye bağırdılar. İçerden 'kıdemli' olan üç kişi koşarak geldi. Hazırolda, 'Emredin komutanım' diye bağırdı. Erler, 'Yeriniz var mı?' diye sordu. 'Var komutanım' dediler 'Bunları kabul ediyor musunuz?' 'Ediyoruz komutanım!.. Sonra kapı açıldı, içeri girdik. Sağdaki koğuşa girdik. Birkaç tutuklu benim yanıma, birkaç tutuklu kardeşimin koluna girdi. Bir ara, kardeşimle karşılıklı gözgöze geldik. Yüzü yer yer kanlıydı, gözlerinin için kanlanmıştı. Birbirimize baktık ve bir şey demedik. Kardeşim, benim arka istikametimde iki adım daha attı ve 'Midem bulanıyor, kusacağım!' dedi. Yere yıkılıyordu. Tutuklu arkadaşlar koluna girdi, bir yatağa uzattılar. Beni, daha içerde bir yere yatırdılar. Sonra kardeşimin üst kısmını soymuşlar, yanımdaki yatağa getiriyorlarken gördüm. Kardeşim, orada, bir dizi üzerine çömelmiş, başı öne düşmüş, ağzı açık duruyordu. 'İlhan! İlhan!' dedim. Ses vermeyince 'İlhan! İlhan!' dedim. Çocuklar, 'Bir şeyi yok' dediler. Bayıldı herhalde diye düşündüm. Kardeşimi hemen yanımdaki yatağa yatırdılar. Arada 40-50 santimlik bir boşluk vardı. Yatırırken biri, 'Ayakları tutmuyor' dedi. 'Eyvah, dedim içimden, 'kardeşim felç oldu...' Ölüm hiç aklıma gelmiyordu. Tutuklular arasında, doktor dedikleri tıbbiyeli biri vardı. Baktım, kardeşime suni teneffüs yaptırıyor. 'Öldü kardeşim' dedim. 'Yok yok,' dediler, 'bir şey yok, nabzı biraz zayıf da kuvvetlendirmeye çalışıyoruz..' On beş dakika sonra da bir astsubay geldi, doktor çağırın dedi. On beş dakika kadar sonra sağlık teknisyeni bir astsubay geldi. Bir ambulans isteyin dedi. Bir sedyeye alıp çıkardılar kardeşimi. Öyle upuzun, ağzı açık, gözleri yarı kapalı. Öpmek istedim, bırakmadı tutuklu arkadaşlar beni. Gitmişti kardeşim, oracıkta ölmüş-

tü. Bu gerçeği kabul etmek ne kadar zordu. Suni teneffüs yaptırıyorlardı. Boşunaydı, ama gene de küçük bir ümitle bakıyordum. Daha bir iki saat önce, adli müşavirlikten karar beklerken, bazan ayağa kalkıyor dolaşıyordu. Ne güzeldi kardeşim o zaman. Yanakları heyecandan hafif kırmızıydı. Güzel bıyıkları vardı. Güzel gözleri gülümsüyordu. Benimle gelirse kendisine sahip çıkarım diyordum. Ölmüştü işte. Ben üç yaşındaki o kızına, Türküler'ine ne diyecektim? Babam nerde derse, ne diyecektim? Ne kadar severdi Türküler'i ve Türküler ne kadar severdi babasını. Ne yapacaktım? Beş aylık kızı, nasıl baba demeyi öğrenecekti. Gül'e, o sevgili eşine ne diyecektim? Biz ne kadar beraberdik. Son kez birlikte fotoğrafımızı çektiler. Birlikte dövdüler. Ama o öldü, ben kaldım. Böyle ağıt yakmaya başladım. Koğuştaki tutuklular, sayım için, ranzaların yanında tek sıra hazırolda bekliyorlardı. Devrimcilerin sırasından ağlama sesleri geliyordu ve giderek artıyordu. Sonra beni bu koğuştan çıkardılar.

Tüm gövdem sırılsıklam terdi. Darmadağınıktım. Üşütücü bir yel esiyordu. Beni, getirildiğimiz F Bölümünden yukarıya doğru götürdüler. Bir titreme geldi. Kaskatı olup düşecektim. Yeleğimi başıma sardılar. 300-400 metre kadar yürüttüler. Gazinoya getirdiler. Bizi getiren astsubay gazinoda televizyon seyrediyordu. 'Kardeşinin kalbi olduğunu niye söylemedin Muzaffer Bey?' dedi. Kardeşimin kalbinden rahatsızlığı yoktu ki. Beyin kanamasından öldüğünü bilecek kadar bilincim berraktı. Sürekli susuyordum. Su içtim. Sonra aldılar, G Bölümüne bağlı, boş bir odaya koydular. Döşek diye bir şey serdiler. Koğuştan tutuklu arkadaşlar 5-6 battaniye gönderdi. Süt, yoğurt, su gönderdi. Bana uyutucu bir iğne yaptılar. Biraz uyumuşum. Hep kardeşimle konuşuyorum. Nöbetçi erlerin sık sık pencereden bakarak, beni izlediklerini görüyorum. Birkaç gün uyumuşum sanıyordum. Nice sonra sabah oldu.

O gün (8 Kasım Cumartesi) hazırlanmamı söylediler. İki tutuklu arkadaş geldi üstümü giydirdi. Kollarım, ellerim, bileklerim şişmişti. Kelepçeye bileklerim sığmıyordu. Er, 'Seni

kelepçelemeden buradan çıkaramayız ki!' dedi ve kelepçeyi bileklerime tutturur gibi taktı, dişlerini geçiremedi. Beni, küçük bir cezaevi arabasıyla A-Bloka götürdüler.

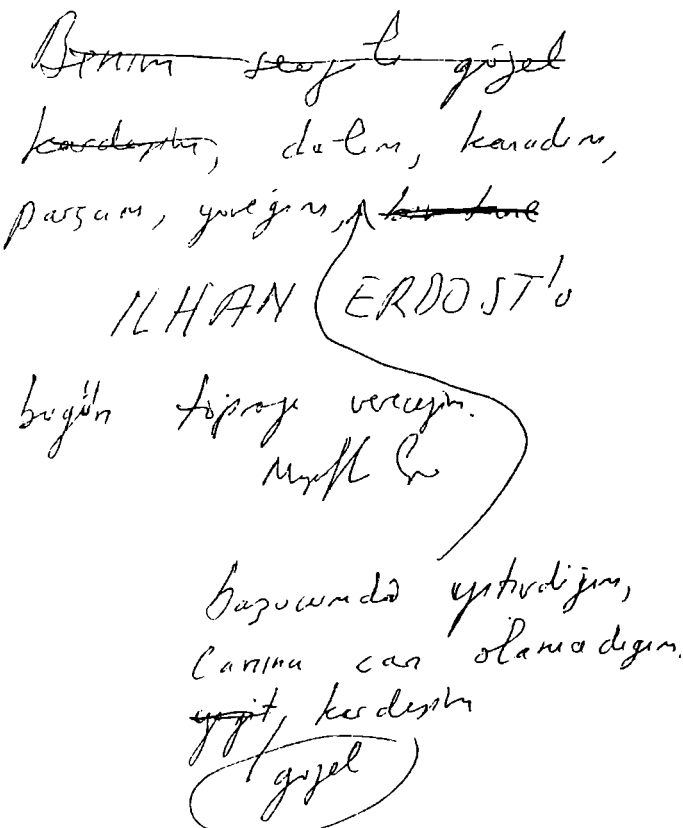
Daha sonra dikkatimi çeken iki şeyi belirteyim. Bizi, arabaya binerken kelepçelememişlerdi. Oysa, bir binadan yandaki binaya geçerken bile, gözaltı ya da tutuklunun kelepçelenmesi talimat gereğiydi, uygulama da böyleydi. Demek ki, kelepçeli olduğumuzda, kendimizi, bir ölçüde de olsa koruyacağımız önceden hesaplanmıştı. İkincisi, beni savcılığa götürdükleri küçük cezaevi arabasına bindiğimde anladım ki, bu araba en az on tutuklu alabilirdi, ama pek yüksek olmadığı için bu arabada ayakta dik durmak olanaksız olduğu gibi, dört kişinin serbestçe dayak atacağı kadar da geniş değildi. O zaman da hem bizim dövülmemiz daha sınırlı ve hem de döveceklerin hareketleri daha sınırlı olurdu. Bu da, dövülmemizin, önceden planlandığını ortaya koyuyordu.

Savcılıkta, ifademi aldılar, söylediklerimi olduğu gibi yazdılar.

Ertesi gün dosyamın gönderildiği savcılıkta yeniden ifadem alındı. İfademde eksik kalan yönleri tamamladım. Savcı, arabada görevli üç er olduğunu, görevli olmadığı halde arabaya binen dördüncü eri araştırdığını söyledi. Sonra onu da buldu.

Astsubay ilkin, bizim yalnızca araba içinde dövüldüğümüzü, sonradan öğrendiğini söylemiş. Erler, bizi hiç dövmediklerini söylüyorlar.

Pazartesi günü yeniden savcılığa getirildim. Bazı teşhisler için. O arada, ailemizin olaydan haberi olup olmadığını sordum. Bunun komutanlığın işi olduğunu söylediler. Ama, komutanlık henüz haber vermemişse, kimler aracılığıyla olayı duyuracağımı sordular. Avukatımız, yıllardır aile dostumuz Halit Çelenk'e haber verilmesini istedim. Kardeşim öleli dördüncü gün olmuştu. Kimsenin haberi olmamış. Pazartesi günü saat 4 sıralarında haber verilmiş Halit Çelenk'e. O akşam ailemiz öğrenmiş ve sıkıyönetim bir bildiriyle olayı açıklamış. Ertesi gün Halit Çelenk geldi. Aramızda aralıklı

[Ölüm İlanı Elyazması]

Erdost ailesinin güzel evladı, Türküler ve Alaz'ın babası, Gül'ün eşi, Onur Yayınları sahibi;

İLHAN ERDOST'u

Bugün Hacıbayram Camii'nde kılınacak öğle namazından sonra Karşıyaka Mezarlığı'nda toprağa vereceğiz.

AİLESİ

Yanıbaşımda yitirdiğim canımın can olamadığım, benim güzel kardeş

İLHAN ERDOST'u

Bugün toprağa vereceğim

MUZAFFER ERDOST

iki tel kafes bulunan bir yerden Halit ağabeyle görüştüm. Bana, tahliyem için istemde bulunduğunu, askeri savcılığın olumlu mütalaa verdiğini, komutanın onayında olduğunu söyledi. Akşam sayımından sonra, saat 21 sıralarında, 'Hazırlan, tahliyesin' dediler. Kardeşimle birlikte getirildiğimiz yol ve uğraklardan geçerek, nizamiyeye getirildim. Amcam oradaydı. 'Amca, dedim, ikimiz gittik, ama yalnız geldim.'

Eve geldiğimde *Cumhuriyet*'in, İlhan'ın ölüm haberini altı sütuna verdiği için kapatıldığını söylediler. Ertesi gün, kardeşimin cenazesini kaldırmaya karar vermişler. Yalnız *Cumhuriyet*'e ilan verilmiş, ama o da kapatılmış. Gazetelerde arkadaşlarım vardı. Onlar aracılığıyla, *Milliyet* ve *Hürriyet*'in Ankara baskılarına küçük birer ilan verebildik. Ertesi sabah morga gittim. İmam, kardeşimin cenazesini yıkıyordu. Gözleri hafif aralıktı. Üst dudağı, tüm bedeni acıyormuş gibi gerilmişti. Sakalları biraz çıkmıştı. Benim ise uzamıştı. İmam yıkadı, ben ağıt yaktım. Sonra eğildim yüzüne, gözlerini, yüzünü, yüzünün her yerini öptüm, öptüm.

Oradan cenazesini Hacıbayram Camisine getirdiler. Biz de ardından geldik. O anda haber alabilmiş olan ilerici, yurtsever, demokrat, devrimci tüm yazarların, gazetecilerin, düşünürlerin, öğretmenlerin, çeşitli meslek mensuplarının katıldığı sessiz ve onurlu bir törenle kardeşimi toprağa verdik.

İlhan Erdost yatağında ölseydi, tüm basında haber olması doğaldı. Ama, *Dünya* hariç, gazeteler, hiçbir yasaklama olmadığı halde, cenazesinin kaldırıldığı haberini bile vermedi. *Dünya* gazetesi de benim tahliyemi başlık yaparak vermişti olayı. İlhan'ın ölümü özgürlük ve demokrasi ilkesini yüksek tutan herkesçe bilinsin isterim."

Hasan Cemal, *12 Eylül Günlüğü / Tank Sesiyle Uyanmak*, Bilgi Yayınevi, Nisan 1986, Ankara, s. 143-154.

HAMDİ KONUR

İLHAN ERDOST'UN ÖLDÜRÜLÜŞÜNÜN 7. YILINDA:

İKİ ÖLDÜRÜMÜN ÖYKÜSÜ

ALIŞILMIŞIN dışında anmak istiyorum İlhan Erdost'u. Okurlarımın yadırgamayacakları kanısındayım.

Ne zaman İlhan'ı düşünsem, ince uzun boyu ve zeki bakışlarıyla Lumumba'yı yanında görür gibi olurum. Ve ne zaman Lumumba'nın adı geçse, İlhan canlanır gözlerimin önünde. Alışılmışın dışına çıkmamın nedeni burada. Birkaç dosta yazımın konusunu açıkladığımda: "Lumumba ile İlhan'ın hiçbir ilgisi yok. Lumumba nerdee! İlhan nerde!." dediler. Doğrusunu isterseniz, bu türden ikili bir çağrışımın nereden kaynaklandığını, uzun bir süre hiç mi hiç düşünmemiştim. Dostların karşı koymaları üzerine, beni bilinçaltı koşullandıran olayın ne olduğunu düşündüm ve sonunda bulduğumu sanıyorum: İkisinin de aynı hunhar yöntemle öldürülmüş olmaları, ve benim de her iki ilkelliğin karşısında aynı nefret ve kini duymuş olmam. Bir insanın dövülerek öldürülmesi beni dehşet içinde bırakmıştı. İlhan'ın öldürülme-

sinin yedinci yıl dönümünde, ikisini bir arada düşünmüş olmam işte buradan geliyor. Biz konumuza Lumumba'yla gireceğiz. Sonra bunu, kendisiyle kader birliği içinde hepimize veda eden İlhan'ın öyküsüyle noktalayacağız.

Lumumba 1925 yılında, Kongo'nun fakir bir köyünde yoksul bir köylünün çocuğu olarak açtı gözlerini, ilk eğitimine, katolik misyonerlerce yönetilen bir okulda başladı. Okumayı çok seviyordu. Okuduğu kitaplar kendisine yeni bir dünya kazandırmıştı. Ne var ki, kısa bir süre sonra köyünün kültürü yetmez oldu. Büyük kent özlemi uyandı içinde. Ve bu da, köyünü terketmesinin bir gerekçesiydi.

O yıllarda Kongo yoğun bir bağımsızlık mücadelesi içindeydi. Hiçbir duraksamaya kapılmadan katıldı bu harekete. Önce bir sendikaya girdi. Bunu parti çalışmaları izledi. Ve daha sonra da, arkadaşlarıyla yeni bir parti kurdular. Şöyle diyordu Lumumba: "Biz de kendi ülkemizde bütün vatandaşlara, hiçbir ayrım yapmadan özgürlük, eşitlik, sosyal barış, hoşgörü ve refah sağlayan demokrat ve modern bir devlet kurulmasını istiyoruz. Kahrolsun sömürgecilik ve emperyalizm. Yaşasın Kongo ulusu ve Afrika Birliği!"

Lumumba'nın ünü kısa bir süre içinde bütün Afrikayı sarmıştı. Mücadelesi her yerde ve hatta bizde bile heyecanla izleniyordu. Mitinglerin önü alınamıyordu. Gittiği bölgelerde yüzbinleri aşan yığınlar tarafından coşkuyla karşılanır olmuştu.

Ve böylece sayısız uğraşlardan sonra, Kongo ulusu başarılı sona ulaştı. 30 Ağustos 1960'da, iki meclisli olarak, Kasavubu'nun devlet başkanlığı ve Lumumba'nın da başbakanlığında ulusal bağımsızlığını ilan etti.

Bir yanda bunlar olup biterken, sömürgeciler de olan ve bitenleri seyretmekle yetinmemişlerdi. Katanga Eyaletinin başkanı ayrılıkçı Moiz Çombe yeni kurulan merkezi yönetimi tanımayarak baş kaldırdı.

Katanga, Kongo'yu oluşturan eyaletlerin en önemlisiydi. Kongo'nun toprakaltı, topraküstü zenginliklerinin en yoğun olduğu bir bölgeydi. Hatta, devlet bütçesinin yüzde 65'i Ka-

tanga'dan sağlanmaktaydı. Bu nedenle Katangasız Kongo düşünülemezdi.

Ne var ki, bu eyalette, gerek ekonomik, gerekse siyasal ve benzeri gibi alanlarda en son sözü "Yukarı Katanga Maden Birliği" söylerdi. 1906 yılında Belçikalılar tarafından kurulmuştu. Sonra giderek, başka yabancı bankaların da katılmasıyla, uluslararası nitelikte çok uluslu bir şirkete dönüştü. Bu nedenle, Kongo Kurtuluş Savaşının gerisinde ve bütün tertiplerin kaynağında uluslararası çıkar grupları yumaklanmış oluyordu.

Katanga'nın Başbakanı Moiz Çombe, Maden Birliği'nin bir numaralı adamı ve bölücülerin de temsilcisi olarak karşı hareketin öncüsü oldu. Lumumba'nın ise, can düşmanıydı. Şöyle diyordu: "Kongo bağımsız olduğundan beri bütün ülkede tedhiş başlamıştır. Bu bir komünist taktiğidir. Katanga bu yüzden Kongo'dan ayrılıp bağımsız olmaya karar vermiştir... Belçika ile ekonomik işbirliğinin zorunluluğuna inanıyorum. Belçikalılar askeri yardımlarla buradaki insanların hayatını kurtaracaktır. Allah bağımsız Katanga'yı korusun!"

Çombe'nin kendine özgü bağımsızlık ilanını Mobutu'nun askeri darbesi izledi. Mobutu, sömürge döneminde, Kongo ordusunda Belçikalı subaylar tarafından eğitilen bir çavuştu. Ordunun bir an önce ulusallaştırılmasını isteyen Lumumba tarafından albaylığa yükseltilmişti. Bununla da kalmayarak, ona bir de Genel Kurmay başkanlığı payesi vermişti.

Böylece Lumumba tarafından, layık olmadığı rütbe ve sorumluluklarla donatılan Albay Mobutu, darbeden sonra radyoda yaptığı konuşmasında şunları söyledi: "Ülkeyi içinde bulunduğu çıkmazlardan kurtarmak için ordu, Devlet Başkanı'nın da, her iki meclisin de görevlerine son vermiştir. Ayrıca, her iki meclis 31 Aralık 1960'a kadar dağıtılmıştır. Biz, bir askeri hükümet darbesi yapmıyoruz, sadece barışçı bir devrim yapıyoruz. Ülke işlerini Kongo'lu teknisyenlerle yabancı uzmanlar yürütecektir. Ordu ülkeyi kurtaracaktır."

Darbeyi takiben Mobutu'nun ilk işi Lumumba'yı tutuk-

latmak oldu. Devlet başkanı Kasavubu'nun da Çombe ve Mobutu yanında yeralması Lumumba'yı çökertmişti.

Çağımızda "Afrika gibi, azgelişmiş ülkelerin en büyük düşmanı kendi ordusudur" yargısı bir kez daha doğrulanıyordu. Bağımsızlıkla beraber, o güne kadar elde edilen bütün demokratik haklar da yeniden kaybedilmişti.

60'lı yıllardaydı. Bir dost, Kongo'dan buraya, yani bizim ülkemize, geçici görevle bir Kongolu bürokrat göndermişti. Ayrıca, fırsat bulursa beni görmesini de salık vermiş, burada acemilik çekmesin diye.

Eksik olmasın, bakanlıklarda işini bitirdikten sonra bana uğradı. Kendisini misafir ettim. Müzeleri, eski Ankara'yı (Hisar'ı) ve daha başka görülecek yerleri gezdirdim. "Sonra!" dedim. "Sonra ne oldu Lumumba'ya ve yanında kendisiyle birlikte tutuklanan arkadaşlarına?"

"Lumumba ve arkadaşlarının Mobutu tarafından tutuklanmasından sonra ordunun ve Kongo'nun yönetimi tamamen Belçikalı paraşütçülerin eline geçti. Ama, yine de ön planda görülen Çombe ve Mobutu'ydu. Ülkenin her tarafında, özellikle de (Elisabetville, Leopohdville vb.) büyük kentlerde korkunç ve yaygın bir terör hareketine giriştiler. Bu kez terör bizzat ve doğrudan devletten kaynaklanıyordu. Bir taraftan halk sindirilirken, bir taraftan da Lumumba ve arkadaşları, ayakları prangalı, elleri zincirli ve aynı zamanda üçü de birbirine, birer metre aralıklarla bağlı olarak, üstü açık bir askeri kamyonda, halkın şaşkın bakışları arasında, zincir ve tüfek dipçikleriyle dövüle dövüle dolaştırıldılar sokak ve caddelerde. Gözleri, yüzleri kan içinde, saçları yolunmuş bitkin, yorgun, ayakta durmaya takatları kalmamıştı.

Böylesine yarı ölü haline getirildikten sonra, Mobotu tutsaklarını, Çombe'ye teslim edilmek üzere Katanga'ya gönderdi. Dayak, işkence, açlık ve yorgunluk onları tanınmaz hale getirmişti. Lumumba'nın gözlüklerini de kırıp ezdikleri için perişanlığı daha da artmıştı. Ne önünü farkedebiliyor, ne de bir yere tutunabiliyordu.

Çombe, Lumumba'yı karşısında görür görmez, kudur-

Gül, İlhan, Şekibe ve Halit Çelenk, Hamdi Konur
Kemer Koyu – 1979

muşçasına atılır üzerine. Yoruluncaya kadar yumruklar ve yere düştüğünde de üzerine çıkıp tepinir. Ama yine de bütün bu olup bitenler yetmez Çombe'nin içindeki hırsı yatıştırmaya. O günlerde pek de yaygın olmayan yeni bir işkence türüyle bizzat kendisi öldürür Lumumba'nın arkadaşlarını. Sıra Lumumba'ya gelir. Lumumba, son gücüyle bir kez daha direnir bu alçağa. Ama boşuna olur bu direnme. Anında başına indirilen bir zincir darbesiyle yığılır kalır olduğu yerde. Lumumba ölmüştür. Ağzının iki kenarından ince bir kan çizgisi süzülür çenesinden boynuna.

İLHAN ERDOST'A GELİNCE

27 Mayıs Devrimi'nin coşkulu günlerindeydik. Muzaffer Erdost *Ülke* adıyla haftalık bir dergi çıkarıyordu. Ben de o dergiye, kah "Ş. Alp" takma adıyla, kah esas adımla haftada bir yazı götürüyor ve fırsat buldukça da oturup güncel konular üzerine yorumlar yapıp tartışmalara giriyorduk.

Dergiye her gidişimde uzun boylu, 15-16 yaşlarında, güler yüzlü, sevimli ve de delikanlımsı bir gençle karşılanırdım. Muzaffer, bulunsun bulunmasın ne içeceğimi sorardı. Giderek böyle dost olduk İlhan Erdost'la. 27 Mayıs Devrimi'yle başlayan bu dostluk, içtenliğinden hiçbir kayba uğramadan sonuna kadar sürdü ve daha da sonuna kadar sürecek.

İlhan giderek büyüyordu. Büyüdükçe de sorumlulukları artıyordu. Bir yandan derginin ve büronun işlerini (muhasebe dahil) yürütürken, bir yandan da ağabeysi tarafından kendisine verilen görevler yanında okulunu başarıyla sürdürüyordu.

"ONUR" yayınlarının sorumluluğu üniversite dönemine raslar. Artık oldukça yetişkin bir delikanlı olmuştur. Yeni faaliyetinin amacı, klasik ve çağdaş bilimsel konuları içeren yapıtları en iyi ve en doğru olarak yayımlamaktı. Örneğin, *İnsanın Türeyişi, Türlerin Kökeni, Fiziğin Evrimi* vb. gibi.

12 Eylül'de iki kardeşin gözaltına alınmalarını işittiğim-

de şaşırmıştım.

Her ikisi için de gerekçe "Matbaa'da yasak yayın bulundurmakmış!.."

Sonradan anlaşıldığına göre: ne yasak yayın varmış ve ne de o konuda herhangi bir dava açılmış...

Demokrasi rüzgarlarının estiği mutluluk yıllarında, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Derneği'nin çıkardığı bir dergide çıkan yazımda söylediklerimi bugün de geçerli buluyorum: "Yayın, ya da özdeş deyişle kitap yasaklamak havaya yumruk sallamaya benzer. İnsanlığın deney birikimine duyulan gereksinme kaçınılmazdır. Kitap bunun aracıdır. Gözlem ve deneyden kaynaklanan beynin ürettiği maddi, manevi kültürü aktarır. Ve kuşaktan kuşağa geçer insanlığın mirası olarak. Ama, değeri varsa, nitelikleri elveriyorsa... Bu, kuşaktan kuşağa aktarılma işlevi, elbette kitabın yaşam gücüyle orantılıdır. Yasaklanmaz kitap giderek değer kaybına uğrarsa kendiliğinden unutulup gider."

Bizdeki yayın yasağı, "şarklı" yaşam alışkanlığını, seçenekten yoksun, tekdüze, tutucu, hatta geriye dönük, eskide yaşamayı seçmemizden geliyor. Bunu siyasal iktidarlar açısından dile getirirsek anlamı şu olur: "Şarklı" devlet düzenini seçeneksiz sürdürme hırsı... Bozuk düzen seçeneksiz kalsın. Ekonomik ve siyasal sistem, egemen sosyal sınıfın belirlediği, kendi çıkarları alanında ve kendince belirlenen sınır içinde sürüp gitsin.

12 Eylül'ün ikinci gününde, karşı karşıya kalınan harekatın 27 Mayıs Devrimi'ne karşı ve 12 Mart harekatının yarım kalan devamı olduğu üzerinde tartışmalar başlamıştı. Aynı zamanda akla, Endonezya'daki 1966'da General Suharto darbesi de gelmiyor değildi. Ama, ben, bizde öyle bir şeyin olamayacağı kanısındaydım. Böylesine bir yorum ve inanç, 12 Eylül öncesi olaylarının, devlet içinde yuvalanan bir tertibin bulunduğuna inanmış olmamdan kaynaklanıyordu. Kanımca devletin çekirdeğine bir tür virüs yerleşmişti. Bununla birlikte, çocukluğumda (Yani Kurtuluş Savaşı içinde) köyümüze gelip de cami avlusunda konuşan Şube Reisi de geli-

yordu gözlerimin önüne. Bugün aklımda kaldığına göre, anlam olarak şöyle diyordu Reis: "Gavurlar, neredeyse köyünüz koruluğunun arkasına gelecek. Eğer biz, yeni ordumuzu kuramazsak onlar köyünüze gelir, tarlalarınızı, evlerinizi ve hayvanlarınızı alırlar elinizden. Ordumuzu kurabilmemiz ise, sizlerin çarık gönünden ve mintan bezlerinizden tutun da, yatak, yorgan, kağnı, öküz ve tavuklarınıza varıncaya kadar neyiniz varsa devlete borç olarak vermenize bağlı."

Köyümüz zaten çok fakirdi. Ama, yine de neyimiz varsa toplayıp getirdik köy meydanına. Ayrıca 8-10 koşumlu kağnı da çıkmıştı köyümüzden. Yine toplanan giysi ve yiyecek gibi (buğday, arpa mısır vb.) nevaleler de çuvallanarak yerleştirildi kağnılara.

İhtiyarların bir kesimi daha, ellerine birer de öğendere alarak geçtiler kağnıların önüne. Biz çocuklar başlamıştık ağlamaya. Gidenlerin bir daha köye dönmeyeceklerini biliyorduk. Kadınlar suskunlaşmışlardı. Sayıları giderek daha da azalan ihtiyarlar ise, kağnıların başında, gitmeye hazırlanan ihtiyarlara sarılarak helallaşıyorlardı.

Kasabaya uzanan yol ayrımına kadar gittik onlarla. Herkesin gözü yaşlıydı. Biz çocuklar, köye döner dönmez, sel yatağından taş toplayarak evlerimizin köşesine yığmaya koyulduk. Köyümüze gavurları sokmayacaktık!

Kurtuluş savaşçısı ordumuz böyle kurulmuştu. Ve onu, o günlerden sonra, hemen hemen daima öyle hayal ettim ve her zaman yanımızda düşündüm. Ne zaman başımız derde girse gözlerimiz ordumuza çevrilirdi. Bizim tek güvencemiz olmuştu o. Ne zaman bize ters düşen bir tutum, bir tavırla karşı karşıya kalsak gözlerimiz yine ondaydı. Ve ordumuz bizim herşeyimizdi: Güvenliğimiz, umutlarımız, özlemlerimiz hep onda toplanırdı. Öyle görmüş, öyle alışmış ve öyle şartlanmıştık. O, ne Kongo ordusuna, ne Suharto ve ne de emperyalist sömürge ordularına benzerdi bizim için.

Erdostlar, 7 Kasım Cuma sabahı ikinci kez getirildiler 28. Tümen Nezarethanesine. Ve ikisi de gözaltına alınmışlardı. Kendilerini C-Bloka götürecek olan Reo'yu (büyük ara-

ba) bekliyorlar nezarethanede.

Konumuzun bundan sonraki bölümünü "*İlhan İlhan*"dan esinlenerek izleyelim:

Bir astsubay giriyor odaya. Ardından iki er. Diğer erler kapının hemen hizasında. Erlerden biri görüşlerini soruyor Erdostlara."Sol" yanıtını alıyor. Başını sallıyor er."

Merdivenli odadan çıkıyorlar. İlhan eşyalarını toplarken erler Muzaffer'in kollarından çekip "Haydi arabaya" diyorlar. Bir taraftan sürüklenircesine çekiyorlardı arabaya doğru. Tekme ve coplardan kurtulabileceği ümidiyle kendisini güçbela attı arabanın içine. O anda dışarıdan gelen cop ve tekme seslerini duyar gibi oldu. Dışardaki erlerin de İlhan'a saldırmış olabilecekleri sanısına kapıldı. "İlhan!" dedi, kendi kendine. Ve kendi çektiği acıları unutmuştu. "Keşke, onun yerine beni dövselerdi" diye geçirdi aklından. Bu anda, İlhan da itildi arabanın içine. Yüzü karmakarışıktı. Gözgöze geldiler iki kardeş, birbirlerinin acılarına dayanmak çok zor gelmişti ikisine de. Acı bir gülümseme ile geçiştirdiler bu anı.

Çavuş, birbirlerinden ayrılmaları için karşı tarafı gösterdi copun ucuyla. İlhan işaret edilen yere geçti ve geçmesiyle birlikte, iki kardeşin üzerine dört askerin saldırısı başladı. İkisi Muzaffer'i diğer ikisi de İlhan'ı almışlardı ortalarına. Cop, tekme, yumruk gelişigüzel nerelerine raslarsa, hiçbir ayrım yapmadan darbeler kurşun hızıyla birbirini kovalamaya başlamıştı. Bir ara Muzaffer, İlhan'ın araba zeminine yüzükoyun uzanmış olduğunu farketti. Kendi üzerine saldıran dört erin saldırısını yararak İlhan'ın üzerine kapaklanmak geçti aklından. Böylece, askerlerin nalçalı postal darbelerinden kardeşini koruyabileceğini sanıyordu. Tekmeler, coplamalar ve gelişigüzel indirilen yumruklar askerler yorulunca ya kadar sürdü.

Bir ara, araba durur gibi olmuştu. Muzaffer arabanın penceresinden sokak lambalarının yandığını farketti. Hava kararmıştı. Araba C-Blok önünde durdu. Arabadan indirdiler kardeşleri. Başçavuş karşılarındaydı. Hazırola geçirdiler kardeşleri ve komutla yürüttüler, F-Bölümünün dışkapısına

doğru. İlhan düştü düşecekti. Yürüyemiyordu. Beş-altı adım atmışlardı ki, arkalarından bir erin "Durun..durun!" diye bağırdığını duydular. Ve durdular. Yeniden dövüleceklerini anlamışlardı. İlhan "Küçük kızımı uyandırmaya kıyamadan buraya geldim. Bizi dövdürmeyin!" dedi, başçavuşa. Başçavuş: "Devam edin" emrini verdi. Ve ileride, savcılık ile cezaevi yolunu kesen trafik banketine doğru yürüdü. Gezinir gibi yapıyordu.

Dört asker, iki kardeşe, olanca güçleriyle yeniden saldırdılar. Sokak lambalarının altında, birkaç metre arayla duran nöbetçiler, tomsonlarını Erdostların üzerlerine doğrultmuşlardı. Başına inen coplardan kendisini korurken Muzaffer, arabanın arkasını dolaşan Başçavuşu görür gibi oldu. Dönüp karşılarına geldiğinde, onlar yerden çantalarını alıyorlardı. Dövmeyi daha da hızlandırdılar. İlhan düşecek gibi sendeledi "Yeter!" diyecek oldu. Ve telörgünün kapısına doğru yürürken düştü yüzükoyun. Doğrulamıyordu. "Hazırol, yapıştır ellerini lan!" dedi askerlerden biri.

Elleri şişmişti. Tam yapışmıyordu yanlarına. "Patlatılmadık bir hayalarınız kaldı, şimdi onları da patlatırlar" dedi Başçavuş. Ve erlere eliyle işaret etti, "devam edin" dercesine. Ve askerler yeniden giriştiler tutsaklarına.

Telörgüleri bağlayan parmaklıklı kapıdan girdiler açık avluya. İlhan bir kez daha düştü elleri üzerine. Doğruldu. Koğuşun kapısı tam karşıdaydı. Kapıdan içerisi görünüyordu. Işıklı kapıya doğru yürüdüler. Beş adım kadar gelmişlerdi ki, arkalarından bir ses geldi. Anlamadılar. Koğuşun kapısında duran erler bağırarak kapıya doğru gitmelerini söylediler. Bu aldatmacaydı. Muzaffer işaret edilen kapalı karanlık kapıyı görünce, koğuşa giremeyeceklerini anladı. "Anlaşılan bitmedi" diye İlhan'a fısıldadı. Dışarıdan koşan erlerin ayak seslerini duyunca hızlandılar kapıya kavuşmak için. "Kaçma lan itoğluit" diye bağırarak yetiştiler. Kapı boşluğunda kardeşleri kıstırdılar ve yeniden dövmeye başladılar. Erdost'lar elleri ve kollarıyla başlarını korumaya çalışıyorlardı. Bir süre sonra uzaktan bir ses geldi. Bir komutan

olmalı. Erlerden biri durdu. Dinledi. Diğerlerini durdurdu. Koğuşun kapısına doğru yürümelerini söylediler. İlhan bir kez daha düştü yüzükoyun. Kaşı bir taş kıyısına gelmişti. Birkaç saniye öylece kaldı. Sonra yavaş yavaş güçlükle doğrulmaya çalıştı. Kaşından kan sızıyordu.

Koğuşun kapısı önüne getirildiler. Demir parmaklıklı kapıdan içerisi görünüyordu. İç avluya açılan sağlı sollu iki kapı ve kapıların önünde birbirleriyle yüzyüze hazırolda iki eski tutuklu vardı. İlhan, Muzaffer'in solundaydı. Arkalarında biri, içerdeki kıdemli tutuklulara komut verdi. İki kıdemli tutuklu koşarak geldiler. Tam kardeşlerin karşısında hazırolda durdular. "Emret komutanım!" Komutan sordu; "Boş yeriniz var mı?" "Var komutanım" "Bunları kabul ediyor musunuz?" "Kabul ediyoruz komutanım" "Aç öyleyse" dedi aynı ses.

Gardiyan İsmail yavaşça açtı kilidi. Girdiler ve sağdaki bir banka oturdular. Kısa bir an öylece kaldılar. Yanlarına gelen tutukluların birisinden su istedi Muzaffer. Önce çekindi tutuklu getirmedi. Korka korka etrafına baktı. Askerlerin başka bir şeyle meşgul olduğunu görünce "Biraz sonra getirebileceğini" fısıldadı Muzaffer'in kulağına.

Nefes alamıyorlardı kardeşler. İlhan, kendini zorlayarak kalktı yerinden. Pencereye doğru gitmek istedi. Biraz sonra Muzaffer de kalktı. İlhan'la gözgöze geldiler. İlhan'ın yüzü kan içindeydi. Paltosu büsbütün kanlanmıştı. Bakıştılar. İlhan "Midem bulanıyor, kusacağım." dedi ve yığıldı olduğu yere. Bir tutuklu (Tıp öğrencisi Haluk Vahapoğlu), "Şekerli su getirin" diyerek koştu. İlhan'ın koluna girdiler. Kaldırdılar. Hemen üst köşedeki ranzanın alt yatağına yatırdılar. Üstünü soydular. Yüzünü yıkadılar. Muzaffer'i de koğuşun iç kısmında bir yatağa götürdüler.

İlhan, başucundaki Haluk Vahapoğlu'na "Ağabeyim nasıl?" diye sordu. Sustu bir süre. "Nefes alamıyorum!" dedi.

İlhan'ın koluna girerek, koğuşun ortasında, Muzaffer'in yanındaki yatağa getirdiler. Muzaffer uzatıldığı yatakta İlhan'ı gördüğünde İlhan sağ dizi üstüne çökmüştü. Kolları

sarkıyordu. Rengi solgundu. Başı öne düşmüştü. Ağzı açıktı. "İlhan! İlhan!" diye seslendi. İlhan yanıtlamadı. "İlhan! İlhan!" diye yine seslendi. İlhan yanıtlamadı. Bakmadı da. Yatağa uzattılar İlhan'ı. Biri nabzına baktı. "Nabzı durmuş" dedi. Vahapoğlu göğsüne elleriyle bastırarak soluk aldırmaya çalıştı. İsmail Okatan ağzını, İlhan'ın ağzına yapıştırdı. Soluğunu çekti. Bir daha çekti. İlhan'ın ılık kanı ağzına geldi.

İlhan öldürülmüştü. Ağzının iki yanından kan sızıyordu çene altına doğru.

abece, Sayı: 9, Aralık 1986,
s. 40-43.

MUSTAFA BALBAY

YAYINCI İLHAN ERDOST ONİKİ YIL ÖNCE ÖLDÜRÜLMÜŞTÜ

CİNAYET GÖZALTINDA İŞLENDİ

MUZAFFER ve İlhan Erdost, 5 Kasım 1980 Çarşamba günü, Ankara Emniyet Müdürlüğünden Sıkıyönetim Komutanlığına getirildiler. Evlerinden "yasak yayın" diye alınan evraka ekli *Doğanın Diyalektiği* adlı kitapla. O gün ve ertesi gün mesai bitiminden sonra geri götürüldüler Emniyete. 7 Kasım cuma sabahı erkenden getirildiler Adli Müşavirlik Dış Nizamiyesine. Akşam mesai bitiminde gözaltına alınmalarının nedeni, sahibi oldukları İlkyaz Basımevinde "çok sayıda yasak yayın bulundurmak"tı.

Getirildikleri A-Blok İç Nizamiyede kayıtları yapıldı, saçları kesildi, saçlı ve kesik saçlı fotoğrafları çekildi. Sıra dayağından geçtiler —herkes gibi—. Bir süre sonra "Kademe"ye telefon edildi. "C-Bloka götürülecek iki kişi için" büyük araba istendi. "Büyük araba yok mu? Küçük araba olmaz! Anlarsın ya!" diye konuşuyordu telefondaki görevli gardiyan er. Tutuklu taşıyan arabalar en az 12 kişi alıyordu, ama bu ara-

baların içi, ayakta dik durabilecek (yani insan dövebilecek) yükseklikte değildi.

Sonunda "Reo" denilen bir arabada anlaştılar. Biraz sonra da bir astsubay geldi, yanındaki muhafız erlerle birlikte, Erdost kardeşleri C-Bloka götürmek üzere teslim aldı. A-Blok İç Nizamiyede, C-Bloka götürülecek iki gözaltı daha vardı. Ama onları almadılar.

Muzaffer ve ardından İlhan Erdost, Reo denilen kapalı cezaevi arabasına, arka kapıdan tekme tokat bindirildiler. Astsubay Şükrü Bağ, Erdost kardeşlere, eşyaları aranırken, "On yaşındaki bebeleri zehirlediniz, içerisi sizin zehirlediklerinizle dolu!" diye öfkesini belirtmişti. Arabaya bindirildikten sonra da, (görevli üç muhafız erin Askeri Yargıtay'a yazdıkları dilekçelerde belirttiklerine göre) yanındaki erleri kıyıya çekmiş, "Bunlar birer yılandır, analarını ağlatmazsanız ben sizin ananızı ağlatırım!" diyerek, dövülmeleri için emir vermişti.

A-Bloktan iki yüz metre ötedeki C-Bloka gidecek araba hareket etmeden iki kardeşi hazırola getiren dört er, cop, tekme ve tokatla dövmeye başlamıştı. Muzaffer Erdost, epeyce dövüldükten bir süre sonra, aracın demir parmaklıklı penceresinden, astsubay Bağ'ın arabanın sağından şoför mahalline doğru yürüdüğünü görmüştü. Nice sonra araç hareket etti.

Sürekli dövülüyorlardı. Yakasından tutulup öne çekildiği sırada yol boyu yanan elektrik lambalarının araç içine sızan ışığında Muzaffer, İlhan'ın yüzükoyun yere kapaklanmış olduğunu gördü. Tekmeleniyordu. Sonra ağır ağır doğrulmaya çalıştığını görecekti.

Araba, Muzaffer Erdost'un mahkemedeki anlatımına göre 25-30 dakika süren bir yolculuktan sonra durdu. Aşağı indirildiler. Uygun adımla yürütüyorlardı ki, astsubayın emriyle, geri, arabanın yanına çağrıldılar. İlhan yeniden dövdürüleceklerini anlayınca, astsubaya, sabahleyin küçük kızını uyandırmadan evden çıktığını söyledi ve "Bizi daha fazla dövdürmeyin" dedi. Astsubay, "Bunu daha önce düşünseydi-

niz!" diye yanıtladı, kendisinin de küçük kızını ateşli hasta bırakıp geldiğini söyledi. Yeniden dövüldüler. İlhan bir kez daha düştü. Zorlukla doğruldu.

İki kardeşi, C-Blok F Bölümünün telörgüleri önünde hazırola getirdiler. Önlerinde Astsubay Bağ, arkalarında erler. Erler arkadan "Ellerini yapıştır lan!" diye bağırıyor, şişmiş ellerini iki kardeş de yanlarına yapıştıramıyorlar. Astsubay, ellerini yana yapıştırmalarını söylüyor. "Bir patlatılmadık hayalarınız kaldı, şimdi onu da patlatırlar!" diyerek yeniden dövmeleri için eliyle erlere emir veriyordu. Bir süre burada da dövüldüler. C-Blok F Bölümünün telörgüyle çevrili avlusuna alındılar. Bir süre de burada dövüldükten sonra İlhan öldü. İlhan'ı ambulansla hastaneye götürdüler, Muzaffer'i de boş bir koğuşa aldılar.

Soruşturmayı yürüten askeri savcı, Erdost kardeşleri döven dört erden birinin muhafız görevi olmadığını saptadı. Bu erin Etlikte sağ militan olarak ünlendiği sonradan öğrenilecekti.

Yargılama 7 yıl sürdü.

Görevli üç er, ayrı ayrı 10 yıl 8 ay ağır hapis cezası aldı. Özel amaçla arabaya binmiş olan ere, 8 yıl hapis cezası verildi. Astsubay da ilkin 10 yıl 8 ay hapis cezası aldı. Bu ceza Askeri Yargıtay Genel Kurulunda onaylandı ve kesinleşti. Ama astsubayın, şoför mahallinden dövülme olayını duymasının ve görmesinin olanaksız olduğu kanısına varan Askeri Yargıtay 5. Dairesi, yargılamanın yeniden yapılmasına karar verdi.

Teknisyen astsubaylara Reo aracının fizik/teknik özelliklerine ilişkin hazırlatılan rapor, böyle bir karara esas alınmıştı.

Astsubay Şükrü Bağ'a bu kez görevi ihmalden 6 ay hapis cezası verildi. Erdost kardeşlerin nakledildikleri Reo aracında, tutuklulara ayrılan bölüm ile muhafız erlere ayrılan bölüm arasındaki parmaklıklı kapıyı kilitlemediği için "görevini ihmal" etmişti. 6 aya kadar olan cezaların temyizi, yalnızca sıkıyönetim komutanının takdirine ve yetkisine bağlıydı.

Sıkıyönetim komutanı da kararı temyiz etmedi.

Gözaltına alınmalarının/suçlarımn nedeni, İlkyaz Basımevinde çok sayıda yasak yayın bulundurmak olarak belirtilmişti. Oysa İlkyaz Basımevinde yasaklanmış tek bir yayın yoktu. İlhan'ın öldürüldüğü tarihten bir süre sonra, Birinci Şubeden görevli memurlar İlkyaz Basımevini açmaya geldiklerinde tek bir kitap almadılar. Açtı ve gittiler. Ne var ki basımevinin açılması için verilen kararın tarihi 30 Ekim 1980'di, yani İlhan'ın öldürüldüğü tarihten 7 gün öncesine aitti. Gözaltına alınmaları için verilen kararda da, basımevinin açılması için verilen kararda da aynı komutanın imzası vardı: Recep Ergun.

Cumhuriyet, 7 Kasım 1992

ÇAĞLAR KIRÇAK

TÜRKİYE'DE GERİCİLİK 1950-1990

12 EYLÜL döneminde yaşanılan ve mutlak değinilmesi gereken bir korkunç olay vardır ki, o da, Onur Yayınları sahibi İlhan Erdost'un, gözaltına alındıktan sonra Mamak Askeri Cezaevinde dövülerek öldürülmesidir.

İlhan Erdost, 7 Kasım 1980'de ağabeyi, Sol Yayınları sahibi Muzaffer Erdost'la* birlikte gözaltına alınmıştı. İlhan ve Muzaffer Erdost 6 Kasım gecesini nezarette geçirdikten sonra 7 Kasım'da sıkıyönetim adli müşavirliğine götürülmüş, müşavirlikçe gözaltına alınmalarına karar verilmişti. Ortada bir neden yoktu. Olmadığı da Muzaffer Erdost'un birkaç gün sonra salıverilmesiyle belirginleşecekti.

İki kardeşi önce Mamak Askeri Cezaevi A-Blokta fişlediler. Önden ve yandan fotoğrafları çekidi. Saçları ve bıyıkları makineyle kesildi. Daha sonra C-Bloka gönderilmeleri için cezaevi arabasına bindirildiler... Bundan sonrasını Muzaffer Erdost'tan dinleyelim:

"Cezaevi arabası iki bölümdü. Biri sanıkların, öteki muhafız erlerin oturacağı bölüm. Bu iki bölümü birbirinden ayı-

ran sürgülü bir kapı vardı. Arabaya eli coplu dört er bindi ve araba daha hareket etmeden, bizim bulunduğumuz kısma gelerek "Ayağa kalkın!" dediler. Arabanın sol tarafına kardeşimle yan yana ayağa diktiler, 'hazırol'a getirdiler. Ve iki kişi benim, iki kişi kardeşimin ellerine coplarla vurmaya başladı. Coplar acımasızca, bütün güçleriyle ve en seri biçimde inmeye başlamıştı. Bir süre sonra, ben bağırmaya başladım. Kardeşim bağırmıyordu. Coplar, tekmeler, yumruklar, her yanımızdan yağıyordu. Bir ara, sırtım, arabanın ön yanına dönük bir duruma gelmiştim. Kardeşimi yere düşmüş, kapaklanmış gördüm. Yerden doğrulmakta güçlük çekiyordu. İki er tekmelerle, coplarla kardeşime girişmişti. 6 yıl kadar önce kardeşim belinden disk ameliyatı geçirmişti. 'Onun beli kırık, onu dövmeyin, beni dövün' diye yalvardım. Kimse dinlemiyordu. Yüzüme inen şamar ve yumruklardan gözlerimden kıvılcımlar çıkıyor, kardeşimi göremiyordum. Karanlıktı, arabanın içersinde ışık yoktu. Araba giderken, parmaklıklı küçük pencerelerden dışardaki ışıkları yer yer görüyordum. Araba, bir kağnı gibi yavaş gidiyordu. Kardeşimi gene ayakta dövülürken gördüm. Bu, bana, yarım saate yakın bir süre gibi geldi. Araba durdu. Arka kapı açıldı. Gene cop ve tekmeler vurularak arabadan indirildik. Biz cezaevine doğru yürüyorduk ki, 'Durun durun!' dediler. Astsubay başlarında, burada bizi yeniden dövmeye başladılar. Bir ara kardeşim yere düştü. Kalkamadı. Tekme tokat giriştiler. Zorla doğruldu. Bize 'hazırol'a geçmemizi söylediler. Sallanıyorduk. Ellerimiz kütük gibiydi. Ellerimizi yanlara yapıştıramıyorduk. 'Ellerinizi yanlara yapıştırın!' diye bağırıyorlardı. Astsubay, 'Bir patlatılmadık hayalarınız kaldı, şimdi onu da patlatırlar' diye bağırdı. Bu söz üzerine, bize yeniden vurmaya başladılar. Bir süre sonra, astsubay, 'Yeter!' dedi. Cezaevinin dış kapısına getirildik. Demir parmaklıklı iç içe iki kapıyı geçtik. Koğuş ile bu kapı arasında bir avlu var. Avluyu geçerek, koğuşun kapısına yürüyorduk ki, bize sağ köşedeki bir kapıyı işaret ettiler, oraya yürümemizi söylediler. Bu kapının önüne geldiğimizde arkamızdaki kapıya geldiler, burada

da bizi dövmeye başladılar. Arkadan emir niteliğinde bağırmalar oldu. Koğuşun kapısına döve döve getirdiler bizi. Bu arada kardeşim bir kez daha yere düştü. Sonra zorlukla doğrularak koğuşun kapısında hazırola getirildik. İki yanımızda iki er vardı. Arkamızdan, 'Hazırol lan! Ellerinizi yapıştırın lan!' diye bağrılıyordu. Yanımızdaki erler içeriye bağırdılar. İçerden 'kıdemli' olan üç kişi koşarak geldi. Hazırolda, 'Emredin komutanım' diye bağırdı. Erler, 'Yeriniz var mı?' diye sordu. 'Var komutanım' dediler.. 'Bunları kabul ediyor musunuz?' 'Ediyoruz komutanım!..' Sonra kapı açıldı, içeri girdik. Birkaç tutuklu benim yanıma, birkaç tutuklu kardeşimin koluna girdi. Bir ara, kardeşimle karşılıklı gözgöze geldik. Yüzü yer yer kanlıydı, gözlerinin içi kanlanmıştı. Birbirimize baktık ve bir şey demedik. Kardeşim, benim arka istikametimde iki adım daha attı ve 'Midem bulanıyor, kusacağım!' dedi. Yere yıkılıyordu. Tutuklu arkadaşlar koluna girdi, bir yatağa uzattılar. Beni, daha içerde bir yere yatırdılar. Sonra kardeşimin üst kısmını soymuşlar, yanımdaki yatağa getiriyorlarken gördüm. Kardeşim, orada, bir dizi üzerine çömelmiş, başı öne düşmüş, ağzı açık duruyordu.. 'İlhan! İlhan!' dedim. Ses vermeyince 'İlhan! İlhan!' dedim. Çocuklar, 'Bir şeyi yok' dediler. Bayıldı herhalde diye düşündüm. Kardeşimi hemen yanımdaki yatağa yatırdılar. Arada 40-50 santimlik bir boşluk vardı. Yatırırken biri, 'Ayakları tutmuyor' dedi. 'Eyvah,' dedim içimden, 'Kardeşim felç oldu...' Ölüm hiç aklıma gelmiyordu. Tutuklular arasında, doktor dedikleri tıbbiyeli biri vardı. Baktım, kardeşime suni teneffüs yaptırıyor. 'Öldü kardeşim' dedim. 'Yok yok,' dediler, 'Bir şey yok, nabzı biraz zayıf da kuvvetlendirmeye çalışıyoruz.." On beş dakika sonra da bir astsubay geldi, 'Doktor çağırın' dedi. On beş dakika kadar sonra sağlık teknisyeni bir astsubay geldi. 'Bir ambulans isteyin' dedi. Bir sedyeye alıp çıkardılar kardeşimi. Öyle upuzun, ağzı açık, gözleri yarı kapalı... Öpmek istedim, bırakmadı tutuklu arkadaşlar beni. Gitmişti kardeşim, oracıkta ölmüştü."[300]

İşte suçu, salt doğru düşünmekten başka bir şey olma-

yan, erdemli, yiğit bir insan, bir yurtsever aydın böyle öldürülmüştü... Ne var ki, bu korkunç cinayet bile yetmiyordu kan içicilere... Bir yıl sonra, bir 10 Kasım gecesi polisler, Muzaffer Erdost'un evine baskın vereceklerdi. O gün, İlhan Erdost'un ölümünün açıklandığı günün yıldönümüydü.

Polisler, evi didik didik ararken, Erdost'un eşi, evde yasak yayın bulunmadığını, çünkü bir yılı aşkın bir süre içinde üç kez arama yapıldığını ve her kitabın tek tek denetlendiğini anlatmaya çalışıyordu. İlhan Erdost'un cezaevine giderken yanına aldığı çantasının, kanlı paltosunun, morgdan alınan giysilerinin bulunduğu dolap da arandıktan sonra, aramaya ilişkin tutanak tutulurken polislerden birisi İlhan Erdost için şunları söylüyordu:

— İyi olmuş öldürüldüğü...[301]

Çağlar Kırçak, *Türkiye'de Gericilik 1950-1990*,
Uğur Mumcu'ya Armağan,
İmge Kitabevi, Ankara, Kasım 1993, 2. Baskı, s. 301-304.

* Erdost, Muzaffer İlhan (1930): Tokat'ın Artova ilçesinde doğdu. 1957'de A.Ü. Veteriner Fakültesini bitirdi. 1956-58 arasında *Pazar Postası* yazı işleri müdürlüğü, 1958-63 arası *Ulus* gazetesi basımevi müdürlüğü ve 1960'ta *Ülke* dergisi yazı işleri müdürlüğünde bulundu. 1958'de Açık Oturum Yayınları'nı, 1965'te Sol Yayınları'nı kurdu. Geniş bir program içinde Marksist literatürün temel eserlerini Türkçeye çevirerek yayımladı. 1971'de bu yayınlar nedeniyle tutuklanarak otuz yedibuçuk yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1974'te çıkarılan aftan yararlanarak serbest bırakıldı.

Muzaffer Erdost, edebiyat alanına şiirle girdi. Daha sonra eleştiriler yazmaya başladı. Türk şiirinde, İkinci Yeni'nin tanıtıcısı oldu. Sol Yayınları'nı kurduktan sonra siyasal, toplumsal ve ekonomik konulara yöneldi. *Aydınlık Sosyalist Dergi*'de, *Türk Solu* ve *Yeni Ülke* dergilerinde yazdı. 1971'de *Türkiye Üzerine Notlar* adlı kitabı yayımlandı.

Muzaffer Erdost, kardeşi İlhan Erdost'un öldürülmesi üzerine, adını Muzaffer İlhan Erdost olarak değiştirmiştir.

[300] Cemal, Hasan: *Tank Sesiyle Uyanmak*, (Muzaffer Erdost'un günlüğünden), s. 144-154. (1986).

[301] Selçuk, İlhan: "Kitap ve İnsan", *Cumhuriyet* gazetesi, (4.12.1981).

NEYYİRE ÖZKAN

TUTANAKLARDAN MAMAK'TA BİR GÜZ AKŞAMI

7 KASIM 1980. 12 Eylül müdahalesinin üzerinden yalnızca elli altı gün geçmiş. Onur Yayınları yönetmeni İlhan Erdost, ağabeyi Muzaffer Erdost ile birlikte, Emniyetten getirildiği Mamak'ta, 'yasak yayın bulundurmak' gerekçesiyle akşam üzeri gözaltına alınıyor. A-Blokta fotoğraf, saç kesme, fişleme gibi işlemlerin yapılmasından sonra, hava kararırken, reodan bozma bir araçla, bir astsubay ve dört er nezaretinde C-Blok F Bölümüne naklediliyorlar. Koğuşa konulduktan kısa bir süre sonra İlhan Erdost'un artık nefes almayan bedeni koğuştan çıkartılıyor. Bu akşamın öncesi 36 yıllık canlı bir yaşamdı; sonrası ise kuru duruşma tutanakları.

Basına 'İlhan Erdost Davası' olarak yansımıştı. Sıkıyönetim Komutanlığı olaydan tam üç gün sonra 'bir erin başına dipçikle vurması sonucu ölüm' diye açıklayacak, Gül Erdost eşini yitirdiğini tam üç gün sonra öğrenecek, haberi göbekten yedi sütuna veren *Cumhuriyet* o gün kapatılacak, aynı

akşam serbest bırakılan Muzaffer Erdost'un da katıldığı cenaze töreniyle 12 Kasım Salı günü Yenimahalle Karşıyaka'da sessizliğe gömülecekti İlhan Erdost. Avrupa'nın belli başlı gazete, dergi, radyo ve televizyonlarında İlhan Erdost'un ölümü, Muzaffer Erdost'un tanıklığıyla ayrıntılı olarak yeralırken, ve Avrupa kamuoyunda askeri yönetime karşı beslenen temkinli duygular tepkiye dönüşmeye başlarken, Türkiye, Karşıyaka Mezarlığı kadar sessizdi. Başbakan bir basın toplantısında, Erdost sözkonusu edilerek sorulan soruyu olayın soruşturulduğunu, yasalara göre işkencenin suç olduğunu belirterek yanıtlıyor; 'sol' tandanslı bir köşe yazarı, 12 Eylül yönetimini işkenceyi soruşturan 'uygar bir yönetim' olarak niteliyordu.*

Türkiye kamuoyu gerçeği, olaydan beş ay sonra, Muzaffer Erdost'un ilk duruşmadaki tanıklığıyla öğrenmeye başlayacaktı.

Olaydan tam üç yıl sonra karar çıkmıştı: Bir astsubaya 10 yıl 8 ay, üç ere 10'ar yıl 8'er ay, bir ere 8 yıl. Dava 'kasten adam öldürmek, kasten adam öldürmeye azmettirmek' suçlarından açılmıştı. Ankara 1 No'lu Askeri Mahkemesi 'katil kastıyla olmayan etkili eylem sonucu adam öldürmek, vazifeten men'e mecbur bulunduğu bir suçun işlenmesine gözyummak' suçlarına denk gelen yasa maddelerinden verdi cezayı, dört er 11 Kasım 1980'den beri tutukluydular. Astsubay aynı tarihte tutuklanmış, bir hafta sonra serbest bırakılmıştı. 27 Ekim 1983 tarihli mahkeme kararıyla o da tutuklandı. Kararı hem sanık vekilleri, hem de müdahil Gül Erdost'un vekilleri ayrı ayrı temyiz edecekti.

YARGITAY'IN BOZDUĞU MAHKUMİYET

"...Mahalli mahkemenin, olayın oluş şeklini kabul ve sanık (erler) Ahmet Şeker, Metin Gündoğan, İbrahim Keskin ve Kısmet Çağlar'ın hukuki durumlarını değerlendirmesinde

* Bkz: Mümtaz Soysal, "Uygarca", *Milliyet*, 27 Ocak 1981 [Bu kitapta s. 531-533]. *–Ed.*

bir isabetsizlik görülmemiştir. Yalnız sanık (astsubay) Şükrü Bağ'ın hukuki durumunun değerlendirilmesindeki görüşe itibar edilmemiştir. Şöyle ki, sanık Şükrü Bağ, Kırıkkale'deki birliğinden, cezaevi C-Bloka yeni tayin edilmiştir. ... Sanığın 34 sayfa tutan ceza ve tutukevi talimatı ile bu talimata ek 21 adet talimatı derhal öğrenebilmesi ve akılda tutması beklenemez. Mağdur Muzaffer Erdost ile sanık Şükrü Bağ'ın olaylar üzerinde münakaşa etmesi nedeni ile mağdurun sanık aleyhindeki beyanları objektif kabul edilmemiştir. ... Açıklanan nedenlerle, sanık Metin Gündoğan, İbrahim Keskin, Kısmet Çağlar ve Ahmet Şeker haklarında verilen mahkumiyet hükmünün onanmasına; sanık Şükrü Bağ hakkında verilen mahkumiyet hükmünün ... bozulmasına, derhal telle tahliyesi için başsavcılığa müzekkere yazılmasına 14 Mart 1984 tarihinde oybirliği ile karar verildi. Başkan hakim albay Turgut Lüleci, üye hakim albay Süha Umurhan, üye hakim albay Necati Karakış, üye hakim albay Metin Tüzün, üye hakim yüzbaşı Atalay Tokat."

Askeri Yargıtay 5. Dairesi bu karara, başsavcılığın 18.1.84 gün ve 1984/170 sayılı tebliğnamesine kısmen uyarak varmıştı. Kısmen, çünkü başsavcılık hükmün tümüyle (astsubayınki dahil) onanması düşüncesindeydi. Başsavcılık dosyanın incelenmesi sonucu şu görüşlere yer vermişti:

"1 — Sanık Şükrü Bağ; özetle, olay zamanı Mamak Askeri Cezaevinde idari hizmetler ile görevli olduğunu, muhafızlık görevinin bulunmadığını, görevli nöbetçi astsubayın o sırada bulunmaması nedeniyle Yzb. Ferruh Parmaksızoğlu'nun kendisini iki kişinin A-Bloktan C-Bloka getirilmesi için görevlendirdiğini, görevli erler Ahmet Şeker, Metin Gündoğan ve İbrahim Keskin'i yanına alarak A-Bloka gittiklerini, İlhan ve Muzaffer Erdost isimli kişileri teslim aldıklarını, bu kişileri reoya bindirirken erler Ahmet Şeker, Metin Gündoğan ve İbrahim Keskin'in 'Hadi çabuk binin' diyerek İlhan ve Muzaffer'in belinden aşağı kısımlarına copla vurduklarını, 'Vurmayın' diyerek erlere engel olduğunu, Kısmet Çağlar'ın araca bindiğini görmediğini, C-Blok önünde araçtan in-

dirilirken erlerin tekrar bu kişilere coplarla vurduklarını ve engel olduğunu, bu kişileri C-Blok F koğuşuna teslim ettiğini, suçsuz olduğunu söylemiştir.

Sanığın muhafız ekibin komutanı olduğu, İlhan ve Muzaffer'in erler tarafından dövülmesine göz yumduğu, hatta "10 yaşındaki bebeleri zehirlediniz, içersi sizin zehirlediklerinizle dolu, sizin yüzünüzden ne biz rahat ettik, ne erler rahat ettiler... Bunu daha önce düşünseydiniz... Bir patlatılmadık hayalarınız kaldı, onu da şimdi patlatırlar" demek suretiyle erleri dövmeye teşvik ettiği, tutukluların ellerine kelepçe vurmadığı ve araçta tutuklu ve muhafızlara ait bölmeler arasında bulunan kapıyı kilitlettirmediği, böylece sanığın yüklenen suçu işlediği tüm dosya kapsamı ile sabit olmaktadır.

2 — Sanık Ahmet Şeker; özetle, olay günü, başçavuş Şükrü, erler Metin Gündoğan ve İbrahim Keskin ile birlikte, gözetim altına alınan kişileri getirmek için A-Bloka gittiklerini, başçavuşun iki kişiyi teslim aldığını, bu kişileri reo'ya bindirirken cezaevinde disiplini sağlamak ve gözlerini korkutmak için arkadaşları ile birlikte belden aşağılarına vurduklarını, kapıdan geçerken, Kısmet Çağlar'ın araca bindiğini, araçta bu kişileri dövmediklerini, araçtan indirip koğuşa teslim ettikleri sırada gene bu kişilere coplarla vurduklarını, başçavuş Şükrü'nün kendilerine 'Vurmayın' dediğini, suçsuz olduğunu söylemiştir.

3 — Metin Gündoğan; özetle olay günü, başçavuş Şükrü'nün komutasında Ahmet Şeker ve İbrahim Keskin ile birlikte, gözetim altında bulunan kişileri bloka getirmek üzere reo ile A-Bloka gittiklerini, iki kişinin teslim alındığını, bu kişilerin üstlerini ve eşyalarını aradıklarını, disiplini sağlamak amacıyla bu kişileri reoya bindirirken ayaklarına doğru arkadaşları ile beraber coplarla vurduklarını, daha sonra araca Kısmet Çağlar'ın bindiğini, araçta kimseyi dövmediklerini, gene disiplini sağlamak amacıyla, araçtan indirdikten sonra arkadaşları ile beraber bu kişilerin belden aşağı kısımlarına coplarla vurduklarını, başçavuşun kendilerine 'vurma-

yın' dediğini, bu kişileri C-Bloka teslim ettiklerini, suçsuz olduğunu söylemiştir.

4 — Sanık İbrahim Keskin, sanıklar Ahmet Şeker ve Metin Gündoğan'ın ifadelerine benzer ifadeler vermiştir.

Sanıklar Ahmet Şeker, Metin Gündoğan ve İbrahim Keskin'in C-Blokta görevli er oldukları, olay günü İlhan ve Muzaffer Erdost'un A-Bloktan C-Bloka sevkleri ile görevlendirildikleri, Kısmet Çağlar ile birlikte her dört sanığın İlhan ve Muzaffer'i A-Bloktan teslim aldıktan sonra C-Bloka teslim edilinceye kadar copla, tekme, yumrukla fikri ve fiili birlik içersinde sürekli dövdükleri ve böylece yüklenen suçu işledikleri tüm dosya kapsamı ile sabit olmaktadır.

5 — Kısmet Çağlar, özetle, olay günü nöbetçi amiri olan Bnb. Baysal Balaban'ın emri üzerine izin defterlerini getirmek üzere A-Bloka geldiğini, A-Bloktan C-Bloka gitmekte olan reoya dış kapıda bindiğini, özel bölümde iki tutuklunun oturduğunu, muhafızların ise kendi bölmelerinde oturduklarını gördüğünü, C-Blok önünde araçtan inip ayrıldığını, suçsuz olduğunu, Bnb. Baysal'ın şöförü olduğunu söylemiştir.

Sanık Kısmet'in cezaevi kademesinde şoför er olarak görevli olduğu, sağ görüşlü olup, askere alınmazdan önce Etlik bölgesini militan olarak karıştırıp, cezaevini de karıştırmaması için cezaevi müdürü Alb. Raci Tetik tarafından cezaevinden alınması için yazı yazıldığı, hiçbir görevi olmadığı halde A-Blok önünde beklediği araca binen kişilerin sol görüşlü olduğunu öğrenmesi üzerine araca binip sanıklar Ahmet Şeker, Metin Gündoğan ve İbrahim Keskin ile birlikte araca bindiği andan itibaren İlhan ve Muzaffer'i tekme, yumruk, ve coplarla dövdükleri, sanıkların tevilli ikrarları, Raci Tetik'in ifadeleri ve diğer tanıkların ifadeleri ile sabit olmaktadır.

İlhan Erdost'un sanıklar Ahmet Şeker, Metin Gündoğan, İbrahim Keskin ve Kısmet Çağlar'ın fikri ve fiili birlik içersinde hep birlikte dövmeleri sonucu beyin kanamasından öldüğü ve öldürücü darbenin hangi sanık tarafından meydana getirildiğinin anlaşılamadığı tüm dosya kapsamı ile sabit ol-

maktadır. Keza, sanıkların İlhan Erdost'u öldürmek kastıyla hareket etmedikleri, ancak sanıklar Metin, Ahmet, İbrahim ve Kısmet'in tam bir anlaşma, fiili ve fikri beraberlikle dövüp ölümüne neden oldukları da, Muzaffer Erdost'un ve diğer tanıkların ifadeleri, otopsi ve yüzleştirme tutanakları, raporlar ve tüm dosya kapsamı ile sabit olmaktadır.

Yukarıda açıklandığı üzere;

Oluş ve kabule, toplanan delillere, mahkemenin takdir ve değerlendirmesine göre, kararın usul ve yasaya uygun olduğu görüldüğünden, sanıklar ve sanık vekillerinin ve müdahil vekillerinin usûl, sübut ve vasfa ilişen tüm bozma istemlerinin reddi ile kararın onanmasına,

Karar verilmesi görüş ve düşüncesi ile ilgili daireye gönderilmek üzere dava dosyası Başkanlığa sunulur. 18.1.1984. Askeri Yargıtay Başsavcısı Hakim Tuğamiral Yusuf Eryılmaz."

Başsavcılık, Askeri Yargıtay 5. Dairesinin sanık astsubay Şükrü Bağ hakkındaki hükmü bozması üzerine de, şu gerekçelerle Daireler Kuruluna başvuruyordu:

"... Şükrü Bağ hakkındaki As. Mahkeme kararı, sanığın Kırıkkale'deki birliğinden yeni tayin edildiği, C-Blok idari işlerde görev yaptığı, olay günü nöbetçi astsubayı olmadığı halde görevlendirildiği, 34 sayfa tutan ceza ve tutukevi talimatı ile bu talimata ek 21 adet talimatı derhal öğrenip aklında tutabilmesinin beklenemeyeceği, tanıkların, sanık astsubayın komutası altındaki görevli erlere 'tutuklulara vurmayın' diye söylediğini beyan ettikleri, şüphenin sanık lehine yorumlanacağı, yüklenen suçtan sanığın mahkumiyetine yeter delil bulunmadığı ve cezaevi talimatını bilmeyen sanığın tutukluları aracın özel bölmesine koyup kilitlememesi, ellerine kelepçe takmaması ve araç hareket etmeden önce gerekli kontrolü yapmamasının görevi ihmal suçunu oluşturduğu gerekçesiyle bozulmuştur.

Sanık Şükrü Bağ'ın ceza ve tutukevi talimatlarını bilip bilmemesinin ve kanunsuz emrin uygulanması sonucu suç işlenmesine gözyummasının, sorumluluğunu kaldırmayacağı

hususu tartışma konusu yapılamaz.

Olayımızda tartışma konusu; özel bir görevle görevlendirilen ve bir kısım askerin kumandanı olan sanığın görevini yaptığı sırada mani olabileceği ve vazifeten men'e mecbur bulunduğu bir suçun işlenmesine gözyumup yummadığı hususudur.

Diğer sanıklar Ahmet Şeker, Metin Gündoğan, İbrahim Keskin ifadelerinde, tutukluları, A-Blokun önünde araca bindirdikleri ve C-Blokun önünde araçtan indirdikleri sırada dövdüklerini, tutukluların dövülmesini gören astsubayın kendilerine engel olduğunu söylemişlerdir. Sanıkların tevilli ikrarlarından da anlaşıldığı gibi tutukluların dövüldüklerini, astsubay Şükrü Bağ'ın gördüğü sabit olmaktadır.

Mağdur tanık Muzaffer Erdost, ifadelerinde; olayı anlatmış ve A-Blokta araca bindirilmeden önce astsubay Şükrü Bağ'ın kendilerine hangi suçtan tutuklandıklarını sorduğunu ve yasak yayın bulundurmak suçundan tutuklandıklarını öğrenmesi üzerine "10 yaşındaki bebeleri zehirliyorsunuz, zaten sizin yüzünüzden biz de gece-gündüz rahat etmiyoruz, erler de rahat etmiyorlar" dediğini, bu sırada erlerin, kardeşi İlhan ve kendisini dövmeye başladıklarını, astsubayın kendilerini döven erlere, gördüğü halde müdahale etmediğini, araca binen dört erin kendilerini dövmeye devam ettiklerini, araçtan indirildikten sonra da astsubayın gözü önünde dört erin 5 dakika kadar daha kardeşi İlhan ve kendisini dövdüklerini, maktül İlhan Erdost'un astsubaya "bizi dövdürmeyin, uykuda bulunan kızımı uyandırmamak için öpmeden buraya geldim" dediğini, astsubayın ise "ben de küçük çocuğumu hasta bırakıp Kırıkkale'den buraya geldim" diye cevap verdiğini, bir ara erlerin yoruldukları için dövmeyi bıraktıklarını, kendilerinin astsubaya yalvarmaları üzerine, astsubayın "bunu daha önce düşünseydiniz.. bir patlatılmadık hayalarınız kaldı onu da şimdi patlatırlar" dediğini, bu sözden sonra askerlerin kendilerini yeniden dövmeye başladıklarını ve kardeşi İlhan'ın bu dövülme sonucu kısa süre sonra cezaevinde öldüğünü söylemiştir.

Bu tanığın ifadelerinden de anlaşıldığı gibi, sanık astsubay Şükrü Bağ'ın gözü önünde erlerin maktül ve mağdur tanığı dövdükleri, bazen astsubayın emri üzerine dövmeyi bıraktıkları, astsubayın yukarıda açıklanan sözleri üzerine yeniden dövmeye başladıkları anlaşılmakta, hatta astsubayın konuşmaları ile erleri dövmeye teşvik ettiği sabit olmaktadır.

Sanık Metin Gündoğan ifadesinde, "Tutuklular indikten sonra başçavuş Şükrü Bağ ile konuştular. Hatta ölen tutuklu '2 yaşında bir çocuğum var, uykudan uyandırmadan geldik' onu da söyledi, bunları duyduk" diye beyanda bulunmuş, böylece tanık Muzaffer Erdost'un ifadelerini doğrulamıştır.

Sanıkların tevilli ikrarları, tanık beyanları, otopsi zaptı, Adli Tıp Meclisi raporu ve tüm dosya kapsamı ile sanık astsubay Şükrü Bağ'ın özel bir görev sırasında mani olabileceği ve vazifeten men'e mecbur bulunduğu halde kumandanı olduğu erlerin katil kastıyla olmaksızın müessir fiil sonucu adam öldürme suçunu işlemelerine gözyumduğu sabit olmaktadır.

Daire kararında; sanık er Ahmet Şeker, Metin Gündoğan, İbrahim Keskin ve Kısmet Çağlar'ın suçu sabit görülerek As. Mahkemenin kararı onanmış, ancak; sanık erlerin, diğer sanık Şükrü Bağ'ın bilgisi ve görgüsü dışında bu suçu işlediklerine dair bir gerekçeden söz edilmemiştir.

Diğer sanıkların ve özellikle sanık Metin Gündoğan'ın ifadesi ile kısmen doğrulanan tanık Muzaffer Erdost'un ifadeleri karşısında, sanık Şükrü Bağ'ın tutukluların dövülmelerine engel olduğu yolundaki savunmasının inandırıcılığı kalmamaktadır.

Yukarıda açıklandığı üzere;

As. Yargıtay 5. Dairesinin 14.3.1984 gün ve 1984/69-129 sayılı bozma kararının ortadan kaldırılmasına ve sanık Şükrü Bağ hakkındaki As. Mahkeme kararının onanmasına,

Karar verilmesi görüş ve düşüncesiyle Daireler Kuruluna gönderilmek üzere dava dosyası Başkanlığa sunulur. 3.4.1984. Askeri Yargıtay Başsavcısı Hakim Tuğamiral Yu-

suf Eryılmaz."

Davanın bu aşamasında sorun gelip tek bir noktada düğümleniyordu: Erlerin, İlhan Erdost'u öldürecek kadar dövdükleri kabul edildiğine göre, erler bu suçu astsubayın bilgi ve görgüsünün dışında nasıl işlemişlerdi?

ERLER İTİRAF EDİYOR: "KOMUTANIM YAKTIN BİZİ"

Dava dosyası böylece son karar organı Daireler Kuruluna giderken, üç erin mahkeme aşamasında gizledikleri olayı itiraf eden dilekçeleri Askeri Yargıtay Başsavcılığına birbiri ardına verilmeye başlıyordu. Erlerden İbrahim Keskin, mahkumiyeti Yargıtay tarafından onanmadan önce verdiği dilekçede "... Savcılıkta ve mahkeme huzurunda yargı organlarına aydınlatıcı bir beyanda bulunamadım. Vicdanen rahat değilim. Şimdiye kadar olayı kesin hatlarıyla anlatmamamın sebebi, o zamanki cezaevi görevlilerinin halen Mamak Cezaevinde bulunmasıydı. Komutanların karşısında kendimi müdafa etmeme imkan yoktu. Türk Silahlı Kuvvetlerinde bir emir komuta zinciri vardır. Emirsiz hiçbir iş yapılmaz. Ben adam dövmeye, işkence yapmaya gelmedim. Sizlerce de malum ki emir olmasaydı böyle hazin bir olay meydana gelmezdi... Görevli olmadığı halde Kısmet Çağlar'ın arabaya binmesinin nedeni aydınlığa çıkarılmamıştır... Gerek savcılık ve gerekse mahkeme huzurunda verdiğim ifadeler astsubay Şükrü Bağ'ın talimatı ve tesiriyle gelişmiştir... Dünya ve Türkiye kamuoyunda işkenceci ve sadist bir katil olarak tanıtılmışımdır. Halk bunu böyle bilmektedir..." diyordu. 15 gün sonra bir dilekçe daha veriyor ve " Kendimi bir yerde affedemiyorum. Adalet huzuruna çıktığımda gerçeği konuşabilirdim. Fakat yine talimatlara uydum, ondan kendimi affedemiyorum." diye bitiriyordu. Erler 2 Nisan 1984 tarihinde ayrı ayrı verdikleri dilekçelerde ise olayı şöyle anlatıyorlardı:

"Astsubay Şükrü Bağ C-Bloka gidecek kişilere suçlarının ne olduğunu sordu. İki kardeşe hitaben 'neden geldiniz', 'niye suç işlediniz', 'nedir bu sizin elinizden çektiğimiz' diye

devamlı azarlıyordu. 'Hadi toplayın eşyalarınızı götürüyoruz' dedikten sonra, bizleri kenara çekerek 'Bunlar birer yılandır, tüm milleti bunlar zehirliyor, bir güzel haşlayın' dedi. İki kardeşin eşyalarını apar topar toplayıp kapının önünde bulunan reo arabasına bindirip ön tarafa oturttuk." (İ. Keskin)

"Araba hareket etmek üzereydi. Arka kapı açıldı. Astsubay Şükrü Bağ bize hitaben 'Bunların analarını ağlatacaksınız yoksa ben sizin ananızı ağlatmasını bilirim' dedi ve ön tarafa gitti." (A. Şeker)

"Araba biraz gittikten sonra yavaşladı, arka kapı tekrar açıldı. Kısmet Çağlar eline geçirdiği bir copla arabaya atladı. Hemen ön tarafa geçip, rastgele dövmeye başladı, nerelerine geliyorsa vuruyordu ... Bu kadar hırçın dövmesine bir anlam verememiştim." (M. Gündoğan)

"Akşam olduğunu sokak lambalarının yanmasından anladım." (İ. Keskin)

"Araç durunca, Şükrü Bağ arkaya gelip 'indirin aşağıya diye emir verdi. Henüz nöbetçi subayı ve gardiyan gelmemişti. İki kardeşi telörgünün yanına geçirip sıraya dizdik. Lambanın ışığında küçük kardeşin başında kan izleri olduğunu gördüm." (İ. Keskin)

"Astsubay Şükrü Bağ onlara bağırıyordu, bu ara bizlere işaret ederek vurmamızı emretti, kendisi de oralarda gezmeye başladı. Nöbetçi subayı Ferruh Parmaksızoğlu ile gardiyan İsmail Yavaş'ın geldiklerini gördük." (M.Gündoğan)

" 'Kızımı uyandırmaya kıyamadan geldim, bizi dövdürmeyin' dedi. Şükrü Bağ da 'ben de kızımı Kırıkkale'de 40 derece ateşle bıraktım' dedi. Bizlere de 'Devam edin oğlum' dedi." (A. Şeker)

"Yüzbaşı Ferruh Parmaksızoğlu, bu iki kişiyi sayım kağıdına kaydetti. Gardiyan İsmail Yavaş kapıları açmaya başladı. İki kardeşe rahat hazırol çektikten sonra avluya gönderdik. İç nöbetçiler çavuş Tekin Aydın, Onb. Coşkun Çelebi ve er Metin Sağlam bu iki kardeşi deftere kayıt yaptıktan sonra dövmeye başladılar, nerelerine rasgelirse vuruyorlar-

Marmara Adasına yolculuk – 1969

dı." (İ. Keskin)

"Düşe kalka karanlık köşeye götürdüler. Tutuklulardan bazıları koğuş camlarından bu durumu seyrediyorlardı. Kıdemli avluya çıkarak 'Komutanım kaldırıp götüreyim' dedi. Çavuş Tekin Aydın 'Kendisi kalksın, bana tekmil versin' dedi. Araba, yüzbaşı, başçavuş, gardiyan ve biz üçümüz henüz gitmemiştik." (M. Gündoğan)

"Yzb. Ferruh Parmaksızoğlu, astsubay Şükrü Bağ ve gardiyan İsmail Yavaş seyrediyorlardı. Yüzbaşı bir emir verip dövme işlemini durdurabilirdi. Fakat yalnızca seyretmekle yetindi." (İ. Keskin)

"Ben bir askerim, bizler ne emir verilirse onu yerine getirmek zorundayız. Neden emir verenler hakkında soruşturma açılmıyor." (M. Gündoğan)

"Olaydan sonra 'sabahleyin savcılığa çağrılacaksınız' diye astsubay Şükrü Bağ geldi. Bizleri toplayarak talimatlı ifadeler vermemizi ve Kısmet Çağlar'ı olaya hiç karıştırmamamızı söyledi. Olay tarihi ile savcılığa çağrılma arasındaki iki gün boyunca, çeşitli kişilerle temas kurduğunu, anlaştığımız gibi ifade verirsek hiçbir şey olmayacağını, buna bir kılıf arandığını, iki ay sonra tezkere alacağımızı söyledi. Savcılığa anlaştığımız gibi ifadeler verdik. Mahkeme safhasında, duruşmalardan önce de yanımıza gelerek 'Sakın bir şey söylemeyin, ifadeleri değiştirirseniz, ben yetkililerle görüştüm, 24 sene ceza verirler, mahkeme sonunda çıkacak, tezkerenizi alacaksınız' diyordu. Bir gün İbrahim Keskin 'Komutanım yaktın bizi, ne olacak bizim halimiz' deyince 'Oğlum siz içerde benden rahatsınız, bana devamlı tehdit telefonları geliyor, birliğimden çıkamıyorum' dedi." (Ahmet Şeker)

DAİRELER KURULU MAHKUMİYETİ ONAYLIYOR

"... Yukarda izah olunduğu üzere; yerel askeri mahkeme ile daire arasındaki görüş ayrılığı suçun sübutu ile ilgili olmayıp, vasfına ilişkin bulunmaktadır.

Dava konusu olayda sanık astsubayın ve diğer sanık er-

lerin ordudaki emir-komuta zincirinin birer halkaları olduğu ve sanığın da diğer sanıklara göre mafevk durumunda olmasına nazaran askerlikteki disiplin anlayışı içinde değerlendirildiğinde üst'ün ast'a özellikle yasaya aykırı bir eylemin vuku'una her zaman emir vererek mani olması duraksamaya meydan vermeyecek derecede açıktır. Somut olayda da, sanık hususi bir vazife ile mükellef olan bir kısım askerin kumandanı olarak, gözü önünde cereyan eden dövme olayına müdahale etmesi görevi gereği olduğu halde buna seyirci kaldığı anlaşılmıştır.

Bu durum karşısında sanığın sorumluluğunun öncelikle Askeri Ceza Kanununun 139. maddesi içinde düzenlenmiş bulunan hükme göre değerlendirilmesi icap eder. Maktül İlhan Erdost'un öldürülmesi olayında sanığın mağdur ile maktülü emrine verilen askerler ile birlikte cezaevinin A-Blokundan C-Blokuna getirmek üzere görevlendirildiği ve onların getirilmeleri sırasında, emrindeki askerler tarafından müessir fiil kastı ile ve bilahare birinin ölmesi neticesini tevlit edecek derecede dövülmelerine mani olabilecek durumda bulunmasına ve vazifeten de men'e mecbur bulunduğu halde gözyumduğu sanığın tevil yollu anlatımları, mağdur ve diğer sanıklarla tanıkların birbirini doğrulayan ifadeleri ile sabit olmaktadır. Sanığın aracın özel bölmesine maktül ile mağduru koyup kilitlememesi, onlara kelepçe taktırılmaması fiilleri başlı başına görevi ihmal suçunu teşkil etse bile, özel yasa hükümleri ile düzenlenmiş bulunan maddi olayda ancak neticenin meydana gelmesinde ihmali hareketler olarak tavsifi gerekir. Bu nedenle; kurulumuzun çoğunluğunca sanığın sorumlu tutulacağı eylemin T.C.K.'nun 230/2 maddesine mümas görevi ihmal suçu olduğuna dair görüş benimsenmeyerek yerinde olduğu anlaşılan Başsavcılık itirazının kabulüne ve mahal askeri mahkemesi kararının onanması gerekeceği sonucuna varılmıştır.

Sonuç: Yukarda anlatılan hususlara binaen başsavcılığın 3.4.1984 gün ve 1984/170 sayılı tebliğnamesindeki itiraz sebepleri varit görüldüğünden kabulü ile 5. Dairenin 14.3.1984

gün ve 1984/69-129 sayılı ilamının kaldırılmasına ve Ankara 1 No'lu Askeri Mahkemesinin sanık Şükrü Bağ hakkında tesis ettiği mahkumiyet hükmünün onanmasına.

12. 4. 1984 gününde Üye Hak. Alb. H. Erkan, Üye Hak. Alb. T. Tüleci, Üye Hak. Alb. İ. Şengünlü, Üye Hak. Alb. E. Argon, Üye Hak. Alb. M. Aksüt, Üye Hak. Alb. M. Sönmez, Üye Hak. Yzb. D. Akarsu'nun karşı oylarıyla ve oyçokluğu ile karar verildi. N. Alkan, H. Tavukçuoğlu, H. Erkan, Y. Saraç, H. Yavuzel, N.Turanay, T. Lüleci, A. Küçükyılmaz, A. Akmut, İ. Şengünlü, B. Doğuşlu, E. Argon, M. Aksüt, M. Sönmez, D. Akarsu."

Böylece son karar organı, astsubay Şükrü Bağ'ın mahkumiyetini onaylamış ve karar kesinleşmiş oluyordu. Ancak hükümlü Şükrü Bağ'ın yeni vekili avukat Kaya Alp Kartal, 15.5.1984 tarihinde verdiği dilekçede, "tutukluların sevkinin yapıldığı araçta şartel denen bir kabinin bulunduğunu, İlhan Erdost'un araçta bulunan bu kabin içinde dövülmesini Şükrü Bağ'ın görmesinin ve duymasının mümkün olmadığını" iddia ederek yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunuyor. Askeri Yargıtay Başsavcısı Yusuf Eryılmaz, bu iddiaların savunma mahiyetinde olup, yargılama sırasında sanık ve vekilleri tarafından belirtildiğini, bu hususun Askeri Mahkeme, Askeri Yargıtay 5. Dairesi ve Daireler Kurulu kararlarında gözönüne alındığını belirterek, yargılamanın yenilenmesini gerektirir yeni delil veya yeni vak'a niteliğinde olmadığı, yargılamanın yenilenmesi talebinin reddine karar verilmesi görüş ve düşüncesiyle dosyayı 5. Daireye gönderiyordu. Yargıtay 5. Dairesi ise "Maktül reo aracındaki şartel denen yerdeki dövme neticesinde öldüğüne göre bu durumun yeni vak'a" olduğunu kabul ederek, 6. 2. 1985 tarihinde yargılamanın yenilenmesine karar veriyordu.

YARGILAMANIN YENİLENMESİ

Müdahil Gül Erdost vekilleri avukat Halit Çelenk, avukat M. Emin Değer, avukat Doğan Tanyer, avukat Nevzat

Helvacı ve avukat Metin Somuncu, yeniden yapılan yargılama sırasında, 6.6.1985 tarihli dilekçelerini vererek şöyle diyorlardı:

" Hükümlü Şükrü Bağ vekili tarafından ileri sürülen ve Yargıtay 5. Dairesi tarafından yeni delil niteliğinde kabule değer görülen reo aracı kabininin fiziksel özellikleri, hükümlünün fiili ve hukuki durumunu lehine değiştirecek delil niteliği taşımadığı gibi, yeni delil niteliğinde de değildir. Nitekim, İlhan Erdost'un, öteki hükümlü dört er tarafından dövüldüğü reo aracının özelliklerinin keşif yoluyla saptanması istemleri ilk derece mahkemede reddedilmiş, Daireler Kurulu mahkemenin bu konudaki kararlarını soruşturma eksikliği olarak görmemiş, ve kararı onamıştır.

Yargılamanın yenilenmesine ilişkin 5. Daire ilamlarında, bir önceki ilamında olduğu gibi, hükümlü Şükrü Bağ açısından olayın kabulünü üç noktada özetlemek mümkündür. Şöyle ki:

(1) Hükümlü Şükrü Bağ, reo aracına bindirilmeden önce ve araçtan indirildikten sonra, İlhan ve Muzaffer Erdost'un dövülmelerine engel olmaya çalışmıştır;

(2) Gene hükümlü Şükrü Bağ, araç içersindeki dövme olayını görüp işitmemiştir;

(3) İlhan Erdost, öldürücü yarayı, araç içersinde almıştır.

Bu konudaki eleştirilerimizi şöyle sıralayabiliriz: 1) 5. Daire kararında, "Mağdur Muzaffer Erdost ile sanık astsubay Şükrü Bağ'ın olaylar üzerinde münakaşa ettiği" ve bu nedenle de mağdurun sanık aleyhindeki beyanlarının objektif kabul edilmediği kanaati yeralmaktadır.

Hemen söylemek gerekirse, Muzaffer Erdost, astsubay Şükrü Bağ ile, olaylar üzerinde, ne olay sırasında, ne de daha sonra tartışmış değildir. Daireyi bu kanaate götürecek nitelikte herhangi bir delil dosyada yoktur.

5. Daire kararında, Muzaffer Erdost'un ifadesi objektif olarak kabul edilmemekle birlikte, İlhan Erdost'un öldürücü darbeyi araba içersinde aldığı sonucuna varılmaktadır. Ne var ki, araba içersinde dövüldüklerini ve İlhan Erdost'u bir

ara araba zeminine yüzükoyun uzanmış olarak gördüğünü söyleyen yalnızca Muzaffer Erdost'tur. Yargılama aşamasında, astsubay araba içersindeki olayları görmediğini ve işitmediğini; öteki sanık erler ise, araba içersinde, Erdost kardeşlere kesinlikle vurmadıklarını söylemişlerdir. Astsubayın kendilerine vurmayın diyerek engel olduğunu söyleyen sanık erlerin bu ifadesini kabule değer gören 5. Dairenin, araba içersindeki olaylar sözkonusu olduğunda, bu kez, sanık erlerin ifadesini değil, Muzaffer Erdost'un beyanını kararına esas almış olması, yani astsubay Şükrü Bağ'ın sorumluluğu sözkonusu olduğu zaman mağdurun ifadesinin reddi ve sanık erlerin ifadelerinin kabulü; buna karşılık, astsubay sorumluluktan yalıtıldığı zaman, mağdurun ifadesinin kabulü ve sanık erlerin ifadelerinin reddi, kendi içersinde açık bir çelişki arzetmektedir.

2) Mağdur Muzaffer Erdost'un Şükrü Bağ aleyhindeki beyanlarını objektif kabul etmeyen 5. Dairenin 14.2.1984 günlü ilamı, aynı sanık hakkında yerel mahkemenin tesis ettiği hükmü bozmuş olması nedeniyle, başsavcılığın itirazı üzerine, Askeri Yargıtay Daireler Kurulunda ele alınmış ve Daireler Kurulu, 12.4.1984 günlü ve 1984/86-86 sayılı kararında:

"Sanığın (Şükrü Bağ'ın) mağdur ile maktülü, A-Blokundan C-Blokuna getirilmeleri sırasında, emrindeki askerler tarafından müessir fiil kastı ile ve bilahare birinin ölmesi neticesini tevlit edecek derecede dövülmelerine mani olabilecek durumda bulunmasına ve vazifeten de men'e mecbur bulunduğu halde gözyumduğu sanığın tevil yollu anlatımları, mağdur ve diğer sanıklarla tutukluların birbirlerini doğrulayan ifadeleri ile sabit olmaktadır." hükmüne vararak, sanık Şükrü Bağ'ın emrindeki askerlerin mağdur ve maktülü dövmelerine engel olduğu yolundaki 5. Daire kararını kabul etmemiştir. Buna rağmen, 5. Daire, yargılamanın yenilenmesi yolunda aldığı 27.6.1984 ve 6.2.1985 günlü kararlarında, eski kabul ve kanaatinde ısrar etmiş, böylece Daireler Kurulu kararına ters düşen bir karar oluşturmuştur.

3) 5. Daire, yargılamanın yenilenmesi ve duruşmanın yeniden başlatılması için verdiği kararında:

"Her ne kadar mahkeme gerekçesinde, sanık Şükrü'nün maktül ve mağdura hitaben sözlerini suç işletme kastına delil olarak göstermişse de, sanığın bu sözleri suç işlemek kastı ile değil, suçlu diğer sanıkları korumak içgüdüsüyle söylediği kanaatına varılmıştır." sözleri yeralmaktadır. Ne var ki:

— "On yaşındaki bebeleri zehirlediniz, içersi sizin zehirlediklerinizle dolu." sözlerini,

— ("Küçük kızımı uyandırmadan geldim, bizi dövdürmeyin başçavuşum" sözlerine karşı) "Ben de Kırıkkale'de küçük kızımı ateşli bırakıp geldim" sözlerini,

— (İlhan Erdost, dayaktan şişmiş olan ellerini hazırolda tam yana yapıştıramadığı için) "Patlatılmadık bir hayalarınız kaldı, onu da şimdi patlatırlar" sözlerini, hükümlü Şükrü Bağ'ın, döven erlere engel olmak amacıyla ve "diğer sanıkları korumak içgüdüsüyle" söylediği yolunda yorumlamak inandırıcı değildir.

Davanın, Sıkıyönetim Komutanlığı 1 No'lu Askeri Mahkemede karara bağlanmasından sonra, Askeri Yargıtay 5. Dairesi kararından önce ve sonra verilen, yargılamanın yenilenmesi istemine ilişkin olarak Metin Gündoğan vekilinin verdiği dilekçe ekinde yeralan aynı olaydan hükümlü Ahmet Şeker'in, 6.2.1984 ve 2.4.1984 günlü dilekçelerinde; hükümlü İbrahim Keskin'in 2.4.1984, 20.2.1984, 5.3.1984, 29.3.1984 günlü dilekçelerinde, ve Metin Gündoğan'ın 2.4.1984 günlü dilekçesinde:

(1) İlhan ve Muzaffer Erdost'u A-Blok iç nizamiyeden teslim aldıkları sırada,

(2) İlhan ve Muzaffer Erdost'u reo aracına bindirdikten ve kendileri de arabaya bindikten sonra,

(3) C-Blok F-Bölümü önünde, Erdost kardeşleri, arabadan indirdikten sonra,

astsubay Şükrü Bağ'ın, İlhan ve Muzaffer Erdost'u dövmeleri için kendilerine birkaç kez emir verdiğini ve emir aldıkları

için İlhan ve Muzaffer Erdost'u arabaya bindirmeden önce, araba içersinde, arabadan indirdikten sonra dövdüklerini açıklamışlardır. ...

Mağdur tanık olarak Muzaffer Erdost'un ifadesini, hükümlü erler Ahmet Şeker, İbrahim Keskin ve Metin Gündoğan, bu dilekçeleriyle doğrulamakta, savcılık ifadelerinde, yargılama süresince, Asb. Şükrü Bağ'ın gerçeği anlatmamaları için kendilerine telkinde bulunduğunu, baskı yaptığını açıklamaktadırlar.

Astsubay Şükrü Bağ'ın, İlhan ve Muzaffer Erdost'u dövmeleri için, sanık erlere, reo aracına bindirmeden önce, reo aracı içersinde, ve reo aracından indirildikten sonra, dövmeleri için emir verdiği açıktır.

Araç içersinde dövmeleri için emir veren astsubay Şükrü Bağ'dır. Şoför mahallinde bulunan Şükrü Bağ'ın, araba hareket halindeyken de olsa, aracın şalter denen bölümünde, dövülme olayını işitmemiş veya görmemiş olması, astsubay Şükrü Bağ'ın fiili ve hukuki durumunu lehine değiştirecek bir delil niteliğinde değildir. Çünkü Şükrü Bağ, Erdost kardeşlerin arabada da "analarını ağlatmaları" için emrindeki erlere emir vermiştir ve hükümlü erlerin açıklamaları şüpheye yer vermeyecek denli açıktır...

Yukardan beri açıklandığı gibi, yapılmış olan tespit yeni delil niteliğinde olmadığı gibi; bu tespit, ne tek başına ve ne de diğer delillerle birlikte hukuksal durumu ve davanın esasını etkileyecek durumda bulunmadığından, aksine, tespit dışındaki delil durumu daha önce verilen hükmün haklılığını gösterir nitelikte bulunduğundan ve esasen Daireler Kurulunun kararıyla da bu hususun belirlenmiş olduğu gözönüne alınarak 353 sayılı Yasanın 240. maddesi gereğince mahkemenizce verilen önceki hükmün onaylanmasına karar verilmesini saygıyla dileriz."

Ankara 1 No'lu Askeri Sıkıyönetim Mahkemesi, 12.9.1985 tarihinde yeniden karar verdi. Tanıkların eski ifadelerini, yazılı delilleri yeniden tartıştı, olay ve oluşun kabulüne, eylemin hukuki niteliğinin kabulüne ilişkin görüşlerini

yeniden belirtti. Bu konular, aynı tarihli gerekçeli hükümde aynen şöyle yeralmaktaydı:

" Şahit Haluk Vahapoğlu olay zamanı Mamak Askeri Cezaevinde tutuklu olarak bulunduğunu, ders düzeninde iken bir ara dış kapının açıldığını zincir sesinden anladığını, daha sonra cop sesleri geldiğini, pencere önünden şahısların sağa sola kaçtıklarını, askerlerin de onları kovaladıklarını gördüğünü, bu durumun 5-10 dakika kadar devam ettiğini, bir müddet sonra da iki kişinin koğuşa getirildiklerini, her ikisinin de perişan bir vaziyette olduklarını, İlhan Erdost'un yere düşmüş kalkamadığını, bir ranzaya yatırdıklarını, hatta İlhan'ın bir ara 'ağabeyim nasıl' diye sorduğunu, düğmelerini açarak nefes almasını sağlamaya çalıştıklarını, nöbetçi erlerin yoklama yapılacağını, yoklama düzeni alın ve İlhan Erdost'u göstererek bunu da içeriye götürün dediklerini, İlhan'ı içeriye götürdüklerini, onun yanına girip nabzını kontrol ettiğini, durmuş olduğunu, suni teneffüs yapmaya çalıştıklarını ve doktora da haber verdiklerini, kesin bir teşhiste bulunamayacağını;

Şahit İsmail Okatan olay zamanı tutuklu olduğunu, koğuşlara yeni tutuklu getirildiği zaman dışarıya bakmamalarının istendiğini, hadise zamanı da bu şekilde emir verilince tutuklu getirildiğini anladıklarını, bir ara dışarıya baktığında yolun üzerindeki dış kapıya doğru, 6-7 kişilik bir asker grubu tarafından iki şahsın coplarla vurularak getirildiklerini gördüğünü, bu iki kişiden birinin yere düştüğünü, tekmelendiğini, daha sonra dış kapı ile iç kapı arasında da yine getiren erler tarafından iki şahsın dövülmesine devam edildiğini, iki şahıs ikinci kapıdan geçirildikten sonra bu defa iç nöbetçilerin dövme işlerine iştirak ettiklerini, üçüncü kapıya gelmeden ölen kişinin vurulan darbelerle düşüp köşe şeklindeki beton sütunda bulunan tuğlanın üstüne başı ile omuzunu vurduğunu, askerlerin kalkmasını söylediklerini, ve şahısları karanlık yere doğru çekip dövmeye devam ettiklerini, bu halin on dakika kadar sürdüğünü, daha sonra da diğer kapıdan geçirdiklerini ve iki şahsın perişan bir durumda ko-

ğuşa alındığını, iç nöbetçinin de şahıslara vurduğunu, maktül içeri girdikten sonra yere düştüğünü, yardım etmek istediklerini, nöbetçi erin kaldırmayın, bana tekmil versin dediğini, yere düşen şahsın kalkamadığını görünce de siz kaldırın diye söylediğini, şahsı kaldırıp ranzaya yatırdıklarını, suni teneffüs yapmak istediklerini, daha sonra doktorun gelip müdahalede bulunduğunu;

Şahit Ferruh Parmaksızoğlu olay zamanı C-Blokta nöbetçi subayı olarak görevli olduğunu telefonla iki tutuklunun alınmasının istendiğini, nöbetçi astsubay savcılıkta görevli bulunduğu için sanık Şükrü Bağ'a bu şahısları alıp getirmesini söylediğini ve onu görevlendirdiğini, şahısların getirildiklerini, telörgü kapısının gardiyan İsmail tarafından açıldığını, telörgülü kapıdan içeriye, getiren erlerin girmediklerini, getirilen şahısların dövülmüş bir halleri bulunup bulunmadığını sayımla meşgul olduğu için görüp tesbit edemediğini;

Şahit Raci Tetik Mamak Askeri Ceza ve Tutukevi müdürü bulunduğunu, disiplinsiz hareketlere mani olmak için iç nizamiyede ilk işlemler yapıldıktan sonra yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve hastalar hariç olmak üzere gözetim altına alınanlara belden aşağıya kaba yerlerine ve avuçlarına birer ikişer cop vurulmasını emrettiğini, amacının disiplini sağlamak olduğunu, 7 Kasım 1980 günü saat 05.30'da bir toplantıya gitmek üzere cezaevinden ayrılıp saat 08.10'da geldiğini, C-Blokta bir hastanın mevcut bulunduğunun bildirildiğini, hemen nöbetçi tabibini gönderdiğini, nöbetçi tabibin bir süre sonra kendisinin yanına gelip hastanın öldüğünü söylediğini, bunun üzerine durumu Komutanlığa ve Askeri Savcılığa bildirdiğini, o zaman başka bir görevde bulunan Kısmet Çağlar'ın da olayın cereyan ettiği vasıtaya binmiş olmasının kendisine ters geldiğini, bu er hakkında bazı şikayetlerin kendisine intikal ettirildiğini;

Şahit Nezih Artan 7 Kasım günü gözetim altında kendisinin de önce Adli Müşavirliğe sonra da A Nizamiyeye getirildiğini, İlhan ile Muzaffer'i Adli Müşavirlikte gördüğünü, A

Nizamiyede işlemler yapılırken bazı konuşmalar olduğunu, orada bulunan bir erin İlhan ve Muzaffer de dahil olmak üzere tüm gözaltında olanların ellerine coplarla vurduğunu, bir süre sonra bir subay ve astsubayın gelip hakaretamiz sözler söyleyerek İlhan ve Muzaffer kardeşleri alıp dışarıya çıktığını, bu şahıs hakkında teşhiste bulunamayacağını;

Şahit Baysal Balaban hadise günü saat 20.15-20.20 sıralarında toplantı halinde iken C-Blokta hasta bir kişinin bulunduğunun bildirildiğini, daha sonra da bu kişinin öldüğünün bildirildiğini, Kısmet Çağlar'ın vukuatlı bir kişi olduğunu da çevreden duyduğunu; ...

Yazılı Deliller:

Maktül İlhan Erdost'a ait bilirkişiler Profesör Dr. Aydın Akkay, Uzman Dr. Bnb. Yüksel Alvur, Tbp. Bnb. Naki Salmanpakoğlu tarafından düzenli 8 Kasım 1980 tarihli ölü muayene ve otopsi tutanağı ve raporunda: Maktülde vücudun arka tarafından darp izlerinin baş arka kısmında darp izinin aynı bölgede beynin oksipital lobunu tutan darba bağlı araknoidal kanamanın, sol dört, beş, altı ve yedinci kaburgalarda kırıkların, sağ beş, altı, yedinci kaburgalarda kırıkların mevcut olduğu ve sonuçta ölümün kafaya isabet eden darba bağlı olarak subaraknoidal beyin kanamasından meydana geldiği bildirilmiştir.

Mevcut iddia ve savunma muvacehesinde bu otopsi raporu ile yetinilmeyerek mahkememizce Adli Tıp Meclisinden mütalaa alınmış ve Adli Tıp Meclisinin 22 Aralık 1982 tarih Esas 25351 Karar 1337 sayılı mütalaanamesinde: İlhan Erdost'un vücudunda muhtelif ve müteaddit ekimozlar görüldüğüne, göğüste iki taraf kotlarda kırık olmakla beraber akciğerler normal görünümünde ve toraks boşluğunda kanama olmadığından bunların suni teneffüs yaptırılma esnasında kırılmış olacağı, başta oksipital sol tarafta 3 cm. çapında hematom bulunduğuna, kafatası kemiğinde kırıktan bahsedilmediğine, sol oksipital lobu kaplayan araknoidal kanama ölümü tevlit ettiğine ve kafatasını kırmayan oksipital nahiyeye isabet eden hematomu yapan travmaya bağlı olduğuna,

beyin kanamasını kolaylaştıracak herhangi bir eski hastalıktan da bahis edilmediğine göre başta oksipital nahiyedeki hematom ve beyindeki subaraknoidal kanama başa vaki sert ve küt bir cisim travması ile olabileceği gibi kişinin yere düşürülmesi sonucu başın yere çarpması ile de olabileceği tefrikinin mümkün olmadığı olayda T.C.K.'nun 451 ve 452/2'nci maddesine mümas bir durum görülmediği, kastın tıbben tayininin mümkün olmadığı mütalaasına varıldığı, belirtilmiştir. ...

Yukarıda ayrıntıları ile belirtildiği gibi Şükrü Bağ ve müdafiinin yargılamanın yenilenmesi istemi Askeri Yargıtayca kabul edilerek olayın cereyan ettiği reo aracına monteli şartel üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılması Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığından istenilmekle; adı geçen savcılıkça 20.12.1984 tarihinde tanıklar Hüseyin Özadam, Ender Arslan, Fevzi Şatırel, Ahmet Ay, Tahir Demirkıran da hazır bulundurulmak suretiyle bilirkişiler İsmail Duru, Hulusi Tektaş ve Yusuf Koç marifetiyle bilirkişi tetkikatı icra olunmuş dosya arasında mevcut inceleme ve tesbit tutanağında da belirtildiği üzere şoför mahalline araç hareket halinde iken şartelin arkasındaki kapının ve orada cerayan eden olayların görülmesinin mümkün bulunmadığı tesbit ve bildirilmiştir.

Yine eski kararımızdan sonra haklarındaki hükümler kesinleşen Metin Gündoğan, Ahmet Şeker ve İbrahim Keskin örnekleri dosya arasında mevcut 6.2.1984, 2.4.1984, 20.2.1984, 5.3.1984, 29.3.1984 ve 2.4.1984 günlü dilekçelerinde sanık Şükrü Bağ'ın İlhan Erdost ile Muzaffer Erdost'u kastederek bunlar birer yılandır, bütün milleti bunlar zehirliyor, bir güzel haşlayın şeklinde emir verdiğini bildirmişlerdir. ...

Tüm bu nedenlerle sanık Şükrü Bağ'ın hususi vazife ile mükellef bir kısım askerin kumandanı iken mani olabileceği ve vazifeten men'e mecbur olduğu ika olunan katil kastı olmaksızın müessir fiil neticesinde ölüme sebebiyet suçunun işlenmesine gözyumduğu sanık ile haklarında hükümler ke-

sinleşen Ahmet Şeker, İbrahim Keskin, Metin Gündoğan ve Kısmet Çağlar'ın tevil yollu ikrarları, otopsi zabıt varakası ve raporlar, şahadet ve tüm dosya kapsamı ile sübuta erip mahkemenin yenilenmesinden sonra toplanan deliller de durumu değiştirmediğinden, 353 sayılı Askeri Muhakemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununun 240'ıncı maddesi uyarınca önceki 27.10.1983 tarih ve Esas 1981/66, Karar 1982/180 Sayılı hükmün onanması suretiyle karar ittihazı gerektiği sonuç ve kanısına varılmıştır.

Yukarıda ayrıntıları ile belirtildiği gibi yargılamanın yenilenmesine dayanak yapılan sanık Şükrü Bağ'ın vasıta yolda hareket halinde iken şartel tabir edilen kısımda cereyan eden olayı görmemesi hali sanığın sorumluluğunu kaldıracak nitelikte değildir.

Hüküm:

Yukarıda açıklanan nedenlerle;

Sanık Şükrü Bağ'ın hususi vazife ile mükellef bir kısım askerin kumandanı iken mani olabileceği ve vazifeten men'e mecbur olduğu ika olunan katil kastı olmaksızın müessir fiil neticesinde ölüme sebebiyet suçunun işlenmesine gözyumduğu sabit olduğundan;

353 sayılı Askeri Muhakemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanununun 240'ıncı maddesi uyarınca önceki 27.10.1983 tarih ve Esas 1981/66, Karar 1982/180 sayılı hükmün onanmasına,

Sanığın eylemine uyan Askeri Ceza Kanununun 139'uncu maddesi delaletiyle T.C.K.'nun 452/1 inci maddesi gereğince sekiz yıl ağır hapsine,

Cürüm vazife esnasında işlendiğinden, T.C.K.'nun 251 inci maddesi uyarınca cezası 1/3 nisbetinde artırılarak neticeten on yıl sekiz ay süre ile hapis cezası ile cezalandırılmasına,

Hükmolunan cezanın nevine göre As. C.K.'nun 30/A-1 maddesi gereğince Türk Silahlı Kuvvetlerinden tardına, ... oybirliği ile karar verildi. 12.9.1985. T. Altay, A. Gürel, M. Sever."

Karar, Şükrü Bağ ve vekili tarafından temyiz edildi. Askeri Yargıtay başsavcısı, 19.11.1985 tarihli tebliğnamesinde, mahkeme hükmünün onanmasını istedi. Tetkik hakimi Selami Çakıroğlu, mahkeme hükmünün onanması şeklindeki görüş ve düşüncesini belirtti. Askeri Yargıtay 5. Dairesi:

"Gereği düşünüldü:

...

Er Kısmet Çağlar'ın da sanık Şükrü Bağ'dan gizlice araca binmesi, mağdur Muzaffer Erdost'un beyanı ve otopsi raporu birlikte değerlendirildiğinde; görevli üç er ile sağ görüşlü olduğu bilinen er Kısmet Çağlar'ın, sol görüşlü olduğu bilinen mağdur ve maktülü cezaevi komutanının emrini aşarak kıyasıya dövmek için anlaştıkları, bu meyanda görevli erlerin gizlice Kısmet Çağlar'ı şaltere aldıkları, ölümü tevlit eden darbe veya düşmenin buradaki dövme neticesinde olduğu, arabadaki bu dövme olayının sanık Şükrü Bağ tarafından bilinmediği kanaatına varılmış ve yapılan keşifle de seslerinin duyulamayacağı tesbit edilmiştir. Şüphe sanık lehine yorumlanır, ilkesi de gözönüne alınırsa, maktül ile mağdurun dövülme olayını, cezaevi müdürünün "disiplin için herkesin dövülmesi" emrini fırsat bilen üç görevli er ile görevli olmayan er Kısmet Çağlar'ın müştereken gerçekleştirdikleri, olayın, sanığın iradesi dışında vuku bulduğu, kaldı ki göreve yeni başlayan, tecrübesiz olan ve hasbelkader bu göreve verilen sanığın kendi branşı dahilinde olmadığı halde görevli erlere bu hususta emir vermesinin ve gözyummasının da düşünülemeyeceği, rütbesi astsubay olan sanığın olay esnasında maktül ve mağdura karşı sarfettiği sözlerin de sanığın rütbesi albay olan komutanın emirlerine karşı gelmesi olarak anlaşılabileceği, memleketin o günkü olağanüstü şartları da gözönüne alınırsa, kendisini zor duruma düşürmemek için söyleyebileceği, bunun da sanığın suç işleme kastının olduğuna delalet etmeyeceği, bu durumda sanık Şükrü Bağ'ın kumandanı iken mani olabileceği ve vazifeten men'e mecbur bulun-

duğu halde diğer sanıkların suçlarına gözyumduğu hususunda yeterli delil olmadığı, ancak, sanığın "şalter" denen özel bölmesine maktül ve mağduru koyup kilitlememesi, araç hareket etmeden arka tarafı kontrol etmemesi sebebiyle görevini ihmal ettiği sonucuna varılmıştır.

Sonuç: Belirtilen nedenlerle.

Sanık Şükrü Bağ'ın eylemi TCK'nın 230/2 nci maddesine mümas suç olduğu halde sanık hakkında aynı kanunun 452/1 inci maddesinden ceza tertip edilmesi kanuna aykırı olduğundan, sanık ile vekilinin temyiz itirazlarına atfen 353 sayılı kanunun 221/1 inci maddesi uyarınca sanık hakkında verilen mahkumiyet hükmünün tebliğname hilafına vasıf yönünden bozulmasına, başkan hakim albay Şefkati Sağlam'ın muhalefetiyle oyçokluğu ile 15.1.1986 tarihinde karar verildi. Ş. Sağlam, N. Karakuş, H. Çelikkale, M. Tüzün, A. Tokat."

Başsavcı hakim tuğgeneral Naci Turanay, 29.1.1986'da "Askeri Yargıtay Daireler Kurulu kararları bağlayıcı niteliktedir. Yerel askeri mahkemeler ve askeri yargıtay daireleri, Askeri Yargıtay Daireler Kurulu kararlarına uymak zorundadırlar. Daireler Kurulunun 12.4.84 tarih ve 1984/86-86 sayılı kararında suç vasfına ilişkin anlaşmazlık çözümlenmiş olduğuna göre, Daireler Kurulunun kararına rağmen, askeri mahkeme kararının tekrar suç vasfı nedeniyle bozulması usul ve yasaya aykırıdır" diyerek Askeri Yargıtay 5. Dairesinin bozma kararının ortadan kaldırılması için Daireler Kuruluna başvurdu.

KUŞKULAR... KUŞKULAR...

Ankara 1 No'lu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinin ilk kararı, sanık vekillerinin yanısıra müdahil vekilleri tarafından da temyiz edilmişti. Müdahil vekilleri kararı, sanıkların kastının öldürmek olduğu gerekçesiyle temyiz etmişlerdi. Muzaffer Erdost, bu konudaki kuşkularını, Askeri Yargıtay hükmü bozmadan önce, Erbil Tuşalp'e şöyle anlatacaktı:

"Muzaffer Erdost ile yıllar sonra söyleşip, acı tazeliyoruz. İlhan'ın ölümü ile sonuçlanan gözaltının nedeni unutulup gitti. İlhan ve Muzaffer niçin gözaltına alınmışlardı:

'İlhan'ın sahibi olduğu İlkyaz Basımevinde çok sayıda yasaklanmış yayın olduğu gerekçesiyle gözaltına alındığımız yazılıydı adli müşavirlik kararında. İlkyaz Basımevine 12 Eylül'den birkaç gün sonra askerler gelip arama yapmışlardı. Kapı mühürlenmişti. Basımevi zaten kapalıydı, tasfiye ediliyordu. İçeride kapakları tamamlanmamış Onur ve Sol Yayınlarının bazı kitapları vardı. Ama bunların hiçbiri yasaklanmış değildi. İlhan'ın ölümünden ve benim serbest bırakılmamdan birkaç gün sonra basımevi açıldı. Sıkıyönetim Komutanlığının, basımevinin açılmasına ilişkin yazısı 30 Ekim 1980 tarihini taşıyor. Bizi ise 5 Kasım 1980 tarihinde gözaltına almışlardı. İlkyaz Basımevi açıldıktan sonra da buradaki kitapların hiçbiri alınmadı. Ve herhangi bir dava açılmadı.'

Adli müşavirliğe üç gün üst üste götürülüp, üçüncü gün çalışma saati bitiminden sonra gözaltına alınmalarının anlaşılmayan bir yanı vardı:

'Belki evet, biz oradayken, bizden sonra gelenlerin hepsi gitti. 6 Kasım Perşembe günü saat 16.00'ya doğru adli müşavirlik nezaretinde kimse kalmamıştı. Polis memuru bizim dosyamızın Askeri Yargıç Ayhan Önder'de olduğunu öğrenmişti. Perşembe günü öğleden sonra bir ara Ayhan Önder'in oradan ayrıldığını öğrendik. O gün saat 19.30-20.00 arası bizi Emniyete geri getirdiler. Ertesi sabah Ayhan Önder'e getirilen ilk dosya, bizim dosyamızdı. Ne var ki, polis memuru Ziya Şencan, mahkemede "adli müşavirliğin işleri çok olduğu için karar uzadı ve gecikti" dedi. Bu aşamaya ilişkin dosyanın mahkemeye getirilmesi istemimiz, duruşma yargıcının olumlu oyuna karşın reddedildi.'

Yargılama aşamasında toplanan bilgiler ve kanıtlar Muzaffer Erdost'un kuşkularını giderebilmiş miydi? Hayır. Bir kere duruşma erler ve astsubayla sınırlı kalmıştı. İkincisi; duruşmaya getirilebilecek nitelikte, ancak belgelenemeyen

olaylar vardı:

'Birkaç örnek vereyim. Gardiyan İsmail Yavaş gerçeği söylemedi. Son dövüldüğümüz bölüme, yani dış avluya dışardan birinin girmesinden sorumlu olduğu için ve o kapının anahtarı kendisinde olduğu için yaptı bunu. Tanık olarak dinlendiği sırada gardiyan da değildi. Duruşmadan çıktıktan sonra "üzüntüsünü" söyledi. İlhan'ın olayı üstüne istifa ettiğini ve gelip konuşacağı çok şey olduğunu söyledi. "Beni nasıl bulacaksınız" dedim, "zamanı gelince bulurum" dedi. Ne söyleyecekti veya ne söyleyecek bilmiyorum.

Bir başka örnek: Bizim hafif suçlu olduğumuz için (F) bloka ayrıldığımızı cezaevi yönetimi yazılı olarak mahkemeye iletti.

Ama İlhan'ı öldürenler, kasten adam öldürmek suçu ile yargılandıkları için (A) bloka verilmeleri gerekiyordu. Ancak bu sanık erler İlhan'ın öldüğü koğuşta (F) blokta kaldılar. Aynı koğuştan da tam dokuz savunma tanığı gösterdiler. Sekizi sağcı, biri solcu. Sağcı savunma tanıkları, bizim dış avluya sapasağlam girdiğimizi, dış avludaki nöbetçi erler tarafından dövüldüğümüzü söylediler. Solcu olan tanık ise daha önce avluda 7-8 er olduğunu söylediği halde duruşmada üç er vardı dedi."

Bazı insanlar baskı altında mıydılar diye düşünüyor insan. Bu soruların yanıtları bulunmalıydı diye de. Muzaffer Erdost, cezaevi arabasına, yani dövülecekleri arabaya, görevli olmadığı halde bindirilen Kısmet Çağlar için "Önce sakladılar" diyor. Kısmet, Etlik'te militanlığı ile tanınan bir kişiydi. Daha önceleri Erdost'lara kurulan bir pusudaki yedi kişiden birine benzetiliyor.

İlhan'ın öldürülmesi olayını başından beri birlikte yaşayan Muzaffer Erdost kararı nasıl karşılamıştı:

'Yargılama güç koşullar altında sürdü. Cezaevi Müdürü Raci Tetik "Vurun dedim ama, öldürün demedim" diye ifade verdi. Hükümlü erlerden İbrahim Keskin ve Metin Gündoğan cezaları kesinleştikten sonra verdikleri dilekçede olay sırasında (A) bloka geldikleri zaman astsubay Şükrü Bağ'ın

nöbetçi amirliğine gittiğini ve burada 15 dakika kadar kaldığını söylüyorlar. Raci Tetik de aynı saatlerde (A) blokta idi. Sivil giyinip Mamak Muhabere Okulu'ndaki bir kokteyle gidiyor. Astsubayın nöbetçi amirliğinde kiminle görüştüğünü bilmiyoruz. Albay Raci Tetik cezaevi müdürü iken, cezaevi personeli tanık olarak dinlendi. Sanık erler bile ancak Raci Tetik cezaevinden ayrıldıktan sonra açıklamada bulunabildiler. Bunlar biriken sorular. Ve hepsinin yanıtını zaman getirecek sanıyorum.'

Dışlanan, gözönüne alınmayan birçok olay geliyor aklıma, 'Benim de' diyor Muzaffer Ağabey. "Sen, dosyaları karıştırarak çıkartıyorsun bu kopuklukları, ben her gün bir defa daha yaşayarak buluyorum.'

'Hangimizin büyük olduğunun saptanmaya çalışılması, özellikle büyük araba istenmesi, bizimle birlikte (F) bloka sevkedilmesi gereken iki gözaltının bir gün sonra getirilmeleri ve daha bir çok şey bir planın küçük parçaları olamaz mı? Bırakın bunları Kısmet Çağlar'ın arabada bulunması bile olay ile mahkemenin kararı arasında bir eşitlik koymamızı engelliyor. Ben Kısmet Çağlar'ın özel olarak görevlendirildiğine inanıyorum. Ama kim görevlendirdi? Bu benim için de açıklığa kavuşmadı.'

İnancımızı tazelemek ister gibi soruyoruz, "Bir gün açıklığa kavuşur mu?"

'Bu, bir dönemi bilmek, çok iyi bilmek için gerekli. İkincisi bu tür olayları, salt ülkemizde değil, tüm dünyada önlemek için, yığınların çok iyi bilmeleri gerekli. Öldürümden sorumlu herkesin insanlığın vicdanında mahkum edilmesi bunun için zorunlu. Bilenlerin bugün değilse de yarın, bildiklerini açıklamaları, bu bakımdan çok önemli. Biz kan güdücü değiliz. Ülkenin demokratikleşmesi sürecinde, İlhan'ın alınmış canının katkısı olursa, biz, özellikle çocukları, dinginleşebiliriz.' " (Erbil Tuşalp, *Bin İnsan*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1985, s. 153-156.)

Dava dosyası yeniden Daireler Kurulunda. Tarih 6 Mart 1986. Duruşmaların başlamasının üzerinden 6 yıl, İlhan'ın öldürülmesinin üzerinden yaklaşık 6.5 yıl geçmiş. Dava dosyası artık klasörler tutuyor. 4. P. tüm Dst. Kt. Kh. Tk. görevli astsubay Şükrü Bağ, ikinci mahkeme sürerken ifadesini Keşan'dan talimatla veriyor. Hükümleri kesinleşen erler artık dışardalar. Daireler Kurulu ilk kararında mahkemenin verdiği mahkumiyeti 7'ye karşı 8 oyla onaylamıştı. O kararda muhalif kalan üyelerin tümü bu kez de kurulda, ve karar çıkıyor:

" Gereği düşünüldü: Daireler Kurulunun önceki kararında anlatıldığı veçhile, dosya içeriğine göre, maktül İlhan Erdost ile kardeşi mağdur Muzaffer götürülürken, bu iş için başkasının yerine görevlendirilmiş bulunan Astsb. Şükrü Bağ'ın emrindeki askerler tarafından araca binmeden, bindikten sonra araç seyir halindeyken ve araçtan indikten sonra coplarla dövüldükleri, bunun sonucunda İlhan Erdost'un öldüğü maddi bir vakıa olup, bu eylemi gerçekleştiren sanık askerlerin bundan dolayı mahkum edildikleri sabittir.

Hükümlü Şükrü Bağ'ın hukuki durumu da yargılamanın yenilenmesinden önceki Daireler Kurulu kararında etraflı bir biçimde incelenerek mevcut delillere göre mahkumiyet sebebi izah edilmiş idi. Bu defaki incelemenin konusu ise; mahal mahkemesi ve başsavcılığın görüşünün aksine, 5. Dairece yeni vakıa ve yeni delil olarak benimsenen hususun, hükmün sonucuna etkili bir neden olup olmadığı ve buna göre bir sonuca varmaktan ibarettir.

Maktül ve mağdurun bindirilerek A-Bloktan, C-Blokuna götürüldükleri araç, reo üzerine monte edilmiş şartel denilen kapalı ve içerdeki seslerin dışardan duyulamayacağı şekilde ve özel olarak yalıtılmış bir bölümden ibaret olduğu, nakil aracının bu özelliğinin ise, önceki aşamalarda dosya içeriğine yansımadığı, yargılamanın yenilenmesi aşamasında yapılan tesbit ile ortaya çıktığı, sonradan ortaya çıkan bu duru-

mun hükmün sonucuna etkili bir neden olduğu kanaati hasıl olmuştur.

Ölüme etkili darbenin şartel denilen bölüm içinde ika edildiği, nakil aracının belirtilen teknik özelliği nedeniyle sanık Şükrü Bağ'ın içerde meydana gelen olayları önleme imkanının ve "suça iştirak" iradesinin mevcut olmadığı, bu hususun en azından şüpheli kaldığı anlaşılmış olup, 5. Dairece de bu şüphe sanık lehinde yorumlanmak suretiyle tesis edilen ilamda bir isabetsizlik görülmediğinden, sırf bu nedenle, başsavcılık itirazının reddi gerekeceği sonucuna varılmıştır.

Sonuç ve karar: Askeri Yargıtay 5. Dairesinin 15.1.1986 gün ve 1986/7-8 sayılı ilamına karşı, başsavcılığın 29.1.1986 gün ve 1985/1431 sayılı tebliğnamesiyle ileri sürdüğü itirazın Üye Hak. Alb. O. Ertosun, Üye Hak. Alb. Ş. Sağlam'ın karşı oyları ve oyçokluğu ile reddine,

6.3.1986 gününde karar verildi. H. Erkan, H. Yavuzel, İ. Onur, O. Ertosun, Ş. Sağlam, A. Küçükyılmaz, A. Akmut, İ. Şengünlü, A. Sağlam, E. Argon, M. Aksüt, M. Sönmez, N. Pandar, D. Dinçer, D.Akarsu." Yani: Beraat.

"İLHAN'IN İKİNCİ ÖLÜMÜ"

"Tam da bu duruşmaların dosya üzerinde yapıldığı günlerin gecesinde bir düş gördüm." diye yazacak Muzaffer Erdost ve şöyle sürdürecek: "Bilmediğim bir alandı. Tabutlar vardı. Musalla taşlarında. Orada birkaç tabut. Şurada birkaç tabut. Ötede birkaç tabut. Kalabalıktı. Orada, şurada kümelenmişti insanlar. Bir kalabalıktan ötekine koşuyordum. Soruyordum. İlhan hangisi diye. Kimse yanıtlamıyordu beni. Gül'ü gördüm. 'Niye yeniden kaldırılıyor İlhan?' dedim. Bilmediğini söyledi. Tabutları, taşımaya başladılar. Evecendiler. Koştum önlerine. Hangisi İlhan? Hangisi İlhan? Açtım birini, baktım İlhan'dı. Ötekini açtım İlhan'dı. Ötekini açtım İlhan'dı. ...

"İçeri alındığı andan soluksuz koğuştan çıkarıldığı ana kadar birlikte oldum İlhan'la. Şöyle yazdım o zaman: Ne acı

ki, o gitti, ben kaldım. Şimdi yıllardan sonra, 'o gitti, ama ölmedim daha' diyebiliyorum. Çünkü, ilk resmi açıklamada, bir dipçik darbesiyle öldüğü söylenmişti. Savcılıkta, duruşmada, savunmada, İlhan'ı döverek öldürenler, 'dövmedik' dediler. Dövdüren astsubay, 'dövdürmedim' dedi. Ama İlhan'ın dövülerek öldürüldüğünü ben biliyordum. Nasıl öldürüldüğünü de. Öldürümün tanığı olmasaydım, birçok insan ve tarih, 'Acaba biz mi yanılıyoruz?' diye sorabilecekti kendine. Şimdi hiç birimiz sormuyoruz böyle bir soruyu. Ve bu, nice 'normal ölüm'ün nasıl kanlı bir öldürüm olduğunu da simgeliyor. ...

"İkinci cenazesini kaldırırken, bir kez daha anlıyorum ki, İlhan öldü; ama bir şey var ki ülkede, altta ya da üstte, ama karanlıkta, İlhan'ın cenazesi gibi daha nice cenazeyi ikinci kez ve sürekli olarak kaldıracağız. Yani öldürüm kendi anlamında yaşıyor ve bizim inandığımız ve bağlandığımız yüce değerleri, insan olmanın ve insan olarak yaşamanın değerini savunuyor İlhan ölü bedeninde ve onun gibi öldürülen nice insanın bedeninde. Cenazelerini bir kez daha kaldırmayacağımız güne değin onlar, içten içe uğuldayan bir ırmak gibi akacaklar yaşamımızın ortasından." (Muzaffer İlhan Erdost, "İlhan'ın İkinci Ölümü", *Günümüzde Kitaplar*, Mayıs 1986.)

Neyire Özkan,
Cezaevi Cezaevi, 1980-1986 Türkiye Cezaevlerinden Kesitler,
Onur Yayınları, İstanbul 1986, İkinci Baskı, s. 192-226.

MUZAFFER İLHAN ERDOST

İLHAN'IN İKİNCİ ÖLÜMÜ

YILLAR geçiverdi işte.

İlhan, Barışta'nın nişanına getirdiği çiçeğe iliştirdiği karta, "Dağlar'a da geleceğiz!" diye yazmıştı. Barışta, oğlunun adını "Dağlar" koymayı düşünüyormuş. İlhan'ın yaşamdan ayrılışından iki yıl kadar sonra, Barışta'nın kızı Çavlan oldu. Barışta, hafta sonlarında, yaşamını yalnız sürdürdüğü evine getiriyor Çavlan'ı. Geçtiğimiz ay bir akşamüstü birlikte olduk. "Türküler'in babası var ya, o kimdi?" diye sordu. "İlhan!" dedim. "İşte o gelsin!" dedi.

"Gelemez ki!.."

"Hiç mi gelmeyecek?"

"Hiç gelmeyecek!"

"Gelsin ama, ben istiyorum!"

Hepimiz istiyoruz, çok istiyoruz. Yalnız İlhan'ı mı?

Şimdi, binlerce çocuğun içten içe büyüttüğü kuytu çiçek-

lerdir özlem. Hepsi başka birini bekler. Al at iken kırılmış, göğ ekinken biçilmiş birini.

Öldürümü birkaç kez yazdım. George Theiner'in *They Shoot Writers, Don't They?* kitabında, İlhan'ın ölümünü anlatan yazımın çevirisini değil de, benim yazacağım bir yazıyı yayınlamayı istediğinde *Günümüzde Kitaplar*, duraksadım. Öldürümü yeniden anlatmanın yorucu acısını yaşamak kadar, nice öldürümü İlhan'la sınırlamanın sıkıntısını da duyarak. Buna karşın, İlhan'ın öldürülüşünün, demokrasi ve özgürlük arayışı yönünden, öldürümleri simgeleyen örneklerden birini oluşturduğunu da düşündüm. Şöyle açıklayabilirim: İçeri alındığı andan soluksuz koğuştan çıkarıldığı ana kadar birlikte oldum İlhan'la. Şöyle yazdım o zaman: Ne acı ki, o gitti, ben kaldım. Şimdi yıllardan sonra, "o gitti, ama ölmedim daha" diyebiliyorum. Çünkü, ilk resmi açıklamada, bir dipçik darbesiyle öldüğü söylenmişti. Savcılıkta, duruşmada, savunmada, İlhan'ı döverek öldürenler, "dövmedik" dediler. Dövdüren astsubay, "döveceklerdi, dövdürmedim" dedi. Ama İlhan'ın dövülerek öldürüldüğünü ben biliyordum. Nasıl öldürüldüğünü de. Öldürümün tanığı olmasaydım, birçok insan ve tarih, "Acaba biz mi yanılıyoruz?" diye sorabilecekti kendine. Şimdi hiçbirimiz sormuyoruz böyle bir soruyu. Ve bu, nice "normal ölüm"ün nasıl kanlı bir öldürüm olduğunu da simgeliyor.

○

Şöyle başlayabilirim:

Emniyete alındığımızda, bizim için yazılan yazıda, "derin uygulama yapılması" yazılıydı. Derin uygulamanın, ağır işkence demek olduğunu öğrendim. Daha açık yazacağım: Salt işkence yapmak için işkence yapmadıklarını söylediler. (Basından gelmiş olmamız mı?) Bizi, ilkin, 5 Kasım (1980) Çarşamba günü öğleden sonra getirdiler Sıkıyönetim Adli Müşavirliğine. Müşavirlik nizamiyesinin aralık duran kapısından iki üç kişi görünüyordu içerde. Kim olduğumuzu sorduktan

sonra, Adli Müşavirliğin işlerinin çok olduğunu söyleyerek geri Emniyete gönderdiler bizi. Ertesi gün erkenden getirildik aynı yere. Kimse yoktu nizamiyede. Bizden sonra gelen nice sayısız insanın işlemleri tamamlandı. Yalnız biz kaldık. Akşam geç saatlerde geri Emniyete getirildik. 7 Kasım Cuma sabahı erkenden getirildik Adli Müşavirlik nizamiyesine. Üçüncü günün akşamı, saat 17'den sonra gözaltına alındık. (Böyle üç gün götürülüp getirilmemiz, çok sonra, Emniyet ile Adli Müşavirlik arasındaki bir tartışmanın sonucu olabilir miydi diye düşünüyorum.)

O

Düşünülmeden söylenmiş kimi sözler vardır, daha sonra, biz o sözlere, acıyı açıklayan bir anlam yükleriz. Bizi, son iki gün Adli Müşavirliğe getirilen polis memurunu, yayınevine gelip gittiği günlerden tanıyorduk. İki gün birlikte olduk. Konuşurken, benim adımı vererek söze başlardı. Adli Müşavirlikten çağrılıp geri döndüğü zaman, "Acı İlhan Bey, acı!" demişti, pencerenin altından geçerken. Kapıya geldiğinde sormuştuk, acı olan ne diye? "Gözaltı!" demişti. Yalnız İlhan mı? "Hayır, ikiniz de!"

Dört yıl, hemen her üç haftada bir, bizi askeri mahkemeye götüren otobüsün penceresinden, İlhan'ın akşamın solgun güneşini son kez aldığı yeri görürüm. Cezaevinin biraz açığında, kırlık bir alan. Amcam, arabasını tam da burada durdurmuştu. İnmiş, karşıdaki dış nizamiyeye doğru gidiyorduk. İlhan, iki adım arkamdaydı. "Ağabey, Rana ablama baksana!" diye seslenmişti. Döndüğümde Rana'yı ağlar gördüm. İlhan, "Ağabeyim bu kadar içeri girdi, seni ağlarken hiç görmemiştim!" dedi. Rana, "Bu başka bir şeye benziyor İlhan!" diyebilmişti, gözyaşlarını silerken.

Dış nizamiyenin penceresinden içeri bakıyorduk. Bizi C-Bloka yazdılar. Hemen oradan C-Bloka götürüleceğimizi sanıyordum. İçeri aldılar. Yanyana kelepçelediler. Yürüterek A-Blok iç nizamiyesine getirdiler. Merdiven aralığından boz-

ma bir odaydı. Bizden önce getirilmiş birkaç kişi vardı. İlhan'la birlikte fotoğrafımızı çektiler. Saçlarımız ve bıyıklarımız kesildikten sonra da fotoğraflarımız çekildi. Yanyana. Birer fiş verdiler, doldurduk. Merdiven basamaklarında duvar dibine dizdiler. Sonra iki kişi daha getirildi. Aşağıda nizamiyeden tanıdığımız yüzlerdi. Soru soruyordu erler. Her yanıt, bir dayak nedeniydi. Hava baskındı. Güneşin ve doğanın ortasından cehenneme girmiş olmanın bozgunu yaşanıyordu. Erler girip çıkıyor, birini yüzbaşı çağırıyor, ardından başka birini. Yüzbaşının yanından dönen er (Eyüp Ergün), "Kademe"ye telefon ediyor. C-Bloka gidecek iki gözaltı olduğunu, ama büyük araba göndermesini istiyor. "Büyük araba olsun, anlarsın ya!" diyor. "Büyük araba yok mu, yapma be!" "Reo mu var, reo olur, reo gönder..." diyor. Yüzbaşının yanından gelen fotoğrafçı er, bana, "Hastaysan çömelebilirsin!" diyor. Ben hasta değilim. İlhan belinden ameliyatlı. Söylesem mi diyorum. Hangimizin büyük olduğunu soruyor. Sonra er Eyüp Ergün, önündeki Adli Müşavirlik yazısına bakarak, "Tuu, bir yanlışlık olacaktı!" diye söyleniyor. İlhan 1944 doğumlu. Benim doğum yılım 1932 yerine, 1952 yazılmış. Pek de önemli değil böyle bir yanlışlık. Ama hangimizin büyük olduğunu saptamada bir yanlışlık yapılmış olması önemli olmalı.

C-Bloka üçüncü telefonda, ekibin gelmiş olacağı söyleniyor. Bir er giriyor, ekibin burada olduğunu, bizi alacak astsubayın yüzbaşının odasında olduğunu söylüyor.

Bir astsubay ve dört er, bizi merdivenli odadan aldı. Kapının çıkışında, bir cezaevi arabası, arkasını yaklaştırmış bekliyor. Yeniden eşyalarımız aranacak. Hava aydınlık daha. Astsubay, "on yaşındaki bebeleri zehirlediniz, içersi sizin zehirlediklerinizle dolu!" diyor.

Arabaya önce beni bindirdiler. Cop, sopa ve tekmelerle. Biraz sonra İlhan girdi içeri. Karşıma oturdu. Araba hareket etmeden önce, dört er bizim bulunduğumuz bölüme girdi. Hışım gibi. Bizi ayağa diktiler. Olanca güçleriyle başladılar vurmaya. Arabanın küçük parmaklıklı penceresinden astsu-

bayın geçtiğini gördüm. Araba hareket etti.

Çok yavaş gidiyordu. Belki de yol değiştirerek. Bizi, soluk almaksızın dövüyorlardı. Bir ara İlhan'ı yere yüzükoyun kapaklanmış gördüm. Tekme ve coplarla vuruyorlardı. Sonra yavaş yavaş elleri üzerine doğrulduğunu da. Araba durduğunda dövmeyi kestiler. "Hadi inin!" dediler. İndiğimizde hava kararmıştı. Sokak lambalarının altında dizili nöbetçi erlerin tomsonları üzerimize çevriliydi.

Önce koğuşun girişine doğru yürüttüler. Sonra geri çevirdiler. Arabanın arka kapısına getirdiler. Astsubay karşımızdaydı. Yeniden dövüleceğimizi İlhan anladı. Ölümü sezmiş olmanın yumuşaklığıyla olmalı, "Küçük kızımı uyandırmaya kıyamadım, buraya geldim, bizi dövdürmeyin!" dedi. Astsubay, 'Ben de küçük kızımı ateşli bıraktım Kırıkkale'de, buraya geldim, sizin yüzünüzden!" dedi. Dedi ve erler yeniden vurmaya başladılar. Arabanın yan tarafından, gezintiye çıkar gibi, yürüdü ve gözden kayboldu astsubay. Üzerimize boşalan coplardan kurtarmaya çalışıyorduk başımızı. Bir ara astsubayın dönüşünü gördüm. Yanımıza yaklaştığında bağırıyorduk, "Dayanamıyoruz, ölüyoruz" diye. "Bunu daha önce düşünseydiniz!" dedi astsubay. Bir süre sonra durdurdu dövdürmeyi. Yürüttüler yeniden. İlhan iki adım atınca yere kapaklandı, yüzükoyun. Güçlükle doğruldu. Birkaç adım sonra, hazırola geçirdiler. Astsubay önümüzde, karşıda. Erler arkamızda. Ellerimizi iyice yapıştırmamız için bağırıyorlar. Kütük gibi, şiş ellerimiz. Daha fazla yapışmıyor. "Bir patlatılmadık hayalarınız kaldı, şimdi onu da patlatırlar!" diye bağırıyor. Erler, arkamızdan yeniden saldırıyorlar.

Bizi, C-Blok F-Bölümünün telörgülerinden içeri aldılar. Birkaç basamakla geçiliyor açık avluya. İlhan bir kez daha kapaklandı basamaklarda. Doğruldu. Koğuşun kapısına doğru yürüyorduk. Arkamızdan sağ taraftaki kapıya yürümemizi söylediler. Koştular ve kapı aralığından sıkıştırdılar. Yeniden vurmaya başladılar. Bir ses geldi. Bir komutanın sesi olmalıydı. Dövmeyi durdurdular. "Hadi koğuşa!" dediler. Koğuşun kapısına yürürken İlhan bir kez daha düştü.

Yüzükoyun. Güçlükle doğruldu. Koğuş kapısı "tören"le açıldı, içeri girdik. Sağdaki girişte birkaç yemek masası ve bank vardı. Banka yanyana oturduk. Su istedik. Nefes alamıyorduk. Su getiremedi içerdeki tutuklular. İlhan kalktı, pencereye doğru yürüdü. Ben de arkasından kalktım. İlhan döndüğünde gözgöze geldik. Gözleri kanlıydı. Yüzü kanlıydı. Paltosu kanlıydı. "Midem bulanıyor! Kusacağım!" diye bağırdı ve yığıldı oraya. Koştular. Biri, "Şekerli su getirin!" diye bağırdı. Kollarına girdiler, ilk yatağa yatırdılar İlhan'ı. Beni içerde bir yatağa götürdüler. Biraz sonra, İlhan'ın kollarına girmişler, getirdiler yanımdaki ranzaya. İlhan sağ dizi üstüne çömelmişti, kolları sarkmıştı, başı öne eğikti. Ağzı açıktı. Yüzü solmuştu. "İlhan! İlhan!" dedim. Yanıtlamadı. Bakmadı da. "İlhan! İlhan!" dedim uzatıldığım ranzadan doğrularak. Yatağa uzattılar İlhan'ı. Biri "Nabzı durmuş galiba!" dedi. Haluk Vahapoğlu soluk aldırmaya çalışıyordu. İsmail Okatan ağzını İlhan'ın ağzına kapıyor, soluğunu çekiyordu.

Üzerine uzatıldığı battaniyenin köşelerinden tutarak çıkardılar ranzadan ve koğuştan. İlhan gitti işte.

Duruşmada tanıklık yaparken öğrendim İsmail Okatan'dan. Yatırıldığı ilk ranzada, "Ağabeyim nasıl?" demiş. Sonra, "Nefes alamıyorum!" demiş. Nefes alamadı o andan sonra İlhan. Morgda gördüğümde İlhan'ı, üst dudağı yukarı çekilmişti, acıyı sonsuzlaştırıyordu.

○

Cezaevinden gelen yazıda bir astsubay ile üç erin görevli olduğu belirtiliyordu. Görevli olmayan dördüncü er saptandı. Erler, arabaya binerken vurmak istedik, astsubay vurdurmadı dedi. Arabada ise, kendilerine ayrılan bölümde oturduklarını söylediler.

Askeri Mahkeme, görevli erleri ve astsubayı 10 yıl 8 aya, görevli olmadığı halde bizi döven eri 8 yıla mahkum etti. Askeri Yargıtay 5. Dairesi, erlerin mahkumiyet kararını onadı, astsubayın kararını bozdu ve tahliyesine karar verdi.

İLHAN ERDOST

Bir bardak su içsem şimdi
Yaralarımdan dökülür
–Cemal Süreya

7 KASIM 1980

Cumhuriyet, 7 Kasım 1993

Askeri Yargıtay Başsavcılığı, bozma kararına itiraz etti. Daireler Kurulu, 8/7 çoğunlukla bozma kararını kaldırdı, yerel mahkemenin mahkumiyet kararını onadı ve astsubayın 10 yıl 8 ay hapis cezası kesinleşti.

İnfaz beklenirken, astsubay, bindirildiğimiz arabanın kabininin dışarıya ses ve görüntü vermeyecek özellikte olduğunu yeni delil olarak ileri sürerek, yeniden yargılama açılmasını istedi. Başsavcılık, arabanın niteliklerinin yargılama aşamasında ve savunmada tartışıldığını, yeni delil niteliğinde olmadığını, istemin reddi görüşünde olduğunu belirtti. Askeri Yargıtay 5. Dairesi, arabanın özelliklerini yeni delil kabul etti, infazın geriye bıraktırılması ve yargılamanın yenilenmesi için karar verdi.

Erlerden Metin Gündoğan Yargıtay aşamasında, Ahmet Şeker ve İbrahim Keskin haklarındaki karar kesinleştikten sonra verdikleri dilekçelerde de, astsubayın bizim dövülmemiz için emir verdiğini açıklayarak, arabanın dışarıya ses ve görüntü verip vermemesinin fiili ve hukuki sonucu değiştirmeyeceğini belirtti. Mahkeme, astsubaya, ikinci kez 10 yıl 8 ay ağır hapis verdi. 5. Daire, mahkumiyet kararını yeniden bozdu. Tebliğnameye aykırı bozma kararı verilmesi üzerine Başsavcılık, itiraz etti. Daireler Kurulu, bu kez (13/2 çoğunlukla), 5. Dairenin bozma kararını onadı.

Tam da bu duruşmaların dosya üzerinde yapıldığı günlerin gecesinde bir düş gördüm. Bilmediğim bir alandı. Tabutlar vardı. Musalla taşlarında. Orada birkaç tabut. Şurada birkaç tabut. Ötede birkaç tabut. Kalabalıktı. Orada, şurada kümelenmişti insanlar. Bir kalabalıktan ötekine koşuyordum. Soruyordum. İlhan hangisi diye. Kimse yanıtlamıyordu beni. Gül'ü gördüm. "Niye yeniden kaldırılıyor İlhan" dedim. Bilmediğini söyledi. Tabutları taşımaya başladılar. Evecendiler. Koştum önlerine. Hangisi İlhan? Hangisi İlhan? Açtım birini, baktım İlhan'dı. Ötekini açtım İlhan'dı. Ötekini açtım İlhan'dı.

Birkaç gün sonraydı, yeniden düş gördüm. Yatak odasında, İlhan'ın pantolonu, ceketi, yatağın üzerine atılmış gibiy-

di. İlhan gelmişti. Salona geçtim. Yoktu İlhan. Öteki odalara, mutfağa, balkona baktım. Yoktu İlhan. Yatak odasına döndüm. Giysileri de yoktu. Giyinmiş çıkmıştı İlhan.

Zamanın dindirdiği günlerin aralığından bakabiliyorum şimdi. Gündelik sıkıntılarla boğuşurken unutuyorum da. Günler, günlerin üzerine yığılıyor. İlhan günlerin arkasında kalıyor. Bir gün onun gözleriyle gülüşemeyeceğimi de biliyorum. Ama bilincin altlarında, gecenin kapısını araladığı dehlizde, özlemin kendini yeni biçimlerle bilince vurduğu yerde, İlhan, derin bir ırmak gibi akıyor. Durgun, sessiz, görkemli. İkinci cenazesini kaldırırken, bir kez daha anlıyorum ki, İlhan öldü; ama bir şey var ki ülkede, altta ya da üstte, ama karanlıkta, İlhan'ın cenazesi gibi daha nice cenazeyi ikinci kez ve sürekli olarak kaldıracağız. Yani öldürüm kendi anlamında yaşıyor ve bizim inandığımız ve bağlandığımız yüce değerleri, insan olmanın ve insan olarak yaşamanın değerini savunuyor İlhan ölü bedeninde ve onun gibi öldürülen nice insanın bedeninde. Cenazelerini bir kez daha kaldırmayacağımız güne değin, onlar, içten içe uğuldayan bir ırmak gibi akacaklar yaşamımızın ortasından.

Günümüzde Kitaplar, sayı: 29, Mayıs 1986.
Yazarları da Vururlar, Hazırlayan: Atilla Özkırımlı, Cem Yayınevi, İstanbul 1987, s. 83-91.

MUZAFFER İLHAN ERDOST

[AHMET KAHRAMAN'IN "BİR TARİH ÜÇ İSİM / 12 EYLÜL 1980" ADLI DİZİ YAZISINA İLİŞKİN AÇIKLAMA]

"KARDEŞİM İLHAN'IN ÖLDÜRÜLMESİ ÜZERİNE"

MİLLİYET'te Mamak Askeri Cezaevi Müdürlüğü yapan Albay Raci Tetik ile Ahmet Kahraman'ın yaptığı görüşmeyi, herkes gibi ben de ilgiyle izliyorum.

Kardeşim yayıncı İlhan Erdost'un aynı cezaevinde dövülerek öldürülmesini, Raci Tetik "Daha önce bir çok eyleme katılmış, aşırı sağcı bir erle, acemi bir astsubayın işi" olarak niteliyor.

1. Aşırı sağcı dediği er Kısmet Çağlar, Blok komutanlarından birinin şoförü. Yani, muhafız er statüsünde değil. Muhafız er olarak da bu ere görev verilmesi olanaksız. Sağcı militan olduğu da o zamanki cezaevi yönetimi tarafından biliniyor. Dosyada belgeleri var. Ama bu er de, muhafız olarak görevlendirilmişti ve bizi, daha A-Bloktayken arayan ve daha sonra da döven erler arasındaydı. Ölüm olayından sonra, Cezaevi Müdürlüğü, askeri savcılığa muhafız olarak üç

erin görevli olduğunu bildirdi. Sağcı militan Kısmet Çağlar'ın adı, bildirilen görevli muhafız erler arasında yoktu. Dört er tarafından dövüldüğümüzü ısrarla söylemem üzerine, Askeri Savcı Sezai Aydınalp, benim yanımda, astsubay Şükrü Bağ'ı çağırarak dördüncü eri sordu. Kısmet Çağlar, soruşturma sonucu ortaya çıktı. Kısmet Çağlar'a, muhafız er gibi görev verildiği, özel amaçla arabaya bindirildiği cezaevi yönetimince bilinmemesi olanaksızdı ve bu nedenle de Kısmet Çağlar'ı cezaevi yönetimi özellikle sakladı. Şimdi, Cezaevi Müdürü diyor ki, "Öldüren bu erdi."

Mahkeme, diğer üç ere, görevli oldukları için, 10 yıl 8 ay, ayrı ayrı ceza verdi. Görevli olmadığı için Kısmet Çağlar'ın cezasını artırmadı, 8 yıl verdi. Resmen görevli olmadığı, ama özel görevi ve özel kastı olduğunu belirterek cezasının artırılması gerektiğini belirten avukatlarımızın görüşüne Askeri Yargıtay 5. Dairesi de itibar etmedi. 8 yıllık mahkumiyetini onayladı.

2. Raci Tetik, savcılıkta da, mahkemede de, genel olarak gözaltına alınanların dövülmesi için emir verildiğini söyledi, "Ama bunlar verdiğim emrin sınırını aşmışlar" dedi. Tetik hakkında askeri savcı suç duyurusunda bulundu. Aradan bir yıl geçmesine karşın, Tetik hakkında dava açılmadı. Tahkikatın akıbetini, avukatlarımız, Konseyden bir dilekçeyle sordu. Konsey, tahkikat aşamasının Sıkıyönetim Komutanlığından öğrenilmesini yazıyla bildirdi. Sıkıyönetim Savcısı Nurettin Soyer'in, avukat Halit Çelenk'e, masasının çekmecesinden, Tetik hakkındaki tahkikatla ilgili bir dosya çıkararak gösterdiğini söylemekle yetineceğim. Ne söylediğini, benim değil, Halit Çelenk ağabeyin açıklaması doğru olur kanısındayım. Sonuçta Tetik için, bu açık ikrarına karşın, dava açılmadı. Yani özel olarak korundu.

3. Raci Tetik, "acemi bir astsubay" diyor Şükrü Bağ için. Astsubay Şükrü Bağ, ilk tutuklandığında, tahliyesi için bir dilekçe verdi. Bu tahliye dilekçesine, birliğin komutanı olarak Raci Tetik'in "verilen bütün emirleri zamanında ve eksiksiz yapan bir astsubay olduğu"nu (12 Kasım 1980 günlü,

dava dosyası 49. sıradaki yazı) belirten mütalaasını ekledi. Astsubay, tutuklandıktan beş gün sonra tahliye edildi. Tutuklandığını 11 Kasım 1980 akşamı televizyondan işittik, ama tahliye edildiğini üç ay sonra, yani iddianameyle birlikte öğrendik. Bir insan hem acemi, hem de verilen emirleri zamanında ve eksiksiz yerine getiren biri olabilir mi?

Diğer üç muhafız er, mahkemece ceza aldıktan sonra, Askeri Yargıtaya verdikleri dilekçelerinde, bu "acemi" astsubay Bağ'ın kendilerine bizim "anamızı ağlatmamız" için emir verdiğini açıkladılar, ama Askeri Yargıtay, bu dilekçelerdeki açıklamaları, savunma sadedinde sözler olarak niteledi, yani bu açıklamalara itibar etmedi. Bu arada, bu erlerden ikisi, dilekçelerinde, A-Blok'a, bizi almaya geldiklerinde, astsubay Bağ'ın nöbetçi subayın odasına gittiğini, 15-20 dakika burada kaldığını, ama ne konuşulduğunu bilmediklerini, özellikle belirtiyorlardı. Bir başka anlatımla, bu odada, bizim hakkımızda, açıklayamayacakları önemli şeyler konuşulduğunu ima ediyorlardı. İşte bu odada, Raci Tetik, astsubay Bağ'a talimatını verdi. Bizi tanıyacak vasıfta olmayan astsubay Bağ'ın, bize ilk sözü "10 yaşındaki bebeleri zehirlediniz, içerisi sizin zehirlediklerinizle dolu" oldu. Erlere de "Bunlar birer yılandır" dediğini, muhafız erler dilekçelerinde belirttiler. Aynı Tetik, şimdi İlhan'ın öldürülmesini, bu astsubayın acemiliğiyle açıklıyor.

Bu astsubayın on yıl sekiz aylık cezası Askeri Yargıtay Daireler Kurulunca kesinleştiği halde, (dava dosyası yayınlandığında da görüleceği gibi) akıllara durgunluk veren bir uygulama ve yeniden yargılama ile, en sonunda altı ay ceza aldı ve dava böyle bitti.

Yani astsubay Bağ, özel olarak korundu. Her şeyden önce de konuşması önlenmek için korundu.

4. Raci Tetik, astsubay Şükrü Bağ'a, emri kendi inisiyatifiyle mi verdi? Bizi üç gün, Sıkıyönetim Adli Müşavirliğine getirdiler. Askeri Savcı Önder Ayhan'daydı dosyamız. Önder Ayhan, götürüldüğümüzün ikinci günü, ikindi üzeri, mesai bitmeden daha, adli müşavirlik binasından ayrıldı. Bize,

bunu ihsas ettirircesine, bizim bulunduğumuz nezarete gelmiş, oradan telefonla görüşmüştü. Camlı bölmeden, biz ona, o bize bakıştık. Bizi gözaltına almamakta direndiğini, ısrar edilince de makamını terkettiğini düşünmek, pek yanlış olmaz sanırım. Önder Ayhan'ın o zamanki gelişmeleri açıklaması, insanlık borcudur. Çünkü, basımevi kapatılmıştı ama, 30 Ekim 1980'de Sıkıyönetim Komutanı Recep Ergun'un imzasıyla verilmiş açma kararı vardı. Ama bizi, buna karşın, bu basımevinde çok sayıda yasaklanmış yayın bulunduğu gerekçesiyle, 7 Kasım 1980'de, yani basımevinin açılması kararından 8 gün sonra gözaltına alıyorlardı. 30 Ekim 1980 tarihli basımevini açma emrinin, neden İlhan'ın öldürülmesinden sonra bize tebliğ edildiğini ayrıntılarıyla biliyorum, gerekirse bunu da açıklarım. Ama şunu ekleyeyim ki, yasal hiçbir dayanağı olmadığı halde, gözaltına alınmamızı zorlayan, açık ki Recep Ergun'du; Raci Tetik'e talimat veren de, ancak Recep Ergun olabilirdi. Ama emrin çıkış yerinin Recep Ergun olmadığı inancındayım.

Bu açıklamamı yayınlamanızı bir olayın olduğu kadar, bir dönemin aydınlığa çıkması açısından önemle diliyorum. Çünkü, Tetik'in açıklamalarında, bir hileyi sezinliyorum. Her şeyi konuşuyor görünerek, esas can alıcı noktayı gizlemek.

Milliyet, 19 Eylül 1988

10
Onu
Anlat İşte

MUSTAFA EKMEKÇİ

ANKARA NOTLARI

YAĞMUR ÇİSELİYORDU...

[İLGİLİ BÖLÜM]

Mustafa Kemal'i gülümser gördüm sanki. Akşam eve dönüyordum. Yağmur çiseliyordu. Haberleri öğrendim. "Onur Yayınları" yöneticilerinden İlhan Erdost'un ölümünü duyunca, beynimden vurulmuşa döndüm. Burnumun kemiği sızladı, 10 Kasım akşamında. Hiç kimsenin kimseye, hiçbir ülkü, hiçbir ilke uğruna işkence yapamayacağını düşündüm. İçimden, Mustafa Kemal'in de kemikleri sızlamıştır, diye geçirdim.

Bunlar, kötü şeylerdi. Ve yapanlar, elbette cezalandırılacaklardı.

Muzaffer Erdost'u da, İlhan Erdost'u da yıllardır tanırdım. İlhan, ağabeyisi Muzaffer, 12 Mart'larda içerideyken, "Onur Yayınevi"ni çevirip, kotarmaya çabalardı. İlhan Erdost evliydi, iki kız çocuğu vardı..

10 Kasım 1980

Not: 11 Kasım 1980 günlü *Cumhuriyet* için teleksle geçilmiş, gazete askeri yönetim tarafından kapatıldığı için yayınlanamayan yazının son iki paragrafı.

ŞEY...

[İLGİLİ BÖLÜM]

"Onur Yayınları" yönetmeni İlhan Erdost'un cenazesine gittim, geçtiğimiz günlerde, onun ölümü hemen herkesi sarsmıştı.

Toprağa verilirken, genç eşi "Ağlama!" diye teselli edenlere şu karşılığı veriyordu:

—Ağlamıyorum. Benim görevlerim var: İlhan'ımın iki küçük emanetini, iki küçük kızımızı büyüteceğim. Onlar çok küçük!

Cumhuriyet'in yayınının durdurulduğu günlerde, çıkan gazeteleri okudum. Yayınları izledim. Bazılarının satır aralarında ne demek istedikleri, kimlere nasıl göz kırptıkları öylesine belli oluyordu ki...

Bazan:

— Amaaan, sana ne? Okuyanlar anlamıyorlar mı sanki yazılanları? deyip geçmek geçiyordu içimden...

Ama, gönlüm elvermiyordu. İçimden, eleştirmek, uyarmak istiyordum. Uyarı ve eleştiri gazetecilerin en baş görevidir. Aksaklıkları vurgulamak yöneticilere yapılabilecek en büyük yardımdır, katkıdır, yansızlığına inandığınız bir yönetime... Çevresine göz kırpıp, alkışlayanların iç yüzlerini iyi tanımak gerek...

Türkiye, dünyada yalnız başına yaşayan bir ülke değildir. Demokrasiden, insan haklarından yana ülkelerle bir aradadır. Terörle, kavgayla, bir yere varılamadığı 12 Eylül öncesinden bellidir. Bu dönem, çoktaan geçti. Ama, ne yazık daha bunun çok kimse farkında değil..

Cumhuriyet, 22 Kasım 1980

REÇEL...

[İLGİLİ BÖLÜM]

Mezarlıklara kimler bakıyor bilmiyorum. Herhalde gö-

revliler. Ama, Muzaffer Erdost'tan dinlediğim olaylar, görevlilerin daha titiz davranmalarını gerektiriyor. Şöyle: Karşıyaka Mezarlığında, kimler yapıyorsa, mezarların üzerindeki çiçekleri yoluyorlarmış. Muzaffer, kardeşinin mezarına diktiği fidelerin hoyrat ellerce yolunduğunu görüyor, üzülüyormuş. Mezarlık bekçisi de yakınıyormuş bundan. Bir gün bekçi, süslü püslü bir bayanı çantasına gülleri doldurarak mezarlıktan çıkarken görmüş. Sormuş:

—Bu gülleri nereye götürüyorsunuz?

Bayan karşılık vermiş:

—Reçel yapacağım. Buranın güllerinin eşi yok. Reçeli çok güzel oluyor!

Cumhuriyet, 8 Temmuz 1981

Not: Turgut Uyar, şiirini, Ekmekçi'nin bu yazısı üzerine yazdığını, İstanbul'da evlerinde bana söylemişti. (M.İ.E.)

TÜRKÜLER...

[İLGİLİ BÖLÜM]

Cemal Süreya'yı çoktandır göremiyorum, şiirlerini, yazılarını okuyorum. Muzaffer Buyrukçu, yeni çıkan "Sıcak İlişkiler"in birincisinde uzun uzun anlatır Cemal Süreya'yı. Cemal Süreya iyiden iyiye İstanbul'lu oldu. Mehmed Kemal de. Mehmed Kemal şöyle dedi:

—Ankara'da yazarın, sanatçının değeri bilinmiyor. İstanbul öyle değil...

Cemal Süreya, *Gösteri*'nin son sayısında "İlhan'ın Anısına Türkü" şiirini yazmış; Filiz Başaran Özayten - Başaran'ın kızı - desen çizmiş şiire. Şiir şöyle:

Senli benli buğday çocuk / Nerden başlasam bilemiyorum / Taşıtlar seçenek değil artık / Ayrıca cesaretim de yok.

Bir bardak su içsem şimdi / Yaralarımdan dökülür / Gün ki yıkımlar günüdür / Boştur ne söylesem şimdi.

Birini görüyorum kalabalıkta / O adam işte sana benziyor / Binlerce adam kalabalıkta.

O'sun sen yürüyüp gidiyorsun / Parmağında küçük bir

zincir / Bıyıkların yazgı gibidir / Dolmuştan indin gidiyorsun.

Anıştırır yüzleri aşklar / Belirsizdir o mu değil mi / Ama orda kalmaz acıların ki / Değiştirir her şeyi, o kılar.

Şimdi bir parçasısın artık / Ekmeğin Ankara'nın Türkçenin / Gurbet ezgilerinin her şeyin / Eşi küçüğü kendisisin artık.

Acıları en çarpıcı biçimde ozanlar söyler. *Yarın* Dergisi'nde Antalyalı Metin Demirtaş, "İlhan ve Enver Gökçe Üstüne" şöyle demiş:

Merhaba İlhan / İşte Enver abiyi de getirdik yanına 'Şu dünyada / Ayrılık /Var / Ölüm /Var / İlle de / Zulüm / Var' / Diyen ozanı / Gülüşünden, su içişine kadar / Halk olan adamı /

Mezarlarınız biraz aralı / Ama atsan / Ulaştırırsın herhal sigaranı.

İki gözüm ona iyi bak / Dünyaya küskün gitti biraz / Zemheride çiçek açmış / Acılı, suskun bir topraktır o / Seslenmezsen / Merhaba demez / Hastadır, koluna gir / Yürüyemez / Ayakları tutuk / Bağışla İlhan / Öyle ya / Senin de kaburgaların kırık.

Cumhuriyet, 14 Haziran 1982

TÜKENMİŞ ÇARELERİ

[İLGİLİ BÖLÜM]

Sekiz yıl önce Mamak'ta öldürülen İlhan Erdost'u Karşıyaka'da gömütü başında anma toplantısında, ozan Gülten Akın'la Metin Demirtaş şiirler okumuşlardı. Gülten Akın'ın "Tükenmiş Çareleri" başlıklı şiirinin dizeleri şöyleydi:

Bunalıyorlar / Bilim onlardan uzak / Zulmü yönetimlerine başat kılıyorlar / Akrep tutuyorlar çıyan besliyorlar / Başlarını ölüm yastığına yaslıyorlar / Tükenmiş çareleri

Bakılmasın görkemli duruşlarına / Kendi ökselerine tutuklu / Kendi yargılarına hükümlüdürler / Sınıf birincisiy-

ken / Bölme işlemlerinde / Tutsak olduklarını görerek / Parçalanıyorlar / Tükenmiş çareleri

İçinden içinden çürümüş / Bir dal suretinde salınıyorlar / Duldaları yok gölgeleri yok / Oturdukları satrançta çoktan / Mat olduklarını biliyorlar / O yüzden şahı elden çıkarışları / Tükenmiş çareleri

Kurallar koyuyor çiğniyorlar / Yasalar koyuyor çiğniyorlar / Bitmez bir tahterevalliye duruyorlar / Tükenmiş çareleri

İnce yüzlerinizdeki ışığı / Söndüre söndüre / Dal bedenlerinizi öldüre öldüre / Besleniyorlar / Tükenmiş çareleri

Oysa akan bir ırmağı / Kim durdurabilir.

Metin Demirtaş'ın "Merhaba" şiiri de şöyle:

Merhaba İlhan / İşte Enver abiyi de getirdik yanına / "Şu / dünyada / Ayrılık / Var / Ölüm / Var / İlle de / Zulüm / Var" / Diyen ozanı / Gülüşünden, su içişine kadar / Halk olan adamı /

Mezarlarınız biraz aralı / Ama atsan / Ulaştırırsın herhal sigaranı.

İki gözüm ona iyi bak / Dünyaya küskün gitti biraz / Zemheride çiçek açmış / Acılı, suskun bir topraktır o / Seslenmezsen / Merhaba demez / Hastadır, koluna gir, / Yürüyemez / Ayakları tutuk / Bağışla İlhan / Öyle ya / Senin de kaburgaların kırık.

Cumhuriyet, 10 Kasım 1988

İÇİMİZDEN BİRİLERİ...

[İLGİLİ BÖLÜM]

7 Kasım günü Karşıyakada, 12 Eylül faşizminin daha başlarında, dövüle dövüle öldürülen İlhan Erdost'u andık. İlhan'ın gömütü çiçekler doluydu. Görkemliydi. İlhan'ın gömütü başında, Vecihi Timuroğlu, Nevzat Helvacı, Halit Çelenk, Alaattin Bilgi, Vahap Erdoğdu, Bekir Yıldız, Ali Nejat Ölçen, Muzaffer İlhan Erdost konuştular. Metin Demirtaş'la, Atilla

Aşut şiir okudular. "İlhanilhan Kitabevi"nde o gün "Sol" ile "Onur" yayınları, yüzde elli indirimli sâtıldı okurlara. İlhan'ın öldürülüşünün 10. yılı dolayısıyla Metin Demirtaş, Halit Çelenk, Bekir Yıldız, Ahmet Telli, Talip Apaydın, Muzaffer İlhan Erdost kitaplarını imzaladılar. "İlhanilhan Kitabevi" böyle kalabalık okur kuyruğu gördü mü bilmem? Gençler, sabahın 09.00'undan, akşamın 09.00'una dek azalmadılar kuyrukta. Ertesi güne de sarkıtarak son verebildiler imza gününe...

Cumhuriyet, 18 Kasım 1989

TAHSİN YILMAZ

EĞİTİM BÖLÜMÜ YILLIK FAALİYET RAPORUNUN REDDİ VE İLHAN ERDOST

BUGÜN saat 13.30'da Dekan Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu, Prof. Dr. Ahmet Necdet Sözer, Prof. Dr. Şefik Uysal, Prof. Dr. Hüseyin Rahmi Ünal, Prof. Dr. Hüseyin Sesli, Prof. Dr. Mükerrem Osman Anabolu, Prof. Dr. Gönül Öney, Doç. Dr. Mehmet Akalın, Doç. Dr. Harun Tolasa, Doç. Dr. Ahmet Aslan, Doç. Dr. Salih Özbaran, Doç. Dr. Ergün Aybars, Doç. Dr. Fikret Türkmen, Doç. Dr. Yurdal Topsever, Doç. Dr. Güven Bakır, Doç. Dr. Tomris Bakır, Doç. Dr. Seçkin Ergin, Doç. Dr. Ülgen Oskay ve ben Doç. Dr. Tahsin Yılmaz'ın katılımıyla toplanan fakülte kurulumuz, gündeminde bulunan, bölümlerin 1980-1981 öğretim yılı faaliyet raporlarını görüşmeye başlamış; pekçok bölümün yıllık faaliyet raporları üzerlerinde hiç görüşme açılmadan oylanıp kabul edilmiş, sıra Eğitim Bölümüne gelmiş, bölüm başkanı olarak önce bölüm asistanlarının bilimsel çalışmaları üzerinde konuşmuş, daha sonra kendi bilimsel çalışmalarım ve öğretim faaliyet-

lerim hakkında üyelere bilgi vermiş, bu öğretim yılında Onur Yayınları tarafından basılan *Okulun Toplumsal İşlevi* adlı kitap üzerinde konuşmuş, en sonunda da şunları söylemiştim:

"Sayın üyeler, yayıncı arkadaşım İlhan Erdost işkencede öldürülmemiş olsaydı kendisiyle birkaç kitap daha yayınlayabilecektik..." Bu sözlerim üzerine birdenbire çevremde homurtular yükselmeye başlamış, Doç. Dr. Harun Tolasa ve Doç. Dr. Ergün Aybars ayağa kalkarak tepinip bağırmaya başlamışlar ve kurulda şu konuşmalar yapılmıştır:

Prof. Dr. Şefik Uysal: "Hoppala! Hoppala! Sayın Yılmaz şaşırdı herhalde."

Doç. Dr. Harun Tolasa: "Dekan Bey! Dekan Bey! Bu adam ne diyor duyuyor musunuz? Devletimizi, milletimizi dışarda küçük düşürenlerle, işkenceci diye itham edenlerle aynı ağzı kullanıyor! Sayın Özoğlu, Sayın Dekan, bu adama niçin engel olmuyorsunuz?"

Dekan Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu: "Sayın Tolasa, ben ne yapayım, konuşuyor işte!"

Doç. Dr. Ahmet Aslan: "Efendim, arkadaşın huyu öyledir; yerli yersiz, yalan yanlış konuşur!"

Doç. Dr. Harun Tolasa: "Dekan Bey! Dekan Bey! Arkadaş hakkında işlem yapmanız gerekir. Gerekli yerlere bildirmeniz gerekir. Kim işkencede öldürülmüş? Arkadaşın elinde devletimizin bir belgesi mi var? Böyle konuşmasına nasıl izin veriyorsunuz?"

Dekan Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu: "Ben izin vermiyorum efendim, kendisi izinsiz konuşuyor!"

Doç. Dr. Harun Tolasa: "Tutanak tutun öyleyse efendim!"

Doç. Dr. Ergün Aybars: "Efendim, burası parti binası mı? Sayın Dekan, Sayın Başkan, bu arkadaş sözünü geri alsın, yoksa işlem yapmak zorundasınız! Vefat etti, vefat etti desin! Sözünü geri alsın!"

Doç. Dr. Tahsin Yılmaz: "Sayın üyeler, sözümü geri alacak bir durum yok ki sözümü geri alayım. Arkadaşın işken-

cede öldürüldüğünü ben uydurmadım ki! Bütün gazeteler böyle yazdı. Ben gazetelerde yazılanları aktardım."

Doç. Dr. Harun Tolasa: "Sayın Dekan, Sayın Özoğlu, bu kişi gazetelerin yazdıklarını söyledim diyor; kendi düşüncesi de o doğrultuda olmasaydı böyle söyler miydi? Biz onu sanki tanımıyoruz! Sayın Özoğlu, susturun şu adamı!"

Doç. Dr. Salih Özbaran: "Ben de duydum efendim, ben de duydum! İşkencede öldürüldü dedi."

Doç. Dr. Tahsin Yılmaz: "Ben aksini söylemiyorum ki, işkencede öldürüldü dedim, kendimden de uydurmadım bunu. Bu olay niçin inkar ediliyor acaba?"

Doç. Dr. Ergün Aybars: "Vefat etti desin efendim, sözünü geri alsın efendim; vefat etti deyin efendim!"

Dekan Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu: "Sayın Yılmaz, vefat etti deyin efendim! Sözünüzü geri alın, vefat etti deyin efendim!"

Prof. Dr. Şefik Uysal: "Beşer şaşar, Sayın Yılmaz, iyice şaşırdı. Söyledikleri de yazdıkları gibi uydurma şeyler!"

Dekan Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu: "Sayın Yılmaz, sözünüzü geri alıyor musunuz? Yoksa işlem yapmak zorunda kalacağım. Sözünüzü geri alın, vefat etti deyin efendim!"

Doç. Dr. Tahsin Yılmaz: "Sayın Dekan, geri alınacak bir sözüm yok. Söylediklerim doğru. Ancak sözümü şöyle düzeltiyorum: Gazetelerin yazdığına göre Onur Yayınları sahibi arkadaşım İlhan Erdost işkencede öldürülmüş. Öldürülmeseydi onunla birkaç kitap daha yayınlayacaktık."

Dekan Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu: "Efendim, Eğitim Bölümünün yıllık faaliyet raporunu oyluyorum. Kabul edenler! Etmeyenler! Kabul edenler 3, kabul etmeyenler 15; Eğitim Bölümünün yıllık faaliyet raporu reddedilmiştir efendim!"

Doç. Dr. Tahsin Yılmaz: "Karşıoy açıklamam var."

Prof. Dr. A. Necdet Sözer: "Benim de karşıoy açıklamam var efendim."

Fakülte kurulunda yukardaki gibi cereyan eden Eğitim Bölümünün yıllık faaliyet raporunun görüşülmesi ve sonun-

da reddedilmesi, üniversitemizde, en azından fakültemizde artık özgürce bilim yapılamayacağını, kendilerini burada bilim adamı sayanların aslında özgür bilimden yana değil, süngü biliminden yana olduklarını göstermektedir.

Bu fakültede Eğitim Bölümü elemanları, öğretim yükü en fazla olan kişilerdir ve bu yükü, diğer bölümlerden daha yetkin bir biçimde yürütmektedirler. Bu nedenle fakülte kurulu, aslında bize teşekkür etmesi gerekirken beni ve asistanlarımı cezalandırmaya kalkışıyor.

Ancak kurul üyelerinden 15'inin işkenceden yana tavır almaları, onu onaylar bir tutum içine girmeleri, işkenceyi vefat gibi göstermeye kalkışmaları, İlhan Erdost'un uğradığı işkenceyi parmak hesabıyla ortadan kaldırmaya girişmeleri, İlhan Erdost'un şahsında işkenceye karşı çıktım diye bölümün yıllık faaliyet raporunu reddetmeleri, fakültemizde bilimsel çalışmanın ve özgür düşünmenin artık bittiğinin işaretleridir.

Sayın Prof. Uysal'ın söylediklerimin yazdıklarım gibi uydurma olduğunu söylemesi, benim değil onun karakterini ortaya koyan sözlerdir. Gelecek yıllar, kimin uydurma sözler söylediğini, uydu kişiliğe sahip olduğunu, kimin doğru söylediğini ortaya çıkaracaktır.

Bu arada bölümün faaliyet raporuna olumlu oy veren Sayın Prof. Dr. Ahmet Necdet Sözer ile Sayın Doç. Dr. Yurdal Topsever'i cesaretlerinden ötürü kutluyorum.

Doç. Dr. Tahsin Yılmaz, "Eğitim Bölümünün Yıllık Faaliyet Raporunun Reddine Karşıoy Açıklaması", 8.6.1981

İLHAN SELÇUK

KİTAP VE İNSAN...

MUZAFFER Erdost'u tanıtmaya gerek yok.

Çünkü ülkemizin kültür ve yazın yaşamında tanınmış bir addır Muzaffer İlhan Erdost; ozandır, yazardır, araştırmacıdır, yayıncıdır, sağlam kişilikli, aydın bir insandır. Bir yıl önce Muzaffer'in başından acının acısı bir olay geçti. Mamak'ta gözaltında iken Muzaffer dövüldü, kardeşi İlhan Erdost da öldürüldü. Bu olayın davası sürüyor. O günden bu yana Muzaffer'in acısı koyulaştı. Oysa ölüm acısı başlangıçta büyüktür; zamanla küçülür. Doğa yasasıdır bu...

Muzaffer sanki doğa yasasına başkaldırıyor; yüreği öylesine acı bağlamış.

○

Muzaffer'den aşağıdaki mektubu aldım:

"Ağabey,

10 Kasım, ulusal tarihimizde anlamlı bir gündür. Bu anlamlı gün benim yaşamımda bir başka acıyla buluşuyor. Kardeşimin, sevgili İlhanımızın öldürülüşünün de açıklandığı gündür 10 Kasım...

Bu yıl da 10 Kasım yine İlhan'la ilgili bir olayla örtüştü. O gün onu öldürmekten sanık olanların duruşması da vardı. Bu duruşmaların ayrı özelliği olduğunu da belirteyim. Her duruşma günü duruşma süresince, ailemiz İlhan'ın öldürülüşünü yeniden ve yeni acılarla yoğrularak yeniden yaşar. Yani 1981 yılının 10 Kasım akşamı bizim acılarımızın yumaklaştığı bir akşamdı.

Bizim iki kardeş olarak 15 yıllık bir yayın yaşamımız olduğu çok iyi bilinir. Düşüncelerimiz beğenilir, ya da beğenilmez; ama tüm yayın yaşamımızı, bilimsellik, doğruluk, dürüstlük üzerine kurduğumuz yadsınamaz. Her zaman yasal yollardan yürümeye ve doğabilecek sorunların yargı önünde çözümlenmesine özen gösterdiğimiz de bilinir. Bunları burada belirtmemin nedeni, kendimize övgü değil, bir olayın çarpıcılığını açıklayabilmek içindir.

Yayınevlerimizin kitaplarının bulunduğu ve bir yılı aşkın bir süredir kapısını açmadığım, yolunu unuttuğum deponun bulunduğu mahallin karakolundan bazı polisler tam da 10 Kasım gecesi bir eyleme girişmişler. Yayınevi deposunu açmışlar. Nedenini bilmesem de doğal karşılıyorum bunu...

Ama şunlar doğal mı:

O gece hiçbir ilişkisi yokken amcamı evden götürüyorlar. Sabaha karşı 4.30'da beş polisle evimize geliyorlar. Eşim kitaplıkta yasak yayın bulunmadığını, çünkü bir yılı aşkın bir sürede üç kez arandığını ve her kitabın tek tek denetlendiğini söylüyor. İlhan'ın cezaevine giderken yanına aldığı çantasının, kanlı paltosunun, morgdan aldığı giysilerinin bulunduğu dolap da aranıyor. Salona geçiliyor, tutanak hazırlanırken polis memurlarından birisi İlhan için diyor ki:

— İyi olmuş öldürüldüğü...

Böyle konuşan bir kişi, yaralı bir aileden doğaldır ki yanıtını alacaktır. Ama bunun anlamı nedir? Kardeşimi yitirdi-

ğim günden başlayarak gerek askeri savcıların tutumunda, gerek sayın yöneticilerin açıklamalarında, gerek yargılamanın tutumunda yasallığa tanık olduk. Öyleyse 10 Kasım gecesinin dökümünün anlamı ne? Ertesi gün amcam serbest bırakılıyor, depodan kamyonla bir miktar kitap alınıyor, sonra geri getirilerek depo mühürleniyor. Şu anda bana bildirilmiş hiçbir şey yok. Ben hukuksal anlamda 'Hiçbir şey yokken' bir kardeş verdim.

Ancak 10 Kasım gecesi bizim yaşadığımız olayların temelinde öyle görünüyor ki 'yasak yayın' uygulamasındaki yanlışlıklar yatıyor. Bu uygulama yanlışlığı şu birbuçuk yıl içinde dört kez bizim kapımızı çaldı. Her çalışta yeni sorunlar doğurdu. Kitap; tabanca, tüfek, dinamitle eşanlamlı tutulabilir mi? Bu sorunun üstüne eğilmek gerekir.

Konuya, bir hukuk devletine ve hukuk ilkelerine yaraşır bir çözüm getirmek sanırım pek zor değildir."

○

Muzaffer Erdost, bugünkü İçişleri Bakanı, E. General Sayın Selahattin Çetiner ile 27 Mayıs'tan önce bir cezaevinin koğuşunda uzun süre haksız yere yatmıştır. Sayın Çetiner'e "Kitap" konusunda duyurmak istediğim ikinci mektup sahibinin de böyle bir özelliği var.

Yurt düzeyinde "Kitap" konusuna yaklaşımda getirilecek bir aydınlıkla Muzaffer'in acılı yüreğinin acısı biraz hafifler mi?

Cumhuriyet, 4 Aralık 1981

İLHAN SELÇUK

ADIMIZA AD KATANLAR

7 Kasım 1980...

Akşama doğru Ankara'da, Muzaffer Erdost ve kardeşi İlhan Erdost gözaltına alınırlar. Niçin? Pek bilinmiyor. Yayıncı kardeşlerin işyerlerinde yasak kitap mı varmış? Yoksa evlerinde arama yapılırken mi bulunmuş? İlhan'ın bir kitabına da el konmuş. Neymiş? "*Doğanın Diyalektiği*" Yazan: Engels. 12 Eylül faşizmi devlet terörü uyguluyor. Muzaffer Erdost'un eşi Rana tedirgin bu kez. İlhan, Rana ablasının gözünde bir damla yaşın belirdiğini ayrımsıyor:

"*—Rana abla, seni ilk kez cezaevinin kapısında ağlarken görüyorum.*"

Erdostlar Mamak'ta askere teslim ediliyor. Ne demek asker? Yurttaşın, yurdun, ulusun güvencesi değil mi? Mamak Askeri Cezaevinde Erdost'ların önce fotoğrafları çekiliyor. Sonra kökünden saç, bıyık tıraşı. Ardından yine fotoğraflar.

Şair, yazar, yayıncı mısın? Kitaplar mı yazmışsın? Gör bakalım. Görevli er, iki kardeşin "eşkal"lerini dosyaya geçirir; sonra bir yere telefon ederek araba ister; ama, küçük değil, büyük olacak:

— *Reo var mı, Reo? Olur, onu gönder...*

Nöbetçi astsubay gelir, sorar:

— *Suçunuz ne?*

— *Yasak yayın bulundurmak...*

— *Yani?*

Sağ mı, sol mu demek istiyor astsubay, kafasında kitap konusundaki tek ayrım bu.

— *Sol...*

Mamak Cezaevi o dönemde A-B-C, üç bloktan oluşuyor. A-Bloktan C-Bloka gidilecek. Cezaevi arabasına biniliyor. İşte ne olursa, orada oluyor. Astsubay komutasında görevli erler, coplar ve tekmelerle iki kardeşin üstüne saldırıyorlar. İşkence arabası Mamak Cezaevi'nde turluyor; bir süre sonra astsubay sesleniyor:

— *Yeter!..*

İki kardeş birer kanlı et ve kemik yığını gibi C-Bloka teslim ediliyor:

— *Bunları kabul ediyor musunuz?*

— *Ediyoruz komutanım.*

İlhan koğuşa girince:

— *Midem bulanıyor,* diyor, *kusacağım...*

○

Sonrasını Muzaffer anlatıyor:

"— *Kardeşim orada, bir dizi üzerine çömelmiş, başı önüne düşmüş, ağzı açık duruyordu. 'İlhan! İlhan!' dedim. Ses vermeyince 'İlhan! İlhan' dedim. Koğuştaki çocuklar 'Bir şeyi yok' dediler. Bayıldı herhalde diye düşündüm. Kardeşimi hemen yanımdaki yatağa yatırdılar. Yatırırken biri 'Ayakları tutmuyor' dedi. 'Eyvah' dedim içimden, 'Kardeşim felç oldu'... Ölüm hiç aklıma gelmiyordu. Tutuklular arasında,*

doktor dedikleri tıbbiyeli biri vardı. Baktım, kardeşime suni teneffüs yaptırıyor. 'Öldü kardeşim' dedim, 'Yok yok' dediler."

İlhan ölmüştü.

○

Biz acı haberi gecikmeyle öğrendik. *Cumhuriyet* 11 Kasım 1980'de İlhan Erdost'un öldürüldüğünü birinci sayfadan duyurdu; bu köşedeki yazının başlığı da şöyleydi:

"*Kemalizm İdeolojisi Muz mudur?*"

Sıkıyönetim Komutanlığı gazeteyi süresiz kapattı. Emir Ankara'dan gelmişti.

Aradan dokuz yıl geçti.

Bugün 7 Kasım 1989...

Muzaffer'le konuşmuştuk; ben Ankara'da olacaktım bugün; kitabevinde imza gününden sonra akşama bir söyleşi düzenleyecektik, dostlarla İlhan'ı anacaktık. Gidemedim; ama, yazıyorum, acı anılarımızı yarınlarımız için gündeme getiriyorum.

Öğle güneşinin gölgesi koyudur, duvar dibine vurur. Akşama doğru gölge hüzün gibi uzar; ölümün üstünden yıllar geçtikçe acısı süzülür, bilinci ışır.

Muzaffer kardeşini çok severdi; yüreğinden kurşun yemişti, ciğeri parçalanmıştı. Önceleri korktum yıkılır, bütün ömrünce ağıt yakar, acısını aşamaz diye kaygılandım; ama, tedirginliğim yersizmiş.

Muzaffer kendi adına kardeşinin adını ekledi, "*Muzaffer İlhan Erdost*" oldu; iki kardeş bir oldular, yarınlara yürüyorlar.

Geçmişten geleceğe hepimizin adına kendi adını ekleyen kahraman, bilge, sevgili insanlar vardır.

Adımıza ad katanlara selam olsun!..

Cumhuriyet, 7 Kasım 1989

ERBİL TUŞALP

AYDINLAR DİLEKÇESİ DAVASI

(SAVUNMA)

...

Cezaevi koşulları özgürlüğü sınırlama amacını aştığı için bu dilekçeyi imzaladım.

Yargılanmalarını bekleyen binlerce insan cezaevinde yargısız, peşin ve ilkel bir yöntem olarak fizik ve psikolojik işkencelerle karşı karşıya getiriliyorlardı.

Diyarbakır Bağlar, Ankara Mamak ve İstanbul Metris Cezaevlerindeki koşulların yüzyılımızda yeri olmadığını söylemekle yetiniyorum.

Yayıncı İlhan Erdost'un öldürülmesi konusunda askeri savcılıkta ifade veren cezaevi müdürü Alb. Raci Tetik'in, 'Dövün dedim ama öldürün demedim' şeklindeki sözlerinden sonra hakkında iddianame hazırlanıp hazırlanmadığını, yargılanıp yargılanmadığını merak ediyorum.

Sayın Yargıç,

Yukarıda sıralanan savlarla ilgili olarak gözleme daya-

nan birtakım uygulamaların düzeltilmesini istemek, bunun için Cumhurbaşkanlığı makamına, TBMM Başkanlığına dilekçe ile başvurmak suç sayıldığı için mi yargılanıyorum?

Bu suç ise, bu davanın demokratik rejimi, düşünce özgürlüğünü ve insan haklarını hedef alan bir dava olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz.

Demokratik düzene ilişkin gözlem ve isteklerle ilgili dilekçenin niçin yazıldığı sorusunun yanıtı, Türkiye'nin beş yıllık tarihinin bence, ana eksenini oluşturuyor. Bunun için de 12 Eylül sabahından bugüne dek gelişen olaylara değinmek kaçınılmaz oluyor.

Bu olaylar içinde bence en çarpıcı olanı insan hakları ihlalleridir. İnsan hakları ihlalleri içinde ise en çarpıcı olanı hiç şüphesiz işkencelerdir. Cezaevlerinde ve Emniyet Müdürlüklerindeki intihar olaylarıdır. Açlık grevleri ve ölüm oruçlarıdır.

İnsan hakları ihlalleri ile ilgili iddialara sanıyorum dünyanın her yerinde sayısal verilerle inandırıcılık kazandırılmaktadır.

Bu konuda elimizde çeşitli veriler var.

Örneğin, işkence sonucu ölümle ilgili veriler var. Bu veriler, resmi ağızlardan çıkmasına karşın birbiri ile çelişiyorlar.

Resmi veriler, 16 Mart 1982 tarihinde 15, 4 Ekim 1982 tarihinde 4, 3 Nisan 1984 tarihinde 2 kişinin işkence sonucu yaşamlarını yitirdiğini gösteriyor.

İçişleri Bakanı Selahattin Çetiner'in 24 Eylül 1981'de yaptığı açıklama bu sayıları ilginç bir hale getiriyor.

Çetiner'e göre, bir yıllık süre içinde "Türkiye'de 12 işkence olayı vardır. Bu nedenle 54 polis hakkında soruşturma yapılmış, bunlardan 11'i tutuklanmıştır." 12 işkence olayının ne olduğunu bilmek ise çok zor. İşkence sonucu 12 kişi mi öldürülmüştür, 12 kişiyle işkence mi yapılmıştır, belli değil.

İçişleri Bakanı Yıldırım Akbulut'un, demokrasiye geçildikten sonra, 23 Ocak 1984 tarihinde yaptığı açıklamada, 1984 yılı içinde meydana gelen anarşi ve terör olaylarında 99 kişinin hayatını kaybettiği ve sadece 4 kişinin tutuklu bu-

lundukları cezaevlerinde yaptıkları açlık grevi sonucu öldükleri belirtilmiştir.

2 Temmuz 1985 günü Genel Kurmay Sıkıyönetim Basın ve Halkla İlişkiler Şubesinin bir teleks notu gazetelere ulaşmıştır. Bu nottan; 12 Eylülden sonra 17 bin 718 dosyanın karara bağlandığını, 1407 dosyanın yargılanmasının sürdüğünü öğrendikten sonra işkence ve kötü muamele suçundan 57 emniyet personelinin mahkum olduğunu, 56'sının ise yargılanmalarının sürdüğünü anlıyoruz.

Açıklamada, "449 kişinin ölüm cezasına çarptırıldığı, bunlardan 86'sının Askeri Yargıtayca onaylandığı, onaylananlardan 32'sinin TBMM'ce kabul gördüğü, 27 infazın gerçekleştiği"ne ilişkin bilgiler de vardı.

Olmayan tek şeyin "işkence ve kötü muamele sonucu yaşamlarını yitirenlere ilişkin sayısal veriler" olduğunu görüyoruz.

İnsan hakları ihlalleri ile ilgili soruların yanıtlarının resmi verilerden derlenmesi mümkün olmayınca, geriye mahkeme tutanaklarından derlenen bilgiler, olayları yaşayanların anlattıkları, işkence ve otopsi raporları gibi resmi belgeler kalıyor.

Bu belgelerin birçoğu bende var.

Gazetecilik mesleği gereği insan hakları ihlalleri ile karşılaşmış, işkence ve kötü muamele görmüş yüzlerce insanla karşılaştım.

İnsan onuruna yakışmayan davranışlar neredeyse yaşamlarının bir parçası olmuş bu insanların yakınmalarını dinledim.

Ana-baba-eş ve çocukları ile dostluklar kurdum.

Sorgulama, yargılama ve cezaevi aşamalarını inceledim.

Özgür yaşamlarını izledim.

Sonuçta,

Sorgulama sırasında gördükleri işkence sonucu yaşamlarını yitiren insanların, bir ölçüde ölerek kurtulduklarına inandım.

Sorgulama ve cezaevi koşullarına dayanamayarak inti-

har olaylarının nedeninin de işkence olduğunu saptadım.

Sayın Yargıç,

Mahkemenizden bir dileğim var;

Aşağıda adlarını sayacağım insanların "nasıl öldüklerinin araştırılmasını" istiyorum.

Sorgu odalarında, cezaevi hücrelerinde yaşamlarını noktalayan bu insanların, bunca zaman sonra bile cesetleri üzerinde yapılacak 'patolojik' incelemenin iddialarımızın geçerliliğini ortaya çıkaracağına inancım tam:

Ahmet Veziroğlu, Ali İnan, Ahmet Kırlangıç, Ataman İnce, Abdurrahim Aksoy, Aydın Demirkol, Ali Sarıbal, Abdullah Paksoylu, Ali Erek, Ali Adil Yılmaz, Ahmet Atlan, Ahmet Erdoğan, Ali Çiçek, Akif Yılmaz, Ali Özbey, Asker Demir, Ayhan Alan, Aptullah Meral, Ali Çakmaklı, Ali Altıok, Atalay Bahadırlı, M. Ali Kılıç, Bekir Bal, Behçet Dinlerer, Bedri Sınak, Bayram Kocabaş, Bahadır Dumanlı, Bedri Bilge, Bedii Tan, Bahadır Yıldız, Cengiz Aksakal, Cafer Dağdoğan, Cemal Kıpırdamaz, Cumali Ay, Cuma Özarslan, Cemal Kılıç, Cemil Arat, Ekrem Ekşi, Ercan Koca, Ensar Karahan, Ferhat Kuntay, Eşref Anyık, Mahmut Zengin, Fatih Öktülmüş, Hasan Asker Özmen, Hulusi Talak, Hasan Gazioğlu, Hasan Hüseyin Damar, Hakan Mermeroğlu, Hasan Alemlioğlu, Hasan Kılıç, Hasan Sönmez, Günay Balçık, Gürkan Murgan, H. Hayri Durmuş, Hüseyin Çolak, Hakkı Hocaoğlu, Haydar Başbuğ, Hasan Telci, Hüsnü Seyhan, Halim Çınar (Çırak), İrfan Çelik, İlhan Erdost, İbrahim Eski, İlyas Güleç, İsmet Ömürcan, İsmail Kıran, Kemal Demet, Kemal Pir, Mehmet Cizreli, Munzur Geçgel, Mustafa Şahin, Necip Kurtul, Mehmet Ali Kılıç, Mehmet Ali Karasoy, Mehmet Emin Kutlu, Mustafa Hayrullahoğlu, Niyazi Gündoğdu, Mazlum Göker, Mehmet Mutlu Çetin, Necmettin Büyükkaya, Mehmet Kazgan, Osman Karaduman, Önder Demirok, Orhan Keskin, Recep Estik, Şadan Gazeteci, Saadettin Güven, Süleyman Ölmez, Şükrü Gedik, Satılmış Şahin Dokuyucu, Selim Mehmet Yücel, Şeref Sar, Taner Uzun, Turgay Erbay, Turhan Sağlam, Yaşar Okçuoğlu, Yılmız Peköz, Zeynel Abi-

din Ceylan, Metin Sarpbulut, Vedat Aldoğan, Teoman Samanlı, Haydar Öztürk, E. Hakkı Erdoğan.

Sayın Yargıç,

Bütün bu iddiaların "Türkiye'nin itibarını sarsmak için uydurulmuş hainane planlardan" kaynaklandığı görüşünü savunmak mümkün.

"Onlar kendilerine baksınlar, bize karışmasınlar" diyerek Türkiye'de insan haklarını eleştirenlere kulak tıkamak da mümkün.

Ben bir aydın olarak demokrasi, hukuk devleti ve insan hakları konularında bildiklerimi söylemek, gerçekleri gün ışığına çıkarmak zorundayım. Bu zorunluluk benim aydın olma sorumluluğumdan geliyor. Üstelik siyasi tercihim, gazetecilik mesleğim de böyle davranmamı gerektiriyor.

Türkiye'nin esenliği için çok önemli bir etken olan insan hakları konusunda bir hukuk savaşı vermek gerektiğine inanıyorum.

Aydınlar Dilekçesi Davası, Adam Yayınları,
İstanbul, Ekim 1986, s. 172-174.

DR. GENCAY GÜRSOY

AYDINLAR DİLEKÇESİ DAVASI

(SAVUNMA)

23.8.1985

Sayın Yargıç, neden böyle bir dilekçeye imza koyduğumu, 15 Ağustos 1984 tarihli ifademde açıkladım. Bugüne kadar yapılan savunmalarda dile getirilen, benim de katıldığım görüşleri yinelemek istemiyorum.

Gazeteci arkadaşım Erbil Tuşalp'ın savunmasında ayrıntılarıyla dile getirdiği, işkence uygulamalarından geçmiş gençlerden bazılarını, tutukluluk süreleri bitip serbest bırakıldıktan sonra bir hekim olarak tanıdım. Resmi açıklamalarda, sorgulama sırasında ya da cezaevlerinde yattıkları sırada intihar ettiği ileri sürülen evladını, kardeşini, eşini kaybetmiş analar, babalar, kardeşler, eşler tanıdım.

Bunlar arasında adalete güvenini çoktan yitirmiş ve sadece acılarını dindirmeye çalışan insanlar vardı. Kardeşi, yazar İlhan Erdost'un elleri kelepçeli halde iken, devletin güvenlik güçleri tarafından dövüle dövüle öldürülüşüne tanık

olan ve şimdi acıyı sevgiye dönüştürmeye çalışan, yazar Muzaffer Erdost'u tanıdım.

Bu olayların sorumluları hakkında kovuşturma açılıp açılmamış olması belki hukukçulara bir şeyler ifade eder ama bir hekime fazla bir şey ifade etmez.

Sayın Yargıç, bir hekim ve bir aydın olarak, bütün bu acıların yaşandığı bir ülkede, şimdi yargıladığınız dilekçeye imza koymaktan daha fazla bir şey yapamamış olmamdan dolayı kendimi suçluyorum.

Onun için iddia makamının suçlamaları bana fazla birşey ifade etmiyor.

Ben kendimi bu ülkenin aydınlarından biri saydığım ve kimilerinin hiçbir zaman kavrayamayacağı bir sorumluluk duygusuyla, "üzerime vazife" olanlar kadar, olmayanlara da karışmak gereğini duyduğum için bu dilekçeyi imzaladım.

12 Eylül öncesi dönemin anarşi ve terör ortamına geri dönmek tehditleriyle, ülkemizde demokratik düzenin en temel ilkeleriyle çelişen, kişi hak ve özgürlüklerini askıya alan bir yaşam üslubunun yerleştirilmesini ve kurumlaştırılmasını reddettiğim için bu dilekçeyi imzaladım.

Anarşi ve terör ortamının bütün acılarını tatmış, insanlıkdışı cinayetler dizisi içinde, en yakın dostlarını yitirmiş ve ölümle burun buruna gelmiş insanlardan biri olarak, böyle bir tercih karşısında bırakılmayı kabul etmediğim için bu dilekçeyi imzaladım.

Aydınlar Dilekçesi Davası, Adam Yayınları,
İstanbul, Ekim 1986, s. 241-242

NEFİSE ÖZAY ERKILIÇ

AYDINLAR DİLEKÇESİ DAVASI

(SAVUNMA)

18.10.1985

Sayın Yargıç,

Dilekçemizde, önemli konulardan bir diğeri de işkenceydi. İşkence, çok yakınımda yaşadığım, somut bir olaydır benim için. Üzerinden 5 yıl geçmesine karşın, acısını yüreğimde hâlâ sımsıcak yaşattığım, unutamadığım can kardeşim, İlhan Erdost ifadesi alınmaya götürülürken, dövüle dövüle, işkence edilerek öldürüldü. Gönlüm istiyor ki hiç kimse böylesine bir acıyı yaşamasın. Bugün hükümet başkanınca bile yapıldığı açıklanan işkence iddiaları için, hiçbir olumlu tedbir alınmamıştır.

Dilekçeyi imzalayış nedenlerimden bir diğeri de idamların önlenmesiyle ilgiliydi.

Ben Birleşmiş Milletlerde dört sene görev yaptım. Tanıdığım, gezdiğim, gördüğüm gerçek demokrasiyi benimsemiş batı ülkelerinde idam, artık bir insanlık suçu olarak görülü-

yor. Bugün İzlanda, Federal Almanya, Avusturya, Portekiz, Lüksemburg, Norveç ve Danimarka, Fransa, Hollanda değişik tarihlerde, ceza yasalarından ölüm cezasını çıkardılar. Yunanistan da siyasi suçlular için ölüm cezasını kaldırmış bulunuyor.

İnsan haklarının başında gelen yaşama hakkına aykırı ve insan onuru ile bağdaşmayan, toplum üzerinde caydırıcı etkisi bulunmayan, öç alma niteliği taşıyan, adli hata halinde düzeltilmesi olanağı olmayan, ceza hukukunun ıslahı amacıyla, dilekçemizde sözü geçen idamın önlenmesiyle ilgili istemlerimiz, ölüm cezasının ceza yasamızdan çıkarılmasını ve bunun bir anayasa hükmü haline getirilmesini diliyor. Ve şimdi burada yüksek mahkemenin huzurunda aynı dilekçelerimde ısrar ediyorum.

Aydınlar Dilekçesi Davası, Adam Yayınları,
İstanbul, Ekim 1986, s. 393-394.

MİHRİ BELLİ

İNSANLAR TANIDIM

MUZAFFER Erdost'un Sol Yayınları'nı kurup yayın programını saptadığı günlerde birçokları Türkiye'de marksizmin temel yapıtlarının legal olarak yayınlanabileceğini düşünmenin hayal olduğuna inanıyordu. Ben de bu konuda Erdost kadar iyimser değildim. 1966 yılında bir gün Aziz Nesin ile yayın sorununu görüşüyorduk. O marksizmin temel yapıtlarının yurt dışında Türkçe olarak hâlâ yayınlanmamış olmasından yakınıyor, "TKP" denen örgütün bu konuda hiçbir şey yapmamış olmasını eleştiriyordu. Sol Yayınları'nın çıkarmayı tasarladığı kitapların listesini önüne sürdüm. Listede Marx'ın, Engels'in, Lenin'in belli başlı yapıtları vardı. Aziz Nesin okudu. "Olmaz, hayal bu" dedi. Birçoklarının görüşü bu idi. O hayali gerçek yapabilmek için Erdost'un mahkeme kapılarını aşındırması, defalarca zindanı boylaması gerekti.

Sol Yayınları'nın mekanı ilkten Ulus'ta Demir İşhanının en üst katında küçük bir oda idi. İki masa, bir yazı makinesi,

birkaç sandalye. Ben gidip gelmeye başladığım zaman İlhan Erdost askerdeydi. Bütün yük Muzaffer'in sırtında. İlhan'ı ilk kez izinli geldiğinde gördüm. İnsana dost gözlerle bakan, karayağız bir delikanlı. Askerlikten sonra o dost gözlerle sık sık karşılaştık. Yayınevinin orta direğiydi. Alçakgönüllülüğü, birkaç sözcük ile dile getirdiği sorunun özünü kavrayış yeteneği, insanda sevgi ve saygı uyandırıyordu. Aramızda lafa dökülmeyen bir dostluk, yoldaşlık havası esti.

Her zaman işi başından aşkındı. Yayınevinin binbir nankör işinin üstesinden gelmek kolay değil. Rahat rahat oturup dertleştiğimiz, halleştiğimiz seyrektir. Böyle bir görüşmemiz 12 Eylül darbesinden az önce İlhanların evinde oldu. Evlenmişti, çocuğu olmuştu. Temiz döşenmiş bir ev ve iki güzel insan, beşikte de güzel bir bebek. Yemek yedik, müzik dinledik. Raşit Beybutov'un plağını iki kez çaldık. "Bu güzellik geçer bir gün, sana da kalmaz" türküsünün beni sardığını görüyordu. Ertesi gün plağı kasete almış, bana iletmişti.

"*Yol olmuştur en yiğidin yanması*" doğru sözdür.

Mihri Belli'nin Anıları, *İnsanlar Tanıdım*, 2,
Milliyet Yayınları, İstanbul, Eylül 1990, s. 105-106.

MEHMED KEMAL

İLHAN'LA BERABER...

MUZAFFER Erdost'u ne zamandır mı tanıyorum? Herhalde kırk yıl oluyor. Rüzgarlı Sokağın boya ve mürekkep kokan sokaklarında görmüş olacağım. Üç arkadaştılar, üçü de Veteriner Fakültesinde okuyordu. Bitirdiler okulu, veterinerliğe dönmediler, basında yeraldılar. Muzaffer Erdost, Erdoğan Tamer, Orhan Duru. Muzaffer'e daha öğrencilik yıllarında, dergi, kitap, gazete yetmiyordu. Hangisine el atsa kendinin olacaktı. Çok denemelere girdi. 1958'de yayıncılığa ucundan dokundu. Henri Alleg'in *Question*'unu (*Sorgu*) çıkardı. Kitap tuttuysa da yayınevi tutmadı.

Dergiler, gazeteler, kitaplar yayımladı. Bunlar hep ileride kuracağı "Sol Yayınları"nın atılan tohumlarıydı. Bugün "Sol Yayınları" yirmi beşini doldurmuş bir delikanlıdır. Türlü deneyimlerden geçmiştir.

Veteriner Fakültesi'nin eski adı Ziraat Fakültesi [Yük-

sek Ziraat Enstitüsü- M.İ.E.] idi. Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde Sovyet Mareşalı Voroşilof ülkemizi ziyaret etmiş, fakülte bahçesinde bir çam ağacı dikmişti. Atatürk döneminde dikilen bu çam ağacı gel zaman git zaman büyümüş, kocaman olmuştu. Adı Voroşilof Çamı idi.

Bir gün çamın altında ders çalışan öğrencileri solculuk yapıyorlar diye tutuklamışlardı. Biz 1948 tutuklamasında içerde yatarken bu gençleri de getirmişlerdi. Fakültenin böyle netameli bir geçmişi var.

Muzaffer, askerliğini Şemdinli'de yapıyor. Epeyce de kilo alıyor. İzne çıkacak, arkadaşları kiloları ne yapacağını soruyorlar. O da,

"Rejim yapacağım" diyor.

Sıladayken arkadaşları soruyorlar:

"Rejim ne oldu?"

"Devam..." yanıtını veriyor.

Muzaffer'i rejim yüzünden tutukluyorlar. Rejim yüzünden sabıkalıdır.

1965'te kardeşi İlhan'la birlikte "Sol Yayınları"nı kuruyor. Yayınevi bugün 25'ini dolduruyor. Ama başlarına gelmedik de kalmıyor. İçeri alınmalar, tutuklanmalar, acılar, işkenceler bitmiyor. 12 Eylül döneminde kardeşi İlhan'ı gözü önünde döve döve öldürüyorlar.

Solda ve sosyalizmde düzenli ve bilimsel ne kadar yayın varsa onun büyük bir kısmı Muzaffer'in yayınıdır. Marxlar, Engelsler, Leninler ve *Kapital*'in tümü ondan geçmiştir.

Edebiyatta da emeği vardır. Bugün İkinci Yeni diye anılan yazın akımının adını koyan da odur. Başında kendisi bu işi pek ciddiye almadığını söyler, ama gerçekte benimser.

"... Şiiri yalnızca İkinci Yeniyle sınırlayan bir görüşüm olmadı. Şiir olarak İkinci Yeni, şiirin iç gelişimini kucaklıyor, kaçınılmaz oluşumunun yolunu açıyordu. Ben şiiri profesyonel anlamda iş edinmemiştim. Arada bir şiir yazardım. İkinci Yeni arada bir şiir yazanın işi değildi. Ancak şiiri kendine iş edinen, sorun edinen ozanın içine çekileceği bir şiirdi."

Bilimsel sosyalizmi kavradıkça da bu şiiri daha iyi açıklamaya çalışıyor.

Bugün alanında ağırlığı olan bir yayınevidir. Başlangıçta adı "Sol Yayınlar" olan kitabevi, kardeşi İlhan'ın dövülerek öldürülmesinden sonra adını "Onur" olarak değiştirdi.* Muzaffer de adına İlhan'ı da ekleyerek Muzaffer İlhan Erdost oldu. Acı bir sonuç, onulmaz bir teselli. Sosyalizmin elinin ulaştığı konularda araştırma, tarih, öykü, şiir, deneme olarak otuza yakın kitabı vardır. Kitabevinin 25. yılında *Ey Karanlık Mavi Güneş* (Öyküler), *Havada Kalan Güvercin* (Şiirler), *Adam İçin Türevler* (Eskizler) adlı üç kitap yayımlanmıştır. Bu kitaplar yazarlık ve sanat alanının ne denli geniş ve yaygın olduğunu belirler.

Gerilerden alırsak, o yıllar Ankara'nın *Pazar Postası, Seçilmiş Hikayeler, Kaynak* dergileri telaşını yansıtır. Her şey sıcak ve yenidir. Sanatta, edebiyatta bir şeyler aranır, bulunur da... 12 Mart, 12 Eylül günleri de geride kalmadı mı? Eskiyen kuşaklardan sonra yenileri kalacak, kimbilir neleri de getirecekler. Muzaffer'e 25. yılında binlerce selam!...

Cumhuriyet, 24 Kasım 1990

*Mehmed Kemal'in yanılsaması. Sanırım "Sol Yayınları" deposunun kapalı kaldığı süre, yalnızca "Onur Yayınları"ndan kitap yayınlamış olmamız böyle bir yanılsamaya neden olmuş. (M.I.E.)

VECİHİ TİMUROĞLU

KARADENİZ YEŞİLİNİN KÖPÜRDÜĞÜ YERDE

İLHAN ERDOST
(17 ARALIK 1944 - 7 KASIM 1980)

İLHAN, Türkiye'yi karartan günlerin acı aydınlığıdır. Türkiye, Ortadoğu halklarının tarihsel sıkıntısını çeken ülkelerden birisidir. Batı Asyanın görkemli yükseltilerinin taçlanmış göklerini Akdeniz maviliğine serdiği yerde, böyle bir karanlığın nasıl yoğunlaştığını anlamak, tarih bilincinden yoksun insanlara çok zor gelir. Oysa, antik Anadolu uygarlıklarının fışkırdığı, maddeyi insanlaştıran İyon fizikçilerinin güneşlendiği, Roma'nın Helen düşüncesiyle kucaklaştığı bu güzel ülke, İslamla Türkiyeleşmiştir. İslamlık, insanlığın tarihinde, çok kısa bir süre, aklın aydınlığını dogmalarla karartan Hıristiyanlığın karşısında, özgür düşüncenin yalımı gibi çakmıştır. Ne ki, bu çakım, bir çöl göğünün gürlemesi gibi kısa sürmüştür. Arap çölünden Anadolu yaylasına, Kuzey Afrika kıyılarına, Orta Asya bozkırlarına ulaştığında, bir at kişnemesi, bir deve homurtusu gibi sönmüştür. Aklın en

büyük düşmanı olmuştur yeni coğrafyalara yayılan İslamlık. Çünkü, yeni coğrafyaların halklarını, ancak, despotlukla sömürebilirdi Arap bedevisi. İslam ülkelerinde, sarı bir yoksulluk, kara bir barbarlık fışkırır. İnce zarif minarelerin, görkemli cami kubbelerinin gölgelerinde, özgür düşüncenin en büyük düşmanı büyür. Düşünen beyinleri saran bir örümcek yürür İslam tarihinin sayfalarında. Anadolu, işte bu özgür düşüncenin düşmanı canavarın pençesine, beyinlerde çakan aklın pırıltılarını saran örümceğin ağına düştü İslamla.

Batı insanı da, Hıristiyanlığın karabasanını yaşadı. Engizisyon mahkemelerinde, özgür düşünceyi yargılayan kilise babalarından çok çekti Batı insanı. Işıklı kuleleriyle katedraller, kiliseler, Akdenizin beyaz yelkenleriyle karanlığı ve bağnazlığı taşıdılar eski İyon ve Yunan ülkelerine. İnsanın aydınlık dünyasını bilinmez göklerin gizemiyle kararttılar. Ama, Batılı, kilise dışında yarattığı bilimle ve felsefeyle, özgür düşünceye vardı. Batılı toplumlar, sırası gelince, özgür düşünceyi, toplumsal tüzeyi, aklın egemenliğini, dinlerinden ve ülkelerinden bile üstün tutmayı, onun uğruna savaşımı, gerekirse ölmeyi bilen insanlar yetiştirmişlerdir. Doğu toplumları, özgür düşünceyi ve aklın aydınlığını savunacak insanları yetiştirmekte çok geç kalmışlardır.. Ne acıdır ki, Doğulu, başını Batıya çevirdiği zaman özgürlüğü ve aklı kavrayabilmiştir. Batı, ne zaman ki, İslam dünyasına egemen olmağa başlamıştır, Doğulu insan, bir eziklik duymuştur içinde. Bu eziklikte, çok duygusal bir şovenizmin izleri görülür. Açıkça söylemek gerekir ki, Batı çizmesi, Doğulu insanda bir yurtseverlik duygusu yaratamamıştır. Büyük imparatorluklar kurmalarına karşın, Doğu toplumları, aşiret yapısını kırıp ulus toplumlarını yaratacak aşamaya, tarihin erken çağlarında gelememişlerdir. Bugün bile, ulusal gelişimini tamamlamış İslam toplumu yoktur. Türkiye toplumu bile, Atatürk devrimine karşın, ulus toplumu aşamasını tamamlayabilmiş değildir.

Özgür düşünceye saygı, ancak, belli tarihsel aşamalardan geçen toplumlarda, bir uygarlık sorunu olarak görülür.

Bilimsel devrimini gerçekleştirmemiş toplumlarda, özgür düşünceye saygıdan ve akla övgüden söz etmek olanaksızdır. İslam dünyası, tüm şovenist duyarlığına karşın, özgür düşünceyi savunacak bir rönesansı gerçekleştirememiştir. Türkiye toplumu da, laik bir cumhuriyet kurma savaşımı vermesine karşın, İslam uygarlığından kalan kalıttan dolayı, özgür düşünceyi ve aklın bağımsızlığını, henüz yeterince koruyamıyor. Doğal ki, özgür düşünceyi ve aklın bağımsızlığını savunmak, bunları uğrunda ölünebilecek değerler saymak, bir tarihsel gelenek sorunudur. Böylesi tarihsel gelenekler, belli tarihsel birikimlerle oluşur. İslam dünyası, felsefe düşüncesini geliştiremediğinden, dogmaları sorgulayacak, evrene sorular soracak aklı yaratamamıştır. Türkiye toplumu, Osmanlı fetihleriyle, eski Yunan ve Roma uygarlıklarının gelişme alanlarına yayılmasına karşın, İslam düşüncesinin özgür düşünceyi boğan katılığı yüzünden, felsefe düşüncesini doğuramamıştır. Felsefe düşüncesinin yaratılamadığı bir toplumda, bilimsel düşünce biçimi oluşamaz. Özgür düşünce geleneği de, felsefe ve bilim ile kurulur. İslam dünyasının çektiği sıkıntı işte budur. İslam dünyasının karanlığı, felsefesizliğin, bilimsel düşünce yoksunluğunun karanlığıdır. Bu karanlığı aydınlatmaya çalışan insanlığın azlığı, bu tarihsel gelişimin yüzündendir. Türkiye'nin bir türlü aydınlığa çıkamaması da, özgür düşüncenin savaşımını veren insanların yeteri derecede yetişememesidir. Çok az yetişen özgür düşünce ve bağımsız akıl savaşımcıları, bu tarihsel gelişimin gereği olarak, toplumca korunmamaktadırlar. Bu karanlığın aydınlıkları, çok kolay söndürülmektedir. İlhan, işte, bu söndürülen ışıklarımızdan birisidir.

İlhan Erdost, kendi adını taşıyan kardeşinin ölümünden dört-beş yıl sonra, Tokat'ın Artova ilçesinin Kızılca köyünde doğdu. O Karadeniz yeşilinin köpürdüğü yerde. Kızılca köyü, o yıllarda Artova'nın ilçe merkeziydi. Babası, Erzurum göçmeni Yusuf Efendiydi. Dedeleri, Çarlık Rus ordularının, 1915'te, Doğu Anadoluyu işgal etmeye başlaması üzerine, Erzurum illerinden göçüp gelmişlerdi buralara. Erdost soya-

dı, Erzurum'un Oltu ilçesine bağlı Ardos köyünün adından geliyordu. Ardoslu Yusuf Efendinin en küçük oğlunun nüfus tezkeresinde, doğum tarihi, 10 Şubat 1944 olarak yazılıdır. Ancak, evin misafir odasının kıbleye bakan duvarında asılı Kuran'ın arka sayfasındaki aile kütüğüne, 17 Aralık 1944 tarihi düşülmüştür. Demek, İlhan 17 Aralık 1944'te doğmuştur. O gün, çiçekleşen sözler söylenmiş, kuşça cıvıldaşan türküler çığrılmıştır.

İlhan doğduğunda, ağabeysi Muzaffer Erdost ortaokuldaydı. İkinci Dünya Savaşının sıkıntılarıyla boğuşuyordu Yusuf Erdost. Muzaffer'in okutulması, aile için bir sorun olmuştu. Ortaokulun birinci sınıfını, Erzurum'da, amcasının yanında okuyan Muzaffer, ikinci sınıfta, dönüp Artova'ya gelmiştir. Babası, okutup okutmamakta tereddütler geçirmiştir. Sonra, büyük sıkıntılarla, Tokat Ortaokuluna yazılmıştır. Liseye Sivas'ta başladı. Son sınıfa geçtiğinde, pansiyon ücreti ağır geldiğinden, daha ucuz bir okul aranmış, Çorum'da daha uygun bir pansiyon bulununca, Muzaffer, Çorum'a gitmiştir. Liseyi Çorum'da bitiren Muzaffer, burs bulabildiği Ankara Veteriner Fakültesi'ne girmiştir. Muzaffer için yaşanan bu sıkıntılar, daha ağırıyla, İlhan'ın eğitiminde yaşanmıştır. İlhan köyündeki ilkokulu bitirince, ortaokula gidememiştir. Babası onu, bir berberin yanına çırak olarak vermiş, annesi istememiş, oradan alınarak kuran kursuna gönderilmiştir. 1956'da, Muzaffer, fakülteyi bitirince, kardeşinin eğitimini sağlamak için, veterinerlik yapmıyor. Ankara'dan ayrılırsa, İlhan'ın eğitiminin tehlikeye düşeceğini hesaplıyor ve Ankara'da bir iş arıyor. O sırada, *Pazar Postası*'nda düzeltmenlik buluyor. Eşi Rana, İlhan ve Muzaffer, bir üçlü olarak yeni bir yaşam sürecini başlatıyorlar. İlhan'ın yeni dünyası da, bu dönemde biçimlenmeye başlıyor. Ağabeysinin yeraldığı sanat ve düşün dünyasında, ülkesini ve halkını sevmenin yeni boyutlarını kavrıyor. Bir ülke ve bir halk, ancak, uğrunda verilecek özgürlük ve uygarlık savaşımıyla sevilebilir. Uçkulu sözlerle, duygulu çığlıklarla, bilinçsiz eylemlerle ve boş övünmelerle, sevemez insan ülkesi-

ni ve halkını. Ağabeysinin içinde yetiştiği Atatürk düşüncesini özümsüyor önce. Lise yıllarını, bu düşüncenin özümsenmesiyle geçiriyor. Bu arada, eleştirel düşüncenin erdemine de varmıştır. Büyük bir hazla ve tükenmez bir enerjiyle, ülkenin sorunlarına eğiliyor. Tuttuğu günlüklerden anlaşıldığına göre, halkının ve ülkesinin yoksulluğundan, çektiği acılardan dolayı çok üzgündür. Yeni yollar ve yöntemler aramaktadır. Yurtseverlik duygularını, düşünce tarihinin sayfalarına taşımıştır. Burada, yeni başlıklar oluşturmuştur. Ve sonunda, lise öğrenimi bitmiştir. 27 Mayıs 1960'ın yarattığı yeni coşkuyla yaşanan lise dönemi, onun düşünce dünyasının donanımına büyük katkılarda bulunmuştur.

İlhan, düşünceye vurulan kelepçeyle, ortaokul yıllarında karşılaşmıştır. Muzaffer, *Pazar Postası* ve *Son Havadis* kapanınca, *Ulus* gazetesine geçmiştir. 27 Mayıs 1960, Muzaffer'i, Ankara hapishanesinde bulmuştu. İlhan, Ankara Merkez Cezaevinin kapısını, ağabeysinin kısıtlanan özgürlüğü dolayısıyla tanımıştı. Elbette, özgürlük savaşımının bedelinin nasıl ödeneceğini de.

1963 yılı, Erdostlara yeni zorluklar getiriyor. Muzaffer askere alınıyor. İlhan, Ankara Hukuk Fakültesine girmiştir. Maddi sıkıntı, alabildiğine belirgindir. Muzaffer, Veteriner Yedeksubay olarak Şemdinli'ye gitmiştir. Şemdinli, coğrafyasıyla ve tarihiyle, Muzaffer için yeni bir evrendir. Bu yeni evreni tanımak ve tanıtmak, Muzaffer'e önemli göründü. Ne ki, birçok ekonomik, tarihsel, toplumbilimsel bilgiye gereksinim vardır Şemdinli'yi yazabilmek için. Şemdinli'de hiçbir kaynak ve belge yoktur. İlhan, Ankara'da, kitaplıklarda çalışarak, ağabeysinin istediği her belgeyi, her kitabı araştırır, bulur ve gönderir. Muzaffer Erdost'un *Şemdinli Röportajı* adlı yapıtı, böyle oluşur. Bu kitap, İlhan'la Muzaffer'in ilk ortak çalışmaları olur. Bundan sonra, Muzaffer'in her düşünsel ürününde İlhan'ın katkıları sözkonusu olacaktır. Muzaffer, yedeksubaylığını tamamlayıp gelince, 1965'te, Sol Yayınları'nı kurar. İlhan, Sanayi Caddesindeki Demir İşhanının 51 numaralı odasındaki küçük büroda, Sol Yayınları'nın en

önemli işçisi olarak çalışır. Marx'la, Engels ve Lenin'le tanışır. Kemalist düşüncesine yeni ufuklar açılır. Kişiliğinin özünü yansıtan yeni bir dünya görüşüyle karşılaşmak, onun toplumsal anlayışında, doğayı ve insanı algılamasında yeni boyutlar oluşturur. Bu arada, fakülte öğrenimi, ummadığı bir biçimde, sona erer. İlhan, önemli bütün derslerinden geçtiği halde, önemsemediği bir dersten başarısız duruma düşer ve belge alır. Sonraki yıllarda, yeni haklar verildiği halde, Sol Yayınları'ndaki yoğun işlerinden başını alıp bu dersi verememiştir. Sol Yayınları, onun her şeyi olmuştu. Muzaffer'le birlikte, yayıma sokulması gereken yapıtları seçiyor, dizgisinden basımına değin her şeyiyle uğraşıyor, büyük bir titizlikle, her yapıtı okuyor, okurun eline doğru ve temiz bir ürün geçmesine çaba gösteriyordu. Artık, İlhan Erdost adlı bir yayımcı kişiliği oluşmuştu. Bu yayımcı, 12 Mart 1971'e değin, topluma, özgür düşüncenin ve bağımsız aklın maddi temellerini oluşturan birçok yayım armağan etmişti ağabeysiyle birlikte. Dünya görüşüne gerçeklik kazandıran eylemini, o dünya görüşünü belirleyen ideolojinin klasiklerini yayımlayarak yapıyordu. Yayımlar yoluyla, ideolojisini, yaşama geçiriyordu. 12 Mart faşist gösterisi, Muzaffer'i içeri aldı. Üç buçuk yıl süren bu hapis sırasında, Muzaffer, Osmanlı toplum yapısıyla ve o toplumun ekonomik biçimini belirleyen toprak mülkiyetiyle ilgilendi. Yine, bir sürü belgeye ve kitaba gereksinim vardı. İlhan, bu yeni yapıtın malzemesini de, büyük bir titizlikle topladı. *Şemdinli Röportaji*'ndan sonra, Osmanlı toprak mülkiyeti üzerine yapılan çalışmada da, İlhan, önemli işlevini yerine getirmişti.

Muzaffer içerdeyken, ailesinin geçim sıkıntısı başlamıştı. Sol Yayınevi, baskı altına alınmış, yayınları toplanıp götürülmüş, büyük çapta maddi sıkıntı doğmuştu. İlhan, bir yandan hapishaneye, öte yandan da, Rana'ya ve iki yeğenine bakmak durumunda kaldı. İşte o zaman, Onur Yayınevi'ni kurdu. Darwin'in *İnsanın Türeyişi* adlı yapıtıyla girdi yayına. Kendi dünya görüşünün kozasını ören yapıtları iyi seçiyordu. Her konuda, ağabeysiyle birlikte, yeni bir düşünce

mimarisi kuruyorlardı. Einstein, İbni Haldun, Noviçev gibi büyük dehaların yapıtlarının Türkçeye kazandırılmasına önem verdi. Bu temeller atılmadan, özgür düşünceyi engelleyen dogmalar ortadan kaldırılamazdı. Muzaffer, faşizm üzerine araştırmalar yaparken, İlhan, Türkiye halkını baskı altına alan tarihsel örtünün açılmasına yardım etmeye çalışıyordu. Özgür düşünceyi ve bağımsız aklı örten şalın kaldırılması için yaptığı çalışmalar, onun yaşamına kasıt yolunu açmıştır. İlhan'ın hizmetinin büyüklüğü, onun yaşamına kasteden küçüklüğün nedenidir.

Çocukluğunda, hep bir tabancası olsun istemiştir. Kız gibi bir tabanca şöyle dursun, oyuncak tabancası bile olmamış. Zaten, hiçbir şeyin oyuncağını da sevmemişti yaşamında. Her şey ciddiydi onun için. Bu yüzden, babasının kendisine alamadığı tabancayı, kendisi baba olup oğluna almayı düşlemiş. Oğul ve tabanca özlemini, gönlünce bir yaşam gülü gibi büyütmüş. Bir oğlu olmadığı için, tabanca almak fırsatı da olmadı. Ama, yayımları, binlerce kafayı ateşleyen bir aydınlığın tetiği oldu. Özgür düşüncenin ve bağımsız aklın savaşımını yapan yeni kuşağın düşünce mimarisinde onun tasarımları ve emeği büyüktür.

12 Eylül 1980 faşist darbesi, İlhan'ı, Türkiye halkının demokrasi savaşımını bilinçli kılmak için yaptığı büyük çabanın içinde buldu. 12 Mart, Muzaffer'den ayrı tutmuştu onu. Ama, 12 Eylül, böyle bir yanlışı işlemedi. İlhan'ı da birlikte aldı gözaltına. 5 Kasım 1980'de, ağabeysinin bulunduğu nezarethaneye götürülüyor. İlk sözü, *Ağabey, çıkarken Türküler uyuyordu, uyandırmaya kıyamadım, öpüp ayrıldım* oluyor. En sıkıntılı günlerinde bile, insancıl duygularından ayrılamayan bu bilinçli devrimci, ağabeysiyle birlikte bir askeri arabaya alınıyor, iyice dövülüyor. Dövülürken bile ağabeysiyle bütünleşiyor. Muzaffer'in anlattığına göre, işkence boyunca gık demiyor. Arabadan indirilince, yere yıkılıyor. Askerler ve başçavuş, gazapla çullanıyorlar üstüne, dipçiklerle, tekmelerle dövmeye başlıyorlar yeniden. İşte o zaman, onlara, *Küçük kızımı uyandırmaya kıyamadan geldim buraya*;

bizi dövdürmeyin diyor. Hangi faşist kafa anlar bu duyarlığı?

12 Eylül hareketi, Türkiye'de, bir dünya görüşünü savunanlara karşı yapılmıştı. Öyle, bir iç savaşı durdurma murdurma anlamını taşımaz. Hareketi doğru yerine oturtmak gerekir. Doğrudan, sol düşüncenin ülkeden tasfiyesi için yapılmıştır. İlhan'ın dünya görüşünü paylaşanlara karşı bir harekettir. Türkiye halkına demokrasiyi çok görenlerin faşist saldırısıdır. İlhan'ın acısı, hepimizi sarsmıştır. Ancak, acının kozası, zaman özgürlüğe açıldığında, içinde birçok şeyi eritiyor. İnsanlığın sıcak güneşi, özgürlükle, kardeşlikle, eşitçe, tüzeyle gerininceye göklerimizde, ne kinimiz kalır ne öcümüz. Yalnız, bir yerimizde, onurumuzu sürekli besleyen bir dürtü gibi, unutulmazlığı kalır böylesi öldürümlerin. İnsanlığı yücelten bir acıdır bu.

12 Eylülden bugüne on yıl geçti. Bizler, 7 Kasımda, yine, İlhan'ın mezarının başında toplanacağız. Onun uğrunda öldüğü evrensel değerlerin savaşımcıları olduğumuzu yineleyeceğiz. Ama, yüreğimizde, onun acısından daha beter bir acı, onun katillerinin faşizmin gururu gibi bu toplumda dolaştıklarının acısı onulmayacak. Hukuksuzluğun ve adaletsizliğin acısıdır bu. İlhan ve İlhanlar öldürüldü, ama, onların yaşamlarıyla, halkımıza gösterdikleri bilimin bağımsızlığının toplumsal değerini, özgürlüğün bir toplumu yücelten evrenselliğini, zihinsel ve fiziksel emeğin yaratacağı beşeri erdemi kitlesel güce dönüştürecek demokrasi güçleri hâlâ oluşamadı.

Büyük bir sevginin kollarında, İlhanilhan Kitabevi'ne girerim. Kitap dolu raflar, bir erdemi tanımlayan ses, tek eksik taşı olmayan gelecek. İrkilmeyle tükeniş arasında henüz yitirilmemiş bağımsız aklın ışıltıları. Pencerelerden dışarı bakarım, ölümle kuşatılmış kısır düzen. Yaşamı çirkinleştirmiş beton yükseltilerin arasında, insana özgü güzelden yoksun, duygusuz, hiçbir anlatıma gelmeyen düşler, geometrik diziyle anlatılabilecek kârlar. Ülkenin yüreğinde çılgın sayıklamalar. Yine raflara dönerim, düşünce özgürlüğünün, in-

sansal birikimin, biraz olsun ayakta kalışın tanıkları, bu yaşlı günlerimi gençliğe dönüştüren kitap yüzleri. Her biri bir çocuk yüzü gibi aydınlık ve güleç. Işınların oynaşmayı sevdikleri köşeler. Önerdikleri güzel dünyanın sıcak duyguları, üzerlerinde gezinen bakışları yumuşatan gizemleri, kapaklarında gülüşen renkleri ile eski kent meydanlarını gölgeleyen koca bir çınar altının insana dinginlik veren serinliği. Ve bütün bunların arasında gezinen öksüz çocukluk, yalnız gelen gençlik, ve üşüyen yaşlılık. 7 Kasımın Yunussal eylemsizliği, sessizlikler, yürek atışlarının acısında kesişen kıpırdanışları. İlhan İlhan!

Biliyorum şimdi köpürür karıncalar
Elleri böğründe bir kadın ağlar
Karadeniz yeşilinin köpürdüğü yerde

Vecihi Timuroğlu, *İnançları Uğruna Öldürülenler*,
Yurt Kitap-Yayın, Ankara, Şubat 1991, s. 169-175

SÜLEYMAN EGE

SESİN HÂLÂ KULAKLARIMDA ÇINLAR

İLHAN, güzel çocuk! Aradan 12 yıl geçti. Gittin, bir daha da dönmedin.

Muzaffer'i Emniyete çağırmışlardı. Kimbilir bu kez hangi kitapla ilgiliydi.

Ağbeyinle ikimiz yıllardır alışmıştık buna. Gidip gidip geliyorduk. Bazan da gidiyorduk, dönüşümüz uzun sürüyordu... Adliyeyi, Emniyeti yol etmiştik. '65'ten bu yana, Muzaffer'in deyimiyle birer 'milli sanık' olmuştuk.

Her zaman en zor anlarda yanımda biterdin. Koşar koşturur, ne gerekirse en iyisini yapardın. Kardeşim Sedat'ı hiç aratmazdın. Sen de öpöz kardeşimdin benim.

Hiç unutur muyum, o 'Manifest'ten tutuklandığım zaman, daha hapishaneye götürülmeden, yetişip adliyenin koridorunda bulmuştun beni. Polislerin arasında sana Bahçelide kaldığım evin anahtarını vermiştim. Masamdaki Mani-

fest'le ilgili belgeleri alıp Çelenk'e götürmen için... Gözlerimin içine bakıyordun.

"Ağabey, hiç merak etme, ne gerekirse yaparız" deyişini şimdiki gibi anımsıyorum. Sen olunca gözüm arkada kalmazdı. *Proleter Devrim ve Dönek Kautsky* dizgideydi. İş yaptırdığım basımevini bulmuş, hemen işi kaldığı yerden ele almış, kitabı baskıya geçirmişsin. İki gün süren Manifest 'ziyaret'inden çıkıp geldiğimde gördüğüm bu durum bir sürpriz olmuştu benim için. Bunu kendiliğinden düşünüp yapacağın hiç aklıma gelmezdi.

Bir de, *Bütün Ülkelerin İşçileri Birleşiniz* hakkında aleyhte verilen bir bilirkişi raporu nedeniyle tutuklanmıştım. Sedat o sıra uzak bir ilde öğretmenlik yapıyordu, ilk ziyaretçim sen olmuştun. Rapor sahibi Nevzat Gürelli'nin 'Bir kitabını bulun bana' demiştim de, bu profesörün 'Bilirkişilik' diye bir doçentlik tezini de İstanbul'lardan buldurup getirmiştin. Sen ne can çocuktun...

Senin gidişinde ben senin için bir şey yapamadım İlhan. Seninki göz açtırmadan başlayıp bitti... Borçlu bıraktın beni.

O gün seni telefonla aramıştım. Bir öğle saatiydi.

"Ağabeyden bir haber var mı" diye sormuştum.

Muzaffer bir gün önce Emniyete götürülmüş, daha geri gelmemişti.

"Daha bir haber yok abi" demiştin, "Şimdi az sonra ben de gidiyorum. Beni de istemişler."

Son görüşmemiz oldu bu. Sesin hâlâ kulaklarımda çınlar.

Biz hep gidip gidip geldik güzel çocuk. Sen gittin bir daha da dönmedin.

Cumhuriyet, 7 Kasım 1992

İlhan, Serpil Koç (Laçin), Mehdi Başpınar, Remzi İnanç
Elmadağ Cezaevinde Remzi İnanç'ı Ziyaret – 1972

ÖNER ÜNALAN

BANAZLI PİR SULTAN BİLMEDİ BU HÜZNÜ

DOKUZ yüz ellilerde bir Ankara. Taşrada kalmış ilkokul giysileri, üç numarayla kesilmiş saçlarıyla. İnce boyunlu yağız çocuk... İlhan'ı ilk böyle gördüm. Sonra benim için Ankara dışında geçen yıllar başlar. 12 Mart öncesine dek. 12 Mart döneminde İlhan ağır sorunlar altında yakındığını hiç görmediğim genç ve güzel bir insandır. Ölçülü, düşünceli, özverili... Bana öyle geliyor ki onu asıl kimliğiyle 12 Martta bulduk. 12 Mart gibi bir dönemde onun güzel ıralarını edinebilmesi için insanın mayasında seçkin şeyler olmak gerekir. O, delikanlılık çağını atlayarak olgunlaşmış bir insandır. İlhan'da o ince boyunlu yağız çocuktan bir şeyler kalmış olması da bundandır.

İlhan'ı son görüşüm 12 Eylülden sekiz-on gün sonra, Kızılay'dadır. "Durum nasıl, Ağabey" diye sordu. "Kötü" dedim ve bir an duraksayıp ekledim: "Daha da kötü olacak!" Sonra-

ları bu sözümü sık sık anımsadım. Doğrusu, 12 Eylülün İlhan'ı öldürecek denli kötü olabileceğini düşünmemiştim. Her insana kötülük yapılabilir. Ama nasıl oluyorsa, İlhan'ı bugün bile kendisine kötülük yapılamayacak bir insan olarak görüyorum. Onun için de öldürülmüş olmasından büyük utanç duyuyorum.

İlhan'ın acısıyla Sıvas'a gittim. Sıvas onun doğduğu ile komşuydu. 12 Eylül karabasanı kol geziyordu. Sıvas'ta İlhan'la sık sık baş başa kaldığımı fark ettim. İnsanlık tarihinin bir yanıyla zulüm tarihi olduğunu düşündüm. Dünyayı zulümden kurtarmanın pek çetin bir iş olduğunu duydum. Sonra bir gün, İlhan'ı düşünmenin bana direnme gücü verdiğini sezdim. Beynim bunalmaktan kurtulma yolunu İlhan'da bulmuştu. Bu, onun öldürülmesinden duyduğum acıyı artırdı. Güzel her şeyde İlhan'dan bir parça bulmaya başladım. Salınan kavak yapraklarında onun gülüşünü gördüm.

Gök Medrese'nin taç kapısına İlhan'dan hüzünlü bir taş yerleştirdim. Güzellikle acıyı birlikte tattım. Daha önce kafamda bir insanla böyle yaşadığım olmamıştı. İlhan'ın öldürülmesiyle en sağlıklı yanım yaralanmıştı ve İlhan yaramı sağaltıyordu.

Adı geçmese bile Sıvas'ta İlhanlı bir hüzünle söylediğim bir dörtlük var:

Masamda okunmuş gazete soğumuş bir bardak çay
Karşımda Kongre binası sıradan bir gökyüzü
Sıvas'ta köylü bir akşam üstü
Banazlı Pir Sultan bilmedi bu hüznü.

Cumhuriyet, 7 Kasım 1992

FAHRİ ÖZDEMİR

ÜNSÜZ VE ÖDÜNSÜZ SIRA NEFERİ

NE mutlu bana; Darwin'i, Einstein'i, Marx'ı, Lenin'i okuma olanağına sahibim. Ama buruk bir mutluluk bu. Çünkü bunları okumamızı sağlayan insan aramızda yok artık.

12 Eylül faşizmi, İlhan'ı çekip aldı içimizden. Kolları bütün yurdu saran ulu bir çınarı acımadan kesti. Bundandır taşıdığım mutluluğun buruk oluşu.

Türk solu çok şey borçlu İlhan'a. Sol klasiklerin bizlere ulaşmasını, bizlerin daha aydın insanlar olmamızı sağladı. İlhan Erdost ünsüz ve ödünsüz sıra neferiydi.

Erdost, bugün de duygu yüklü gözleriyle, o tatlı sevecenliğiyle bizlere bakıyor. Kendisiyle konuşuyorum her gün *İlhanilhan*'da; "Merhaba" diyor bizlere, "Merhaba"!

Kapital, Fiziğin Evrimi, Türlerin Kökeni, Mukaddime... Karşıma dikiliyor birden. Elime alıyorum, insan sevgisini; içini açıyorum, dost kokusunu hissediyorum. Gözlerim doluyor, başımı eğiyorum. Kitaplardan bir fısıltı geliyor kulağıma: "Niye eğiyorsun başını? Dik tut: bak bizleri sana ulaştı-

ran insanın güleç yüzü var yüzümüzde!"

İlhan Erdost'un kızı Türküler'in sözleri kulağımda çınlayınca içimdeki acı bir kat daha büyüyor.

"Anne bu taşı açsak babamı görebilir miyim?"

"Geldiğimizi babam biliyor mudur şimdi?"

"Nerede yatıyor babam?"

"Nasıl yatıyordur?"

"Ama küçük değil mi burası, babam daha büyük değil miydi anne?"

Ne demişti emniyette ağabeyi Muzaffer İlhan Erdost'a? "Ağabey, evden çıkarken Türküler uyuyordu, uyandırmaya kıyamadım. Öpüp çıktım."

Şimdi daha iyi anlıyorum İlhan'ın neden katledildiğini? İnsan sevgisinin, insan onurunun en büyük silah olduğunu...

"Bilsem, / Sevgiyle bakan gözlerini söndüreceklerini / Bilsem kahpece pusuya düşüreceklerini / Bilsem sapasağlam yiğidimi / paramparça / soğuk taş üzerinde / son kez öptüreceklerini / Bilebilseydim kudurmuşçasına seni öldüreceklerini / Gitme! derdim. / Gitme, güzelliğini doyasıya seyredeyim / Gitme, dudaklarından dökülen türküleri / bir daha dinleyeyim / Gitme derdim, gitme yerine ben öleyim" Acaba ormanlar tükenir mi çınarları devirmekle? Devlet kurtulur mu yiğitleri kahpece öldürmekle?

Merhaba İlhan

"Bozkır çocuğu olmanın utangaçlığını, alçakgönüllülüğünü, özverisini ve onurunu taşımış, gerçek kişiliğini bu karmaşık görünüm arkasında tutmayı yeğlemiş", hayatı insan ve halk sevgisiyle dolu.

"İbrahim oğlu Yusuf'un / Kerpiç evinden / Ve linyit kokan ocağından / Yoksulluğundan / Ve hüznünden büyüttüğü" kardeşliğin, insan sevgisinin, barışın... Kısacası İlhan Erdost'un özlemi var içimde.

7 KASIM İLHAN KİTAP GÜNÜ

Yayıncı İlhan Erdost'un öldürülüşünün yıldönümü 7 Ka-

sım'da, İlhanilhan Kitabevi, okurlarına, Sol ve Onur Yayınları'nı %50 indirimli verecek. 7 Kasım'ı "*İlhan/Kitap Günü*" olarak anmayı gelenekselleştiren İlhanilhan Kitabevi'nin bu yılki armağanı, 1993 duvar takvimi. Takvim Muzaffer İlhan Erdost'un resimlerini içeriyor. 7 Kasım'da Sol ve Onur okurlarına bir yıl süreli indirim kartı da verecek olan kitabevinden katalog ve geniş bilgi isteme adresi: *İlhanilhan* Kitabevi, Bayındır Sokak 23/6, Yenişehir, Ankara.

Özgür Gündem, 7 Kasım 1992

SARGUT ŞÖLÇÜN

İNSAN ÖLDÜRMEK VE KİTAP YAKMAK TARİHE BİR KATKIDIR
—YA DA

TARİHİN ÖZNELLİĞİ ÜZERİNE

[İLGİLİ BÖLÜM]

MUZAFFER İlhan Erdost, "İlhan'ın öldürülüşünün ilk yıldönümünde Sovyet Elçiliğinin giriş kapısındaki olağan olmayan trafiği ve devinimi gördüğümde, bizim 5 ya da 6 Kasım günü değil de, 7 Kasım akşamı gözaltına alınmış olmamızın ardında, İlhan'ın Ekim Devriminin yıldönümünde ve bu yıldönümün kutlandığı saatlerde öldürülmesinin tasarlanmış olabileceğini bulanık bir biçimde düşünmüştüm. Giderek de, bu 'olabilir' dediğim düşüncem netleşti. Özellikle de, cezaevine alındığımız saatte cezaevinde bulunan ve nöbetçi subayın odasında talimatını vermiş olması gereken Cezaevi Müdürü Raci Tetik'in, İlhan'ın öldürüldüğü sırada, Muhabere Okulundaki kokteyle gittiğini mahkemede söylediği zaman."[10] Kurulan bağlam, önce teorik planda, tesadüfün nesnel olabilirlik zeminini düşündürüyor. Sonra bağlamın, İ. Erdost'un öldürülmesiyle Ekim Devriminin yıldönümüyle ilgili bir faa-

liyeti, detaylarıyla çakıştıran içeriksel bir boyutu var; burada, cinayetin tarihsel dilinin bulunmasıyla ilgili bir ipucu yatıyor. Ekim Devrimi, yazar için bireysel konumun belirlenmesinde bir nirengi noktası; tarih, öznenin kendi topografisinin bilincine varabilmesi amacıyla nesnel düzlemde kavranıyor. Ama, anlaşılacağı üzere, bu nesnelleştirme, yazarın bireysel geçmişiyle içiçe bulunduğu için, sadece genel geçerlilik ilkesine göre değil, öznel tercih ölçütüyle de meydana gelmektedir. Devrimin sembolü kabul edilen Lenin'in heykelinin sökülüşünü gösteren bir fotoğrafla karşılaşma, geçmişteki nesnelin şimdiki zamandaki öznel algılamaya bağlanmasına yol açar. Fotoğrafın çağrıştırdıkları, yine sembolik anlam taşımaktadır. Heykel, Lenin'i değil, onun toplumunu ve dönemini temsil etmektedir artık; yorumun kurtarmak istediği, genel pratik hayattan ziyade, Lenin'in bireysel varlığı ve teorisidir. Yazarın sembolik yorumu, şimdiki zamanın algılanmasını etkileyen, "mantığı derinden sarsan karşıtlık"tan[11] yola çıkmıştır. Geriye bakış, geçmişin dolaysız sonucu olmaması gereken şimdiki zamanın inkarı adınadır. Tarih, yazar-benin öznel müdahalesiyle şimdiki zamanın yerine geçiyorsa (bireyselleşiyorsa), "mantığı derinden sarsan karşıtlık", yalnızca rasyonel bir algılamanın ürünü olamaz. Nitekim, İlhan'ın öldürülmesiyle, yazarın bireysel geçmişinde topografik önem kazanmış devrimin (yıldönümünün) zamansal olarak çakıştırılması da, tek düzlemde olmayan bir algılamaya işaret ediyor. Tarihselin dilini bulmaya yönelik bu denemenin sonucu şudur: İlhan'ın öldürülüşü, artık kutlanmayacak olan devrimin yıldönümünün yerine geçmektedir. Bu geçişin zamanı da, yani şimdiki zaman da, geçmemesi, tarih olması gereken tarihi üstlenmektedir.

Evrensel Kültür, Mart 1993, sayı 15, s. 12.

[10] Muzaffer İlhan Erdost, *Bir Fotoğrafa Altyazı / İki 7 Kasım*, Onur Yayınları, Ankara 1991, s. 8.

[11] Aynı yer, s. 11.

MUSA UYSAL

NEREDEN NEREYE

KARA haber tez duyulur derler hani, Muammer Soysal'la Metin Demirtaş duymuşlar veya haber vermişler. Onlar da bana haber verdiler İlhan Erdost'un acı sonunu. Kara haberi birden duymak kadar kötü ne olabilir ki! Yaşadığı günler gözümün önüne gelmeye başladı İlhan'ın. Muzaffer Erdost hapiste iken, Avukat Halit Çelenk'e gelir, geçerken de bana uğrar, "Emmi kolay gelsin" derdi. Bazan bir bardak çayı acele ile içer, bazan çay içmeye de duramazdı. Muzaffer Erdost hapiste, ev kirası, dükkan parası, çoluk çocuğun geçimi ona bakıyordu. Eve ekmek götürebilmeliydi İlhan Erdost.

Bir gün bana, "Geçerken seni burada görünce, rahatlıyorum" dedi. Ben de ona damdan düşer gibi, ben de seni görünce rahatım kaçıyor, dedim. Gözüme baktı şaka mı yapıyorum diye! Ciddi diyorum İlhan dedim. Ekledim, sizin başınıza iş geliyor, bizim elimizden birşey gelmiyor. Sağ elini omuzuma

koydu "Bizim elimizden ne geliyor ki, Emmi" dedi? Koşuştururdu, herkesin sevgilisi İlhan...

Muammer'le Metin'in yüzüne baktım. Hiçbir şey söylemedim. Ne diyeceğim? Ne söyleyeceğimi bilemedim, ne yapacağız diye de sormadım. Onlar da benden beter! "Hazırlan gidelim" dediler.

Binlerce insan sessiz, Karşıyaka'ya doğru, arabalar ağır ağır yürüyordu. Cenaze arabasının önüne hiç kimse geçmiyordu. Protestonun bu kadar büyüğü olmazdı! Herkes kin duyuyor, nefret ediyordu 12 Eylül darbecilerinden...

Yıllarca "Türkler düşmanı arkadan vurmaz" diye tarih dersi verdik. Cenaze töreninde hep aklıma tarih dersi geldi. Oysaki, eli kolu bağlı, arabanın içinde oturan insanın başına vura vura, katlettiniz! Tarihi yalanladılar, ders verenleri yalancı yaptılar, darbeciler yazın bakalım bunu, tarihin neresine sığarsa?

Kara bıyıklı karaoğlan, rüşvet mi aldın? Çaldın mı? Çırptın mı? Başkasının namusuna mı baktın? Keşke bunları yapsaydın. Saygın olurdun, yaşardın. Namuslu olmanın, doğru olmanın faturası acı olur yiğidim. Eğer İsmet Yalçınkaya gibi yiğit bir şahidin olmasaydı katledenler belki yargı önüne çıkmazdı, dört yıl ceza da almazlardı. Türküler'in, Alaz'ın sevgili babası, Muzaffer'in yiğit kardeşi, Gül'ün sevgili eşi İlhan...

Musa Uysal, *Nereden Nereye*,
Ardıç Yayınları, Ankara, Kasım 1993, s. 217-218

SEVİM BELLİ

BOŞUNA MI ÇİĞNEDİK

İLHAN ERDOST

12 Mart dönemini anlatırken İlhan Erdost'tan söz etmeden geçemem. Muzaffer Erdost içerdeydi ve "Sol Yayınları" yayınlanamıyordu. Çeviriler durdu. Ne onlarda, ne bende, para vardı. O zor günlerde İlhan'ın yardıma ve hizmete hazır dostluğu büyük bir destekti benim için. Öyle pek sık karşılaşıyor değildik. Ama İlhan'ın var olduğunu bilmek, telefonla istediğim anda ona ulaşabilmek, bir avunç ve güvençti benim için. Çevirmenlik hakkı olarak bana verilmiş olan kitaplardan elimde kalanları, 12 Mart döneminde satarak bana üç beş kuruş da sağlamıştı İlhan. Tahliyelerden sonra bunu Muzaffer'e anlatırken bile ne kadar mutlandığına dikkat etmiştim. Victor Hugo'nun dile getirdiği duygu çok tanıdık bir duygudur bizim yaşamımızda:

"Ne kadar da mutsuzduk!... Ah ne güzel günlerdi!..."

İlhan'ı her zaman sevmiş, alçakgönüllü, güleç çalışkanlı-

ğını ve becerisini hep takdir etmişimdir. Lenin'in "*Nisan Tezleri*" kitabını İlhan'la birlikte çevirmiştik. Ben, bu şekilde çalışmaya alışık değilimdir. Kendim yazarım. Ama çeviriyi acele yetiştirmek gerekiyordu. Ben çevirerek okuyordum, o da tape ediyordu. Bekletiyorum diye, ne kadar telaşlanıyordum. Oysa, o, sabırlı, ne yorgunluk ne de bezginlik göstermeden ben söyledikçe yazıyordu. İlhan 12 Eylül döneminin ilk günlerinde (7 Kasım 1980) dayağın; soruşturma ve işkencesinin de değil, resmen meydan dayağının; gözdağı vermenin, insan onurunu, özgür düşünceyi simgeleyen bir kişiden öcalmanın kurbanı oldu. İlhan'ın öldürülmesinden sonra sık sık ön plana sıçrayan, sevilen bir anı olmuştur o birlikte çalıştığımız günler, benim için. İnanılacak gibi değil, ama yıllardır hemen hemen her maydanoz doğrayışımda İlhan'ı anımsarım. 12 Mart'tan sonra İstanbul'da bende yemek yediği bir gün ben acele elimde maydanoz doğrarken, Rana hanımın nasıl yaptığını anlatmıştı bana. "Rana Ablam" deyişindeki sevgi, saygı ve beceriye değer verme dikkatimi çekmişti; sevginin saptanması beni her zaman sevindirir, mutlu eder, unutmadım. Şu insan bilgisayarına sığan imgelerin haddi hesabı yok!

Sevim Belli, *Boşuna mı Çiğnedik?*, Anılar,
Belge Yayınları, İstanbul, Kasım 1994, s. 512.

M. MAHZUN DOĞAN

ANKARANÂME

"GİTTİN / UZAKLARA / UZAKLARA / UZAKLARA..."

Bayındır Sokakta, adını 7 Kasım 1980'de öldürülen bir yayıncıdan, sevgili Cemal Süreya'nın "*Şimdi bir parçasısın artık / Emeğin Ankara'nın Türkçenin*" dediği İlhan Erdost'tan alan bir kitabevi var: İlhanilhan Kitabevi, sevgili T. Asi Balkar'ın Ankara serüveninde büyük bir yer tutar burası. Burada geçmiştir, okul dışındaki birçok zamanı. Kitabevinin, toprağa gömülü bir alt kattan, bir bina aşağıdaki ikinci kata taşınışını, kitapları kollarında taşıyarak, yeni yerlerine tek tek dizerek yaşamıştır. Şiirini de yazdı: "Taşınan Bir Kitabevinin Taşınmış Hüznüyle" "*gözleriniz değince / sessizliği bitecek sözcüklerin*" diye başlayan, ne güzel bir şiirdir o! Asi'nin Cinayet Sureleri'nin XII. bölümü de, "İlhanilhan Suresi"dir: "*körkuyu! körkuyu!/ bir yiğidin kanı mıdır /içtiğin su.*"

Her yıl 7 Kasım, İlhanilhan Kitabevi'nde "İlhan Günü"dür. Sol ve Onur Yayınları yüzde 50 indirimli satılır okuyu-

culara. Geçen yıl, İlhan Günü'nde, kitap alanlara bir de 1994 takvimi sunulmuştu. Sayfalarında Muzaffer İlhan Erdost'un resimlerinin bulunduğu bir takvim. Çalışma masamın yanındaki duvarda, bu takvim asılıdır. Kasım yaprağında, Erdost'un "Uzaklara" adını verdiği tablosu var. Ufkun ışıklı çizgilerinin hemen üzerinde ateş kırmızısı ve koyu kahverengi nin birbirine karıştığı kasvetli bir gökyüzü. Erdost'un beni en çok etkileyen resmidir bu! Bir de, "Üzünç"ü saymalıyım. Hüznün, acının her türünü yaşarım, Üzünç'teki kadının ince, uzun yüzünde. Ölümünkini, ayrılığınkini, yalnızlığınkini, sevgisizliğinkini...

"Uzaklara" tablosunu 1993'te çizmiş Erdost. Bir de, 1991'de yazdığı "Karlı Bir Günün Şiiri" var. İki sözcükten oluşan bir şiir. İki sözcükte, o kısacık yaşam... Adının da etkisiyle, şöyle bir görsel imgeyi serer gözlerimin önüne: bembeyaz karla kaplı bir ova... Uçsuz bucaksız... Ufku, ötesi yok. Sonsuz bir beyazlık yalnızca... Ve ıssızlık... Bu sonsuzluk içinde yitiş ya da yitirilmiş bir sevgili insanın, geride bıraktığı hüzün... Şiirdeki iki sözcük mü? "Gittin" ve "Uzaklara" "Gittin" sözcüğüyle başlayıp, aynı sözcükle bitiyor. Arada, altalta tam otuz altı kez yinelenen "Uzaklara" sözcüğü. Muzaffer abi, bir konuşmamızda söylemişti, "uzaklara"nın sayısının, İlhan Erdost'un yaşına denk olduğunu.

Yüzüncü Yıl'da bir İlhan Erdost Parkı var. Yaz akşamlarında çocuk seslerinin doldurduğu bir park. Kasım ayı havaların soğuduğu, parkların ıssızlaştığı, yerlerin kuru yapraklarla dolduğu bir ay... Olsun, 7 Kasım'da, bir kitap alın. Roman, öykü, şiir, inceleme, deneme... Hangi türü seviyorsanız o türden, hangi yazarı seviyorsanız, o yazardan bir kitap... Gidip, İlhan Erdost Parkında okuyun. Şiirseverseniz, Turgut Uyar'ın "Kayayı Delen İncir"ini okuyabilirsiniz örneğin. Oradaki "Gülün Kanından" şiirini: *evet "süslü püslü ve şık bir bayan" / en güzel reçelleri yapıyormuş gülün kanından.*

Kitap (*Dünya* Gazetesi Eki), 4 Kasım 1994, Yıl: 4, s. 37

MUSTAFA BALBAY

12 EYLÜL DİPÇİĞİYLE YAŞAMI SON BULAN İLHAN ERDOST'U ÖLÜMÜNÜN 14. YILINDA ANIYORUZ.

O'NU ANCAK ÖLDÜREBİLDİLER

[İLHAN'LA VE 12 EYLÜLLE İLGİLİ BÖLÜM]

İLHAN Erdost'un öldürülüşünün bugün 14. yıldönümü. Muzaffer ve İlhan Erdost kardeşler, bilimsel sosyalist yayınların Türk okuruna ulaşmasında emeği geçenlerin başında geliyor. İki kardeş yıllarca yoksulluk demedi, polis baskısı demedi, cezaevi demedi, yılmadı. Sonu ölüm de olsa yollarından dönmedi. İlhan Erdost'un 12 Eylül dipçiğiyle yaşamını yitirmesiyle yalnız kalan Muzaffer Erdost, adının yanına İlhan'ı da ekleyip yoluna devam etti. İlhan Erdost'un 14. ölüm yıldönümünde Muzaffer Erdost'la söyleştik:

▶ *İlhan Erdost'u bugünkü gençlere anlatmak gerekirse, birkaç paragrafla neler söylersiniz?*

"Onu Anlat İşte"de düşsel bir kurguyla İlhan'ı konuşturdum kızı Türküler'le.

İlhan, ölüm alışını "Öyle geçtim o en zor bilinen kapıdan. Bir yanarca kuş gibi. Ama sessiz." diye anlatır.

Çocuk, "Onu anlat işte!" diye yineler sorusunu.

Soruyu, benim anlatımımda, İlhan, "İşte öldürdüler beni!" diye yanıtlar ve sürdürür konuşmasını: "Sessiz bir çocuktum ben de. Gülen bir delikanlı. Devingen ama sakin. Kahraman değildim, düşlemedim de. Ne var ki öldürdüler beni. Öldürüm, ölümün anlamını, kendi anlamına dönüştürdü. İşte bu anlamdır yaşayan."

İlhan'ı bu "sade"liği içinde düşünmek, sanırım, onun, doğru olarak algılanmasına olanak sağlayacak. Bu "sade"lik,

büyüklenmenin örtük bir biçimi değil. "Biz İkimiz İki Kardeş"te, o zaman İlhan'dan kalan nesnelerle odamı betimlerken, bunu, şöyle somutlaştırmışım:

"Dolabımda, büroda son pişirdiği pilavdan artan bulgur, son pişirdiği çorbadan artan mercimek. Çay, biraz şeker. Evde birlikte olduğumuz son günü içtiğimiz rakıdan kalan rakı.

"Gözaltına alındığımızda, cezaevine götürülürken, çıkarıp amcamın arabasının arka camına koyduğumuz iki kemer. O gün yanında götürdüğü çanta. Çantada birkaç çamaşır. Cebinde kalan yaralı samsun paketi. Cebinde kalan cüzdanı. Kırılmış tükenmez kalemi. Ölümünden bir ay sonra, askeri savcıyla birlikte gittiğimiz cezaevinden aldığım ayakkabısının teki. Ve kanlı paltosu İlhan'ın."

Sanırım İlhan'ı bugünkü gençlere de başka türlü anlatmak istemezdim.

▶ *Olayın peşini yıllarca bırakmadınız. İlhan Erdost davasından yola çıkarak 12 Eylül "adaletini" anlatır mısınız?*

Bu soruyu yanıtlamak, benim açımdan, oldukça zor. Çünkü, faşizmi anlatmadan/açıklamadan 12 Eylülü ve 12 Eylülün niteliğini açıklamadan İlhan'ı anlatmak olanaksız.

Bizim dövülmemiz ve İlhan'ın öldürülmesi için emir vermiş olması gereken kişiler, bizi dövenleri tutuklatmakta duraksamadılar. O günün başbakanı da Uğur Mumcu'nun sorusu üzerine, İlhan Erdost'u öldürenlerin cezalandırılacağını söyledi. Birleşik Devletler Başkanı Carter, yıllık insan hakları raporunda, Türkiye hükümetinin, İlhan Erdost'u öldürenlerin cezalandırılacağına söz verdiğini belirtti.

ÖLDÜRÜLMESİNİN ARDINDA KİMLER VAR?

Erlere, "Analarını ağlatmazsanız, ben sizin ananızı ağlatırım" diyen astsubay Şükrü Bağ'a, ilkin 10 yıl 8 ay ağır hapis cezası verildi ve bu kararı Askeri Yargıtay Daireler Kurulu onadı. Ardından, bindirildiğimiz Reo aracının dışarıya

ses ve görüntü vermediği ileri sürülerek yeniden yargılama istendi. Araca bindirilmeden önce emir verip dövdürdüğü, araçtan indirdikten sonra talimatı üzerine iki kez karşısında hazırola geçirtip dövdürdüğü Askeri Mahkemenin olayı kabulünde yeraldığı halde, bu kez, bindirildiğimiz arabanın dışarıya ses ve görüntü vermediği belirtilerek, astsubayın dövüldüğümüzü görmediği ve dövülürken sesleri duymadığı için, yeniden yargılanması gerektiğine karar veren Askeri Yargıtay 5. Dairesinin kararı, aynı Daireler Kurulunca onandı.

Avukat Nevzat Helvacı ile dosya aşamasını izlemeye gittiğimizde, Askeri Yargıtay Başsavcılığında, yarbay hakim olan bir savcı, bize, "Biz, başsavcılık olarak İlhan Erdost davasında üzerimize düşeni yaptık. Ama bu iş yukarda halledildi ve bitirildi!" dedi. Yarbay rütbesinde bir yargıcın bize bunu söylemek gereğini duymuş olması, "adalet" adına duyduğu rahatsızlığı dile getiriyor.

Şu da var ki, 12 Eylül militer-baskıcı yönetiminin, bugün de egemenliğini sürdürdüğünün bilincindeyim. İlhan'ın öldürülmesinin ardındaki güçleri/kişileri bugün de ortaya çıkaramayacağımı biliyorum.

▶ *Gerek dava sürecinde, gerek bugün "kan güdücü olmadığınızı" zaman zaman vurguladınız Bu yaklaşımınızı açar mısınız?*

Hassas bir konu. Bunu söylerken, "miskin derviş" olmadığımızı da eklediğim oldu. Savaşım yöntemi olarak kan güdücü olmamamın nedenleri oldukça fazla.

İlkin, özgürleşme savaşımcılarına bir 'mesaj' içerir bu sözler. Çünkü, daha önce de kaldım Mamak Askeri Cezaevi'nde. Gardiyan erleri, koruma görevlisi erleri o zaman da tanıdım. İyisi de vardı, her insan gibi, kötüsü de. Emekçi çocuklardır çoğu. Siyasal düşünceleri neydi bilemem, ama emir almadan kimseyi dövemezler. Astsubay için de aynı şeyi söyleyeceğim. Onlara da emir verilmezse, adam dövdürmezler ya da dövdüremezler.

Askerlik ile militarizmi ayırmak gerekir. Militarizm,

bence, politikanın ve özellikle egemen gerici politikanın askerileştirilmesidir. Bu, faşizmin bir biçimidir. Bizi dövdürten ve İlhan'ı öldürten "irade", kendini ulusun kurtarıcısı kabul eden faşizmin iradesinden başka bir şey değildir. Faşizme karşı savaşımı, bir zaman erlik yapmış üç kişinin canına yönelterek, sistemi yenilgiye uğratmanın olanaklı olmadığı kanısındayım.

İlhan'la birlikte özgürleşme özlemi daha da derinden kucaklanıyorsa, bu, özlem dediğimiz ateşin üzerine, karşı-öldürümlerle su serpilmediği içindir.

▶ *Siz ve kardeşiniz Türkiye'de bilimsel sosyalizme ilişkin kitapların çevrilmesine, yayımlanmasına öncülük ettiniz. Bu alanda bugün durum nedir?*

Bilimsel sosyalizmin klasiklerinin ve modern tanıtıcı yapıtlarının yayınlanmaya Batı'dan 150 yıl sonra başlanmış olması, devrimci devinimin coşkulu yükselişi, doğal ki, bu yapıtlara ilgiyi artırmıştı.

12 Eylül, beş yıla yaklaşan bir süre, ya bu kitapları yakma ya da kitapları kitap yapanı yakma sürecidir de. Özellikle gençliği ve emekçi sınıfları demokratikleşme ve devrimcileşme açısından "körleştirme" politikasıdır bu.

Biz ya cezaevinde ölümcül dövülürken, ya da depomuzdaki kitaplar yakılırken, yönetime elkoyanlar, kürsülerde, gençliğe ve emekçilere, Kuran'dan ayetler okuyordu.

Bu politikanın sonucu, doğal ki, bilimsel sosyalizmi, bilmek ve tanımak için de olsa, okuyanların sayısı o ölçüde azaldı. Bilimsel sosyalizmi öğrenerek dünyanın üzerine oturan insanın yerini, ütopyaların ve boşinanların egemenliğine boyun eğen bir gençlik aldı. Okur sayısındaki azalma için söylüyorum bunları. Bilimsel sosyalizmi yayın olarak öldürtmedik. Gençliğin, baskıcı uygulamaların getirdiği esriklikten sıyrıldığı ölçüde, bilimsel çözüm arayışları da artıyor.

▶ *Öncesi de var ama, 12 Eylül dönemi ve sonrasının tanığısınız. 12 Eylül döneminde mahkemelerde uğraş verdiniz. Sonrasında insan hakları-*

nın savunucusu olarak, pek çok olayla yakından ilgilendiniz. Son on beş yılı demokrasi ve insan hakları açısından irdeler misiniz?

On beş yıl, başlangıç olarak 12 Eylülü imliyor. 12 Eylül, siyasal iktidarın, militer gericiliğe belirli bir süre için de olsa, "devri" olarak nitelenebilir.

24 OCAK VE DARBE

Uluslararası sermayeye kumanda eden devletler, bu sermayeyi yöneten (IMF ve Dünya Bankası gibi) kuruluşlar aracılığıyla, bunalımlarını, kendilerine borçlu ülkelere kaydıracak bir model geliştirdiler. Friedman'cılık olarak bilinen bu model, özünde, sermaye açığı olan ülkelerin (yoksul ülkelerin), faiz borçlarını daha düzenli ve artan oranlarda ödeyebilmesinin ekonomik ve toplumsal koşullarını oluşturmayı gözetiyordu.

Ülkemizde, bu politika, somut olarak 24 Ocak Kararlarında ifadesini bulur. 12 Eylülden sonra söylendi ve yayımlandı, daha sonra Evren de yazdı, "Askeri müdahale olmasaydı, 24 Ocak Kararları uygulanamazdı" diye.

Çünkü, emekçilerin grevli/toplusözleşmeli sendikal örgütlenme özgürlüğü, köylülerin genel seçimlerde tarımsal ürünlerin fiyatlarını yükseltecek partiye oy vermesine olanak sağlayan sola açık siyasal örgütlenme, ekonomik bakımdan, emekçilerin, gelirlerini, demokratik yöntemlerle artırmasının da olanağını sağlamıştı.

Bu da, sermayenin kâr oranını sürekli aşağı çekiyor ve bunalımını yoğunlaştırıyordu. Bunalım, yalnızca sermaye cephesinde yaşanmadı. Sermaye birikiminin azalması, yatırımların ve istihdamın düşmesine, üretimin azalarak işsizliğin artmasına da neden olacaktı.

Sistem içersinde bunalımdan çıkmanın tek bir yolu kalıyordu. Emekçilerin ekonomik çıkarlarını iyileştirmesine olanak sağlayan demokratik kurumlara, son ya da ara vermek. Örneğin grevi ve toplu sözleşmeyi yasaklamak. Devrimci

sendikaları kapatmak. Genel seçimlere ara vermek. Sol partileri kapatmak. Sosyalist yayınları yakmak. Yakmakla yayımlanmasını duraksatamazsa yayımlayanları yakmak. Bunları yapmak için tek yol vardı: Parlamentoyu feshetmek.

12 Eylül, 12 Eylül öncesi sokağın kana bulanmasının ardındaki amaçları, anayasası ve yasalarıyla, tüzelleştirdi (hukukileştirdi). Yani yasadışı gerici şiddetin amaçladığı şeyleri, sistemin yasal temeli yaptı. Dolayısıyla, çok partili parlamenter yaşama dönüş, gerçek anlamda, demokratik süreçler üretmedi. İlerici düşünce, işkenceden cezaevine, cezaevinden ipe, yoğun ve yaygın baskıyı, çok partili dönemde de yaşadı.

Bunun karşılığında, 10 milyar dolar borcun faizini ödeyemeyen Türkiye, 10 milyar dolara yaklaşan faizleri ödeyebilen "güçlü" ülke konumuna geldi. İşçi ve köylü, esnaf ve zanaatçı, öğretmen ve memur, tüm emekçi halkın, her gün biraz daha yoksullaşması sonucu ülke "güçlendi"

Özetlenirse, 12 Eylül anayasal ve yasal yapılanması, demokratik süreçler değil, demokratik olmayan, baskıcı süreçler üretti ve bugün de yoğun olarak bunu yaşıyoruz.

Cumhuriyet, 7 Kasım 1994

ATTİLÂ AŞUT

ELLERİ ÖPÜLESİ KADINLAR...

7 Kasım, yayıncı **İlhan Erdost**'un, Mamak Askeri Cezaevinde dövülerek öldürülüşünün 14. yıldönümüydü. O gün, **Erdost** ailesi ve **İlhan**'ın yakın arkadaşları, her yıl olduğu gibi, yine Karşıyaka Gömütlüğündeydiler... İnsan Hakları Derneği Başkanı **Akın Birdal**, Çağdaş Gazeteciler Derneği Genel Başkanı **Mustafa Ekmekçi**, yazar ve ozan **Vecihi Timuroğlu**, gömüt başında, "*onur'un emekçisi*" **İlhan**'ı anlatan konuşmalar yaptılar. Çevirmen **Alaattin Bilgi**, "*Erdost kardeşler*"e ilişkin anılarını aktarırken, 12 Eylül faşizminin, "gençleri zehirliyorsunuz!" gerekçesiyle yayıncılar üzerinde uyguladığı terörü somut örneklerle sergiledi.

İlhan Erdost'un küçük kızı **Alaz**, ölüm yıldönümü dolayısıyla "*Muzaffer Amca*"sına **Asiye Korkmaz**'dan gelen mektubu okudu. Kısa, içten, dokunaklı bir mektuptu... Meğer **Asiye**, yıllar önce, henüz küçük bir kızken, çocuksu bir duyguy-

la, gizli gizli severmiş **İlhan Erdost**'u. "*Şimdi, Muzaffer Erdost'ta iki kişiyi seviyoruz*!" diyor.

Gerçekten de öyle... **Muzaffer Erdost**, sevgili kardeşinin, cezaevinde gözleri önünde öldürülmesinden sonra, **İlhan**'ın adını kendi adına, yüreğini kendi yüreğine katarak yeni bir kimlik oluşturdu: O, artık **Muzaffer İlhan Erdost**...

○

İlhan'ın Karşıyaka'daki gömütü, küçük bir çiçek bahçesini andırıyordu...

Akın Birdal, yaşamın sürekliliğini simgeleyen bu ölümsüz çiçeklerin, "*İlhan gibi*", her mevsim yeniden filizlendiğini söyledi. Gömütlükte bile yemyeşildi "*yaşam ağacı*"!

Ama, bu "*mucize*"nin yaratıcısı, **İlhan**'ın sevgili eşi **Gül Erdost**'tu. Sevgi, her zaman "emek" istiyordu...

O vefalı ve özverili kadın, yıllardır mesken tutmuştu Karşıyaka'yı. Her hafta uğrayıp, gömütün toprağını tazeliyor, yaban otlarını ayıklıyor, çiçeklere "*yaşam suyu*" veriyordu!

Çevredeki gömütlerin çoğu, Ankara bozkırı gibi çorak bir toprak yığını iken, **İlhan**'ın üzerinde her mevsim çiçek açması bundandı.

○

İlhan Erdost'u anma töreninden sonra, Karşıyaka'da yatan öteki can yoldaşlarımızı da ayrı ayrı ziyaret ettik. **Enver Gökçe**'nin, **Hasan Hüseyin**'in, **Kürşat Timuroğlu**'nun, **Eda Zeynep Berk**'in, "*Sivas kurbanları*"nın ve "*Karşıyaka'nın üç gülü*" **Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan**'ın gömütlerine kır çiçekleri bıraktık. Orada, Karşıyaka'yı mesken tutmuş bir başka kadınla daha karşılaştık: **Leyla Arıkan**...

Anımsadınız değil mi?

30 Mart 1972'de, dokuz arkadaşıyla **Kızıldere**'de öldürülen **Hüdai Arıkan**'ın annesi...

Tanıyanlar anlattı: Ne zaman gitseniz, **Leyla Hanım**'ı orada bulabilirmişsiniz... Bayramlarda, ziyaretçiler için şekeri ve kolonyayı bile eksik etmezmiş yanından!

Leyla Hanım, sanki tek başına kol kanat germiş *"Karşıyaka'nın fidanları"*na.

22 yıldır dinmeyen, küllenmeyen bir acı; hiç eksilmeyen bir sevgi ve bağlılık...

Gömütlükten ayrılırken, *"İyi ki Gül bacılarımız, Leyla analarımız var!"* diye düşündüm.

Elleri öpülesi kadınlarımız...

Ya onlar da olmasa?

Aydınlık, 12 Kasım 1994,
"Üçüncü Göz"

MUZAFFER İLHAN ERDOST

"O BİR GÜLÜŞTÜ..."

ÖLÜMÜN geldiğini bilmeden gitti o. Soluk alamadığı zaman, "Nefes alamıyorum!" diyebildiği son sözlerini söylediği zaman bile. Son sözlerinin son sözleri olduğunu bilmeden ayrıldı yaşamdan. Yaşamla içiçe, yaşam coşkusuyla içiçe, geleceğe sözlü her insan, ölümü nasıl uzakta bir şey olarak düşünürse öyle. Askeri Cezaevinin dış nizamiyesi önüne bizi arabasıyla getiren amcamla Rana'dan ayrılırken biz, İlhan, "Ağbey" diye seslenmişti hemen iki adım arkamdan, "Baksana Rana ablam ağlıyor?" Geriye dönmüştüm. İlhan gülerek, "Ağbeyim bu kadar içeri girdi, seni ağlarken görmedim, şimdi ne oldu?" demişti. Rana, "Bu başka bir şeye benziyor İlhan!" diye yanıtlamıştı sorusunu, son sorusunu. İkimizi, iki kardeşi, bu kez, cezaevine birlikte girerken görmenin ötesinde bir duygu olmalıydı.

İlhan gülerek yürümüştü cezaevinin nizamiyesine. Güle-

rek giriverdik cezaevinden içeri. Yüzlerce kez geldiği, görüş için, ilaç ve fanila getirmek için, kitap ve dosya getirmek için yüzlerce kez geldiği cezaevlerinden birine ilk kez giriyordu. İlk kez kelepçeleniyordu. İlk kez kelepçelendik dış nizamiyeden iç nizamiyeye gidene değin. Ölüm bana daha yakın, ölüm benden daha uzaktaydı İlhan'a.

Onu verdikten sonra düşünüyorum da, İlhan, son üç yılında, ölüme kurulan pusudan birkaç kez dönmüş, ama onun ölümden döndüğünü bilememiştik. Kasım 1979'da yedi kişinin kurduğu pusudan İlhan çıkardığında beni, ölümü yalnızca benim için düşünmüştük. Pusunun hedefinde İlhan'ın olduğunu, olabileceğini düşünmek aklımızdan geçmemişti. Devlet dairelerinden devşirme bir belediye otobüsü, bizim evin önünde duran arabasını, tam da, İlhan, Gül'ün kucağına Türküler'i verip, direksiyon yerine geçtiğinde, yukardan gelerek, ikiye katladığı ve İlhan ölümden kılpayı kurtulduğu zaman da, bunun bir tertip olduğunu düşünmeye yanaşmamıştık.

Daha dün bir savcılık kararı geçiverdi elime. Bir dost göndermiş İzmir'den. İlhan'ın bir "sunuş" yazarak yayınladığı *Görünmeyen Hükümet CIA* hakkında bir toplatma kararı bulunduğunu öğrendim bu belgeden.

Cezaevi iç nizamiyesinde, hangimizin küçük olduğu saptanmak istenirken de, ne İlhan, ne de ben, ölümü göremedik.

İlhan'ın ölümünden sonra anlattılar. Babam, çocukken İlhan'ın yıldız falına bakmış. Yıldız falı adıyla andıkları bir kitaba. İlhan'ın otuz altı yaşında bir kral tarafından öldürüleceğini okumuş falında. Öldürüldükten sonra da ününün tüm ülkeye yayılacağını. O zaman rengi uçuvermiş İlhan'ın. Bu ürküsünü uzun süre içinde taşımış olmalı ki, akraba çocukları, herhangi bir isteğini yerine getirmediği zaman, "Ama ben öldürüleceğim, o zaman üzülmez misin?" diye üstelermiş. Büyüyünce unutmuş olmalı ki, kendisinden hiç dinlemedim bu anısını.

Yayınlanan tutanaklardan okumuştum. Doğan Öz'e tabancasını doğrultup ilerleyen katil, onunla bir an gözgöze

geldiğini anlatır. Doğan'la ölüm arasında, Doğan'ın ölümü düşünmesiyle ölümü arasında kısa da olsa bir an bulunduğu düşünülebilir. İlhan'ın ölümü bir an olsun görememiş olması, belki onu düşünürken dindirici olabilir, ama onu vermiş olan benim için acıyı büyüten bir "körlük"ten başka ne ki!

O, düşüncesini, iki yayınevinde ve yaşamında somutlaştırdı. Ülkesinin demokratikleştirilmesi, bağımsızlaşması ve devrimcileşmesi doğrultusundaki yaşayışında yansır onun düşüncesi. Burada anlatılmasını bugün için erken bulduğum yaşamında, özverili yaşamında ve savaşımında tümleşir ve yücelir varlığı. Metin'in onun için yazdığı ilk şiirlerinden birinde söylediği gibi, İlhan, "sessiz bir kahramanı"dır savaşımımızın. Öldürüldüğünde, öldürüldüğünü yazan ve kendisini tanımayan bir gazetede, küçük bir haberde "İlhan Erdost *adlı* biri"dir, ve kendisini tanıyan gazetede altı sütunadır.

Öldürümü seçenlerin yöntemleri zamana göre değişir. Ama her zaman bir "değer"i, bir "değer" olanı seçerler. Amaçlarına göre değişir yöntemleri. Kimi zaman adları yaygın olanı, kimi zaman adları bilinmeyeni. Bu seçiş bilinçli bir seçiştir, zamana göre değişen bir seçiştir. Bize, hangimizin büyük olduğunu sorduklarında, kağıt üzerindeki bir yanlışlığı düzeltmek istediklerini sandığımızda, İlhan'ın seçilmiş olduğunu anlayamamamın, bu körlüğün acısıyla dolu oldum, olacağım.

Politzer için bir dostunun yazdığı yazı, "O bir Gülüş'tü" diye başlar. İlhan için de yinelenebilir. O bir Gülüş'tü. Yalınlığın gülüşü. Özverinin gülüşü. Umudun gülüşü. Bağımsızlığın gülüşü. Özgürlüğün gülüşü. Çocukların gülüşü. Gülüşün gülüşüydü. "İlhan İlhan" diye seslendiğim zaman ilk kez gülmediğinde, sustuğunda, onun henüz sıcak bedeninin, ölümle buluştuğunu nasıl bilemedim.

İlhan, biliyorum, yalnız "İlhan" değil, "İlhanlar" o. O, kendi anlamının üstünde ve ötesinde, nice kardeşinin adında adının simgesini bulduğu gibi, o da onları bir bakıma kendi adında da simgeliyor, kardeşlerinin ağbeylerinin adını da.

Sizlere, hepinize, hepimizden kucak kucak sevgi, binlerce

öpücük. Gülüşü düşürülmüş evlerden, gülüşü düşürülmüş yüzlerden, umudu ve inancı düşürülemeyecek olandan size, hepinize sevgi selam.

NOT: Dosyalarım arasında karşılaştığım bu yazıyı, öyle anlaşılıyor ki, bir konuşma için hazırlamışım. Yayınlanıp yayınlanmadığını da çıkaramadım.

MUZAFFER İLHAN ERDOST

ONU ANLAT İŞTE

KİTAPLARI merdivenlerden yukarı çıkardığı günleri anlattı adam. Kucağında, soluk soluğa çıkardığı günleri. Beş bin *Emperyalizm*'i, beşinci kata çıkardığını. Beş bin *Emperyalizm*'i beşlik, onluk, on beşlik paketler içersinde, beşinci kattan aşağıya taşıdığını. Oradan yolun karşısına. Sonra sola. Postaneye.

Onu anlat işte, dedi çocuk.

İlkin beş bin *Emperyalizm*, sonra on bin, sonra yirmi bin *Emperyalizm*. İlkin beş bin *Kapital*, sonra on bin. On bin *Doğanın Diyalektiği*, yirmi bin *Felsefenin Başlangıç İlkeleri*, yirmi bin *Sosyalizmin Alfabesi*, on bin *İnsanın Türeyişi*, beş bin *Görünmeyen Hükümet CIA*.

Onu anlat işte, dedi çocuk.

Her gün, her saat koşarak indim merdivenleri. Kurşunu, koşan at üstünde avcı gibi, kaçan kağıda ulaştıran makine

seslerinin mahzenine. Suya inen yaban keçileri gibi sıçrayarak dökülen matrislerin mahzenine.

Onu anlat işte!

Matrisler yanyana düşer, sözcük olur; sözcükler tümce. Paragraf, kesim, kısım, bölüm ve kitap. Bilgiye dönüşen bilinci, bilgiden bilince dönüştürmeye. Çünkü, dedi adam, balık, balık olduğunu bilmez. Ağaç, ağaç olduğunu. Ama insan, insan olduğunu bildi.

Onu anlat işte!

İnsan, insan olduğunu bildi. Balığın balık, ağacın ağaç olduğunu da bildi insan. Acun, evren, uzay, zaman, kendilerini bilmedi, insan bildi yalnızca. Çünkü, bilincine yalnız insan vardı. İnsan olmasaydı, onlar (belki de) gene varolmuş olacaklardı. Demir yaşlanacak, keçi sıçrayacak, şahin serçeyi kapacaktı. Onların varolduğunun bilincine varan insan olmasa, varolacaklar, ama varolduklarını, ne kendileri, ne de bir başka şey bilecek.

Onu anlat işte!

Ünlü bir düşünür gibi söylenirse, bugünkü insan, yeryüzüne gelmiş olan doğal insan değil. O, insanın tarihinin, yani kendisinin ürünü. İnsan, doğaya karşıt, doğada olmayan şeyleri üreterek bugünkü insan oldu. Yarınki insanı üretecek bugünkü insan oldu.

Onu anlat işte!

İnsan, bugünkü insan olmak için milyonlarca yıl, doğanın ona vermediği, doğada olmayan nice değerler üretti. Ama doğanın bir parçası, belki zamanın en uçtaki bir parçası olarak. Algıladı, bilincine vardı. Bileştirdi, ayrıştırdı. Ayrıştırdıklarını bileştirdi. Gün vardı. Ama günün bilincine o vardı. Tarihsel derinliğine doğru ve geleceğe doğru. Dilini üretti. Değerler üretti. Ürettiğinin bilincine vardı.

Onu anlat işte!

İnsanın bulguladığı, yazıyla, insanlığa ilettiği bilgileri, kendi dilimde taşıdım binaların alt katlarına. Kocaman kara kartallar gibi tünemiş entertiplere. İri yabanıl hayvanlar gibi soluyan baskı makinelerine. Bilinç bilgiye, bilgi yazıya,

yazı yeni bir dile, yeni diliyle kurşuna, kurşun mürekkebe, mürekkep kağıda. Aktı ve çoğaldı. Çoğaltırken çoğaldım ve yayılırken dağıldım, bir bilgenin kitaplığına, bir öğrencinin koltuğuna, bir öğretmenin dersliğine, bir işçinin toplu sözleşme masasına.

Onu anlat işte!

Nereye girdiyse kitaplar, orada sessiz bir ses büyüdü. Bu işte dedi ses, bilgi bilince akışıyor. Bu işte dedi ses, emek değerini tanıyor, kendini buluyor. Düşüncelerin akıp çoğaldığı sayfalarda. Kaygıyla kolkola ve umutla da. Hüzünle kolkola ve sevinçle de. Çarpan bir yürekle ve soluk soluğa. Ses sesle buluştu. Görüş yerinde. Mahkeme kapısında. Nezaretin parmaklığında.

Onu anlat işte!

O, ben değildim, ama biraz da bendim. Kuşattıkları zaman kitapları biraz da beni kuşattılar. Girdikleri ve kitapları buldukları zaman, biraz da beni buldular. Aldıkları zaman kitapları, biraz da beni aldılar. Yaktıkları zaman kitapları, ben de yanıyordum.

Onu anlat işte!

Beni götürmeye geldiklerinde sabahtı. Uyanmamıştın daha. Uyandırmaya kıyamadım. Ben mi gittim, seni mi götürdüler ayıramadım. Bir şeyin ayırdındaydım ama. İnsanlık, binlerce yıldır, bedensel varlıktan (o doğal olandan) zihinsel varlığa (insanal olana) evrimleşiyor. Zorun, bedeni ezerek, zihinsel gücü bastırmaya başladığı dönemler oluyor. Böyle dönemlerde zor, zihinsel gelişmeyi avlamaya çıkmış gibidir. Kimler düşecektir tuzağına, genel olarak bilinir ama, özel olarak bilinemez gene de.

Onu anlat işte!

Onlardan biri oldum. Vurduklarında bana, düşerken ben, senin uyanmış gülüşün doğruldu. Benzetilebilir belki. Benim bedenim toprağa ağıyordu, yere. Senin gülüşün yukarıya, göğe. Bir kanadım kitapların bilinci, bir kanadım senin gülüşün. Ağdıkça bedenim yere, yükseliyordu bilinç ve gülüş. Ağdıkça yere, daha yukarılara. Her vuruşlarında daha

Türküler'le

yukarı. Daha yukarı. Daha yukarı. Öyle geçtim zor kapıdan. O en zor bilinen kapıdan. Bir yanarca kuş gibi. Ama sessiz. Akşamdı daha. Gökte bulutlar akışıyordu. Görmedim bir daha. Ekmeğin aklıma düştüğü saatti. Bilmedim bir daha.

Onu anlat işte!

İşte öldürdüler beni. Kitaplardaki ben oldum. Ben kitap değildim, kitap oldum. Sessiz bir çocuktum ben de. Gülen bir delikanlı. Devingen ama sakin. Öyle kalmak istedim. Kahraman değildim, düşlemedim de. Gene de öyleyim. Şimdi bilmiyorum da öldüğümü. Bir zamanlar yaşamış olduğumu da. Doğal ki, bir gün ölecektim ve gene bilmeyecektim öldüğümü, yaşadığımı ve yaşama geldiğimi. Ne var ki, öldürdüler beni. Öldürüm, ölümün anlamını, kendi anlamına dönüştürdü. İşte bu anlamdır yaşayan. Benim bilmediğim, benim için olmayan yıllar geçiverdi. Bilebilsem seni, ancak o sabah uyuyan seni, ancak o ana kadar bildiğim seni bilebilirim. Ben de öyle kalmış olmalıyım sende ve yaşayanların belleğinde. Yani öyle genç.

Richard Bach'ın "Martı"sı gibi mi?" diye sordu çocuk.

Denebilir mi? Onun Martı'sı, yani beden, bilincin yükselişinin bir aracıydı ve ne denli yükseldiyse göğe, o denli bilince dönüştü ve giderek salt bilinç oldu, yani salt ışık. Simurg'a vardıklarında kendileri birer Simurg olan Feridedin Attar'ın kuşları gibi, ben kendim bilince dönüşmedim. Işık olmadım. Ama öldürümün anlamı, düşünceye dönüştü, bilince dönüşüyor ve ışığa dönüşecek. Sen, o ışık olduğun zaman, sana kavuşmuş olacağım. Ben kavuştuğumu hiçbir zaman bilmeyeceğim. Çünkü senin düşüncelerin olarak düşünebilirim ancak. Ve artık, ancak senin düşüncendir, benim düşüncem.

Söyleyecekleri bitmişti. Güldü adam. Kara bıyıkları arasından denizde güneşli çakıltaşları gibi parıldadı gülüşü. "Ne çok özlemiştim gülüşünü baba!" diyecekti çocuk, uyandı. Belleğinde kaldı bir an "gülüş". Bir an. Sonra dağıldı, yitiverdi. Arandı, çıkaramadı bir daha. Özlemin acıya dönüşen gülümsemesiyle kaldı. Sarıldı bebeğine. Bir kez daha bulabilir

miyim diye, kaygılı bir umutla gözlerini kapadı.

Okul formasını arkadan düğmelerken, "Gene mi düş gördün?" dedi annesi.

Çocuk bir süre yanıtlamadı. Sonra anlattı: "Bir ışık gördüm, ama düşümde değil. Güldü bana. Sevdi beni. Konuştu benimle. Ben o ışık oldum. Gittim onunla."

"Hadi yalancı" dedi annesi, gülerek. Çocuk da güldü. Geç kalıyorlardı okula. Çıktılar evden.

Çerçeve, Ağustos 1986.
Muzaffer İlhan Erdost, *Onu Anlat İşte*,
Onur Yayınları, Ankara Kasım 1989 s. 9-13.

11
İlhan Erdost
Yazıtı

Rana Erdost

Yüreğime Bir Od Düştü

Yüreğime bir od düştü
Yanar İlhan İlhan diye
Yaraların saramadım
Kanar İlhan İlhan diye

Mamak tepesine çıktım
Gülen gözlerinden öptüm
Ardınızdan durup baktım
Döner İlhan İlhan diye

A Blokun kapıları
Yıkılaydı yapıları
Toprak demir fısıldamış
Ölür İlhan İlhan diye

Karanlıkta döndük geri
Dinmez gözlerimin seli
Türküler'in o gün seni
Sorar İlhan İlhan diye

Alaz'ın daha çok küçük
Neler olmuş haberi yok
Geceleri Mamak soğuk
Üşür İlhan İlhan diye

Çorap ördüm dert ekledim
Görüş gününü bekledim
Zor günümün desteğiydin
Gittin İlhan İlhan diye

Ankara Merkez Cezaevi önü – 14 Ağustos 1974

Halit Çelenk koştu geldi
Dövmüşler çok ağır dedi
Öldürmüşler diyemedi
Ölmez İlhan İlhan diye

Yer mi kaydı ben mi durdum
Acınla yandım kavruldum
Düşman elinde mi yurdum
Sorar İlhan İlhan diye

20 Aralık 1980

Ali Koçer

(Bir İşçinin Mektubu)

Erdost Ailesi

Düşüneceğiz daha gerçekçi
Daha bilimsel ve daha
Devrimci olmak için
Düşüneceğiz.

İlhan Erdost kimdi
Kitap yayınlardı
Başka suçu yoktu
Güzel insandı
Çizgileri yumuşak davranışları sıcak bakışı
Güleçti: dış görünümü iç güzelliğini
yansıtıyordu
Ge(n)çti Aydındı
Başsağlığı

Turhal Şeker Fabrikası

Fakir Baykurt

İlhan Erdost Yazıtı

1980 ayazı, güz
Türkiye doğudan batıya dümdüz susuyor
5 Kasım Çarşamba, Eylül darbesinden 53 gün sonra
İki kardeşi alıp evlerinden
Bağladılar birbirine

Polis karakolu
Emniyet, Savcılık, Askeri kışla
Getirip götürdüler cumaya kadar
Kim teslim alsın, kim çeksin sorguya?
Getirip götürdüler aç susuz
"Yahu nöbetçi, bir sigara bari aldıralım!"
Buyruk varmış yukardan, olamazmış!
Getirip götürdüler
Sigarasız

Muzaffer 48, İlhan 36
Artova yanlarından gelmişler Ankara'ya
Okulsuz halkın okumuş çocukları
Muzaffer Veteriner'i bitirdi
İlhan Hukuk'tan ayrıldı
Zor yıllarda yayınevi açtılar
Çevirip bastılar kitapları
Sorana, isteyene verdiler

Kimi zaman kara saban, kimi zaman pullukla
Bozkırı süren çiftçinin çabasıyla
Yorulmadan gidip geldiler kır yollarında
Kalem tutan parmakları baskı mürekkebine battı
Kimi zaman çevirdi kimi zaman yazdı Muzaffer
Para bulup dizdirdi yanlışları düzeltti
Yükçülere vermedi, yüklendi paketleri İlhan
Taşıdı basımevinden ambara, ambardan postaneye

"Niçin yazdınız, çevirdiniz, bastınız,
postalıyorsunuz?"
Polisler her ay yazı getirdi savcılıktan
Gittiler bin dereden sorulara yanıt verdiler:
"Halkımızın susuzluğu bilgiye! Çok geç kalmış!
En iyisi kitaptır! Başka halkların deneyleri!
Okuyup aydınlansın insanlar, ışıktan zarar
gelmez!"

İki can kardeş, bir ananın kuzuları
Kara kaş kara göz Anadolu çocukları
Güzel günlere sevdalı ikisi de
Özverili çevirmenler buldular
Destek geldi üniversitelerden
Friedrich Engels'le Karl Marx'ın kitapları
Vietnamlı Ho Chi Minh'in yazılarına kadar

Işık topları karanlığın üstüne üstüne
Yedi iklim dört bucağa postaladılar kitapları
Dünyayı değiştirip yaşamı doğrultmak için
Kafaları ışıtmanın gereğidir kitaplar
Hasan-Âli Yücel'in yaptığına benzer işler
Komşuları Süleyman Ege'yle birlikte
Türkiye'yi çeviri cennetine çevirdiler

Karanlığın kumandanları yerli yabancı
"Derin uygulama yapılması!" demiş
"Hem de acımak yok!" buyurmuşlar
Bir Amerikan Reosuna bindirdiler iki kardeşi
İki asker dört oldu yola çıkarken
Yüzbaşı bir şeyler fısıldadı çavuşa

Tekerler dönerken vuruldu dipçikler
Ters eğitimlerle büyütülmüşler
Afyonlu uykularla, yalanlarla rap rap rap
Vurdular bellerine başlarına
Vurdular kan geldi ağızlarından
Yıkıldı İlhan, Muzaffer'in üstüne

"Ağabeyim ben kötü oldum gidiyorum!
Bana çok vurdular canım ağabeyim
Biliyorum o en yukardaki yaptırdı bunu
Gözlerim kararıyor ağabeyim ben gidiyorum
Sözümüzü sorgularda sen sürdür
Bırakma işimizi halkımız kurtulana kadar

"Amerikan Reosu kapalı, tanığım yok
Aklımda Artova'nın kekikli dağları
Bir daha göremem onları ne yazık
Bir koğuşa getirdiler bizi
Ağabeyim atma kendini yerlere
Sana benden beter vurdular
Ağabeyler ağlamaz, ağlama

"Ölüyorum dipçik altında ulu sevdamızın yolunda
Tanığım yok öldürenler söylemez
Tek tanığım sensin canım ağabeyim
Kardeşin tanıklığı sayılmaz derler
Vurdular otuz altı yaşımda
Kırdılar kemiklerimi dipçikle
Ağabeyim gözlerimi sen kapat

"Sen ey yukardaki, sorumlusun
Eninde sonunda yargılanacaksın
Kızlarımız oğullarımız sıram sıram
Ölsen de mezarından çıkaracaklar
Hesap vereceksin yaptıklarından yaptırdıklarından

"Otuz altı yaşında genç ölü ben
Türkiye'nin yetim çocuğu İlhan Erdost
Bozkırlardan yürüyüp gelmiş
Halkı karanlıklarda kalmış
Kitabı ışık bilmiş
1980 yılında ağabeyim
7 Kasım Cuma günü öldürüldüm dipçik altında!"

1980
Bir Uzun Yol, Verlag Ortadoğu,
Düsseldorf, April 1989, s. 127-129

Şanar Yurdatapan

Türküler Türküsü

"Türküler" soracak bir gün hesabı
Zalimin yaptığı kalmaz yanına
Gün gelir, onların adı anılmaz
"Dost"ların anısı yaşar yarına

Türküler, Türküler, gözü yaş dolu
Türküler, hınç dolu, umut, inanç dolu..

Bir değil, beş değil, yüz, beşyüz değil,
Binlerce genç yürek kan ağlar şimdi.
Ağıtlar yakılır hep bir ağızdan,
Gonca "gül"ler karalar bağlar şimdi

Türküler, Türküler, gözü yaş dolu
Türküler, hınç dolu, umut, inanç dolu..

İnsanlar ölümlü, Türküler değil,
Türküler düşmeyecek dillerimizden..
Bir yiğit ölürken bin türkü doğar
Türküler soracak hesabı sizden..

Türküler, Türküler, gözü yaş dolu
Türküler, hınç dolu, umut, inanç dolu
Onları asamazsın,
Kurşunla vuramazsın,
Türküler'in elinden kaçıp kurtulamazsın..

1980

Caner Ertuna

Özgürlük

İlhan Erdost İçin...

Silahların doğrultulduğu,
Açlıktan cançekişen
Küçücük bir çocuktur özgürlük.
Tutsak edilmiş umutların,
Kemirip bitiren kayguların
Simgesidir benim ülkemde...

Bir gün,
Bayrakların üzerine işleyeceğiz
Alınterinin türküsünü
Özgürlüğü söyleyen...

Veysel Gültaş

İlhan'a Mektup

Bir sigara içiminde
sıcak gülüşlerindi
içimizi ısıtan
akşam dönüşü üzerimizde kir
köşende arındık
tavşan kanı çayla

yüzünde dostların yansıması
taze kavrulmuş tebessüm gibi
soğuk betonlarda, yılgınlıklarda
silmedi hiçbir şey yüzündeki tebessümü
biraz ülserin vardı canım
o da Ankara'nın lotaryasında
iki duble rakı ile geçiştirilirdi

bir sigara içiminde
gördüm seni İlhan
üşümeyecek sevda
soğumayacak ekmek

[1981]

*İsmail Okatan**

Düşüneceğim

Çocuklarıma anlatmayacağım İlhan ağbeyin nasıl
katledildiğini
Ve anlatmayacağım çocuklarıma cellatların ne
kadar acımasız olduğunu
Büyüyünce utanmasınlar insanlıklarından diye
Ve unutacağım bütün öldürümleri
Ve bir ömürboyu iki çocuk düşüneceğim iki
çocuğumla birlikte
Alaz'la Türküler'i

Olmuyor
Allah kahretsin
Unutamıyorum
Utanıyorum insanlığımdan
Ve
Yaşamak için her nefes alışımda
Son nefesi içimde saklı
İlhan ağbi duruyor sanki karşımda

24 Haziran 1983
Ürgüp Cezaevi

* "... İlhan'ın koluna girerek, koğuşun ortasında, Muzaffer'in yanındaki yatağa getirdiler. Muzaffer uzatıldığı yatakta İlhan'ı gördüğünde, İlhan, sağ dizi üstüne çömelmişti. Kolları sarkmıştı. Rengi solgundu. Başı öne düşmüştü. Ağzı açıktı. "İlhan! İlhan!" diye seslendi. İlhan yanıtlamadı. "İlhan! İlhan!" diye çığırdı. İlhan yanıtlamadı. Bakmadı da. Yatağa uzattılar. Biri nabzına bakıyordu. "Nabzı durmuş" dedi. Haluk Vahapoğlu göğsüne elleriyle bastırarak soluk aldırmaya çalıştı. İsmail Okatan, ağzını, İlhan'ın ağzına yapıştırdı. Soluğunu çekti. Bir daha çekti. İlhan'ın ılık kanı ağzına doldu." — Erbil Tuşalp, "İlhan'ın Öyküsü".

Nurer Uğurlu

İlhan İlhan

Muzaffer sen ben bir de Ankara
Gelincikten bozma bir kır çiçeği
Açıyor ilkyazın yalnızlığında
Rüzgarsız şehirden bir anı gibi

Bir bilsen neler geçer içimden
Gülsüz bir bahçe yanık karanfil
Belki bir armağan sana o eski
Matbaa mürekkebi italik mendil

Kimi zaman kadınlar geçer uzaktan
Karanlık gecesinden yeşil bozkırın
Ki onlar her zaman durmadan ağlayan
Çocuklarını babasız seven annelerdir

Bir aşk ötesinde kalmış bile olsan
Varsın anlamasın hiç kimse bırak
Bir sonbahar sabahı İstanbul'dan
Anmak adım *Türküler* gibi

Broy, Aralık 1986

Bülent Eryılmaz

Önce Hep Kuşlar

İlhan Erdost'un anısına

Hani bir köşeden çıkıp gelse durupdururken
diyelim Beyazıt meydanına açılan
o hıncahınç caddelerin birinden
dişlerinde parlarken güneş çıkıp gelse bir köşeden
Hani o savruk paltosu, gür bıyıklarıyla
ve dudağında hep o yanık türküler
çıkıp gelse durupdururken
Önce kuşlar havalanır hep bir ağızdan...

Hani Kumkapı'nın salaş bir meyhanesinde
tam da duvara vermişken sırtımı en dip masada
çıkıp gelse durupdururken.
Yeşil biber, duble rakı, beyaz peynir...
diyelim Türküler'i anlatsa ıpılık
Önce kuşlar havalanır hepbir ağızdan

Hani güç iştir bilirim
kanla, terle yoğrulmuş satırları ilmek ilmek
işlemek bilince.
Ama bir de başardın mı —başardık mı— görbak
nasıl şenlenir kahveler, derslikler, caddeler...
nasıl İlhanlaşır herbir yürek, herbir beyin
Önce kuşlar havalanır hepbir ağızdan

Ocak 1987

Emirhan Oğuz

Ateş Hırsızları Söylencesi

onların ölümü mavi bir ölümdür... sorsam
ateş yollarından geçmişim, damarlarıma kan
unutmaz cinayetler yürür

damarlarıma kan unutmaz cinayetler yürür
kasıkları bir cereyan mağmasında yanarak
geçiyorlar gözlerimden
budanmış bir dal gibi asılıyorum askı demirine,
koltukaltlarımda buz dikenleri
uzun yoldan gelmişim... zaman zindan içinde dehliz
geceler
yaralarımızın dilvermezliğiyle sustuğumuz
çağlardan
kaç yıl geçmiş bir kış gecesi donuyor mamak
ışıklarında zaman
yüreğim demir tarayan bir gemi gibi savruluyor
fırtınaların göbeğine
soluk alamıyorum savurdum gözlerimi çımıldayan
mazgal deliğine
serçeler bir çitlenbik dalında çiğ damlaları gibi
dizildiler dikenli tele
sesler geliyor koridordan çığlık çığlığa insan sesleri
susuyoruz koğuşta biz kırk çift göz kırk pusatsız
ağız
ite kaka atıyorlar kapıdan kaşlarını dipçik ezmiş
kaskatı kesilmiş elleri
susuyorum bir çağ masalı bu ahir zaman içinde
sarı bir köpük fışkırıyor ağzından ve ince bir fısıltı
boğuk
soluk alamıyorum bir çağ masalı bu *ağabeyim nasıl*
orada düşüp kalacağım okuduğunuz kitap
sayfalarına teri damlayan biri

fışkıracak ağzımdan külrengi battaniyenin kıyısına
safran çiçekleri
düşüp kalacağım sokaklarda ve dağlarda
insanlarımız düşüp kalacak
siz eğiredurun diyeceğim susan çığlığınızı ağzımdan
sızan köpüğün kirmeninde
buluşacak bir yer bulunur elbet o korkunç çığlığı
geceler boyu sustum
bir çağ masalı bu belki inanan çıkmaz eşkalimi
unuttum

ölüm'üm, ölümün bütün mezheplerde ortak olan
lehçesi
gümüş haç ışıltılarıyla çağırıyor beni
ilk ateş hırsızının
sedef bir tabut kapağına kazınmış
o korkunç gülümseyişi

Ateş Hırsızları Söylencesi, Cem Yayınevi, İstanbul 1988, s. 90.

Arif Damar

Da İlhan

Ben Muzaffer'i kucaklar öperken
İlhan Erdost'u da
Öpüyorum
Savrulan ateşçiçekleri
Geçiyor kollarımızdan
Kokusunu duyuyoruz ikimiz de
Duyuyor İlhan

Ölüm kendi sessizliği herkesin
Bir kapı bir kez açılan kapanan
Beyazdır da
Duru beyaz
Saklanılmaz arkasında
Bilirdi ateşçiçekleri çoktan

Da İlhan
Da
Da
Da

Eylül 1990
Gösteri, Kasım 1990

İLHAN ERDOST 7 KASIM 1980

Kayıtları yapıldı. Formları doldurdular. "Suç"larını bilmiyorlardı. "Yasak yayın bulundurdukları" için gözaltına alındıklarını öğrendiler. Ve suçlarının karşısına "yasak yayın" yazdılar. Merdivenin aşağısına indirildiler. Fotoğrafları çekildi. Saçlarını ve bıyıklarını kestiler. Yeniden fotoğrafları çekildi. Sırtları duvara dönük, merdivenin basamağına, daha önce gelenlerin yanlarına sıralı durdular. Hazırolda. Başlar kalkık.

Cumhuriyet, 7 Kasım 1994

Metin Güven

Çocuk ve İlhan

taş, toprak, kum
ve yanmadan
kül olan odun
kandırmıyor beni
altın bir tabakta
beyaz geceler gibi
sunulan yurdum

artık
"saygılar.." demeliyim
acının erdemine
aşk uyuyakaldı
dilsiz ve kirli
b i r
k ö p e k
g ö z l e r i n d e
umut tutuştu
çıktılar çocuklar
kaçınılmaz yaralar gibi
kanayan barınaklarından
onlar sevincin kumuydu

yaşayan bir tek sen varsın
yanardağ gibi
ç o c u k
v e
i l h a n.

7 Kasım 90
(İlhan on yaşında)

Vecihi Timuroğlu

İlhan'ın Kitaplığı

Türküler'e

Kitaplar gördüm
İnce kavak tahtalarından raflarda
Özgürlük renginde kapakları

Gökyüzündeydiler sanki
İnsanı maddenin kızılötesi sonsuzluğuna götüren
Ve sonsuz mavi kılan özgürlüğü
Ölümler karşısında yaşam yaşam ışıyan

Kıpkırmızı sözcükler gördüm sayfalarında
Düşleten duyuran ve düşündüren
Yeniden aşkları özleten
Yapraklarında çiğ damlaları parıldayan
Kır çiçekleri renginde
Duru tenli ikicanlı kadınlar
Çağıltıları yeraltı suları çocuklar
Terleri gül kokan işçiler

Kitaplar gördüm acıları
Evlerin güneşli kitaplıklarını süsleyen
Tek tek açıyorum kapaklarını
Her sayfası
İlhan'ın insan yüreğine yazılmış

Aralarında karlaşmış bir suskunluk
Sevgiyle işlenmiş bir çevre suyunda
Pulat pulat çakan insan mutluluğu

1990

Gültekin Emre

Kendini Göstermeyen

Üşüyen bir tarih bu, hatta donan
Ölümün ipliğini pazara çıkarmayan

Günlerimin cesedine yazıyorum okunaksız şiirlerimi
Gece ve gündüz boğdurulmuş padişah yavrularına

Kasım'ın haki kabuğunu soydurtmuyorlar bana
7'ye asılmış ipleri kesiyorum hafif uykularımda

Gözlerini benden kaçıran bir dönemde yaşıyorum
Ayaklanmalar tarihi kendimi hançerlemelerim,
yenilgilerim

Avucuma konan kuşların uçacakları aşkları yok
artık
Gidecek yeri olmayan birinin bakışlarıyla
gözgözeyim

Gördüm sizi, yaşıyordunuz, yaşadığınız yerden
öperim
Yarınsız sabahlara açılan pencerelerden geliyordu
şarkılarınız

Gördüm sizi, akşamınız akşam değildi,
akşamsızlığınızdan öperim
Hep okuduğum gazetenin orta sayfasında kocaman
bir reklamdınız

Düşen bir tarih bu, hatta kendini silen
Yaşamın elinden tutmayan, küsen

1990

M. Emin Değer

Kasım Türküleri

Her yedi Kasımda,
Öksüz kalmışcasına
Kitaplar ağlar!
Türküler'e sığmaz acısı!
Yazılar satır satır kanar!

Her yedi Kasımda,
yazılar
ağıt ağıt dizilir!
Türküler'den taşar özlem
Yürekler ezilir!

Her yedi Kasımda,
Zulüm lanetlenir!
İşkencenin acısı
yankılanır kulaklarda;
Bilinçlere yerleşir!
Ve
sorar binlercesiyle insanlık
Sorar acımasıza!

Bu benim yüzüm mü
aynada
Bunlar benim elerim mi
tellerde,
sızım sızım... paramparça!
Bu acımasızlık neden?
Kimin sesi bu
yankılanır duvarlarda!
"Alın götürün,
konuşmadan bırakmayın!"
Vur ha vur
patlat tabanlarını
Konuş... konuş...konuş...

"Ben mi?"
"Sen ya, kim ola!
Konuş.. Söyle!"
"Evet bu düşün benim-
bırakın."

Şu morluklar
şu çürümüş etler
aynadaki yüz
benim mi?
Tellerde sıçrayan beden
Kim vurur
şu bir inen bir kalkan
sopayı
tellere bu cereyan
nereden gelir?

Şu ses, şu acımasız
emirler!
"Vur ha vur, patlat tabanlarını
Konuşmadan bırakma!"

"Tuzlu suda yürüt"
"Konuş..konuş..
konuş ulan
konuş!"
"Ben mi!"
"Bir de soruyor
Ya kim ola!"
"Evet,
bu kin benim
bakın!"

"Bu sözler benim mi?
yazıda!
Ben mi demişim bunları?
HAYIR!
Benim değil,
Ben demedim!
sayın sayınlar!
Ben demedim bunları
ben masumum sayın sayınlar!
Yine de suçlu ben miyim!"
"Ya kim ola!"

Dinle zulüm
Dinle işkence
Yarın benim
benim yarınlar!
Yarınlar!
Evet, çok yakın!

Her yedi Kasımda
Bilinçler kinlenir,
Zulme, işkenceye
acımasızlığa
kahreder!
Türkülerden taşan acı
Yankılana yankılana
gider!

Her yedi Kasımda
Sorgular,
yargılar bilinç!
Tazelenir acılar!
Acılar
Türkülerde yankılanır!

Türküler halkımın bilinci!
Türküler halkımın yüreği!
Türküler halkımın
    acıya yakılan ezgisi
Her yedi Kasımda
yankılanır sonsuza!

Muzaffer İlhan Erdost

Karlı Bir Günün Şiiri

Gittin
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Uzaklara
Gittin

Ocak 91, Ankara

Bülent Durukan

Tanımadığım Amcama

Direnerek ölenler,
Her zaman onurludurlar, her zaman yaşarlar

Sigaram,
Bir gün seni dışarda da içeceğim
Çimen kokularını da içime çekerek
Karım, sevgim
Seni ise öpeceğim
Ulu çınarlara yaslanarak
Kitaplarım, yeni aldıklarım
Kapağınızı ilk ben açacağım
İçimdeki heyecanın tümüyle
Başımı kaldırdığımda
Hiç bir yerden tekme beklemeden
Gökyüzünü seyredeceğim
Ve hiç bir yerden emir almadan indirip
Tekrar dikeceğim ufuklara
Mamak işte sen o zaman
Çıkamayacaksın önüme bir firariymişim gibi.

2.11.92

Mehmet Haşim Yanık

Aydost

İ. Erdost Ağabeye

Ölümün buz soluğunu
Duyduk içimizde.
Güneşin kızıl rengine
Boğuldu iç bedenimiz.
Öylesine ağır ki sevinçli insanların
Alabildiğine kindar olması.
Ölümün buz soluğunu
Duyduk içimizde.
Dört bir yanından ülkemin,
Kocaman faturalarıyla geldi ölüm,
Yazdık kendi ellerimizle birer birer,
Özge güzellikleriyle,
Yarın Arşivi'ne ülkemizin.

7.11.1992 / Ankara

Abdülkadir Paksoy

Karşıyaka'da Sabah

İlhan Erdost'a

Yedi kasım bin dokuz yüz doksan iki sabah
On iki yıl önce gömülmüş İlhan adlı bir kitap
Karşıladı bizi güneşle
Sayfalarını usul usul açarak.

Sabahın sekisine oturup
Abeceyi söken çocuklar gibi
İnsanı ve yaşamı
Yeniden yeniden okuduk.

Gök yere
Gündüz geceye
Sözcük heceye
Ne der
Ne anlatır
Gördük.

Duyduk
Kitabı heceleyen zamanın sesini
Sevdaya dururken umut.

Sevdik göğsünde yeşeren toprağını İlhan'ın
Öptük mermer alnından onuru
Sabahın kapısını aralarken yırtılmış sayfalar
Kanatlandık
İlhan'ın başından uçtuk.

Kadir Bey Tarihi, Ankara, Nisan 1994, s. 25

EZGİLENEN ŞİİRLER

İlhan Türküsü
Muzaffer İlhan Erdost

•Nevzat Karakış
Ölüm Git Öte A/1
(Ada Yayıncılık)

•Ali Asker
Sürgün B/3
(Ada Yayıncılık)

•Koma Amed
Kulîlka Azadî A/6
(Yeni Dünya Plak)
[*Kulîlka Azadî* adıyla kürtçe olarak]
Müzik: F. Hevra

•Ferhat Tunç
Firari Sevdam A/3
(Bayşu Müzik Üretim)
Müzik: Grup Amed

Bir Yalnızlık Ezgisi
M. İ. Erdost

•Hüsnü Arkan
Bir Yalnızlık Ezgisi B/4
(Kalan Müzik Yapım)

Türküler Ezgisi
M. İ. Erdost

•Sevinç Eratalay
Bekliyorum A/3
(Dünya Müzik Üretim)

İlhan'a Özlem
Gül Erdost

•Ezgi: Deniz Türkali

•Edip Akbayram
Senden Haber Yok B/4
(Bayşu Müzik Üretim)
Müzik: İsmail Atakan

İlhan İlhan
Nurer Uğurlu

•Grup Baran
Kuytudabaşak A/5
(Güneş Plak ve Kaset)
Müzik: Hüsamettin Küçük - Hürdal Aydın

Adı Yok Tesellinin
Hüseyin İlbey

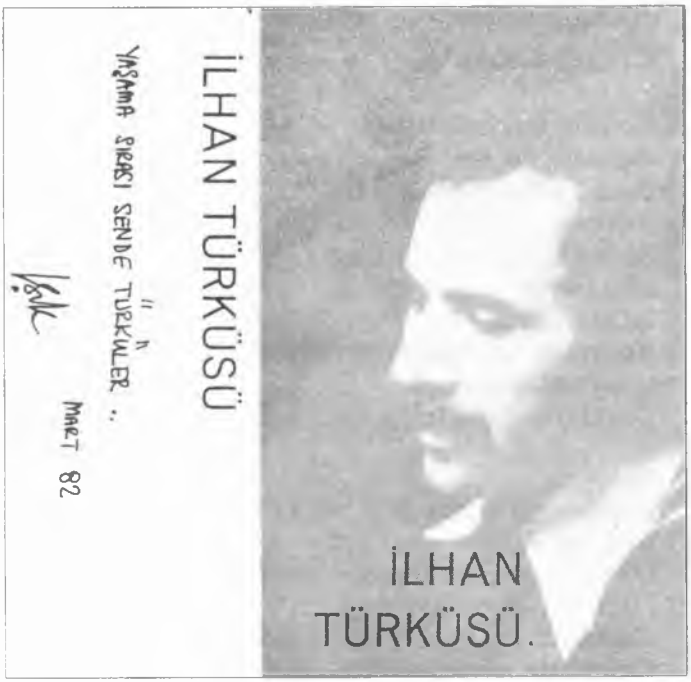
•Mehmet Gümüş
Gülyangını Ömrümüz A/1
(Ümit Müzik Üretim)

Eğer Yaşıyorsa Kardaşın
M. İ. Erdost

•Ezgi: Maksut Göksu

İlkyaz Manisi
M. İ. Erdost

•Ezgi: Erhan Ok

İlhan Türküsü

Türküler'e

21 Mart 1982

1. YÜZ
   1. Eğer Yaşıyorsa Kardaşın / Muzaffer İlhan Erdost
   2. Türküler Ezgisi / M. İ. Erdost / *Işık Yenersu*
   3. İlhan İçin / Talip Apaydın / *Işık Yenersu*
   4. Hasretle Gülüşüne / M. İ. Erdost / *Işık Yenersu*
   5. İlhan Türküsü / Muzaffer İlhan Erdost
   6. Yokluğunun Şiiri / M. İ. Erdost / *Işık Yenersu*

2.YÜZ
   7. Ozana Soru / Muzaffer İlhan Erdost
   8. Öldürdüler Onu / M. İ. Erdost / *Işık Yenersu*
   9. Ölümün Olduğu Yerde / M. İ. Erdost / *Işık Yenersu*
   10. Yalnız Seninle / Gül Erdost / *Işık Yenersu*
   11. Bilebilseydim / Gül Erdost / *Işık Yenersu*
   12. Biz İkimiz İki Kardeş / Muzaffer İlhan Erdost

Işık Yenersu'nun seslediği ve düzenlediği "İlhan Türküsü" adlı kasetin kapağı ve içi.

Aşkın Keskin

Çocuk İlhan'a

Kocaman çocukluğun,
Sığmıyordu
Sınırlı sularına başının
Sıçrıyor, sıçrıyor; avuçlarına sıçrıyor
Alnımıza eğilmiş yumuşak saçlarımızın
Hep böyle
Islana ıslana
Kocaman bir ırmağa benzeyecek ki saçlarımız.
Yeşil üniforma,
Çarkların dişlerine sıkışmış, zorlayan şişman
amca
Eskiyen,
Eskiyen ne varsa
Boğulacak,
Dibi, hızı ölçülemeyen sularımızda.

Cambaz,
Fırlattı dengesini gövdesine dağıtan sarı çubuğu
havaya
Dizlerini, belini ve devamla dirseklerini aynı anda,
Uzun upuzun gövdesini yığıp ince ipin sınırlılığına
başladı ağlamaya
Arkasına baktı, kalabalık.
Önüne
Sağına
Soluna...? kasımpatılara
Dökülen bir çılgınlığa
Çığlık çığlığa çılgınlığa
Hiçbir şey diyemezlerdi cambaza

Gösteri,
Gösterilmeden kimseye
Kırılmış kırmızı yanaklı bir çocuğun

Yaş gövdesine yaslanmış
Acıdan yaşlanıyordu.
Acıtan ne varsa
O çocuğu
Kasımdı...
Kış, sarı saçlarından sonra
Beyaz elleri ve buzdan suratıyla
Aralanmış kapıdan uzatmadan başını
Göreviydi...
Ne varsa acıtan
İnsanı.

Bu alanda; kırmızı yanaklı bütün
Bütün kısa saçlı çocuklarla
ayaklar altına alacaklardı
Alacağın olsun yeşil üniforma
Alacağın.
Alacağın olsun
Çarkları inadına engelleyen şişman amca
Alacağın kaşımpatları
Niye hemen açmadınız
Uyaran kırmızılarınızı
Niye sarıydınız niye
Niye sapsarı
Cambaz ip üstünde hem ağlıyor hem de
doğruluyordu
Kalabalık, birleştirerek harfleri birlikte bağırıyordu
Bir daha aynı olmayan
Aynı olunmayan sularda
Yıkadığın halde gövdeni
Yaşlanmıyor,
Çocuk hala...!
Yaşlanmıyor, çocuk kalacak
İnadına.

1994

Çiğdem Akarnur

Yüzünü hiç görmeden acısını ta yüreğimde hissettiğim

İlhan'a

Ankara'nın
Hüzün dolu gecelerinden biri
Aylardan Kasım,
Günlerden yedi.
Düşüncelerimin
Pas tutmuş zindanlarında
Yine seni düşünüyorum
Sensizlik yetiyor canıma
Kapkara Ankara gecelerinde
Bir atom çekirdeği kadar
Küçülüyorum.
Dışarda rüzgar
Karşıyaka'dan esiyor çaresiz
Ve içimde
Gittikçe devleşiyor özlemin
Seni düşünüyorum İlhan
Uçsuz bucaksız topraklar altında...
Oysa, şimdi sen uyumaktasın
Gamsız, kedersiz, düşüncesiz
Gecenin yarısında
Senin Alaz'ın, Türküler'in için
Dökülen gözyaşlarından habersiz

1994/İstanbul

Bilal Kayabay

Konumuz İlhan

—Erdost'a—

bu gün kor yedi kasım
yangın düştüm sınıfa
konumuz ilhan

bugün seni anlattım
—nasıl anlatılırsa—
eylül çocuklarına
nâzım kanadı yaran

gözeler içten içe
bozkır kavrukluğunda
bir öz vardı aranan

kasımpatılar acımor
karanfiller ateşkızıl
kavgamızın omuzuna taranan

seni anlattım bugün
eylül çocuklarına
sözcüklerim yelkensiz
karasızdı denizler

yarınlara balkır alaz
ezgiler acılansa da
türküler umudu söyler

Damar, Sayı: 46, Ocak 1995

Şahap Ayar

İlhan Erdost'a

Namlular çevrilmiş üstümüze
Irak umutlardan
Irak sevdalardan.
Karanfil sağanağı gibidir
Göğsümüze gelen kurşun.
Ve her saplanışında
Söküp alır bir parçasını umudun.
Yarim gül sallar arkamdan
Ve gizlemeye çalışır
Her bakışında biraz daha devinen yüzünü.
Gidiyorum şimdi
Elveda çekip umutlara
Ağlamayın diyorum, birinci kereler arkamdan
Acı türküler de yakmayın
Gözyaşına bezenmiş.
Yeni patlamış
Portakal çiçekleri koyun mezarıma
Koklasın sevdalılar yirminci baharında.
Sanmayın gözüm açık gidiyorum
Sanmayın hasretler götürüyorum arkamdan
Size yaşanmamış aşklarımı
Ve bir de
Kalemimi bırakıyorum dostlarım.

12

Bütün Kardeşler

BÜLENT ECEVİT'İN MEKTUBU

Ankara 12 Kasım 1980

Sayın Muzaffer Erdost,

Kardeşiniz İlhan Erdost'un çok acı bir biçimde yaşamını yitirmesinden derin üzüntü duydum.

Sizin, eşinin, çocuklarının ve tüm aile üyelerinizin acınızı yürekten paylaşıyorum.

Allahdan kendisine rahmet, sizlere tahammül gücü dilerim.

Saygılar sevgiler sunarım.

○

FİKRET OTYAM'IN MEKTUBU

Sevgili Remzi,

Hâlâ inanamıyorum, kabul edemiyorum, isyan yüklüyüm ve elim kolum bağlı, acıların acısı da tuzu biberi!.

Bu onulmaz acıyı paylaşmak isterim Erdostlar ile, kime nereye yazayım, bilemedim, şaşkınım, elbette sen düştün aklıma, bir kaç kez telefonla aramaya hamle ettim, gönlüm değil, yol o kadar uzak ki, olmadı, yazayım dedim.

Gece TV'de haberi alanda, bardak düştü elimden, lokmalar dizildi boğazıma, hemen yattım, sabaha dek boğuştum kanlılarla, uyandım, uyudum aklımda hep İlhan, büroda, ilan getirmiş, sevecen bakışları gözlerimde, saygılı, inançlı.

Muzaffer'i düşünüyorum, yanında mıydı? Nasıl oldu, bilgim verildiği kadar!.

İlhan, benim için "Şehit"tir, karşıtı bu, bu acı ve hayın ölümün.

Bir de Ahmed düştü aklıma, küsüs ya şu ölümlü dünyada, kimbilir nasıl yandı, O'nu da teselli etmek isterdim yanında olup.

Kalın sağlıcakla, baki selam.

○

AZİZ ÇALIŞLAR'IN MEKTUBU

22 Kasım '80

Sayın Muzaffer Erdost,

Sizlere sevgili dostumuz, İlhan kardeşimiz için nasıl başsağlığı dileyeceğimizi bilemiyordum. Dün, salıverildiğinizi duyduğumda bu fırsatı bulduğuma sevindim. Üstüste gelen bu büyük acılar için başsağlığı ve geçmiş olsun dilemenin ne denli yetersiz kalacağını biliyorum. Size, Vahap dostumuza, İlhan kardeşimizin ailesine ve yakınlarınıza derin üzüntümü ancak bildirebiliyorum. Yeri doldurulamayacak kardeşimizin acısı içinde sevgi ve selamlarımı iletirim.

○

ERDAL ORHAN'IN MEKTUBU

Sevgili Ağabey,

Askerdeydim yeni terhis oldum. Acımı anlatamam. Ev adresini dükkanda çalışan arkadaş bilmiyormuş. İzmir'e dönüyorum.

Neler söylesem üzüntümü anlatamam.

Kendine iyi bakmanı dilemekten başka birşey gelmiyor elimden.

Sevgiler saygılar ağabey.

Akdeniz Kitabevi, Fethiye

○

AZİZ NESİN'İN MEKTUBU

Nesin Vakfı, 6 Kasım 1980

Sevgili Muzaffer Erdost,

Türk Dil Kurumu Kurultayı için Ankara'ya geldiğimde seni aradım, ama basım ve yönetimevin kapalı olduğu için

seninle görüşemedim. Daha da çok aramak için, kurultay çekişmesinden zaman bulamadım. Bu mektubumu sana Serpil Bozer iletecek.

İki gözüm, biliyorsun beş yıldan beri, "Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı" yayımlıyorum. Bu yıl altıncısı çıkacak. Ama, bilinen nedenler yüzünden çok geciktik. (Bu yıllıklardan sana ya bir, ya ikisini göndermiştim. Olmayanları söylersen, hemen postalarım.)

Yıllıklarımızda yuvarlak yaşdönümlerindeki yazıncılarımıza ayrılmış bir bölüm var. Sen de ellinci yaşındasın. Kutlarım. İşte bu nedenle senden bir yazı rica ediyorum.

Seçeceğin konuda ve yazının uzunluğunda özgürsün; ancak seninle, özyaşamınla ilgili bir yazı olacak elbet. Anılarını, yazarlığa başlayışını, edebiyatla politikanın ilişkilerini, ya da edebiyatla yayıncılığın ilişkilerini, ya da edebiyatçılarla yayıncıların ilişkilerini yazabilirsin örneğin. İkinci Yeni akımının başçekenlerinden olduğundan, o konuyu da yazabilirsin. İstersen hepsini de yazabilirsin. Kendinle hesaplaşabilir, özeleştirini yapabilirsin. Elli yaşın izlenimlerini, duygularını, duygulanmalarını anlatabilirsin. Canın ne istiyorsa onu yaz... Yeter ki, çok ivedi yaz ve çok ivedi gönder.

Yazınla birlikte bir de fotoğrafını göndermeyi unutma.

Yukarda yazımakinesiyle yazdığım Vakıf adresine yollarsın.

Gözlerinden öper, başarılar dilerim.

MUZAFFER ERDOST'UN AZİZ NESİN'E MEKTUBU

Ağabey,

İlhan'ı, 7 Kasım günü akşamı, yanıbaşımda yitirdim. Cezaevinde gözaltına alınmak üzere, A-Bloktan C-Bloka büyük bir reo araba içersinde götürüldük. Araba daha hareket etmeden arabaya binen dört er, bizi ayağa dikti, hazırola geçirtti ve başladılar bizi dövmeye. Yaya on dakikalık yolu sanki yarım saatte alıverdi araba. Bu süre boyunca, sürekli dayak attılar bize. Sonra arabadan indirdiler, orada on dakika

kadar meydan dayağı attılar. Cezaevinin avlusunda dövmeye devam ettiler. Koğuşa içeri girdikten birkaç dakika sonra, İlhan, "Midem bulanıyor, kusacağım" dedi. Biraz sonra da yitirdim kardeşimi. Hiçbir kusuru, suçu yokken, böyle dövüle dövüle öldürülmesi, böyle hiç umulmadık bir anda kardeşimi yitirişimin acısı pek büyük. Bu acının sahibi olarak, onun davasının inatçı bir savunucusu olmak, ömrümün bundan sonraki görevi.

Benden istediğin yazı defterde yarım kalmıştı. Onu şimdilik ne tamamlayabilir ve ne de yarım kalmış yönüyle tape edip sana gönderebilirim. Bunu, yaşarsak gelecek yıla erteleyelim. Şimdi, kardeşimle ilgili biyografik olduğu kadar, duygularımı dile getiren bir yazıyı gönderiyorum. Eğer çok gecikmediyse, kitabın içersinde kolay görünür bir biçimde yayınlamanı diliyorum. İki de fotoğraf ekli.

Sevgilerimle ağabey.

6.12.1980

M. İlhan Erdost

AZİZ NESİN'İN YANITI

9 Aralık 1980

Sevgili Muzaffer,

Kardeşin için yazını ağlayarak okudum. Sözün bittiği yerdeyiz. Acımı anlatmaya sözüm yetmez. Salt kardeşin İlhan ölmedi, bütün kardeşler ölmüş gibidir.

Susuyorum.

Her zamanki gibi, yine de yaşamak zorundayız.

Aziz Nesin

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980
s. 644-645

AZİZ NESİN'İN MEKTUBU

8 Nisan 1981

Sevgili Erdost,

Nasıl bir alçaklıktır, hiç anlayamadım. Mektubunu dün aldım. İlhan'ın eşine göndermek üzere Yıllığı aldım. Paket yapmadan yazını bir daha okuyayım, dedim. Bir de baktım ki, yazı yok... Ara ara, Yıllık'ta yazı yok. Baskıda sayfa atlamamış, ciltte forma yanlışlığı olmamış. Peki, nasıl olur. Vakıf'ta otuz Yıllık var, hepsini baştan sona aradım, taradım, yazı yok.

Okuduğum, basılmış yazı yok... Basılan formadan o yazıyı nasıl çıkarıp yerine başka yazı koyarak formanın biçimini hiç değiştirmemişler? Olur şey değil... Kırk yıllık basın yaşamımda türlü alçaklıkla karşılaştım, ama böylesi başıma ilk geliyor.

Bu mektubu sana yazmadan önce, bu dalaverenin kaynağını öğrenmek üzere oğlumu İstanbul'a gönderdim. Sonucu merakla bekliyorum. Sorumlu basımeviyse, basımevini değiştireceğim. Bu işte bir parmak var.

Sonucu öğrendikten sonra, gerekirse, aynı yazıyı, senin bu kez gönderdiğin mektupla birlikte, kendim de açıklama yaparak gelecek Yıllıkta yayımlayacağım.

Bu durumda, İlhan'ın eşine Yıllık göndermeyi gereksiz buldum. Yayınevinde, yazının bulunduğu eski basım bir yıllık bulunursa hemen göndereceğim.

İşte, bu da gelecekmiş başımıza.

Gözlerinden öperim.

AZİZ NESİN'İN MEKTUBU

16 Nisan 1981

Sevgili M. İ. Erdost,

Bunadım mı, ne... İyice şaşırmışım. Ben Yıllık'ta İlhan için senin yazını, "Yitirdiklerimiz" bölümünde aramışım. Bulamayınca küplere bindim, ortalığı birbirine kattım. Herkes-

ten kuşkulandım. Oysa senin yazın "Yuvarlak yaşdönümleri" bölümündeydi. Üstelik okumuştum da... Şaşırmışım. Boşuboşuna herkesi kırıp geçirdim.

Gül Erdost'a bugün Yıllık gönderdim. Ama yazını açık okuyamadım. Evin sayısını 8/9 ve 9/9 gibi, ikisi de anlaşılır biçimde okudum ve paketin üstüne her ikisine de "8/9 belki 9/9" diye yazdım. Bilmem eline geçecek mi?

Sana Yıllık göndermiş miydim? Hiçbişey hatırlamıyorum; yaşlanmaktan değil, işlerin çokluğundan...

Gözlerinden öperim.

ERDOST'UN AZİZ NESİN'E MEKTUBU

22 Nisan 1981

Sevgili Ağabey,

İki mektubunu da aldım. İlkinde biraz duraksadım. Konuyu, bize geldiği akşam Halit Çelenk'e de açtım. Mektubu İlhan Selçuk da okudu bizde. Ertesi gün ikinci mektubun geldi. Gül, gönderdiğin Yıllık'ı aldı. Sağol. Bana Yıllık gelmedi. İki kez aldım, birini, uzaktan gelen bir akrabam götürdü. Birini de, mektubun üzerine Halit Ağbeye verdim. Buyurur göndertirsen sevinirim. Gelmezse de gücenmem. Aybaşlarında, dergileri almak için aşağı indiğimde alıyorum. Zafer Çarşısına girmek, yaralarımı kanattığı için zor oluyor, ama gene de gidiyorum.

Bugünlerde tüm boşum. Evde, İlhan'ın küçük kızlarıyla, Karşıyaka'da. Bir de İlhan'a mektup yazıyorum her gün, biraz acılarımı, biraz günlük yaşantımızı, davayla ilgili gelişmeleri, yazın ve siyasal konularında günlük gibi şeyleri de. Yıllık için benden yazı istediğin zaman, oturmuş bir şeyler yazmıştım. Çocukluğum, okuduğum yıllarla ilgili bazı notlar, *Pazar Postası* günleri ve İkinci Yeni, yayınlara ve yazılarıma geldiğimde, emniyete alınmıştım. İlhan'ın beklenmedik öldürülüşü, beni çok sarstı. Kendimi 'emekli'ye ayırmıştım, tüm işlerle İlhan ilgileniyordu. 'Koşmak'tan dinlenmeye geçiyordum, biraz da kitap hazırlayacaktım. Ama onun aramdan

ayrılışı, acılı bir 'kalıntı ömrü' yeniden iş yaşamına iteliyor. Bu gücü bulabilmem için, biraz zamana gereksinmem var.

İlgin, duyarlığın için de sağol. Sevgilerimle ağabey.

ERDOST'UN AZİZ NESİN'E MEKTUBU

"Yıllığı" gördüm. Gösterdiğin ilgiye, yakınlığa teşekkür etmek istedim. Mektubumda ne yazdığımı anımsamıyordum. İlhan'ın dövülerek öldürülüşünün pek kısa bir özeti de olsa, bu mektupta yer alıyor ve ülkemizde, bu olay, pek kısa da olsa, ilk kez, *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*'nda yayınlanıyor. Zor günler altına girildiğinde kimseyi yapmadıklarıyla suçlamak istemem, ama İlhan'ın öldürülüşünü ayrıntılarıyla yazdım, ve bu acı olduğu kadar, tarihsel önemi olan olaya, bazı gazeteci arkadaşlar, insani yönden olsun değinmekten kaçındılar. Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin İlhan'a verdiği "Onur Ödülü"nden haber olarak bile sözedemeyecek bir basınımız olduğunu unutmam. Bir tek İlhan Selçuk, kendi ölçüleri içersinde, bu suskunluk kabuğunu çatlattı. Demokrasiyi savunur örtüsü altında, kapalı bir biçimde, işkencelerden sorumlu olanları savunmada pek hünerli dil kullanmasını becerenler, İlhan'ın adını olsun bir kez anma ya da anabilme becerisini göstermediler. Yazarlığın, hâlâ gündelik yazılar yazmanın sorumluluğu ile bu tutukluğu, bu tür davranışları, demokrasi ve özgürlük ilkelerini savunmakla bağdaştırmak olanaklı değil. Yıl sonunda ya da yıllıklarında, "yitirdiklerimiz"i sıralayıp, İlhan'ın adını anmaktan kaçınanları da, tarih önünde sergilemek istedim. İlhan'ın ölümüne Batı basını ve yayın organları geniş yer verdiler. Bir Hollanda ve bir Yunan gazetesinde, olayın tam sayfa yayınlandığını gördüm. *Washington Post* ve benzeri Amerikan, İngiliz, Alman gazeteleri de oldukça ayrıntılı verdi olayı. Hollanda televizyonu 20 dakikalık bir program hazırladı. Alman televizyonu, bir programında, İlhan'a 10 dakika yer ayırdı. İsveç radyosu, olayı ayrıntılarıyla vermekle yetinmeyip, ikinci bir program için uzun bir konuşma yaptı bizimle. Norveç'te iktidar gaze-

tesinden bir gazeteciyle konuştum ve olayı ayrıntılarıyla yayınladı. Türkiye'de İlhan olayının ayrıntılarıyla yayınlanabileceği bir özgürlük ortamı olmadığını biliyorum. Ama, bu denli sessizleşmeyi ve dilsizleşmeyi de, demokrasi adına, özgürlük adına, utanılacak bir şey olarak niteliyorum. Bunları, günlük mektuplarımda yeri geldiğinde yazıyor, ve bu mektupları, ilerde yayınlanır umuduyla geleceğe bırakıyorum. Gözaltına alınmasını gerektirecek bir kusuru bile olmayan bir insanın, düşünen bir insanın, halkını, insanlığı ve insanları derin bir coşkuyla seven bir yayıncının öldürülmesinin, dövülerek öldürülmesinin sorumluluğunu üzerinde taşıyanlar, tarihte mahkum edilmezse, onların kanlı elleri ve yüzleri tarihe aktarılmazsa, İlhan'ın savunduğu ilkeler, ölümünün anlamını açıklayarak savunulmazsa, görev yapılmış olur mu?

Yıllık, ülkemizde, gazete ve dergilerin göstermekten kaçındığı bir anlayışla, İlhan'ın öldürülmesini anlatan bir mektubu da yayınlamakla, sizin kişiliğinizde, demokrasi ve özgürlük ilkelerini yüksekte tutma sorumluluğunu ve yürekliliğini göstermiş olmasından dolayı ayrı bir önem taşıyor bizim için. Bu nedenle de, size teşekkür ediyoruz. İlhan'ın eşi Gül de, kendi adına ve kızları Türküler ve Alaz adına size teşekkürlerini iletmemi istedi. Sevgilerimle ağabey.

AZİZ NESİN'İN MEKTUBU

3 Mayıs 1981

Sevgili Erdost,

Seni avutmak için söz bulunamaz. Ama yaşamın gerçeğini her insan gibi sen de kabul etmek zorundasın. İster istemez yaşayacağız ve yaşayacaksın. En iyi avunma çalışmaktır. Başka hiçbir yolu yok: Kendini çalışmaya kap koyver: Ve İlhan adına çalış. O'nun için...

Yıllıkları gönderdim. Başka da istiyorsan yaz...

Gerçek doğum tarihin 1932 olduğuna göre, 1982 yılında 50 yaşında olacaksın. O zaman kendin için yazıyı, bu yıl değil, gelecek yıl göndereceksin. Unutma, ben yazmadan sana,

sen yuvarlak yaş yazını bana gönder, olur mu?

İstanbul'a yolun düşerse, Vakf'a gel. Bekleyeceğim. Biraz konuşur dertleşiriz. Gece de burda kalabilirsin.

Gözlerinden öper, sabırlar dilerim.

O

ÇAĞDAŞ GAZETECİLER DERNEĞİNİN GÜLTEN ERDOST'A YAZISI

Sayı:1981-78
Konu: ÇGD 1980 Onur Ödülü Hk.

Ankara, 22/1/1981

Sayın Gülten ERDOST

Özgürlük ve demokrasi davasının inançlı, özverili ve gösterişsiz savaşçısı, değerli eşiniz İlhan Erdost'un ölümünden duyduğumuz acı sonsuzdur.

Derneğimiz Yönetim Kurulu, İlhan Erdost'un bir basın şehidi oluşunu dikkate alarak, demokrasi savaşımındaki özverisini ödüllendirmek ve anısını canlı tutmak amacıyla, 1980 yılı BASIN ONUR ÖDÜLÜ'müzün kendisine verilmesini oybirliği ile kararlaştırmıştır. Söz konusu ödül, 6 Şubat 1981 tarihinde Dedeman Oteli'nde saat 19.00'da düzenlenecek "Basın Gecesi"nde, yılın öteki başarılı gazetecilerinin ödülleriyle birlikte dağıtılacaktır.

Arzu ettiğiniz takdirde, adı geçen törende ERDOST ailesini aramızda görmekten onur duyacağız. Toplantıya katılma olanağı bulamazsanız, eşinizin ödülü daha sonra size teslim edilecektir.

Çağdaş Gazeteciler Derneği Yönetim Kurulu, tüm üyelerinin de duygularına tercüman olarak, onulmaz acınızı bir kez daha paylaşır, direnç ve dayanıklılık diler.

Saygılarımızla.

Yönetim Kurulu adına
Başkan *Yılmaz Ateş*

YILIN BAŞARILI GAZETECİLERİNE ÖDÜLLERİ TÖRENLE DAĞITILDI..

Yönetim kurulumuzun bu yılki ONUR ödülünü kazanan ve gözaltındayken yaşamını yitiren Onur Yayınları sahibi İlhan Erdost'un ödülü gecede hazır bulunan eşi Gülten Erdost'a verildi. İlhan Erdost'un ödülünü Derneğimiz Başkanı Yılmaz Ateş'ten alan Gülten Erdost yaptığı konuşmada şunları söyledi:

"Acımız onulmaz bir acıdır. Eşim İlhan Erdost'un gözetim altındayken dövülerek öldürülmesi olayından sonra, bu ödüle layık görülmesini, derneğinizin acımızı paylaşmasının kanıtı olarak anlıyorum. Doyamadığı çocukları Türküler ile Alaz ve bütün ailem adına hepinize teşekkür ederim."

Çağdaş Gazeteciler Derneği Haber Bülteni
Sayı: 2, Şubat 1981

○

ERTUĞRUL KÜRKÇÜ'NÜN MEKTUBU

11 Haziran 1981

Değerli Muzaffer Ağabey,

Size çok önceleri, kardeşiniz öldürüldüğünde yazmak istedim. Fakat hem mektubu cezaevi idaresinin denetimi dışında gönderme olanağı bulunmadığı için içeriğini sansürün elverdiği ölçülere kadar sınırlandırmam gerekeceğinden dolayı, hem de, belki küçük bir ihtimal ama, benden gelen bir mektubun hükümetin eline geçmesinden dolayı başınıza ek dertler açılmasına neden olmasından çekindiğim için yazamadım; biliyorsunuz bu sonuncu nedenden ötürü geçmişte Muammer Aksoy'un başına bir sürü iş gelmişti, şimdiye kadar da bana yazdıkları için bir sürü insan mahkemeye verildiler.

Bilim ve Sanat dergisinde kardeşiniz için yazdığınız yazıları okuduktan sonra size ne yazsam içinizin sızısını dindir-

meye yetmeyeceğinden bir kere daha emin oldum.

Ama şundan emin olunuz ki, bu cezaevinde kalan devrimciler İlhan Erdost'la birlikte karanlığa, bilgisizliğe karşı gerçeğin ve bilginin elde edilmesi uğruna mücadelede çok değerli bir işçinin yitirilmiş olduğunun farkındadırlar ve belki de herkesten çok onlar, böyle bir insanın canavarca katledilmesinin neye mal olduğunu görmektedirler.

Bu cezaevinde yatan devrimciler arasında hiçbir fert yoktur ki, sizinle birlikte kardeşinizin devrimci marksizmin ve çağdaş bilimlerin klasik ve modern bütün ürünlerini elde edilebilir, öğrenilebilir ve bir maddi güce dönüştürülebilir kılmadaki çabanızın değerini bilmesinler. Belki de kudurmuş gericiliğin ondan nefret etmesinin, herşeyi göze alarak katletmesinin en önemli bir nedeni budur.

Ama gene emin olabilirsiniz ki, kardeşinizin kısa yaşamı boşa gitmiş değildir, şimdiye kadar onlarca devrimci sizin ve İlhan Erdost'un sunduğunuz kaynaktan beslenerek, birer ümmi olarak girdikleri cezaevini dünyanın nasıl değiştirileceğinin en temel bilgilerini edinmiş olarak terkederken ona da pek çok şey borçludurlar ve bu borçlarını öyle umulur ki, en az İlhan Erdost kadar çıkar gütmeyen bir çabayla insanın insan tarafından sömürülmediği bir toplumun kurulması uğruna mücadele ederek ödeyeceklerdir.

Şimdi bu cezaevinde sizin ve kardeşinizin meydana getirdiğiniz emek ürünleri kadar değerli hiçbir şey yoktur. Ve onları gericiliğin hışmından korumak için buradaki devrimcilerin gösterdikleri olağanüstü titizliği, kurnazlığı, esnekliği ve onları elden çıkartmamak için vermeye hazır oldukları şeyleri görseydiniz, hiç değilse bu bakımdan o ürünlerin tamamiyle sindirilmiş olduğundan emin olurdunuz.

Bu bakımdan sizinle birlikte bizim kaybımız çok büyüktür. Bu kaybın acısının çıkartılması için de yapılması gerekenlerin hepsini yapmaya hazır olduğumuzu bilmek, bilmem ki acınızı biraz olsun giderebilecek midir?

Bizi sorarsanız iyiyiz. Burada herşeye rağmen gelecekten, sınıfımızın geleceğinden umutlu; bir gün özgür olduğu-

muzda bizden istenecek olan herşeyi yerine getirmek için olmamız gerektiği kadar hazır olmaya çalışarak; maddi ve manevi yozlaşmaya karşı savaşarak; öncellerimizden devraldığımız devrimci vekarı elden hiçbir zaman bırakmadan, hepimizin olan onurumuzun üzerine titreyerek esaret günlerini tamamlıyoruz.

Gelecekte, bir kızıl bayram gününde, yaptığınız herşey için yüzünüze karşı şükranlarımızı bildirmek umuduyla en derin saygılarımı bildiririm.

Vahap'a, Seyhan'a ve bizleri tanıyan herkese selam ve sevgilerimizi iletin.

○

CUMHURIYET GENEL YAYIN YÖNETMENİ HASAN CEMAL'E MEKTUP

Sevgili Kardeşim Hasan Cemal,

7 Kasım İlhan günü. Bugüne değin İlhan'ı yalnız bırakmadınız, *Cumhuriyet*'e teşekkür borçluyuz ailece. Devam etmekte olan davasında da, İlhan, bir bakıma *Cumhuriyet* sayesinde yalnız bırakılmadı. Katillerinin sürekli tahliye istemleri ve davanın seyri ve sonucu bakımından da İlhan'ı yalnız bırakmamak gerekiyor.

7 Kasım 1981 günü *Cumhuriyet*'te (olanaklıysa) ikinci sayfada yayınlanması için bir ilan hazırladım. İlana son biçimini verene değin Halit Çelenk ağbeyle sürekli görüştüm. Ve ekte sunduğum ilan, böyle bir süzgeçten geçerek oluştu. Yayınlanabilir olmasını, gazetenin güç durumda kalmamasını düşünerek inceden inceye ve iki aya yakın bir süre tartıp biçerek ilan tamamlandı. Yayında da kusurları azaltmak amacıyla, ilanın, klişesini ve negatif filmini çıkarttım.

Ankara'da Sofu beyle yaptığım öngörüşmelerde, anma ilanlarının yayınlanmasında bazı güçlükleriniz bulunduğunu söyledi. Halit ağbey de benim İstanbul'a giderek sizinle görüşmemin doğru olacağı düşüncesindeydi. Bugün, oğlum

Barışta İstanbul'a dönüyordu. İlanı size götürmesini istedim. Eğer bulabilirse ilkin İlhan Selçuk ağbeyle görüşecek, size birlikte gelecek. Bana "tamam" demezseniz, görüşmek üzere oraya geleceğim. "Tamam" derseniz, gelmeme gerek kalmayacak. İlan parasını hemen Ankara bürosuna yatırırım.

Yakın ilgini bekler, sevgiler, saygılar sunarım kardeşim.

13 Ekim 1981
Muzaffer İlhan Erdost

O

METİN DEMİRTAŞ'IN MEKTUBU

Sevgili Ağbeyim,

Önce selam-sevgi ile saygılarımızı sunarız evcek. 17.3 gecesi saat 20.15'te Günsel'le telefon açtık. "Telefon cevap vermiyor" denildi. Gül'de olduğunuzu tahmin ettik. TV izledik, gazeteleri okuduk. O adamın orda öyle oturuşu kahretti hepimizi ne fayda.*

Ankara'da size uğrayamadık. Ayrılmazdan bir gün önceye bıraktık. Bu kez kardan çıkamadık. Size uğrayamamanın ezikliği içinde Antalya'ya geldik. Vahap'ın o günlerde ciddi rahatsızlığı da engel oldu. Sanırım bağışlamışsındır.

Masamda aylardır İlhan'lı resimler duruyor. Sabah akşam göz-gözeyiz. Öyle canlı ve içten bakıyor ki bazan çıkıp kederime, rakıma ortak oluverecekmiş gibi bir duyguyla ürperiyorum. İşte evliliklerinin ilk günlerinde Antalya'ya gelmişlerdi Gül'le. O yaz günlerinde bir-kaç gün birlikte olmuştuk. O günden, bir kır sofrasından resimler var. Seyredip hasret gidermeğe çalışıyorum. İkimizin bir resmi var, Gül çekmişti denizde mayolu ve kolkola, omuz omuza. Onu seyrederken belleğimde şairini tam çıkaramadığım bir şiir var. O şiiri anımsıyorum. Melih Cevdet Anday'ın olabilir. O şiirin

* Metin Demirtaş, İlhan Erdost'un öldürülmesiyle ilgili davanın ilk duruşmasını yayınlayan TV haberlerini imliyor.

bitişinde dehşetli yumuşak bir keder vardır. Yalan-yanlış şöyle bitiyordu sanıyorum:

"Ölümü hatırlatacak ne var bu resimde
"Halbuki hayattayız hepimiz"

O şiirin kederini korkunç bir acı olarak yaşıyorum zaman zaman. Ölen tüm devrimcilere yandım ve dilimin döndüğünce türküsünü söyledim. Bu kez yıldırım çok yakınıma düştü. Ve ölümü, ölüm acısını İlhan'ın ölümüyle öğrendim-öğrendik. Zaman zaman çok samimi anlayışlı ve İlhan'ı az çok tanıyan dostlarla konuşurken kendimi tutamıyor ve duygusallığıma mazeretler aramaya çalışıyorum. Mazeret de değil. İlhan'ın beni ameliyata uğurlarkenki yüzünü, o kapı aralığından son kez görüverdiğim yüzünü nasıl unutabilirim. Ve sen canım kardeşimin yüzünü anımsadıkça nasıl göğe bakıp gözyaşlarımı gizleyebilirim.

"Resimler" adlı uzunca bir şiire dalmıştım. Aylardır derleyip toparlayamadım. Şiirde İlhan'ı nasıl anlatmalıyım? Suntaya yapıştırılan şiirimde İlhan ne kadar geri planda duruyor. Ben İlhan'ı, o canım kardeşimi esmer dağlı yüzü ve kalın kara bıyıklarının ardındaki naif sıcaklığı, içtenliği ile anlatmak istiyorum. O güzel, o can, o kardeş İlhan'ı yansıtmak istiyorum. Hastanede bana en güzel umutları, gülücükleri taşımış insana yapabileceğim ne kadar az şey var. Ama gene de şiirlerimle onu gelecek çocuklara gücümce anlatmaya çalışacağım. Kültürümüze, kitaplarımıza kazandırılmış olan kitapların satır aralarında Onun kızarmış, yorgun gözlerini görüyorum. O kitapları gelecekte okuyacak olanlar sonsuz emeği olan kardeşimi hiç olmazsa birazcık da benim dizelerimle tanısınlar. Şimdi o kitapların satırlarında yalnız göznuru değil, yalnız alınteri değil kanı da var. Hangi kitaplar onlardan daha güzel ve yüce olabilir.

Şiirim dizginleyemediğim bir duygululuğun getirdiği hava ile iyice savruldu. Öze ait ve öze en yakın unsurlarını, imgelerini bırakıp kalanını atmak öyle zor ki, zaman zaman o dağınık mısralardan uzaklaşıp nesnel bir gözle bakmaya çalışıyorum. Şiirin bir bölümünde başta iki dizesini yazdığım

şiirin etkisine açık buldum kendimi. Yalnız o bölüme ait bu etkiden, benzerlikten uzak kalmaya çalıştım. Bir ara İlhan'la Artova arasında bağıntıyı size telefonla sorayım dedim. Örneğin şöylesine mısralar vardı:

Bir resminde
Artova'da bağlar içinde
Uzanmış toprağa
Ağzında gülücükten
Sarı kocaman bir papatya..

gibi dizeler. Doğum yeriniz olan Artova ile (ve memleketiniz) İlhan'ın böyle yakın ilişkisi olabilir miydi? Böyle ince elemeyi gereksiz gördüm. Ve o Vahap'tan aldığım, benzerini Gül'de gördüğüm resmini Artova ile bağladım.

Yıllar sonra Türküler'i büyümüş görünce şaşkınlığımdan bakmaya doyamamıştım. Bende Türküler'in bir bebeklik resmi vardı. Tabii ben hep öyle hayal ediyordum. O gece Vahap'larda "İlhancığım kızının kaşlarında turnaların geçişini, dağılışını, toplanışını anımsatan bir tad var" demiştim. "Abi şairsin işte döktür bakalım kızımın kaşlarına bir şiir" demişti. Ben de hemen oracıkta ve o an:

Türküler'in kaşları
Toplanıp savrulan gökte
Turna alayları.

diye söyleyivermiştim. Canım kardeşim, İlhan'ım nasıl sevinmişti. Şiirin bu bölümünde onun sevincini nasıl anlatabilirim. O naif, o çocuksu sevinmelerini nasıl yansıtabilirim?...

Mezarına gitmedim, gidemedim. Keşke gidebilseydim. Ayaklarım beni hep Kızılırmak Caddesine götürdü. Son gelişimizde Günsel'e "Ben Kızılırmak Caddesine gideceğim" dedim. Hem yüreğimin, hem kesilen bacağımın ağrılarıyla oraya gittim. İlhan'ın tütün aldığı bakkalın önündeki akasyaya yaslanıp yağmur gibi ağladım. Sanki İlhan binadan çıkıp köşeyi dönüp boynuma sarılıverecekmiş gibi uzun süre orada kaldım. Günsel'in kaygılı ısrarlarına rağmen helak oluncaya kadar dolandım durdum oralarda.

Yüreğinizi kanatıyorum biliyorum. Ama içimi boşaltma-

dan edemiyorum.

Bize onun güzel anısını ona yaraşır biçimde aktarmak kaldı. Şairlik yeteneğimin paslandığı, köreldiği dönemlerdeyim. Ama elimdeki dağınık dizeleri tez toparlayıp size yollayacağım. Eleştirilere, düzeltmelere açığım. Söyleyeceğiniz her şey onur verici bir yardımdır. 26. 4. 1981 de 3. kontrol için Ankara'dayım. İğneler 3-4 gün beni halsiz bırakıyor. Hücreleri öldüren bir tertip. Bu arada kanda lokazitler de ölüyor, azalıyor. Moralim iyi olduğu için direnebiliyorum. Mide bulantıları çok kötü. Kendimden bahsettiğim için bağışlayın.

Geçende Muammer beni Korkuteli'ne götürdü (Muammer'in şantiyesi olan ilçe) orada kendimi İlhan'ıma ait şiir taslağıyla dağlara, bağlara vurdum. Gelincikleri gördüm. Bir bölümü göz yaşlarımla aşağı yukarı orada tamamladım.

Oysa sen naiftin
Ekin tarlalarındaki gelincikler kadar
yeşil soğan
peynir-ekmek sözlerimin
Çağırdığı duygular kadar...

"Çağrıştırdığı" sözcüğü sert ve yırtıcı geldi. Türkçe hatasına katlanarak "çağırdığı" dedim. "Van Gogh'un resimlerindeki gelincikler kadar" söyleyişimi; daha bizden ve daha halksal bir tadı olduğu için böyle yaptım. Sanırım bu bölüm böyle kalır.

Ne yaparsam yapayım içimde duyduklarımı ve bende yaşıyan İlhan'ı gönlümce anlatamayacağım. Bu da beni kahrediyor.

26.4'de geldiğimde mezarına gitmek istiyorum. Sizinle birlikte olmayı özellikle istiyorum. Gül'le birlikte, topluca gidersek daha iyi olacak.

Vahap'larda bana verdiğiniz daktilo edilmiş şiiri sanırım Günsel çantadan çamaşırları çıkarırken Vahap'larda düşürdü. Buraya geldik ara-tara bulamadık. Hem o şiiri hem de *Bilim ve Sanat*'ta yayınlanan şiiri çok sevdim. O şiiri çok merak ediyorum. Bu mektubum elinize geçince eğer bana (PK

477. Antalya) postalayabilirseniz memnun olurum. Kaybetmiş bulunduğum için suçluluk duyuyorum.

Cümlenize selam-saygı. Tülay-Nazım-Umut ellerinizden öper.

Tülay ayrıca Sulan'ya selam eder. Günsel de özellikle Rana yengemize ve hepinize.

18.3.1981

Kardeşin *Metin Demirtaş*

Vahap'ın kardeşi bizi ayrıca çok üzdü. Haber de alamadık. Adres de yok. Acaba geldiler mi? Başınız sağolsun.

METİN DEMİRTAŞ'IN İLHAN'IN MEZARINA KOYDUĞU MEKTUP

Sevgili İlhan,

Vahap'la birlikteyiz. Ben ivedi geldim ivedi dönüyorum Antalya'ya. Sana bu satırları, sevgilerimi, hasretlerimi bırakıyorum. Ve bir-iki solgun kasımpatı...

Bu yaz, Gül-Türküler-Alaz'la Antalya'da, evimizde birlikteydik. Sen de bizimleydin... Bir sevinç, bir hüzün, bir hasret olacak, içimizden bir yalaza gibi geçip durdun...

7 Kasımda belki burada olamayacağım. Beni bağışla... Seni her zaman hatırlıyorum; insanlığın mutluluğu, erinci uğruna ölmüş, öldürülmüş, "ölmez ölülerimizin" anılarıyla birlikte...

Dünyanın, insanlığın durumu kötü. Tepemizde yeni bir bela dolanıyor ve topluca bir umursamazlık içindeyiz. Oysa geçmişin yaraları yeni kabuk bağladı. Milyonlarca ölü... Hayret ne çabuk unutuldu...

Mezarlıkta yumuşak, sakin, dinlendirici bir sonbahar!... İçimden Nazım'ın "BAH'IN BİR NOLU DOMİNÖR KONÇERTOSUNU" okumak geçti.

Güz sabahı üzüm bağında,
sıra sıra, büklüm büklüm

kütüklerin tekrarı
Kütüklerde salkımların
salkımlarda tanelerin
tanelerde aydınlığın tekrarı

Son günlerde bolca Nazım'ı okuyorum. İçimin yaralarını onun şiirleriyle iyileştiriyorum. Yalnızlığımı onun büyük yalnızlığıyla gideriyorum. HOŞÇAKAL İLHAN-KARDEŞİM.

Metin
1-Kasım-91

○

SERVER TANİLLİ'NİN MEKTUBUNDAN

Strasbourg / 27 Ekim 1991

Muzaffer Bey, sevgili dostum.

Size nicedir yazamamış olmanın üzüntüsü içindeyim.

Kalemi elime alışımın asıl nedeni de şudur: Önümüzdeki günlerde, İlhan Erdost'un aramızdan ayrılışını anacaksınız. Bilmenizi isterim ki, bu hazin olay, ilk günü beni nasıl yakmışsa, acım bugün de aynı şiddetini sürdürüyor. O'nu ve onun gibi daha nice babayiğidi aramızdan çekip alan faşist barbarlığa ise kinim ve hıncım artmış, eksilmemiştir. Bu barbarlığın, sığındığı son kalede boğulduğu gün ferahlayabilirim bir parça.

Kabrini ziyarete gittiğinizde, adıma bir gül de koyacaksınız.

Başarı dileklerimi, selam ve sevgilerimi yolluyorum; eşine ve tüm Erdost ailesine sevgiler, saygılar; ortak dostlarımıza da.

Hoşça kal, şimdilik.

ANISINA KİTAP VE YAZI/İNCELEME

Kenan Somer
"Devrimci Sanat Üzerine"
Yazın, Sayı 2, Nisan 1981
"***İlhan Erdost'un Anısına***"

Serol Teber
Doğanın İnsanlaşması
Öncü Kitabevi Yayınları
İstanbul, Aralık 1982
"***İlhan Erdost'un Anısına***"

Cevdet Erdost
Sermayenin Uluslararasılaşması ve Teknoloji Transferi
Savaş Yayınları
Ankara, 1982
"***Alper ile İlhan'ın Anısına***"

Alaattin Bilgi
Kapital - Özet ve Klavuz
Yurt Kitap Yayın
Ankara, Mayıs 1992
"***Bu kitabı, Kapital'li yılları birlikte geçirdiğimiz İlhan Erdost'un anısına adıyorum***"

GÜNÜMÜZDE KİTAPLAR

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

29

MAYIS 1986

300 LİRA (KDV DAHİL)

CZESLAW MILOSZ

"SANSÜR EDİLEMEYEN ON YILIM"

YAZARLARI DA VURURLAR

İLHAN ERDOST

İLHAN'IN YENİDEN YENİDEN ÖLÜMÜ

M. ŞEVKET ESENDAL

BİR ÖYKÜ: CAMİ DUVARI KENARINDA

SERVER TANİLLİ'NİN MEKTUBUNDAN

Strasbourg / 26 Ekim 1992

Sevgili Erdost,

Alev arkadaşımız, ithafınızın ayrıca değer kattığı *Bir Fotoğrafa Altyazı. İki 7 Kasım* adlı yeni eserinizi getirdi. Bir bölümünü, daha önce de -yararlanarak- okuduğum müstesna ürünler. Yeni baştan okudum hepsini. Tekrar yararlandım.

Düşünce dolu, duygu dolu çalışmalar.

Elleriniz dert görmesin!

Bu 7 Kasımda da, bundan öncekiler gibi, yüreğim, Ankara'da sizlerle beraber çarpacak. O gün, aziz İlhan Erdost'un kabrine, benim için de bir kırmızı karanfil ya da gül koymayı unutmayın lütfen.

(...)

Şimdilik hoşça kalın, aziz dostum.

○

ŞABAN ORMANLAR'IN MEKTUBU

30.4.1982

Kardeşim Erdost,

Mezar genişliği 150 cm'den 115'e inince değişiklik yapmak gerekli:

1 Yan mezar taşı genişliğini 10+15=25'ten 5+12=17'ye indirdim.

2- Yazı (ERDOST) uzunluğunu azaltmak için harf karakterini "dar-uzun" seçmek gerekti. Yazıda bir zorluk daha, batone harflerin et kalınlığı fazla olmalıydı ki sağlamlık elde edilsin, ayrıca harf araları da taşçı kalemine elverişli bir derinlik sağlasın. (4 cm)

Dikkat edilirse mezar genişliği 115 cm alınırken iki yandaki 5'er cm bombelik hesaba katılmamıştır. Böylece toplam 10 cm enden kazanıldı. (3)

Mezar uzunluğunda bizi zorlayan bir sorun yok. Fakat ölçülerde bir anlaşmazlık var. Siz, galiba mezarcının verdiği uzunluk ölçüsü olarak 240 cm yazmışsınız. Oysa benim işaretli taşlardan aldığım ölçü 5+225+5= 235 cm. Resimde 235'i esas aldım.

AYAK UCU TAŞI ve üzerindeki kabartma (ONUR... yazısı) nın 1/1 ölçeğindeki resmini yetiştirememiştim, gönderiyorum. Eski resimde bu yazı çim arasındaydı. Çimin yazıyı kapatma ihtimali ve daha önemlisi bu yazılı taşa sağlam bir ek temel yapma külfeti yüzünden ONUR... yazısını AYAK UCU TAŞINA aldım.

BAŞUCU YAZI KİTLESİ için 1/20 resimlerde fazla ölçü vermeye çalıştım. Ayrıca 1/1 ölçeğindeki resim de *yazı düzleminin* gerçek boyutunda görünüşünü veriyor. Bu yazının her satırı (ozalit kopyası çekildikten sonra) ayrı ayrı perdahlı taş düzlemin üzerine yapıştırılıp yazıya derinlik verilecek.

Başucu yazısındaki harflerin DERİNLİĞİNİ sizden iki resmin kopyasını geriye aldığımda saptayacağım. 5-10 cm olabilir.*

İLHAN yazısının üstündeki boşluk konusu da ayrıca incelenip çizilmeli. Harf yüksekliğince mi aralar boşaltılmalı, yoksa daha az mı? (Mavi ya da kırmızı çizgi)

Ayrıca İLHAN yazısı üstüne raslıyan tırtıllı profil taş kitlesinin tabanına kadar aynen mi devam etmeli (1/20 resmi böyle çizilmiştir), yoksa tırtılın ara boşluklarını azaltarak mı profili aşağıya indirmeli? (4) ve (5)

Taşçı ustası resimden fazla anlamasa bile bu detayları da çizip kafamda tereddütlü nokta bırakmamalıyım. Böylece gerektiğinde bir başka teknik eleman da taşçıya yol gösterebilir.

Unutmadan yazayım. Seçilen mezar biçimi, yeri uzaktan noktalayan yükseklikte değil. Dikit sütunlarda bu özellik vardı. Bu mezar tipinde ağacın uzaktan noktalama, işaretleme niteliği önem kazanıyor. Şemsiye çam bu işe elverişli. Fakat bildiğim kadar büyümesi yavaş bu ağacın. Acaba fidan yerine ağaç nakli olur mu? Ya da çabuk büyüyen kavak, sel-

vi ve benzeri bir ağaç.. (1/20 de işaretlenen yere)

Hepinize selamlar, sevgiler...

* Bekliyorum resimleri.

Ek not:

Yazı kabartmaları granit gibi sert bir taşı gerektiriyor. Ve koyu renkte olmayan bir taşı.. Taşçı buna ne diyor?

Yazılı başlık taşı kitlesi ile diğer mezar taşları ya aynı cinsten ya da renk uyumlu bir cinsten olmalı. Seçenekleri saptamalı. Yerimiz küçük olduğu için renk tonlarını asgariye indirerek bir bütünlük sağlamaya çalışmalı.

O

ALİ GÜMÜŞ'ÜN MEKTUBU

6.11.1994, Meyvalı Köyü

Sayın Muzaffer İlhan Erdost,

7 Kasım İLHAN/KİTAP GÜNÜ artık gelenekselleşti. Ben İLHAN'ın öldürülmesini nerede okudum anımsamıyorum, ama nasıl, nerede, kimler tarafından öldürüldüğünü biliyorum.

91 yılında kitap almıştım. 92 ve 93 yıllarında ise alamadım. Ben yoksul bir ailenin çocuğuyum. Kitap almakta güçlük çekiyorum.

Bende sizin yayınlarınızda çıkan beş tane kitap var. Şimdi ise *Üç Şair* ve *Onu Anlat İşte* kitaplarını istiyorum.

Ederlerini yarın göndereceğim.

Şiir güzelliğinde bir yaşam ve aydınlıklar dilerim

Kardeşin *Ali Gümüş*

gün gelecek
gülen yüzlere sökecek şafak
gökyüzünden karanlıkları

karanfilinsanlar bitecek meydanlarda
martıpankartlar dolduracak alanları

ordu ordu gelecekler
madenciler
demiryolcular

○

ASİYE KORKMAZ'IN FAKS MEKTUBU

7.11.94

Sevgili Muzaffer Amca

İlhan'ın verdiği tahtadan ördek oyuncağımı unutmadım. Çay bahçesinde, evlendikleri gün, gelinliğiyle Gül'ü görüp benden daha güzel diye ağladığımda beni kucağına aldığını, sen daha güzelsin, önceden görsem seninle evlenirdim dediğini de.

Kişiliğinizde, kitaplarınızda, sözlerinizde yaşıyor. Muzaffer Erdost'ta iki kişiyi seviyoruz.

Saygıyla, sevgiyle.

○

İLHAN'IN MEZARINDA KONUŞMA

7 KASIM 1990

Muzaffer İlhan Erdost

Onlar öldürüldüler.

Doğal ki öldü onlar.

İnsan olmanın onurunu yücelttiler onlar, özgürleşmenin yükselen bayrağı onlar şimdi.

Çağdaş kölelikten özgürlüğe giden çetin yolda, işkencelerin, cezaevi baskınlarının, öldürümlerin, darağaçlarının çetin yolunda, boyun eğmeyenlerin, ezilmeyenlerin bilincinde soluk alıyor onlar, direncinde yaşıyor onlar.

Onlar umudun gülüşüdür. İnsanlığın gülen geleceğidir onlar.

Yere düşürmeyeceğimiz gülüştür onlar, yükseğe daha daha yükseğe yükselteceğimiz en güzel gülüşüdür insanlığın onlar.

Biz, onlarla övünçlüyüz, biz onlarla dirençliyiz, biz onlarla büyüyen bir ateşiz. Kocaman, söndürülemeyen, söndürülemeyecek olan o ateşiz biz.

○

İLHAN ERDOST PARKI'NIN AÇILIŞINDA KONUŞMA

30 MART 1991

Muzaffer İlhan Erdost

Türküler'i dinledik birlikte. "*Haydi ver elini / Kardeşliğe uzat elini*" diyen dizelerde.

Bu park, kardeşliğe uzanan el olsun.

•

Bugün, burada, bu parkta onurlanan, yaşamın öldürülemezliğidir. Yaşam gelecektir, ilericidir, devrimcidir.

Bugün, bu parkta yargılanan, öldürümdür, öldürümcülerdir. Onlar çürümekte olandır, ölmekte olanlardır.

Çankaya Belediyesinin değerli başkanı yürekli dost Doğan Taşdelen'in ve katkısı olanların bilinçli etkinliğinde, öldürümün öldüremediği ve hiçbir zaman da öldüremeyeceği özgürleşme çiçekleniyor burada.

•

Daha önce de yazdım, kan güdücü olmadım diye.

Yani İlhan'ı öldürenleri öldürmeyi bir yöntem olarak benimsemedim.

Ama öldürenleri bağışlamadım. Bağışlayamayız da.

Biz, miskin derviş değil, özgürlük kavgacısıyız.

Ne var ki insanlığın ve insanlaşmanın yöntemi öldürmek mi olmalı?

İlhan'ı öldürenleri değil, öldüren ve öldürten düşünceyi çürüterek öldürmek kavgasıdır bizim kavgamız.

•

İlhan, burada, simgesel bir ad yalnızca.

Özgürleşme savaşımında, göğ ekinken biçilen, al at iken kırılan canlarla birlikteyiz burada. Vedat Demircioğlu'ndan, Doğan Öz'den, Akın Özdemir'den, Serdar Alten'den Sıddık Bilgin'e değin nice canla canız şimdi.

Onlar, burada, akşamdan sabaha, ilkyaz güneşinin sofrasında, dostların arasında, ağaç boyu çiçek olup açacak gibi.

Onlar, burada, yarın ve her gün, çocukların gülüşlerini

ışıtan güneşle yaşama akacak gibi.

•

Bu parkın adında, kitaba ve düşünceye vurulu zincir kırılıyor.

Bu parkın adı, baskı bitsin diye çığlıklanıyor.

Bu parkın adı, işkence bitsin diye çığlıklanıyor.

○

İLHAN ERDOST'UN MEZARINDA KONUŞMA

7 (6) KASIM 1993

Muzaffer İlhan Erdost

36 yaşında yaşamdan aldılar İlhan'ı.

Yürek yüreğe dostları, onu, on üç yıl önce, burada, hafif sağına toprağa yatırdılar.

Çığlık çığlığa Türkiye, susmuştu o gün. Gök suskundu o gün. Cami avlusu, derinden akan sessiz bir ırmaktı o gün.

Tek bir sesti duyulan ve ülkeyi karartıyordu.

Darağaçlarının sesiydi o ses. İşkencenin sesiydi.

Özgürleşmenin değil, köleleştirmenin sesiydi.

Toplumsal köleleştirmenin darağaçlarında susturulanların, dövülerek öldürülenlerin yaşam çığlıkları, erişilmez en yüce değerlerimizdir bizim.

Özgürlük ateşi, onların yanmakta olan canıdır. Işıtan onların bilinci, güç veren onların direncidir.

Biz onlarız.

Onlardır insanlığın gülen geleceği.

13
Öldürüm ve Basın

Başına vurulan yayıncı İlhan Erdost öldü

Ankara, Çankırı, Kastamonu illeri Sıkıyönetim Komutanlığı olayla ilgili olarak bir astsubay ve 8 erin gözaltına alındığını açıkladı

Ankara (*Cumhuriyet* Bürosu) – Güvenlik kuvvetlerince 8 Kasım günü gözaltına alınan Onur Yayınları sahibi İlhan Erdost'un askeri araçla Mamak Cezaevine götürülürken bir erin başına vurması sonucu öldüğü açıklanmıştır. Olayla ilgili olarak 1 astsubay ve 8 er gözaltına alınmıştır.

Bu arada dört ayrı öldürme olayından sanık olarak Mamak Askeri Cezaevinde kalan Bekir Bağ adlı kişinin koğuşunda kendini asarak intihar ettiği bildirilmiştir.

Ankara, Çankırı, Kastamonu illeri Sıkıyönetim Komutanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Şubesinden konuyla ilgili olarak şu açıklama yapılmıştır.

"Mamak Özel Askeri Ceza ve Tutukevinde şüpheli iki ölüm olayı vuku bulmuş ve her iki ölüm olayı ile ilgili olarak Sıkıyönetim Askeri Savcılığında soruşturma açılmıştır. Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca yapılmakta olan hazırlık soruşturmasında,

1- Toplu katliam ve suça iştirak suçundan dolayı yakalanıp 28 Ekim 1980 günü Mamak Cezaevine konulan sanık Bekir Bağ ideolojik nedenlerle Temmuz ve Ağustos 1980 tarihlerinde 4 kişiyi öldürdüğünü Askeri Savcılık ve Mahkemede açıklamıştır. İşlediği suçlardan dolayı ailesine affetmeleri için bir mektup bırakarak yatak çarşafından yaptığı iple kaldığı koğuşta kendisini asarak intihar ettiği Savcılık ve otopsi raporları ile kesinlik kazanmıştır.

2- Muhtelif suçlardan sanık olarak 8 Kasım 1980 tarihinde gözetim altına alınan İlhan Erdost reo içersinde gözetim yerine götürülmekte iken muhafız erlerden birinin başına vurması sonucu beyin kanamasından vefat etmiştir. Bu olayla ilgili olarak bir astsubay ve 8 er komutanlıkça gözetim altına alınmıştır.

Olayın soruşturmasına Sıkıyönetim Askeri Savcılığınca

Cumhuriyet

UĞUR DERSANESİ

LİSE SON - 15/kasım
BEKLEMELİ - 14/kasım

merkez dersaneleri

Savaş uzayınca Irak yönetimi yeni politik arayışlar içine girdi

İran'da gıda maddeleri kartla dağıtılacak

Türk-ye'nin Strazburg Konsolosluğu önüne bomba atıldı

PET-KİM'de Atağa Rafinerisi'nde yangın çıktı

İşsizlik oranı arttı, yatırımlar geriledi

SÜREKLİ PARA AYARLAMASI İÇ PİYASADA BÜYÜK BUNALIMLAR YARATIYOR

ALIAĞA ÇELİK FABRİKA'SI YABANCI ŞİRKETLERE TATLI KÂR ALANI OLDU

Ata'yı andık

Başına vurulan, yayıncı İlhan Erdost öldü

Çeşitli adlar altında gizli din eğitimi yaptıran dernekler denetlenecek

Kapıkule'den giren bir Yugoslav TIR'ında 30 milyon liralık kaçak eşya ele geçirildi

Turk-İş, fon tasarısında ihbar tazminatının artırılması ilkesine yer verilmesini istiyor

Önemli olan, tasarının sosyal içeriğidir

GÖZLEM

Bakana Bakın!

Bursa'da soğuklara aldırmadan sağlayan 33 kişi yakalandı

"Özel sigara bankası" tasarısı yakında Başbakanlığa sunulacak

Yerel yönetimler bankalardan açılış harcı almayacak

GERÇEK

Ekonomik Sayıların Dili..

Cumhuriyet, 11 Kasım 1980 [1. sayfa]

Milliyet, 11 Kasım 1980 [1. sayfa]

devam edilmektedir."

Yazar Muzaffer Erdost ile kardeşi yayıncı İlhan Erdost 8 Kasım günü gözaltına alınmışlardır. Onur Yayınları sahibi olan İlhan Erdost 1944'te Tokat'ta doğmuştur. Evli ve iki çocuk babası olan İlhan Erdost yaklaşık on yıldan bu yana yayıncılık yapıyordu.

Cumhuriyet
11 Kasım 1980 Salı

Londra radyosu: "İlhan Erdost'un ölümü"

Ankara, 19/11 (basın-yayın) — Londra radyosunun dünkü 21.15-22.00 Türkçe yayını:

Ankara muhabirimiz Metin Münir'in yayıncı İlhan Erdost'un ölümüyle ilgili ayrıntıları içeren haberini aktarıyoruz:

"10 Kasım günü Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından bir reo aracı içerisinde gözetim yerine götürülmekte iken muhafız erlerinden birinin başına vurması sonucu beyin kanamasından öldüğü açıklanan solcu yayıncı İlhan Erdost'un şiddetli bir biçimde dövülme sonucu öldüğü öğrenilmiştir. Dövme, ölüm olayı 7 Kasım günü Ankara'daki Mamak Askeri Tutuk ve Cezaevinde cereyan etmişti. İlhan Erdost ve ağbeyi Muzaffer Erdost evlerinde ve yazıhanelerinde yapılan aramalardan sonra birlikte gözetim altına alınmışlardı. İki gün sonra Erdost kardeşlerin Mamak Tutukevinde gözaltına alınmaları kararlaştırıldı ve 36 yaşındaki İlhan Erdost'un ölümüne yolaçan dövme olayı tutukevine konulmalarıyla başladı. Resimleri çekildikten, saçları kesildikten ve kartları doldurulduktan sonra sırada bulunan diğer tutuklularla birlikte iki kardeş çevredeki askerler tarafından dövüldü ve hakarete uğradı.

Bir süre sonra iki yayıncı, tutukevinin bir blokuna nakledilmek üzere mahkumları taşımak için kullanılan ve özel bölmeleri olan bir reoya bindirildi. Işıkları sönük olan ve ya-

vaş yavaş hareket eden araçta askerler iki kardeşi dövmeye devam ettiler. İki kardeş reodan alındıktan sonra yalvarmalarına rağmen dayak devam etti. Daha sonra Erdost kardeşler bir koğuşa götürüldüler. Olayın bundan sonraki kısmını Muzaffer Erdost şöyle anlatıyor:

"Bir ara göz göze geldik. Yüzü ve gözü kan içindeydi. Birbirimize konuşmadan baktık. O midem bulanıyor, kusacağım dedi. Düşmek üzereydi. Mahkumlar onu kollarından tutup bir yatağa yatırdılar. Gömleğini çıkarmışlardı. Başı öne düşüyordu ve ağzı açıktı. İlhan İlhan diye bağırdım, cevap vermedi. İlhan İlhan diye tekrar bağırdım."

Öldüğü anlaşıldıktan sonra Sol Onur Yayınevi sahibi İlhan Erdost, Gülhane Askeri Hastanesine götürüldü ve otopsiye alındı. Bilirkişiler, prof. dr. Aydın Akkaya, uzman dr. binbaşı İlker Aydos(?) ve binbaşı (bu bölüm anlaşılmıyor...) yaptıkları otopside yayıncının dövülme sonucu geçirdiği bir beyin kanamasından öldüğünü saptadılar. O geceyi tutukevinde geçiren Muzaffer Erdost pazartesi günü serbest bırakıldı.

Adları açıklanmayan 3 erle bir astsubay gözaltına alındılar. İlhan Erdost arkasında bir eş, 3.5 yaşında ve 5 aylık iki kız çoğuğu bıraktı. Öyle anlaşılıyor ki solcu olduğu için dövülmüştü... Anlaşılıyor ki askerler Erdost kardeşleri (anlaşılmıyor...) suçlarını haberi olmadan dövmüşlerdi. Ölüm olayına yolaçan askerlerin inkar ettikleri öğrenildi. Ancak suçluların yakalanıp mahkeme önüne çıkmaları ve bu tür olayların tekrarlanmaması için şiddetle cezalandırılmaları bekleniyor. (aks/öztürk. - 12.09)

19 Kasım 1980

Manastır, Marmara Adası – 1969

İLHAN ERDOST'UN ÖLDÜRÜLMESİ İLE İLGİLİ HABER/YAZILAR

(DAVA VE DURUŞMA SÜRECİ DIŞINDA)

TÜRKİYE BASINI

- "Muzaffer Erdost ile kardeşi yayıncı İlhan Erdost Gözaltında", *Cumhuriyet*, 9 Kasım 1980
  "Başına vurulan yayıncı İlhan Erdost öldü", *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1980 (Ankara Baskısı)
  "BAŞINA VURULAN YAYINCI İLHAN ERDOST ÖLDÜ", *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1980 (İstanbul Baskısı)
- "Mamak cezaevinde bir sanık intihar etti, bir sanık öldü", *Hürriyet*, 11 Kasım 1980
- "Mamak Cezaevi'nde bir sanık intihar etti, bir kişi de öldü", *Milliyet*, 11 Kasım 1980
  "Mamak Askeri Cezaevi'nde iki ölüm olayı", *Günaydın*, 11 Kasım 1980
- "Muzaffer Erdost" ve "Ailesi"nin iki ilanı, *Milliyet*, 12 Kasım 1980

"Muzaffer Erdost" ve "Ailesi"nin iki ilanı, *Hürriyet*, 12 Kasım 1980 .

"İlhan Erdost'un ölümüyle ilgili olarak bir astsubay ile dört er tutuklandı", *Milliyet*, 12 Kasım 1980

"4. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı, iki şüpheli ölüm olayı üzerine bir açıklama yaptı", *Dünya*, 12 Kasım 1980

"Muzaffer Erdost serbest bırakıldı", *Dünya*, 13 Kasım 1980

"Erdost'un ölümüyle ilgili olarak bir astsubay, dört er tutuklandı", *Yeni Halkçı*, 13 Kasım 1980

"Onur Yayınları sahibi ", *Milliyet*, 13 Kasım 1980

"İlhan Erdost'un Ölümü", BBC (Londra Radyosu), 18 Kasım 1980

"Tedhiş Bilançosu", *Yankı*, 17 Kasım 1980

"Şey", Mustafa Ekmekçi, *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1980

"Şüpheli Ölümler / Sıkıyönetim Güven Veriyor", *Yankı*, 24 Kasım 1980

"Askeri Savcılıklar 9 kuşkulu ölüm olayını araştırıyor", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1980

"İşkence İddiaları", *Cumhuriyet*, 7 Aralık 1980

"Tüm Soruları Yanıtladı", Orhan Duru, *Milliyet*, 7 Aralık 1980

- "Grafik", Nilgün Uysal, *Milliyet*, 9 Aralık 1980
- "İlk Defa Gelen Açıklık", *Yankı*, 15 Aralık 1980
- "Askeri Yönetimin Alnı Ak", *Yankı*, 15 Aralık 1980
- [İlhan Erdost'un doğum günü (17 Aralık 1944) ilanı], *Cumhuriyet*, 18 Aralık 1980
- [İlhan Erdost'un doğum günü (17 Aralık 1944) ilanı (düzeltilmiş)], *Cumhuriyet*, 19 Aralık 1980

"40 milyon Türk rahatladı", *Yankı*, 22 Aralık 1980

"Diriler ve Ölüler", İlhan Selçuk, *Cumhuriyet*, 23 Aralık 1980

"Çağdaş Gazeteciler Derneği 1980 yılı ödülleri", *Dünya*, 1 Ocak 1981

"Çağdaş Gazeteciler Derneği 1980 yılı ödülleri", *Milliyet*, 1 Ocak 1981

7 Kasım 1990 Kapağı

- "İşkence Konusu", Örsan Öymen, Milliyet, 10 Ocak 1981
- "MGK iletilen iddiaları hızla sonuçlandırdı", *Milliyet*, 25 Ocak 1981
- "İşkence iddiaları inceleniyor", *Cumhuriyet*, 25 Ocak 1981
- "8 şüpheli ölüm olayı ile ilgili rapor hazırlandı", *Hürriyet*, 25 Ocak 1981
  "ERDOST'UN ÖLÜMÜYLE İLGİLİ DAVA AÇILDI", *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1981
  "Erdost'u Öldürenler Hakkında 30 Yıla Kadar Hapis Cezası İstendi", *Milliyet*, 29 Ocak 1981
- "Yayıncı İlhan Erdost'un öldürülmesi ile ilgili dava bu ay başlıyor", *Hürriyet*, 31 Ocak 1981 (Avrupa baskısı), 1 Şubat 1981 (Türkiye baskısı)
  "Kurucu Meclis ve Avrupa Konseyi", Orhan Duru, *Milliyet Aktüalite*, 1 Şubat 1981
- "Çağdaş Gazeteciler Derneğinin ödülleri", *Milliyet*, 2 Şubat, 1981
  "Türk Kanunları İşkenceyi Yasaklar", *Yankı*, 2 Şubat 1981
  "Beş kişinin işkenceden öldüğü doğrulandı", *Ufuklar*, 2 Şubat 1981
  "ABD Kongresine Verilen İnsan Hakları Raporunun Türkiye Bölümünü Açıklıyoruz - Türkiye'de yönetim işkenceye göz yummuyor", *Milliyet*, 15 Şubat 1981
- "İlhan Erdost Davası Yarın Başlıyor", *Cumhuriyet*, 16 Mart 1981
  "İlhan Erdost'un öldürülmesi ile ilgili dava yarın başlıyor", *Milliyet*, 16 Mart 1981
- "İlhan Erdost davası bugün başlıyor", *Hürriyet*, 17 Mart 1981
- "Erdost Davası", *Cumhuriyet*, 17 Mart 1981
- "İlhan Erdost Davası Başladı", *Cumhuriyet*, 18 Mart 1981
- "Yayıncı İlhan Erdost'u öldürmekten sanık assubay ile 5 erin 32-24 yıl arası hapisleri istendi", *Barış*, 18 Mart

1981
"Erdost'un ölümüne yolaçanların 24-32 yıl hapsi istendi", *Milliyet*, 18 Mart 1981
- "Yayıncı Erdost'u öldürmekten sanık astsubay ile 5 erin 32-24 yıl arası hapisleri istendi", *Günaydın*, 18 Mart 1981

"İlhan Erdost davasında 1 astsubay ile 4 er için 2-30 yıl hapis istendi", *Hürriyet*, 18 Mart 1981
- "Bir Tartışma", Örsan Öymen, *Milliyet*, 21 Mart 1981
- "Nasıl Olağan Sayılır", *Ufuklar*, 23 Mart 1981
- "İlhan Erdost'u döverek öldüren askerlerin mahkemesi başladı", *Ufuklar*, 23 Mart 1981

"İlhan Erdost Nasıl Katledildi", *Tek Cephe*, Mart 1981
"Af Örgütü Heyeti Demirel ile görüştü", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1981
- "Milletlerarası Af Örgütü", Metin Toker, *Milliyet*, 3 Mayıs 1981

"Reçel", Mustafa Ekmekçi, *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1981
"Türküler Babasını Hep Bekleyecek", *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1981
"Kitap ve İnsan", İlhan Selçuk, *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1981
"İnsanlık Suçu ve Açılan Soruşturmalar", *Arayış*, 5 Aralık 1981
"Erdost'un Gerçek Katillerini Açıklıyoruz", *Türkiye Postası*.

AVRUPA VE ABD BASINI

"Publisher dies in Turkish jail after head blow", *The Times*, November 12, 1980
"Turk killed in detention", *The Guardian*, November 12, 1980
"Türkischer Soldat erschlägt Verleger in Militärgefängnis", *Sud Deutsche Zeitung*
"Das Andenken des Staatsgründers Atatürk verletzt",

Frankfurter Allgemeine Zeitung, 13. November 1980
"Turquie - L'autorité militaire d'Istanbul suspend le quotidien 'Cumhuriyet'", Artun Ünsal, *Le Monde*, 13 Novembre 1980
"Fears over Turkish civil liberties", by Metin Münir in Ankara, *Financial Times,* 14 November 1980

- (İlhan Erdost'un Ölümü), BBC Türkçe yayını (Londra Radyosu), 18 Kasım 1980
"A death in custody - at the hands of the Turkish army", Metin Münir, *The Sunday Times*, 23 November 1980
"Turkish Junta Acts On Prison Torture", by Marvine Howe, *New York Times*, November 24, 1980
"Turkish Leftist's Jail Death Creates Stir", by Marvine Howe, *International Herald Tribune,* November 25, 1980
"Condemns Torture in Turkey", *Amnesty International,* 27th November, 1980
"Folter und Todesstrafe in der Türkei", *Amnesty International*
"Türkei Zähne zusammen", *Der Spiegel*, 1 Dezember 1980
"Death of a Turk: Brother Charges Soldiers Killed Prisoner", by Metin Münir, *The Washington Post,* December 4, 1980 (A 33) / "Brother Charges Turkish Soldiers Beat and Kicked Prisoner to Death" (A 34).
"Turkish Premier rejects prison torture allegations", from Sinan Fişek, *The Times*, December 8, 1980
"Handle with care", *The Economist*, December 13, 1980
"Doodgeslagen om een boek", Muzaffer Erdost, *de Volkskrant*, 20 December 1980
"Ο Μουζαφερ Ερντοστ γλιτωσε (;) αμενοζ απο τα νυχια νταζ και αποκαλυπτει," *Κυριακατικη*, 21 Δεκεμσριου 1980.
"Turkey using torture, says Amnesty", *The Age*, January 1981
"Foltern wird von den Militärs forciert / Mamak- bekannt und berüchtigt", von Jürgen Roth, *Frankfurter Rundschau*, 26. Januar 1981

7 Kasım 1990 Arka Kapağı

"La junte en action", par Schofield Coryell, *Afrique-Asie*, 2 Février 1981
"MORD-OFFERET İLHAN ERDOST", Friheten, 3 februar 1981
"Norge må stanse hjelpen til fascist-juntaen i Tyrkia", av Jan Herdal, *Friheten*, 3. Februar 1981
"DØDE ETTER TORTUR", *Arbeiderbladet*, 14. februar 1981
"Towards a new democracy", *The Economist*, September 12, 1981

14
Basında İşkence ve 12 Eylül

İşkence iddiaları sıkıyönetimde

Askeri Savcılıklar 9 kuşkulu ölüm olayını araştırıyor

Cumhuriyet Bürosu, Ankara

Polis sorgulamaları ile gözaltında bulundukları sırada ölenlerin sayısında bir artış gözlenmektedir. 25 Eylül 14 Kasım 1980 tarihleri arasında 9 kişinin "kuşkulu" biçimde öldüğü saptanmıştır.

Sorgulamaları sırasında ölen ve ölümlerinde kuşku görülenlerin adları şöyle sıralanmaktadır: Zeynel Abidin Ceylan (Ankara), Hasan Asker Özmen (Ankara), Bekir Bağ (Ankara), İlhan Erdost (Ankara), İbrahim Eski (Ankara), Ahmet Hilmi Veziroğlu (Bursa), Rafet Demir (Bursa), Şadan Gazeteci (İzmit), Ahmet Karlangıç (İstanbul).

Haftalık *Yankı* dergisinin son sayısında konuya ilişkin bir incelemede aynen şöyle denilmektedir:

"Zeynel Abidin Ceylan bir Dev-Yol militanıydı. 22 Eylül 1980 günü Aktepe'de Fatsa halkının mücadelesinin desteklendiğine ilişkin bir pankart dolayısıyla saklandığı bir evde yakalandı. Gazi Eğitim mezunu bir öğretmen olan Zeynel Abidin'in ilk sorgulaması Emniyet Birinci Şube Ekip Amiri Mustafa Haskırış tarafından yapıldı. Tanık polislere göre (bu sorgulamadan olumlu bir sonuç alınamadı).. 24 Eylül günü bir başka sorgulama için hücresine giren polisler onu sırtüstü yatar buldular. İlk sorgusunda (sapasağlam) olan Zeynel Abidin ölmüştü. Üç kaburga kemiği kırılmış, karaciğeri harap olmuştu. Vücudunda elektrik yanıkları vardı.

DAVA AÇILDI

"Olayın öğrenilmesinden hemen sonra Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesince dava açıldı. Askeri savcının iddianamesinde komiser muavini Mustafa Haskırış'ın (sorgulaması sırasında ölen gence cürümlerini söyletmek amacıyla, zor kullanarak, kunt cisimlerle göğüs ve karın nahiyesine vurarak üç kaburga kemiğinin kırılmasına ve karaciğer harabiyetine bağlı olarak ölümüne neden olduğu gerekçesiyle) 22 yıla kadar hapsini istedi.

HASKIRIŞ KİM?...

"Haskırış, 1976 yılında tabii senatör Muzaffer Yurdakuler'in oğlu SBF öğrencisi Hakan Yurdakuler'i öldürmekten hüküm giyen Davut Haskırış'ın amca oğluydu. Davut Haskırış 1980'in Eylül ayında tutuklu olduğu Konya Cezaevinden kaçmıştı. Mustafa Haskırış hakkında 1979 yılında iki zanlının cezaevinden kaçırılması olayında da cezai soruşturma açılmıştı. Haskırış ilk ifadesinde (zor kullanmadığını) söyledi.

ŞÜPHELİ ÖLÜM OLAYLARI

"12 Eylülden buyana (şüpheli) görülen pek çok ölüm olayı hakkında soruşturma açılmıştı. Şadan Gazeteci olayı da bunlardan biriydi. Gazeteci, İzmit Kapalı Cezaevinden Müdür Ali Saim Şener'e karşı geldiği için falakaya yatırılmış, sonra işkence uygulanmıştı. Şadan Gazeteci, falakadayken can verdi.

BURSA'DAKİ OLAYLAR

"Ekim ayının 3'üncü günü bir başka olay da Bursa'da oldu. Bursa Emniyet Müdürlüğünce gözaltına alınan DİSK Bursa Bölgesi Avukatı Ahmet Hilmi Veziroğlu, Emniyet binasının 5'inci katından atlayarak intihar etti. Veziroğlu iki ay içinde aynı kattan atlayarak intihar eden üçüncü tutukluydu. Bir hafta önce de Rafet Demir adlı tutuklu sorgusu sırasında pencereden kendini atmış ve ölmüştü.

YENİ BİR TUTUKLAMA

"İki hafta sonra yeni bir tutuklama kararı Ankara'dan geldi. Hasan Asker Özmen, 6 Ekim günü (Türkiye Devrimci Komünist Partisi) adlı örgütün Kurtuluş bölgesi sorumlusu olarak nişanlısı ile birlikte Ankara Emniyet Müdürlüğü 1'inci Şubede gözaltına alınmıştı. Bir hafta sonra evlenecek olan Hacettepe Üniversitesi Fizik Mühendisliği son sınıf öğrencisi Özmen, buradaki sorgusu sırasında fenalaşmış ve kaldırıldığı hastanede ölmüştü. Vücudunda çeşitli izler vardı. Bunun üzerine açılan soruşturma sonucu Ankara Sıkıyö-

netim Komutanlığı 1'inci Şube Komiser Muavini Enver Göktürk ile iki arkadaşı, (Özmen'in ölümüne yol açtıkları) gerekçesiyle tutuklandılar.

SİNİR KRİZİ

"18 Ekim günü yalnız *Hürriyet* gazetesinin verdiği bir haberde Ekim ayı başında yakalanan Nihat Erim'in katili Dev-Sol militanı Ahmet Karlangaç'ın yüzleştirme sırasında sinir krizi geçirerek başını duvara çarptığını ve bu nedenle beyin kanamasından öldüğünü yazıyordu. Ekim ayı içinde Hatay'da rüşvet almaktan sanık iki toplum polisi ile Emniyet Amiri Ahmet Çelikkanat, Sıkıyönetim Komutanlığının emri ile gözaltına alındılar. Ankara'da Askeri Mahkeme, Kayaş Karakolu polisleri için Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına suç duyurusu yaptı. Polislerin sol görüşlü sanıklara işkence yaptıklarına ilişkin doktor raporları ile kanıtlanmış belirtiler bulunmuştu.

"Yine Ankara Mahkemesi işkence yaptıkları iddiasıyla yargılanan 30 Ağustos Karakolundan Ahmet Uğurlu ve Mehmet Kazak adlı polislerin tahliye istemlerini reddetti.

İLHAN ERDOST

"11 Kasım günü Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı, Mamak Tutukevinde iki şüpheli ölüm olayı olduğunu duyuruyor ve bu olaylarla ilgili olarak askeri savcılıkça soruşturma açıldığını bildiriyordu. İlk olay, bir intihardı. 28 Ekim günü Mamak'a getirilirken toplu katliam sanığı Bekir Bağ, dört kişiyi öldürdüğünü mahkemede açıkladıktan sonra ailesine bir mektup bırakarak, yatak çarşaflarından yaptığı bir iple koğuşunda kendini asmıştı. Komutanlığın "şüpheli ölüm" olarak nitelendirdiği ikinci olay ise, İlhan Erdost'un öldürülmesi olayıydı. Onur Yayınları sahibi Erdost 8 Kasım günü ağabeyi Muzaffer Erdost ile birlikte gözaltına alınmıştı. Ancak İlhan Erdost askeri araçla Mamak Cezaevine götürülürken, muhafız erlerinden birinin başına vurması sonucu öldü. Komutanlık olayla ilgili olarak bir astsubay ve 8 eri gözetim altına aldı. Soruşturma sonucu, astsubayla 4 er tutuklanma is-

temiyle mahkemeye gönderildiler. Muzaffer Erdost ise bir gün sonra suçsuzluğu anlaşılarak tahliye edildi.

ODTÜ ÖĞRENCİSİ

"Askeri Savcılığın şüpheli bularak soruşturma açtığı bir yeni olay da geçen hafta meydana geldi. Bir tabanca ile birlikte gözaltına alınan sol görüşlü ODTÜ öğrencisi İbrahim Eski, Emniyetteki sorgusundan sonra ağır yaralı olarak hastaneye kaldırıldı ve orada öldü. Emniyet yetkilileri Eski'nin bir gecekonduda yapılan yer gösterme işlemi sırasında kaçmaya kalkışması ve karanlıkta merdivenden yuvarlanıp başını vurması sonucu beyin kanamasından öldüğünü iddia ediyorlardı. Duruma elkoyan Askeri Savcılık bu iddianın yanısıra Eski'nin Emniyette maruz kaldığı baskı yüzünden öldüğü yolundaki iddiaları da araştırdı. Araştırma sonucunda, olayla ilgili olarak Emniyet Birinci Şube Komiser Muavini Mustafa Öner ve 11 polis hakkında 20 yıldan az olmamak üzere hapis talebi ile dava açıldı.."

Cumhuriyet
24 Kasım 1980, Pazartesi

NOTLAR
ORHAN DURU
Tüm Soruları Yanıtladı

Başbakan Bülend Ulusu ilk basın toplantısında başarılıydı. Daha önce başbakanın sorulara yanıt vermeyeceği yolunda çıkarılan söylentiler gerçekleşmedi. Tam tersine başbakan tüm soruları yanıtladı. Kibar ve nazik bir biçimde en saçma sorulara bile karşılık verdi.

Başbakana yöneltilen ilk soru —maalesef— böyle bir soruydu. Genelkurmay Başkanlığı makamının mareşallik rütbesine çıkarılmasını öneren ve gülüşmelere yol açan bu soruya başbakan sabırla ve nazik biçimde yanıt verdi. Mareşallik rütbesinin bazı gerekleri olduğunu, böyle bir rütbeye eriş-

mek için bir komutanın meydan savaşı kazanması gerektiğini hatırlattı. Bu bayan gazetecinin sorusunu soru olarak değil de dilek olarak not ettiğini bildirdi.

Geçmiş dönemde basın toplantıları Başbakanlığın alt katındaki küçük salonda yapılırdı. Bütün basın mensupları da üst üste buraya yığılırdı. Bu kez daha düzenli oldu. DSİ'nin geniş salonunda yapıldı basın toplantısı. TV ekipleri, foto muhabirleri rahatça çalışabildiler. Basın mensupları rahatça oturabildiler. Yalnız ön sıraya oturmak isteyen basın mensuplarına "Burası protokole ayrılmıştır" denildi. Ön sıra boş bırakıldı, sonra buraya Başbakanlık'ın yüksek memurlarının gelip oturduğu görüldü. Basın mensupları ise birbirlerine "Acaba bunlar hangi gazeteye haber yazacak? *Resmi Gazete*'ye mi?" diye sordular. Başbakanlık yüksek memurları ön sırada kıpırtısız oturup basın toplantısını izlediler.

Yabancı basın mensuplarının soruları nedeniyle, basın toplantısında işkence konusu ön sıraya geldi. Başbakan, Uluslararası Af Örgütünden herhalde bir müracaat almış olmalı ki, sorular üzerine bu müracaatta söz konusu olan işkence iddialarının gerçek dışı olduğunu belirtti. Ancak işkence iddialarının üzerine her zaman soruşturma açıldığını da vurguladı. Basın toplantısından sonra, alt katta basın mensuplarına meyve suyu ikram edildi. Burada da yabancı gazeteciler başbakanın çevresini alarak işkence konusu üzerinde durdular ve Uluslararası Af Örgütünden değil, Türk basınında çıkan haberlere değindiler. Başbakan bu iddiaların 8 olaydan fazla olmadığını söyledi. Yabancı gazeteciler ayrıca İlhan Erdost'un öldürülmesi konusu üzerine sorular yönelttiler. Başbakan Ulusu ise "Memleket düşman kamplara ayrılmıştı. İki ayrı zihniyete bölünmüştü. Olayı güvenlik kuvvetlerine yaygınlaştırmamak lazımdır. Bir zihniyette olan bir kişinin şahsi davranışıdır. Şimdi mahkemeye intikal etmiştir" dedi. İşkence iddiaları konusunda da sıkıyönetim komutanlıkları tarafından her zaman gerekli soruşturmanın yapıldığını belirtti.

Basın mensuplarına yapılan ikramdan sonra başbakan,

Milliyet
Halk Gazetesi
BUGÜN 12 SAYFA 10 LİRA
6 ARALIK 1980

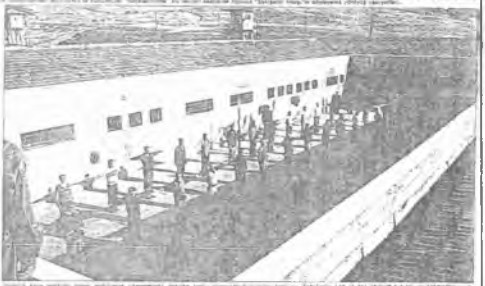
MİLLİYET, MAMAK CEZAEVİ'NDE

Sağcı, solcu, devrimci, ülkücü, akıncı aynı koğuşta aynı ortamda yaşıyor hem de kavgasız dövüşsüz

YAZI: EMİN ÇOLAŞAN
FOTOĞRAFLAR: İLHAMETTİN GÖKHAN SAVAŞ AY

BUGÜN
MAMAK'I İZLERKEN...

Bülent Ecevit gazeteciliğe dönüyor

Kasa: «Polonya'da rejim tehlikeye girerse, dostlardan yardım isteriz»

Başbakan Cemaro ötü amu Portekiz'de seçimler yapılacak

Mali Denge Vergisi üç yıl içinde kademeli kalkacak

Yakıt tasarrufu yapmayan yapı sahipleri cezalandırılacak

Milliyet

çevresinde bulunanlara veda ederek binadan ayrıldı ve işinin başına döndü.

Milliyet
7 Aralık 1980, Pazar

İşkence İddiaları

Ulusu, yerli gazetecilerin işkence konularındaki sorularını "İşkence sonucu herhangi bir ölüm olayı tarafıma intikal etmiş değil. Yurt dışındaki örgütlere yapılan bu tür ihbar maksatlıdır. O örgütler de gayet titiz çalışmaktadır. Basına intikal eden olaylar başka mütalaalarla duyurulmaktadır" demiştir. Sohbet sırasında ise, UPI ve *New York Times*'ın bayan muhabirleri işkence iddialarıyla ilgili sorular yöneltmişlerdir. Ulusu bu soruları yanıtlarken, 8 kadar dosyanın bulunduğunu, ilgili sıkıyönetim makamlarının iddiaları araştırdığını ve kovuşturma açtığını belirtmiştir. Yayımcı İlhan Erdost'un Mamak Askeri Cezaevinde öldürülmesi olayının da askeri yargıtaya intikal etmiş olduğunu, bu nedenle yürütmenin başı olarak herhangi bir beyanda bulunamayacağını belirten Ulusu, ilgili bazı kişilerin tutuklandığını söylemiştir. 12 Eylül öncesinde toplumun düşman kamplara ayrılmış olmasının bir sonucu olarak böyle bir üzücü olayın meydana geldiğini belirten başbakan, öldürme olayını bireysel olarak nitelemiştir.

Ulusu, "Türkiye'de işkence iddialarının önlenebilmesi için hazırlık soruşturmalarında savunma avukatlarının bulunmaları konusunda bir yasal düzenlemeyi düşünüyor musunuz?" sorusunu da "Konu üzerinde hassasiyetle duruyoruz. Böyle bir önlemi not alıyorum" diye karşılamıştır.

(Ajanslar)

Cumhuriyet
7 Aralık 1980, Pazar
[Ulusu'nun 6 Aralık tarihli basın toplantısından]

GÖRÜŞ
NİLGÜN UYSAL
Grafik

Başbakan Bülend Ulusu'nun altı Aralık cumartesi günü düzenlediği toplantı, hiç kuşkusuz kendisinin yaptığı ilk basın toplantısı olmanın ötesinde de anlamlar taşıyordu.

Her şeyden önce, hükümet düzeyinde gerçekleştirilen uygulamalar ve olası değişiklikler hakkında kamuoyunun resmi bir ağızdan bilgilendirilmesinin ayrı bir önemi vardır. Bu önem, dönemin olağanüstülüğü ile paralellik içindedir. Unutulmamalıdır ki, çok değil üç ay öncesinin alışkanlıkları, siyasal etkinliklerin daha çok politik tartışmalar aracılığıyla yansıtılmasına dayanıyordu. Şimdi, durum grafiğini yansıtan tek ayna, bu basın toplantılarıdır. Orada sorulan sorular ve verilen yanıtlar hem içte hem de dışta daha net değerlendirmelerin yapılmasını sağlamaktadır. Sorulu cevaplı resmi açıklamaların sıklığı ölçüsünde, fısıltı gazetesi etkinliğini yitirecektir.

Gündemin ilk maddesi, sayın Ulusu'nun basın toplantısında da en önde yer almıştır: "Terör ve onunla mücadelede sağlanan açık başarı."

Eski ile yeni dönemi karşılaştıran sayılar, huzurun giderek geri geldiğini gösterdiği ölçüde, yeni düzenin iktidar olarak varlığını tescil edişinin de kanıtıdır.

Başbakan Ulusu'nun şiddetin adım adım geriletildiğini vurgulayan açıklamaları, garip bir raslantı sonucu, Tütengil'in ölüm yıldönümü ile çakışmıştır.

On iki ay öncesinin gazete koleksiyonlarında, soğuk taşlara uzanmış fotoğraflarıyla bir dönemin tanıklığını yapan Tütengil sağ olsaydı:

"Terör, bunalımın yaratıcısı değil, sonucudur. Bunu da hiç gözden kaçırmayalım.

Bazı sorunları çözme yolunda kazanılan başarıların önemi yadsınamaz. Ama, o başarı, temel hedefleri unutmaya da yol açmamalıdır. Aslolan, toplumun demokratik bir ortama

dönmesiyse, hoşgörüde aşama yapmak ve toplumun ilerleme isteklerini de her şeyin üstünde tutmak gerekir" der miydi?

Ekonomik alanda, enflasyonun azaltılmasının ve istikrarın amaçlandığı, bir kez daha anlatılmıştır Sayın Ulusu tarafından...

"Türkiye'nin AET içinde Ankara Anlaşmasında öngörülen yerini almasını sağlayacak ortamın yaratılması amacıyla, gerekli önlemleri almaya yönelik bir politika izlemek kararında olduklarını vurgulayan Ulusu'nun sözleri ile, hiç kuşkusuz vergi yasalarının ve başka değişikliklerin ilişkisi vardır.

Daha modern bir ekonomik ortam yaratmayı isteyen Türkiye, çağın öteki gereklerine uymak zorunluluğu karşısında olduğunu da bilmektedir. Bu açıdan, işkence iddiaları ve öldürülen yayıncı İlhan Erdost hakkında sorulan sorulara başbakanın "Konu üstünde hassasiyetle durulduğu"nu vurgulayarak karşılık vermesi önemlidir.

Umulur ki, ekonomik alanda iyileşme için dört beş yıllık bir süreyi öngören Türkiye, demokrasiye çok daha kısa sürelerde ve sancısız geçebilsin...

Milliyet
9 Aralık 1980, Salı

Şüpheli Ölümler
İlk Defa Gelen Açıklık

Başbakan Bülend Ulusu, önündeki yazılı metinden tane tane, gereken yerleri vurgulayarak okuyordu: "Yasalarımız, işledikleri suç ne olursa olsun, tutuklulara karşı insan haysiyetine yakışmayan davranışlarda bulunulmasını ve onlara işkence yapılmasını kesinlikle yasaklamıştır. Hükümetimiz, bu husus üzerinde dikkat ve hassasiyetle durmakta ve yasalarımızın öngördüğü bu hükümlerin titizlikle uygulanmasında kararlı bulunmaktadır."

Ulusu'nun işbaşına geldikten sonra tertiplediği ilk basın

toplantısında okuduğu metin, son derece dikkatle ve sade, açık üslupla yazılmıştı. Yapılmış olan ve yapılacak olan işler öz olarak sıralanıyordu. Şimdiye kadar hiçbir başbakanın yapmadığı yapılmış, ne polemiğe girilmiş, ne de gereksiz söz uzatmalarına gidilmişti. Ana konuların hepsine de dokunulmuştu.

12 Eylülden sonra da —her devirde olduğu gibi— sanıkların soruşturulmaları sırasında yer yer kötü muameleye maruz kaldıkları ve hatta bunlardan dolayı yaşamlarını yitirenler olduğu iddiaları ortaya atılmıştı. Bu iddiaların üzerine, sıkıyönetim komutanlarının direktifleriyle askeri savcılar gitmiş ve sekiz olayda sanık güvenlik mensupları (polisler) tutuklanmıştı. Haklarında davalar da açılmış, tahliye istekleri de reddedilmişti. Türkiye'de bu tür bir uygulama ilk defa oluyordu. CHP iktidarları da dahil hiçbir devrede işkence iddialarının üzerine bu kadar kararlılık ve açıklıkla gidilmemişti.

Başbakan Ulusu, bu havanın rahatlığı içinde hazırlanmış olan metinden şunları okudu:

"İlgili makamlara intikal eden işkence iddiaları, ihbar telakki olunarak derhal adli mercilere tevdi edilmekte, ciddi bir biçimde incelenmektedir. Yapılacak tahkikatlar sonunda herhangi birinin gerçek olduğu ortaya çıkacak olursa, bu takdirde yasadışı ve insanlık anlayışıyla bağdaşmayan bu tür yöntemlere başvuranlar hakkında gerekli yasal işlemlere derhal başvurularak cezai müeyyidelerin uygulanacağı tabiidir."

"Şüpheli ölümler" olayı, dünya kamuoyuna *Yankı*'nın üç hafta önceki bir yayını dolayısıyla intikal etmişti. *Yankı,* sekiz soruşturma sırasında şüpheli ölüm olaylarını ve bunlar karşısında sıkıyönetim komutanlıklarının gösterdiği hassasiyeti toparladı. Yanına bir de yorum yazısı ekleyerek ordunun amacının Başbakan Ulusu'nun daha sonra özetlediği biçimde olduğunu ve asla insanlık dışı uygulamalar niyetinde bulunmadığını ortaya koydu. Konuyu, *The New York Times*'in Türkiye Büro Şefi Marvine Howe da yakından izliyordu.

Howe'a evinde sol yayınlar bulunduğu için kardeşi Muzaffer Erdost ile birlikte gözaltına alınan yayıncı İlhan Erdost'un ölüm sebeplerini ortaya koyan otopsi raporu da ulaştırılmıştı. Raporda, ölümün dışarıdan darp suretiyle olduğu açıkça belirtiliyordu. Tecrübeli Amerikalı gazeteci, İlhan Erdost'un ölüm olayını tahkik etti. Yakınlarıyla konuştu. Sonra *Yankı*'nın kaynaklarından yararlandı ve 24 Kasım günü *The New York Times*'da çıkan geniş bir yazıyı hazırladı. Bu yazı, "Türk Cuntası Cezaevlerindeki İşkence Olaylarının Üzerine Gidiyor... Askeri komutanlar, polis ve askerler tarafından yakalanmış 8 şüphelinin ölümü ile ilgili oarak tahkikat yapıyorlar..." başlığı taşıyordu. Yazıda, Erdost olayı anlatıldıktan sonra sıkıyönetim komutanının girişimi vurgulanıyor, geçen Haziran ayında, Uluslararası Af Örgütünün aynı mahiyetteki olaylarla ilgili olarak yayınladığı raporda, 1980'in ilk altı ayı içinde 10 kişinin işkencede öldürüldüğünün bildirildiği, ama buna yanıt alınamadığı ifade ediliyordu. Howe, AP iktidarında bu gibi iddialarla ilgili olarak ne yapıldığını çok araştırmış, ama hiçbir netice alamamıştı. Bunun için de, AP iktidarı sırasında hükümetin bu tür olaylardan endişe duymuş olabilmesine rağmen, güvenlik kuvvetleri içindeki olayları kontrol altına alma gücünü gösteremediğini yazdı.

The New York Times, bağımsız bir haftalık haber dergisi olan *Yankı*'nın askeri yöneticilerin ülkedeki tedhiş olaylarının kökünün kazınması istikametine yönelik çabalarını desteklediğini, şüpheli ölümlerle ilgili yazı da yayınladığını belirtti.

Yankı
15-21 Aralık 1980, sayı: 507

POLİTİKA KAZANI
ÖRSAN ÖYMEN
İşkence Konusu

İşkence, insanlıkla bağdaşmaz... Ama ne yazık ki insan-

lık tarihiyle yaşıttır. Ortaçağa damga vurmuştur. Çağımızda ise sık sık "çağdışı" olduğu vurgulanır. Ama çağın dışına atılamadığı da ayrı bir gerçektir.

Birleşmiş Milletler Örgütünün 1980 yılı başlarında yayınladığı bir rapora göre bugün yeryüzünde 60 kadar ülkede işkence uygulanmaktadır.

Bu 60 ülke arasında Türkiye yok mudur?

Vardır...

Üstelik şu sıralarda, çeşitli uluslararası kuruluşlarda basın ve yayın organlarında bu eski konu gene gündeme getirilmeye çalışılmaktadır:

"—Türkiye'de işkence olayları."

Bazı yabancı gazete muhabirleri son basın toplantısında Başbakan Sayın Ulusu'ya bu konuda sorular yöneltmek gereğini duymuşlardır...

O da görüşlerini şöyle açıklamıştır:

"—Yasalarımız işledikleri suç ne olursa olsun, tutuklulara karşı insan haysiyetine yakışmayan davranışlarda bulunulmasını ve onlara işkence yapılmasını kesinlikle yasaklamıştır. Hükümetimiz bu husus üzerinde dikkat ve hassasiyetle durmakta ve yasalarımızın öngördüğü bu hükümlerin titizlikle uygulanmasında kararlı bulunmaktadır.

İlgili makamlara intikal eden işkence iddiaları ihbar telakki olunarak derhal adli mercilere tevdi edilmekte, ciddi bir biçimde incelenmektedir.

Yapılacak tahkikatlar sonunda da bu iddialardan herhangi birinin gerçek olduğu ortaya çıkacak olursa, bu takdirde, yasadışı ve insanlık anlayışıyla bağdaşmayan bu tür yöntemlere başvuranlar hakkında gerekli yasal işlemlere derhal başvurularak, cezai müeyyidelerin uygulanacağı tabiidir."

12 Eylül yönetiminin, "işkenceler" konusundaki duyarlığını 25 Ekimde yine bu sütunlarda "polis ve işkence" başlıklı yazımızda vurgularken, iki somut örnek göstermiştik...

Ankara Sıkıyönetim Askeri Savcılığı, bir Birinci Şube komiserini iki sanığın sorgulamaları sırasında işkence yöntemlerine başvurduğu gerekçesiyle tutuklamış ve hakkında

Türk Ceza Yasasının 243 ve 452'nci maddelerine göre dava açmıştı.

Türk Ceza Yasasının 243 ve 452'nci maddeleri, devlet görevlilerinin, "maznun bulunan kimselere cürümlerini söyletmek için işkence etmelerini 15 yıla kadar hapisle cezalandıran" maddelerdir.

Ama şimdiye kadar hep rafta kalmıştır ve ilk kez 12 Eylülden sonra bir askeri savcılık tarafından raftan indirilmiştir...

Yayıncı İlhan Erdost'un cezaevine nakledilmesi sırasındaki ölümü üzerine de Sıkıyönetim Askeri Savcılığı tarafından soruşturma açılmış, bir astsubayla dört görevli er tutuklanmıştır.

Türkiye'de sanıklara işkence edilmesi konusu yeni değildir.

Yeni olan, ilgili organların olayları örtbas ederek "Yoktur böyle bir şey" demek yerine, soruşturmaya başvurmalarıdır.

Bu gerçek dünya kamuoyuna gerektiği biçimde duyurulmamıştır...

Daha önceki olaylarda böyle bir soruşturma açılmış mıdır?

Örneğin 12 Mart dönemindeki, sistemli ve örgütlü bir biçimde yürütülen "resmi işkenceler" üzerine gidilmiş midir? Kimlikleri ayyuka çıkan işkenceciler hakkında en ufak bir işlem yapılmış mıdır?

Hayır...

Türkiye'deki bundan önceki sivil hükümetler işbaşındayken karakol işkencelerine rastlanmamış mıdır?

Rastlanmıştır...

Üstelik bu olaylar gizli de kalmamıştır...

Örneğin Demirel'in başbakanlığı döneminde, Alman parlamentosunun görüşme tutanaklarına yansıyan şu satırlara göz atalım.

"Bugün Türkiye'de devletin güvenlik güçlerini oluşturan polis, insan haklarının temel ilkelerini fütursuzca çiğnemektedir. Uluslararası Af Örgütünün incelenen raporu da ortaya

koymaktadır ki, kitlesel tutuklamalarda ve sorgulamalarda sanıkları konuşturmak için karakollarda işkence yapılmaktadır. Uygulanan işkence, elektrik vermek, falakaya yatırmak, kum torbasıyla dövmek gibi yöntemleri içermektedir..."

Türkiye'ye yapılan Alman yardımlarıyla ilgili 19 Haziran 1980 tarihli bütçe görüşmelerindeki bu tartışmalar sırasında "yardımın gerekliliğini" savunan maliye bakanı Matthöfer de, bu gerçeği kabul etmek zorunda kalmış ve şöyle demiştir:

"Demirel'i suçlamak istemiyorum, ancak bir gerçeğin saptamasını yapmak istiyorum; üzülerek söylemek zorundayım ki, bana gelen raporlara göre, terörü bastırmakla görevli güvenlik kuvvetlerinin tutumları, Türk hükümeti yetkilileriyle bu sorunun karşılıklı olarak görüşülmesini gerektirmektedir."

Nitekim Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen Temmuz ayında Brüksel'deki Ortak Pazar yardım paketi görüşmelerine katılırken, kendisine Avrupa Parlamentosu adına bir de rapor sunulmuştur. Bu raporda Türkiye'deki işkence olaylarının ayrıntıları yer almıştır...

Demirel döneminde işkence vardı da, Ecevit döneminde yok muydu?

Özellikle, sağ terör sanıklarıyla ilgili olarak iki cilt dolusu işkence iddiasını içeren dosyalar sunulmuştur, o dönemde de hükümet yetkililerine...

Ama her iki dönemde de gidilmemiştir işkence olaylarının üzerine.

Gidilmediği içindir ki bu çağdışı gelenek, çağdışı karakol yöntemleriyle birlikte 12 Eylül sonrası karakollarına da uzanmıştır..

25 Ekim günü yayınlanan "polis ve işkence" yazımızda şöyle demiştik:

"Şimdi hiç kuşkunuz olmasın, dünya kamuoyunun 'Acaba insan hakları ilkeleri zedelenecek mi, Türkiye'den gene işkence feryatları yükselecek mi?' sorularıyla tüm pertavsızlarını ülkemize çevirdiği bir dönemde, eski alışkanlıkların-

dan vazgeçmeye pek de niyetli görünmeyen birtakım polis görevlileri, ordunun iyiniyetini baltalamaya çalışacaklardır. Çünkü eski kafa, hâlâ sivil güvenlik örgütlerinin bazı köşebaşlarını tutmaktadır."

Bu kuşkularımızı doğrulayan kanıtlar, 12 Eylül Harekatının Başkomutanı Sayın Evren'e de ulaştırılmakta, ya da ulaştırılmaya çalışılmaktadır.

12 Eylülcülerin, "Harekatı yörüngesinden saptırmak" için tezgahlanan dış tuzakların yanı sıra, iç tuzaklara karşı da uyanık olduklarına, duyarlı davrandıklarına inanıyoruz.

İşkence konusunda Türkiye üzerinde hazırlanan uluslararası "kampanyalara" karşı verilecek en geçerli "yanıt" somut olayların üzerine kararlılıkla gidildiğini açıklamaktır.

Polisin disiplin ve kıyafet düzeniyle ilgili genelgelerin yanı sıra "polisi işkencelere karşı uyaran" duyuruların dünya kamuoyunda yaratacağı etki küçümsenmemelidir.

İşkence feryatlarını susturmanın tek yolu "işkenceye karşı olmaktan ve bunu duyurmaktan" geçer.

Gerçekten karşı olunduğunu dünya aleme duyurmaktan ve bunu kanıtlamaktan geçer.

Başbakan Sayın Ulusu, işkenceyi "yasa dışı ve insanlık anlayışıyla bağdaşmayan bir yöntem" olarak nitelemiş ve bu konuda önemli bir adım atmıştır.

Milliyet
10 Ocak 1981, Cumartesi

8 ölüm olayıyla ilgili iddiadan 4'ünün doğru olduğu anlaşıldı

MGK, iletilen iddiaları hızla sonuçlandırdı

3 ölüm olayıyla ilgili olarak 1 astsubay, 2 er, 3 polis, 1 cezaevi müdürü ve 6 gardiyan tutuklandı

Ankara, Özel – 12 Eylül Harekatından bu yana Milli Güvenlik Konseyine yansıtılan ve hepsi de ölümle sonuçlanan 8 olayla ilgili iddiaların incelenmesi sonucunda, bunlardan 4'ünün doğrudan öldüğü anlaşılmıştır. 3 ölüm olayıyla ilgili

olarak 1 astsubay, 2 er, 3 polis, 1 cezaevi müdürü ve 6 gardiyan tutuklanırken, İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şubesinde 2 Aralık 1980 günü çalışanlar hakkında soruşturma açılmıştır.

Yapılan incelemeler sonucu 3 iddia yersiz çıkarken, 1 intihar olayında kusurlu görülen polisler hakkında da soruşturmaya geçilmiştir.

Öğrenildiğine göre, Milli Güvenlik Konseyine yansıtılan iddialar içinde en büyük titizlik işkence iddialarına gösterilmektedir. Bu konudaki iddialar hızla incelenmekte ve sonuçlandırılmaktadır.

Milli Güvenlik Konseyince incelenen ve sonuçlandırılan 8 olay şunlardır:

1 — Nihat Erim'in katil sanıklarından Ahmet Karlangıç'ın intihar sonucu ölmesine karşın, yapılan otopsi sonucu intihar etmediği anlaşılmıştır. Ölümle ilgili olarak 2 Aralık 1980 tarihinde İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. Şubesinde çalışanlar hakkında soruşturma açılmıştır.

2 — Hasan Asker Özmen, Ankara Emniyet Müdürlüğü nezaretinde ölü olarak bulunmuştur.Yapılan otopsi sonucu ölümün vücuda elektrik verilerek olduğu anlaşılmıştır. Askeri Savcılıkça açılan soruşturma sonucu Enver Göktur, Niyazi Porç ve Serdar Keren adlı polis memurları tutuklanmışlardır.

3 — Gözetim altında bulunan yayınevi sahibi İlhan Erdost, 7 Kasım 1980 tarihinde Mamak Cezaevi yolunda araba içinde bir askerin başına vurması sonucu beyin kanaması geçirerek ölmüştür. Sıkıyönetim Savcılığınca yapılan soruşturma sonunda, astsubay Başçavuş Şükrü Bağ, er İbrahim Keskin ve er Kısmet Çağlar tutuklanmışlardır.

4 — Şadan Gazeteci'nin 24 Eylül 1980 tarihinde İzmit Cezaevinde cezaevi müdürü ve gardiyanlar tarafından dövülerek öldürüldüğü anlaşılmıştır. Olayla ilgisi görülen cezaevi müdürü ve 6 gardiyan tutuklanmıştır.

5 — İbrahim Eski, 9 Kasım 1980 günü Ankara Emniyet Müdürlüğünde yer gösterme işlemi sırasında kaçarak pence-

reden atlamış ve beyin kanaması sonucu ölmüştür. Olayla ilgili olarak ihmali görülen kişiler hakında soruşturma açılmıştır.

6 — Ceyhan Emniyet Amirliğinde sorgulaması sırasında 3 kaburga kemiği kırık olarak hücresinde ölü bulunan Abidin Ceylan'ın işkencede öldüğü iddia edilmiştir. Ancak yapılan soruşturma sonucu Ceyhan Emniyet Amirliğinde bu isimde bir şahsın gelmediği ve ölmediği anlaşılmıştır.

7 – Tutuklu Bekir Bağ, 8 Kasım 1980 günü Mamak Askeri Cezaevi ve Tutukevinde yatak çarşaflarından yaptığı iple kendini kalorifer borusuna asmıştır. İşkence iddiasına el koyan Askeri Savcılık, olayın intihar olduğunu saptamıştır.

8 – Avukat Hilmi Veziroğlu, 2 Ekim 1980 tarihinde Bursa Emniyet Müdürlüğü 5. katında yapılan soruşturma sırasında, pencereden atlayarak intihar etmiştir. Veziroğlu'nun pencereden atıldığı iddiaları üzerine yapılan araştırmada, olayın kesinlikle intihar olduğu anlaşılmış ve olay hakkında takipsizlik kararı verilmiştir.

Milliyet
25 Ocak 1981, Pazar

Soruşturmalar
"Türk Kanunları İşkenceyi Yasaklar"

Türk mevzuatına göre, tutuklulara, gözaltında bulunanlara veya mahkumlara resmi görevliler tarafından işkence yapılması kesinlikle yasaktır.

"Bu konuda herhangi bir iddia ortaya atıldığı zaman savcılar doğrudan doğruya olaya elkoyarak resmen tahkikat açmak zorundadırlar. İlgilinin veya bir yakınının başvurmasına dahi ihtiyaç yoktur."

Bu sözleri, ismini açıklamayan bir bakan, *Milliyet*'e söyledi. Bakanın bu saygıdeğer demecini neden ismini vererek yapmadığı anlaşılamadı. Açıklama, Avrupa Konseyinde Steiner raporunun tartışıldığı günlere rastlaması bakımından,

Konseyde Türkiye aleyhine konuşulanlara da bir cevap teşkil ediyordu.

Bakanın açıklaması şöyle devam etti:

"Bugüne kadar tutuklulara işkence yapıldığı hususunda 9 iddia ortaya atılmıştır. Bunlar hakkında savcılar derhal tahkikata başlamışlardır. Öne sürülen iddialardan dördünün gerçek olması ihtimali ortaya çıkmış ve işkence yaptığı iddia edilen resmi görevliler hakkında gerekli işleme başlanarak bu sorumlular tutuklanmıştır.

"İddia edilen diğer beş olayın ise doğru olmadığı yargı organlarınca tahkikat sonunda sabit olmuştur."

Bakan, soruşturma yapılan olaylar arasında eski Başbakan Nihat Erim'in katil zanlısının şüpheli ölümünün de bulunmasını, bugünkü yönetimin bir katil zanlısına dahi işkence yapılmasına müsaade etmeyecek kadar hassas olduğunun kanıtı olarak gösteriyordu.

Geçen hafta yapılan başka bir açıklamayla da, bugüne kadarki 9 şüpheli ölüm olayından dördünün gerçek olabileceğinin anlaşıldığı bildirilmişti. Bu olayların hepsi, daha önce *Yankı* tarafından topluca yazılan olaylardı. (Bkz: *Yankı*, sayı 504.)

Açıklanan şüpheli ölüm olaylarından ikisi hakında soruşturma tamamlanarak tutuklu görevliler hakkında dava açılmıştı. Ankara Emniyeti Birinci Şube görevlilerinden Enver Göktür, Hasan Asker Özmen'i; Mustafa Haskırış ise Zeynel Abidin Ceylan'ı işkence ile öldürmekten tutuklu olarak yargılanmaktaydılar.

Onur yayınevi sahibi İlhan Erdost'un dövülerek öldürülmesi olayıyla ilgili olarak da bir başçavuş, bir onbaşı ve dört er hakkında "kasten adam öldürmek" suçundan dava açılmıştı ve sanıklar hakkında 30 yıla kadar hapis cezası istenmekteydi. Erdost'un avukatları ise, Askeri Savcılığa başvurarak sanıkların "işkence ve tazip" yoluyla adam öldürdükleri için TCK'nun 450/4 maddesi gereğince idam talebiyle yargılanmalarını istemişlerdi.

Yankı
2-8 Şubat 1981, sayı 514

AÇI

MÜMTAZ SOYSAL

Uygarca

Türkiye'nin uygarca yönetilen bir ülke olup olmadığını ispatlamak bakımından, herhalde hiçbir şey işkence iddialarının soruşturulmasında gösterilen titizlik kadar inandırıcı bir ölçü olamaz.

Önceki günkü gazetelerin yazdığına göre, "Milli Güvenlik Konseyine yansıtılan iddialar içinde en büyük titizlik işkence iddialarına gösterilmektedir. Bu konudaki iddialar hızla incelenmekte ve sonuçlanmaktadır." Basında çıkan açıklamalar, 12 Eylülden beri Milli Güvenlik Konseyine yansıtılan sekiz işkenceli ölüm iddiasından dördünün, yapılan soruşturmalar sonucunda, doğru olduğunu ve ölenlerin ya dövülerek ya da vücutlarına elektrik verilerek öldürüldüklerini ortaya koyuyor. Haberler, bu konularla ilgili olarak bir astsubayın, iki erle üç polis ve bir cezaevi müdürüyle altı gardiyanın tutuklandığını gösteriyor.

İşkence iddialarını örtbas eden bir yönetim ile iddiaların üzerine giden ve sorumluların yargılanıp cezalandırılmalarını isteyen bir yönetim arasındaki fark büyüktür.

Bu fark, uygarlık farkıdır.

Ne yazık ki, bugünün dünyasında, uygarlık farkının çizgisini doğrudan doğruya işkencenin varlığına bağlı saymak sanıldığı kadar kolay olmuyor. İşkence, en uygar geçinen ülkeleri bile zaman zaman saran bir hastalık. İnsanlık, Nazi kamplarındaki Alman işkencelerini, Cezayir savaşı sırasında Fransızların yaptıklarını ve özellikle "Cemile Olayı"nı unutmadı. İngiliz kuvvetlerinin Kuzey İrlanda'daki bir takım uygulamaları ile bazı sosyalist ülkelerin tutukevlerindeki psikiyatrik "iyileştirme" yöntemleri işkencenin en uygar geçinen ülkelerde bile zaman zaman başvurulan bir yol olduğunu gösteriyor.

Niçin?

Çünkü, özellikle bilgi edinme bakımından işkencenin ko-

lay ve yanıltıcı bir yönü var. Dünyanın birçok ülkesinde, "suçluyu çabuk bulun" emri verilince, emri alanlar hemen bu yola başvuruyorlar. Dayağı atıp elektriği bastırınca da insanlar konuşuyor.

Konuşuyor da doğru mu konuşuyor? Bazan, işkence altında verilmiş ifadelerin ne derece yanıltıcı olduğu çözülmüş sanılan şebekelerin çözülmeyişinden, mahkemelerdeki davaların yön değiştirişinden anlaşılıyor. Bu arada, zincirleme işkenceler yüzünden suçsuz bir sürü insanın acı çekmesi de caba.

Dolayısıyla, işkence yalnız insanlık dışı, edilenden çok edeni küçük düşürücü bir uygulama olmakla kalmıyor, sanıldığı kadar "verimli" de değil.

Ama, insanlığın yüzkarası olduğu muhakkak.

Böyle olduğu için de, şimdiye kadar insan haklarına ilişkin olarak çıkarılmış bütün uluslararası bildirgelerde, yapılmış olan bütün insan hakları sözleşmelerinde buna özel bir yer ayrılmış. Birleşmiş Milletlerde Türkiye'nin de oy verdiği 1948 "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi", "Hiç kimse işkenceye, zalimane, insanlık dışı, onur kırıcı cezalara ya da işlemlere tabi tutulamaz" diyor. Aynı hüküm, kelimesi kelimesine, 1976'da yürürlüğe giren "Kamusal ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi"nde de var. Türkiye'nin de taraf olduğu "İnsan Haklarını ve Ana Özgürlükleri Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesi" ise, ta 1950'den beri yine aynı hükme yer veriyor.

Ama, herhalde, bütün bu metinler dışında, en ilgi çekici adım, 9 Aralık 1975 günü Birleşmiş Milletlerde atılmış. O gün, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bütün devletlerin temsilcileri oybirliğiyle ve alkışlarla bir bildirge kabul etmişler: "Bütün kişilerin işkenceden ve zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı işlem ya da cezalardan korunmasına ilişkin bildirge."

O bildirge, "hiçbir devlet işkenceyi hoşgörüyle karşılamayacaktır" dedikten ve "savaş durumu, savaş tehlikesi, içteki siyasal istikrarsızlık ya da hiçbir olağanüstü durum işkence-

yi haklı göstermek için kullanılamaz" ilkesini getirdikten sonra, işkencenin ceza yasalarıyla suç sayılmasını, başvuru yoksa bile soruşturma konusu yapılmasını ve sorumluların cezalandırılmasını istiyor.

Türkiye, işkenceyi Anayasasıyla da yasaklamış ve Ceza Yasasının 243. maddesiyle "Maznun bulunan kimselere cürümlerini söyletmek için işkence edenler"e beş yıla kadar ağır hapis cezası öngörmüş olan bir ülke. Son uygulamalar, yeni yönetimin bütün bunları kağıt üzerinde bırakmaya niyetli olmadığını gösteriyor.

Belki bir adım daha atmak yararlı olabilir: Anayasa'daki, uluslararası belgelerdeki ve Ceza Yasasındaki hükümleri sorumlulara anımsatan bir genelge kamuoyuna da açıklanıp dost, düşman herkese duyurulursa, Türkiye uygar geçinen dünyaya en güzel dersi vermiş olur.

Milliyet
27 Ocak 1981

ANKARA'DAN
ORHAN DURU

Kurucu Meclis ve Avrupa Konseyi

Bugünlerde başkent kulisi daha çok Kurucu Meclis konusu çevresinde dönüyor. Kurucu Meclisin nasıl oluşturulacağı, ne gibi işler yapacağı soruluyor. Bu soruların karşılığı olarak da ya tahminler öne sürülüyor, ya da kırıntı biçiminde bir takım bilgiler ortaya çıkıyor. Anlaşılan Kurucu Meclis konusu önümüzdeki günlerde daha çok konuşulacak.

Bir yandan Kurucu Meclise girmek isteyenlerin bulunduğu, bunların şimdiden kolları sıvadığı söyleniyor. Öte yandan Kurucu Meclise partililerin alınmayacağı yolundaki açıklamanın beraberinde getirdiği sorulara yanıtlar aranıyor. Söylentilere bakılırsa, Kurucu Meclisin nasıl oluşturulacağı konusunda bir yasa üzerinde hazırlıklara başlanmış bile... Bu çalışmaların hem Konsey bünyesi içinde, hem de

Devlet Başkanlığında sürdürüldüğü bildiriliyor.

Kurucu Meclisin kesin olarak 29 Ekimde çalışmalarına başlayacağı, bu tarihte üyelerin and içeceği, Eylül ayında ise Kurucu Meclis üyelerinin seçimi için açıklama yapılabileceği öne sürülüyor. Seçimin ise karma bir yöntemle gerçekleştirileceği konusunda söylentiler var. Üyelerin bir bölümünü Milli Güvenlik Konseyi seçecek... Ancak bütün bunların doğruluk derecesini tam olarak bilmiyoruz.

Bu arada, anayasa taslağı, siyasi partiler yasası ve seçim yasası konusunda da çalışmalar yapıldığı bildiriliyor. Böylece Kurucu Meclis açıldığı anda, elinde üzerinde çalışılabileceği taslaklar, tasarılar bulabilecek.

Kurucu Meclis konusu başka bir açıdan da önem kazandı. Devlet Başkanı Orgeneral Evren'in Kurucu Meclis tarihini açıklamış olması, geçen hafta içinde Avrupa konseyi Siyasi Komisyonunun ve Genel Kurulun Türkiye konusundaki çalışmalarını da etkiledi, bir ölçüde. Steiner'in Türkiye konusundaki olumlu raporuna eklenen bu açıklama, dikkati çekti. Yalnız bir noktada Avrupa Konseyinin tamamen etkilenebileceğini söylemek zor... Çeşitli ülkelerden ve çeşitli partilerden gelen Avrupa Konseyi üyelerinin tümünün Türkiye ile ilgili her konuyu olumlu karşılaması eskiden de beklenmezdi, şimdi de beklenmiyor. Bu arada Avrupa Konseyi kadar Avrupa kamuoyunu etkileyecek girişimlerin sürdürülmesinde, her yeni girişimin yeterince tanıtımının yapılmasında da yarar var. Dünyada yalnız yaşamıyoruz.

Aynı konuyla bağıntılı olarak, Türkiye'de çökertilen terör örgütlerinin Avrupa'daki uçlarının geniş kampanya açtıklarını ve kampanyalarını insan hakları ve işkence üzerine dayadıklarını unutmamak gerekiyor. Yetkili makamların son zamanlarda Avrupa'daki kampanyayı çürütecek girişimlerini yoğunlaştırdıklarını görüyoruz. İşkence olaylarının soruşturulması, sorumlu görülenlerin yargıç karşısına çıkarılması, örneğin İlhan Erdost olayında sorumlu bulunan kimselerin 30 yıl hapis istemiyle yargılanmaya başlanmaları, bu gibi girişimlerin etkinliğini artırabilecek somut örnekler...

Bu davranışlar yabancı haber merkezlerine tüm açıklığıyla ve gecikilmeden ulaştırılmalı. Dost ülkelerin temsilcilerine anlatılmalı. Kısaca tanıtmaya daha da çok ağırlık verilmeli. TRT, Anadolu Ajansı ve Basın Yayın gibi kuruluşların yönetiminde yapılan değişikliklerin bu yolda etkin olabileceğini umuyoruz.

Milliyet Aktualite
1 Şubat 1981, Pazar

Avrupa Konseyi
Org. Evren'i Garanti Görüyorlar

"Türkiye'ye ilişkin bazı iddialar öne sürülüyor. Bu konularda kesin ve açık bilgi sahibi değilim. Mayıs ayında Türkiye'ye gideceğim ve yerinde incelemelerde bulunacağım. Ancak Devlet Başkanı Kenan Evren'i kişisel olarak tanırım. Orgeneral Evren, gerektiğinden daha uzun bir süre iktidarı elinde tutacak bir insan değildir."

Bu sözleri, geçen hafta başında Strazburg'da başlayan Avrupa Konseyi Genel Kurul Toplantısına başkanlık eden Hollandalı De Coster söyledi. Daha önce bir taraftan Sosyalist Grup, diğer taraftan da Avrupa Demokratikleri Grubu, Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğinin askıya alınması eğiliminde olmadığını açıklamıştı. Bunda, Steiner raporunun büyük rolü olduğu kadar, Org. Evren'in Kurucu Meclis açıklamasının da rolü olduğu düşünülüyordu. Ama Konseyin Siyasi Komisyonunun üyesi olan Turan Güneş'in, bu görevinden istifa etmesi, yerine Metin Toker'in gelmesinde, Org. Evren'in Kurucu Meclis ile ilgili kararının Türk siyasilerince olumlu karşılanmadığı anlaşılıyordu. Son parlamentodaki siyasilerin, Kurucu Mecliste yer almamaları, K. Meclisin tam yetkiye sahip olmaması gibi hususların, siyasileri büyük düşkırıklığına uğrattığı muhakkaktı. Turan Güneş'in istifası, bu çerçeve içinde ileriye dönük bir siyasi yatırım olarak kabul ediliyordu. Ama Güneş gibi düşünmeyenler de vardı.

Bunların sözcülüğünü, MGK yönetiminin samimiyetine inanan Metin Toker temsil ediyordu. Türk heyeti, Strazburg'a hareket etmeden Org. Haydar Saltık ile uzun bir görüşme yapmış, MGK'nin niyetleri hakkında biraz daha aydınlanmıştı. Bu heyette Prof. Muammer Aksoy gibi, her koşul altında insan haklarına dayalı demokratik parlamenter rejimi savunan bir kişi de bulunuyor ve Türkiye'deki durumdan memnuniyet ifade ederek iyimser olarak gezisine başlıyordu.

Konseyde, İsveçli sosyalist parlamenter Libdom'un insan hakları ve işkence iddialarını gündeme getirmesi üzerine ve bu Konseyin Hukuk İşleri Komisyonunun çalışmasının, daha ziyade Türkiye ile İspanya'yı ima ettiğini söylemesi üzerine, Metin Toker yaptığı konuşmada, Türkiye'de işkence iddialarının ciddiyetle üzerine gidildiğini, büyük kısmı asılsız olan bu iddialardan ciddi görülenler hakkında dava açıldığını bildirdi. Toker'in işini, yayıncı İlhan Erdost'un öldürülmesiyle ilgili bir astsubay ve iki erin tutuklanıp haklarında dava açıldığının resmen ilan edilmiş olması kolaylaştırıyordu.

Metin Toker yaptığı konuşmada, tam Türkiye'de kullandığı üslubu kullanıyor ve "burada yapılan eleştirileri her akşam TKP'nin Sesi ve Bizim Radyo gibi radyolardan duymak mümkün" diyordu. "Türklerden fazla Türk olmayınız. Çünkü gülünç oluyorsunuz. Türk halkının gerçek eğilimlerine en doğru şekilde Steiner raporunda değinilmiştir. Eylülden sonra Türkiye'de büyük iyiye doğru gidiş vardır."

Steiner ise, Alman Radyosundaki konuşmasında, Türkiye'nin Konsey üyeliğinden çıkarılmasının, Konseyin Türkiye üzerindeki etkisini tamamen yok edeceğini, yararsız olacağını ifade ediyor: "Örneğin; insan haklarına riayet, işkence gibi iddialarda Türk hükümetiyle sürekli temas halinde olmamızı ve kendilerini uyarmamızı da engeller" diyordu.

Norveçli Aasen de, "Türkiye'de şu anda demokrasi olmayabilir, ama Türkiye'yi üyelikten atmakla demokrasiye dönüşüne yardım etmiş olmayız" diyordu. Sorun, Türkiye'nin üyeliği sorunuydu. Ama, kendi kendine bırakılırsa, zaten Mayıs ayında eski seçilmişlerin süresi biteceğinden ve Türki-

ye'de de yeni seçilmiş parlamento olmadığından, sorun belki de kendiliğinden çözümlenecekti. Türk heyeti de, konunun Mayıs ayına bırakılmasını istiyordu.

Türkiye'nin savunuculuğunu, sözcülüğünü parlamentoya seçim ile değil, tayin ile girmiş Metin Toker'in üstlenmiş olması, bir zafiyet teşkil ediyordu. Bu konuyu bir İngiliz parlamenter ile bir Danimarkalı dile getirdi, ama Konseyin mevcut havası içinde artık bu noktanın önemli bir tarafı yoktu.

Avrupa Konseyi, geçen hafta perşembe günü saat 15.00'de toplandığı zaman ne olacağı belli olmuştu. Ankara'da yaratılan hava, Konsey kulislerinde kullanıldıktan sonra, Türk temsilcilerinin "çekimser" kalacakları bir karar sureti kabul ediliyordu. Buna göre, Mayıs ayına kadar MGK yönetimi birçok adımlar atmak ve Konseye izahat vermek zorundaydı.

Yankı
2-8 Şubat 1981, sayı 514

ABD Kongresi'ne Verilen İnsan Hakları Raporunun Türkiye Bölümünü Açıklıyoruz

"Sistemli ve yaygın işkence iddiaları konusunda kanıt yok"

"Türkiye'de yönetim işkenceye göz yummuyor"

Raporun ekonomik bölümünde, "Gene de en kötü ekonomik koşullarda bile Türkler mülkiyet hakkına sahip olmuşlar, temel beslenme, sağlık ve eğitim hizmetlerine kavuşmuşlardır" deniliyor.

Ankara, Özel – Carter yönetimi tarafından hazırlanan ve Reagan yönetimince ABD Kongresine sunulan insan hakları raporunun Türkiye ile ilgili bölümünde 12 Eylülden sonraki durum gözden geçirilmekte, "İşkencenin yaygın ve sistemli olduğu ya da politik nedenle işkenceye gözyumulduğu konsunda bir kanıt yoktur." denilmekte, yönetimin işkence ile il-

gili her iddiayı araştırma eğiliminde olduğu belirtilmektedir.

Geçen sonbaharda hazırlandığı ve son gelişmeleri kapsamadığı bildirilen rapor, geçen hafta içinde Türk Dışişleri Bakanlığına da verilmiştir.

Raporun girişinde 1980 yaz aylarındaki şiddet olaylarının artışı ve devlet mekanizmasının felç oluşu karşısında Türk Silahlı Kuvvetlerinin idareye el koyduğu anlatılmakta, 12 Eylül Harekatının son yıllarda can güvenliği kalmamış Türk halkı tarafından geniş destek gördüğüne işaret edilmektedir. Bu arada Sıkıyönetim Yasasında değişikliklere yer verilmekte, sıkıyönetim komutanlarının yetkilerinin genişletildiği bildirilmektedir. Son iki yıl içinde 5000 kişinin terör olaylarında ölmesi ve gittikçe büyüyen tedhişçiliğe karşı devlet mekanizmasının başa çıkamayacağı açıkça anlaşıldıktan sonra askerlerin idareye elkoyduğunu belirttikleri ifade edilmekte ve "Yönetim, ayrıca idarede kalışının geçici ve bir süre için olacağını beyan etmiştir" denilmektedir.

MGK'nin anayasayı yeniden düzenlemek için bir kurucu meclis planı yapmakta olduğunun belirtildiği raporda, daha önceki askeri müdahalelerden örnekler verilmekte, iki müdahalede de iki yılda normal sivil yönetime geçildiği hatırlatılmakta, Türk halkının Türk askerlerini anayasanın bekçisi saydığına değinilmektedir.

İŞKENCE İDDİALARI

Raporun işkence iddialarıyla ilgili bölümünde şöyle denilmektedir:

"Türk Ceza Kanununun 243'üncü maddesi ve 1961 Anayasasının 4'üncü maddesi işkenceyi yasaklamıştır ve bunu yapanlara ağır cezalar öngörmüştür. 12 Eylülden önce ve sonra bazı polis yetkililerinin bu hükümlere aykırı hareket ettikleri yolunda iddialar olmuştur. Uluslararası Af Örgütü 9 Haziran 1980'de yayınlandığı bir raporda Türkiye'de işkencenin (yaygın ve sistematik) olduğunu iddia etmiş, uygulanan yöntemlerden örnekler vermiştir. Hükümet, bu suçlamalar karşısında derhal üzüntüsünü bildirmiş ve bu iddialar

için soruşturma açmıştır.

12 Eylülden sonra da, polisin sert davrandığı yolunda bilgiler verilmiştir. Askerlerin yönetimi ele almasından sonra uygulanan toplu tutuklamalar sırasında ya da bunu takiben bazı işkence olayları görüldüğü iddia edilmiştir. Zalimane davranışın ve işkencenin yaygın ve sistemli olduğu ya da politik nedenlerle göz yumulduğu konusunda bir kanıt yoktur. Böyle davranışlara, yönetim karşı çıkmaktadır. Sanıkların ölümü ile sonuçlanan olaylar nedeniyle yeni yönetim bazı polis ve görevlileri tutuklamıştır. En yeni olay, asker gözetiminde iken dövülüp öldürüldüğü bildirilen yayıncı İlhan Erdost'la ilgilidir. Yönetim, sanıklara kötü davranışlarla ilgili her iddiayı araştırma eğiliminde olduğunu beyan etmiştir."

Raporda, "Zalimane, insanlık dışı, küçük düşürücü işlem ya da cezalar" konusu da işlenmekte, bu konuda Anayasadan "insan haysiyetiyle bağdaşmayan hiçbir ceza konulamaz" sözüne yer verilmekte, Türkiye'de muhakemesiz idam cezası uygulanmadığı hatırlatılmaktadır. Bu arada Türkiye'de hapishanelerin genellikle "fazla kalabalık ve yetersiz" olduğu öne sürülmekle birlikte, bu hapishanelerde sınıf, ırk, cinsiyet ya da din esasına göre, kişilere ayrı davranıldığını gösteren hiçbir belirti bulunmadığı açıklanmaktadır.

Türkiye'de kaybolmalar olduğu konusunda hiçbir bilgi bulunmadığına raporda işaret edilmekte, göz altına alınan kişiler hakkında basına haber verildiği belirtilmektedir. Sıkıyönetim Yasasına göre bir sanığın 90 güne kadar gözaltında tutulabileceğine değinilen raporda, sivil ve askeri mahkemelerin aynı usullerle yönetildiği, duruşmaların açık yapıldığı, temyiz olanağı bulunduğu bildirilmekte ve şöyle denilmektedir:

"1961 Anayasası Türk yargısının bağımsızlığını güvenceye bağlamıştır. Şimdiye kadar yeni yönetim bu bağımsızlığı zedelememiştir. Yalnız bazı yüksek mahkemelerin Anayasaya aykırılık iddialarını inceleme yetkisi sınırlandırılmıştır."

Yeni Sıkıyönetim Yasasına göre güvenlik kuvvetlerinin mahkeme kararı olmadan konutları arayabileceğine işaret

edilmekte, ancak bunun yaygın kullanılmadığı belirtilmektedir.

Milliyet
15 Şubat 1981, Pazar

POLİTİKA KAZANI
ÖRSAN ÖYMEN
Bir Tartışma

Gün geçmiyor ki, "Türkiye gündemi" Alman kamuoyuna haber damgası vurmasın...

Televizyonlarda, radyolarda hemen her hafta bir ya da birkaç "Türkiye röportajı" yayınlanmasın.

Geçen hafta başında ilginç bir tartışmaya tanık olduk. Tartışmadaki taraflar, "Amnesty International" adlı Uluslararası Af Örgütü ile Türkiye'de beş günlük bir inceleme gezisi yapılan Alman parlamento grubu idi.

Parlamentodaki her üç partinin de temsilcilerinden oluşan Alman parlamenterleri, Bonn'a dönüşte şu ortak görüşü yansıtmışlardı:

"Türkiye'de sistemli bir işkence söz konusu değildir. Bir başka deyişle, işkence, Türkiye'deki yönetimin bir parçası değildir. Gerçi, işkence olaylarına rastlanmıştır ama, askeri yönetim bu olaylar üzerinde titizlikle durmakta ve ceza yasalarında zaten yasak olan işkencenin sorumlularını yargı önüne çıkartarak hesap sorma konusundaki kararlılığını da göstermektedir."

Alman parlamento grubu başkanı Hıristiyan Demokrat Parti milletvekili Alois Mertes, aynı basın toplantısında şu bilgileri de vermişti:

"Türkiye'de görüştüğümüz yetkililere anlatmaya çalıştık ki, bizler parlamentoda temsil edilen siyasal partiler olarak, Uluslararası Af Örgütünün raporlarına ve bu kuruluşun verilerine büyük önem veririz. Çünkü, dünyada insan hakları ilkeleri konusunda son derece titiz bir çalışma yürüten bu

kuruluş, tarafsız bir kuruluştur. Raporlarında, şu ülke, bu ülke, şu ideoloji, bu ideoloji diye ayırım yapmaz. Türkiye'de işkencelerden sözettiği gibi, Sovyetler Birliğindeki Türkler ve azınlıklar üzerindeki baskılara da değinir ve somut verilerle bu eylemleri kınar. Uluslararası Af Örgütünün verilerinde belki bazı hatalar olabiir, ama bu kuruluş genelde bizim değer verdiğimiz, güven beslediğimiz bir kuruluştur."

Alman parlamenterler, Türkiye'deki incelemeleri sırasında neden Uluslararası Af Örgütünü savunmak gereğini de duymuşlardır?

Belki bu kuruluşun işkence iddialarını uluslararası gündeme getiren ilk kuruluş olmasından...

Belki de, "Nobel Barış Ödülünü" bile taşımış olsa, bazı çevrelerin bu örgüte kuşku ile bakma eğilimlerinden.

Nitekim Türkiye'de eski yönetim, Uluslararası Af Örgütüne "kasıtlı" ve "belirli bir ideolojinin hizmetinde ve ne idüğü belirsiz bir kuruluş" olarak bakagelmiştir.

Gelelim tartışma konusuna:

Alman parlamenterleri, Uluslararası Af Örgütünü savunurlarken ve Türkiye'de sistemli bir işkencenin söz konusu olmadığını vurgularlarken, Uluslararası Af Örgütü ne yapmıştır?

Basın toplantısının hemen ardından bir bildiri yayınlayarak, "Alman parlamenterlerin işkencelerle ilgili görüşlerine katılmadıklarını" açıklamıştır.

Af Örgütü'nün bildirisinde, gerçi, "Askeri yönetimin işkence iddiaları üzerine titizlikle gittiği yolundaki eğilimin saygı ile karşılandığı" vurgulanmıştır, ancak" sistematik bir işkence yoktur" görüşüne de karşı çıkılmıştır.

Alman parlamenterler ne yapmıştır?

Türkiye gezileri sırasında yönetimden gördükleri "açıkyüreklilik ve kararlılıktan" kıvançla söz eden, ayrı ayrı siyasi görüşteki bu parlamenterler, tartışmanın altında kalmak istemediklerini ortaya koymuşlar ve ortak imzalı yeni bir açıklama yapmak gereğini duymuşlardır.

Parlamenterler, hafta sonunda basına da yansıyan son

yanıtlarında özetle şu görüşleri vurgulamışlardır:

"Türkiye'de sistemli bir işkence olmadığı yolundaki görüşlerimizde ısrar ediyoruz. Bu ülkede sistemli bir işkenceden söz etmek için işkencenin o ülkede yönetimin bir politikası olması gerekir.

En azından işkenceyi bir yöntem olarak, sistemin bir parçası olarak değerlendirmek gerekir. Oysa Türkiye'de ceza yasalarına göre işkence yasaktır. Baştaki yönetim de iddiaların üzerine titizlikle gitmektedir. Nitekim 37 ayrı işkence olayından dolayı soruşturma açılmıştır. Bunların ondördünün gerçek, ondördünün de gerçek dışı olduğu saptanmış, doğruluğu anlaşılan ondört olayın sorumluları yargı önüne çıkartılmak için tutuklanmıştır."

Alman parlamenterlerin bu son açıklamalarının yanıtlandığı gün, bir raslantı sonucu yayıncı İlhan Erdost'un ölümüne neden olan asker sorumlular hakkında gene askeri savcılık tarafından 24 yıl ila 32 yıl arasında hapis cezası istendiği haberleri geldi.

Böylece Uluslararası Af Örgütü ile Alman parlamenterleri arasındaki tartışmada "haklılık göstergesi" ikincileren yana ağır bastı.

Sanırız, Uluslararası Af Örgütü temsilcileri de tıpkı Alman parlamenterleri gibi Türkiye'ye yapacakları gezide somut gerçekleri daha yakından görme olanağına kavuşacaklardır.

Nitekim Af Örgütü Nisanda Türkiye'yi ziyaret edecektir... "Gizlisi saklısı" olmayan "açık yüreklilik"ten yana olan yöneticiler, herhalde Af Örgütüne karşı da aynı içtenlikli ve aynı açık tutumlarını sürdüreceklerdir.

Aslında bu tartışmanın ortaya koyduğu sonuç şudur:

İşkence iddialarına karşı en geçerli silah "Bu en ağır insanlık suçunun cezasız kalmayacağını" vurgulamaktır.

Bu kararlılığı somut örneklerle vurgulamaktır.

Türkiye'deki yönetim, —Başbakan Ulusu'nun son basın toplantısında yaptığı gibi— bu silahı ustaca kullanmaktadır.

Yönetim, "işkence iddialarını çürütmek için, işkence var

diyenlerin de susması gerektiğinin" bilincindedir.

Bu nedenle olaylar titizlikle soruşturulmakta, bu nedenle işkencenin cezasız kalmayacağı sık sık vurgulanmaktadır.

Milliyet
21 Mart 1981

METİN TOKER'İN NOT DEFTERİNDEN
Milletlerarası Af Örgütü

Şimdiye kadar Milletlerarası Af Örgütüyle hiçbir ilişkim olmamıştı. Bu örgütün hiçbir üyesini, o sıfatıyla görmemiş, onunla konuşmamıştım. Ama örgütü tabiidir ki, biliyordum. Kendisinden bahsettirmesini iyi beceren bir örgüt olarak tanıyordum. Nobel Ödülünü bile almıştı. Gerçi Nobel Ödülü son yıllarda, bilim dalları dışında verdiği gelişigüzel mükafatlarla saygınlığından çok şey kaybetmişti. Birtakım kimseler eserlerinin değeri dolayısıyla Nobel'i almıyorlar, Nobel'i aldıklarından dolayı bir süre isimlerini duyuruyorlardı. Sonra, çapları o kadar olduğundan, geldikleri karanlığın içinde tekrar kayboluyorlardı. Şimdi ismini bile hatırlamadığım Yunanlı şair bunlardan biri değil midir? Buna rağmen Milletlerarası Af Örgütünün Nobel ile ödüllendirilmesini bunun üstünde bir olay olarak görüyordum. Örgüte karşı bir saygım vardı. Onu teşkil edenlerden çoğunun, belki biraz saf, biraz geç büyümüş kimseler de olsalar iyi niyetli bulunduklarını düşünüyordum.

Milletlerarası Af Örgütüyle ilk temasım bu haftanın başında Paris'te, Avrupa Konseyinin Siyasi İşler Komisyonunda oldu. Komisyon iki toplantı önce, başbakanın teklifiyle, Türkiye'deki işkence iddiaları konusunda Milletlerarası Af Örgütünün bir temsilcisinin de dinlenilmesini kararlaştırmıştı. Üye olarak ben ise temsilcinin daha önce Türkiye'ye gidip olayları gözüyle görmesi, kulaktan dolma bilgiyle değil, ciddi bir araştırma sonucu gelip komisyonu aydınlatması şartını koşmuştum. O teklif de kabul edilmişti. Nitekim biri

bayan, biri bay iki kişi, hatırlanacağı veçhile geçenlerde Türkiye'ye geldiler. Siyasi İşler Komisyonuna izahat veren onların bayanıydı. Bayan, örgütün Türkiye'yle ilgili yetkilisiymiş. İyi ki Türkiye'yle ilgiliymiş.

Aman yarabbi, eğer Milletlerarası Af Örgütünün çalışmaları Türkiye'de yaptıkları çalışma gibiyse, onun ilimsel ve bilimsel düzeyinde, değerindeyse dünyanın bütün yöneticilerine tavsiye ederim, bu örgütün temsilcileri ülkelerine turist diye buyursunlar ama yöneticiler onlara laf anlatacağız diye hiç vakit kaybetmesinler.

Zaten aslına bakılırsa bu temsilcilere kapılarını, anlatacak lafı bulunan, saklayacak şeyi olmayanlar açıyorlar. Ötekiler, Latin Amerika diktatörlükleri veya sosyalist halk cumhuriyetleri, yani gerçekten kapalı rejimler onları kapılarına bile yaklaştırmıyorlar ya...

Burada araştırma konusuna, yani işkence iddialarına, esası itibariyle değinmek istemiyorum. Maalesef bu uygulama sadece bizde değil, bütün dünyada hâlâ sürüyor. Hapishane şartları da çok az yerde istenilen, yahut tutuklananların istedikleri mükemmeliyette. Nitekim mevcut şartlara karşı açlık grevlerine gidiliyor, hatta bundan dolayı adamlar ölüyorlar. Öyle ülkelerde ki, birer demokrasi olduklarından hiç kimsenin şüphesi yoktur. İşkence, hapishane şartlarından demokrasiler de kendilerini kurtarabilmiş değiller. "Allah kimseyi karakola düşürmesin" sözünü Amerika'da da duyarsınız, Fransa'da da, İngiltere'de de... Hele devletin veya toplumun hayat memat mücadelesi verdiğinin düşünüldüğü dönemlerde... Demokrasilerin ötekilerden farkı oralarda her iddianın, her suçlamanın ortaya atılabilmesi, açıktan yapılabilmesi, bunların hasıraltı edilememesi ve tahkikatların sonucunun olduğu gibi açıklanmasıdır. Suçlu bulunanların cezalandırılmasıdır.

Türkiye, bugünkü yönetiminde öyle biliniyor. Titiz Avrupa Konseyinin Siyasi İşler Komisyonu Başkanı bile somut, isimli, zamanlı iddiaların, isnatların Konsey aracılığıyla rahatça tetkik ettirilebileceğini Milletlerarası Af Örgütünün

temsilcisine hatırlattı. Türk hükümetinin buna müsait olduğunu söyledi.

Benim burada üzerinde durmak istediğim, eğer Türkiye'deki araştırma ve Türkiye hakkındaki rapor bir ölçü ise Milletlerarası Af Örgütünün çıkardığı sonuçların hiçbir değer taşımadığıdır. Bir defa, temsilci bayan bile "Hiçbir devlet işkence yaptığını kabul etmez" diyerek sadece tutuklulardan, yakınlarından ve avukatlarından gelen bilgilerin makbul sayıldığını, bunun bir genel kural olduğunu belli etti. Bu bilgilerin çizdiği görüntüyü esas aldı ve "İşkence bu kadar yaygın olduğuna göre, mutlaka yukardan verilen emirlerle yapılmaktadır" hükmüne vardı. "Demek ki, bu bir hükümet uygulamasıdır" dedi. Böyle emirlerin bulunduğunu bilip bilmediği sorulduğunda bilmediğini ama "Başka türlüsünün de olamayacağını" söyledi. Araştırmaları sonunda, Genelkurmay Başkanlığının, tam aksine, işkence usulünü kesinlikle yasak bir tamimini hiç duymadıklarını —halbuki vardır— bildirdi. Yani, aleyhte ne bulmuşlarsa onun üstüne atılmışlardı, karşı delilleri "Canım, elbette öyle söyleyeceklerdir" diye kulak arkası etmişlerdi. Temsilci bayan o kadar, "Hiç şüphe yok ki...", "Şüphe götürmez ki...", "Kimse aksini söyleyemez...", diyordu ki, böylesine kesin inançları nereden edindiği soruldu. Kendisine anlatılanlardan edinmişti. Çok komisyon üyesi bu mantığa gülmekten kendini alamadı. Temsilci bayan için "Şüphe yoktu ki" işkence Türkiye'de genel ve sistematikti. Eski İstanbul Belediye Başkanının şiddet olaylarıyla irtibatlandırılamayacağına "şüple yok"tu. Bir işkence olayında bunun emrini alıp uygulayan erlerin tutuklanmış olması "şüphesiz ki" yukarıların bunu onayladığının deliliydi. Sonradan anlaşıldı ki hepsi mahkemededirler, hepsi hakkında ceza istenmektedir, suçtaki payları derecesine göre mahkeme, erleri tutuklu, astsubayı tutuksuz yargılamaktadır.

Aman canım, temsilci bayan bu kadar incelik üzerinde duracak değildi ya... Onun hiçbir şeyden "şüphesi yok"tu.

Ama bu kadar incelik üzerinde durmaya lüzum görme-

yen bir örgütün raporu üzerinde de elbette fazla durulmayacaktı.

İtiraf ederim ki, Milletlerarası Af Örgütüyle bu ilk temasım bana sadece hayal kırıklığı verdi. Araştırmanın da, raporun da hiçbir ciddiyeti yoktu. Bırakınız Nobel almış bir örgütü, mesleğinin ehli ve tarafsız bir gazeteci kendi sade imkanlarıyla bundan çok daha esaslı araştırma yapar, çok daha inandırıcı, aydınlatıcı rapor hazırladı. Bize, Siyasi İşler Komisyonuna getirilen ise peşin hükümlerin, hem de makyajı zahmetine bile katlanılmaksızın sıralanmasından ibaretti.

Milletlerarası Af Örgütüne bir itibar kazandırmak isteyenlerin niçin onun "Aynı zamanda anti-komünist olan tabiatı" üzerinde durduklarını artık anlıyorum.

Üzerinde durulacak başka tarafı yok ki... Ha bir de, Batının bilinen sol, liberal, entellektüel, ayakları havada çevrelerinin işbirliğiyle kendini satmasını iyi bilmesi.

Evet, Milletlerarası Af Örgütü, beni hakikaten hayal kırıklığına uğrattı.

Milliyet
3 Mayıs 1981, Pazar

İşkence

MGK üyelerinin yüksek yargı organları üyelerinin de hazır bulunduğu bir törenle TBMM onur salonunda yemin ettiği 18 Eylül 1980 günü gözaltı süresi arttırıldı. Hem işkencelerin yoğunlaşmasına, hem birçok işkence olayının örtbas edilmesine imkan sağlayan uzun gözaltı süreleri, 12 Eylül döneminin karakteristik özelliklerindendi. Darbeden sonraki ilk bir yıl içinde tam 43.140 kişi tutuklandı ya da gözaltına alındı. Kurumsallaşan ve sistematikleşen işkence, 12 Eylül döneminin temel karakteristiklerindendi. İşkence; hakkındaki iddia, yaş, siyasal görüş vb. bakılmaksızın gözaltına alınan herkese yönelen standart, otomatik bir sorgulama ve yıldırma yöntemi haline geldi. 12 Eylül öncesinde "devlete yardım-

cı olma" misyonuyla hareket eden ve bu misyonları birçok kez resmi makamlarca da onaylanan MHP ve ülkücü örgüt üyelerinden bile 144 kişi, 1982'de mahkemeleri başladığı zaman işkence gördüklerini gündeme getirdiler. Öyleki, 1980'den sonra faşist yazında "insan hakları ihlalleri ve işkenceye karşı tavır" —demagojik de olsa— önemli yer tutmaya başladı. Devrimci, sosyalist örgütlerle ilgili dava dosyaları zaten işkence iddiaları ve kanıtları ile doluydu. 1984'de, yani 12 Eylül rejiminin kurumlaşarak parlamentonun yeniden oluşturulmasından, seçimlerin yapılmasından sonra bir kaçakçılık olayındaki iddialar nedeniyle 33 yıllık bir Gümrük-Tekel Bakanlığı bürokratına "bile" ağır işkence yapılması; işkencenin sistematikleşme, rutinleşme düzeyinin egemen blok içinde dahi huzursuzluk yaratmasına yolaçacaktı. 1980-1983 arasında (saptanabilen) 55 insan işkenceden öldü. Yüzlerce insan sakat kaldı. Gözaltında dayak ve işkence sonucu gerçekleşen ölümlerin spektaküler örneklerinden biri, yayıncı İlhan Erdost'un 7 Kasım 1980'de Mamak askeri hapishanesindeki "hoşgeldin" dayağında öldürülmesidir. İşkence iddialarını yalanlamaya, "tepesi atan bazı güvenlik görevlilerinin heyecanı" ile açıklamaya, hiç değilse boyutlarını olabildiğince küçük göstererek istisnailiğini vurgulamaya dönük resmi açıklamalar ise sorunun vahametini gösteren çelişkilerle doluydu. İşkenceden ölen insanların sayısı 12 Eylülden birbuçuk yıl sonra Bülend Ulusu hükümetinin resmi sözcüsüne göre 15, 1982'de Genelkurmayın açıklamasına göre 4, üçbuçuk yıl sonra Özal hükümetinin açıklamasına göre ise 2 idi! İşkence yaptıkları iddiasıyla yargılanan resmi görevliler hakkındaki iddialar da benzeri çeşitliliği arzetmiştir. Genelkurmay Başkanlığının 2 Temmuz 1985'deki açıklamasına göre 57 güvenlik görevlisi işkence yaptıkları gerekçesiyle hüküm giymişti. Ekim 1985'de 1. Özal hükümetinin Adalet Bakanı Necat Eldem, bu konuda yaklaşık beşbin güvenlik görevlisi hakkında soruşturma açıldığını belirtecekti. 3. Ordu Sıkıyönetim Komutanlığı 2 Numaralı Askeri Mahkemesinin 24 Ocak 1984 tarihli bir kara-

rında kaleme aldığı gerekçede söyledikleri, 12 Eylül hukukunun işkenceyi meşrulaştıran bakış açısının açık bir örneğidir: "İşkence; sanıktan doğru cevap almak için yapılmaktadır. Eğer doğru olmayan uydurma cevaplar verilirse, işkence daha da arttırılacaktır. O halde, bu durumun sanıklarca da bilinmesi tabii olduğuna göre, bu önermenin mantıki sonucu, işkenceye maruz kalanın doğru cevap vermesidir. Öyleyse, ifadelerin işkence altında alındığı sabit görülse bile, bu; ifadenin gerçek dışı olduğunu, itibar edilemeyeceğini ortaya koymaz. (...) niçin devletin resmi görevlisine, emniyet, huzur, can, mal, ırz ve namusun teslim edildiği görevlilerin tuttukları zabıtlar ve aldıkları ifadelere itibar edilmeyecek de; Anayasayı ortadan kaldırmak, Türk devletini yıkmak çabası içindeki örgüt militanlarının bu iddialarına itibar olunacaktır? Bunun bir izahı olamaz." Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı askeri savcılarından Nurettin Soyer'in 1987'de yaptığı açıklamalar; Ankara Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Recep Ergun'un, Türkiye'deki en yoğun ve sistematik işkencenin yapıldığı merkez olan Ankara Emniyet Müdürlüğü "DAL" birimindeki işkencecileri, ölüme yol açmaları veya görevleriyle ilgisiz sarkıntılık vb. zorbalık olaylarına yol açmaları durumunda bile soruşturmadan, cezadan korumaya çalıştığını ortaya koyacaktı. Öte yandan, işkence gören, hatta işkence sonucu ölenlerin haklarının aranması engelleniyor; bu konudaki direnme ve ısrarlar başlıbaşına baskı ve işkence nedeni olabiliyordu. Cezaevleri ve karakollarda ölen insanların cesetleri çoğu kez otopsi bile yapılmadan gömülüyor; kayıtlara "intihar", "merdivenden düşme", "güvenlik kuvvetlerine mukavemet" gibi ölüm sebepleri geçiliyordu. İşkenceden öldüğü saptanan 55 insanın yanında; "kaçarken vurulan" 16, "çatışmada ölen" 74, "doğal ölüm" raporu verilen 73, "intihar ettiği" bildirilen 43 ve "nedeni belirsiz" 2 ölüm vakasında işkencenin belirleyici olduğu veya payı bulunduğu kuşkusu, bu koşullarda haklı olarak doğmuştur.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi,
İletişim Yayınları, İstanbul 1988, cilt 7, sayfa 2408-2409.

Cunta Kan İçmeye Devam Ediyor

Türkiye İşçi-Gençlik Birliği'nin 12 Eylül 1980'den sonra Almanya'da yayınladığı, Türkiye'de de dağıtılan bildirisi

Türkiye halkları, bugün NATO generallerinin faşist diktatörlüğü altında kan kusmaktadır. "Kemalizm", "demokrasiye dönüş" yaveleriyle asıl yüzlerini gizlemeye çalışan faşist generallerin, giderek maskeleri düşmüş ve kanlı dişleri iyice görünmeye başlamıştır. Türkiye solunu, anti-faşist halk güçlerini imha hareketi planlı, sistemli bir biçimde yürütülmektedir. Zam, zulüm, işkence, zindan, kurşuna dizme, idam ve askeri mahkemelerin seri idam kararlarıyla Türkiye bir cehenneme çevrilmiştir.

Sıkıyönetimli baskı, terör yurdun dört bir yanında, bir karabulut gibi çökmüştür halkımızın üstüne. Düşünen beyinler prangalı, bükülmeyen bilekler kelepçeli! Sıkıyönetim komutanları, her gün kitleler halinde topladıkları insanların sayısıyla yarışıyorlar radyo ve televizyonlarda. En fazla kelle toplayan komutan daha başarılı sayılmakta! Bu sayıların zindanlarındaki toplamı 100 binin üstünde. Resmi açıklamalara bakılırsa 60 bin. Hapishanelerde yer yok. Askeri kışlalar dolup taştı. Cuntanın İçişleri Bakanı 666 gardiyan daha alınacağını açıkladı.

Cunta, "İç savaşı önlemek ve siyasal cinayetleri durdurmak amacı ile" yönetime el koyduğunu açıklamıştı. Oysa iç savaşı ve katliamları şimdi kendisi yürütüyor. Aradaki fark, sivil faşistlerin yerini üniformalı faşistlerin almış olması ve bir de işlenen cinayetlere kılıf uydurulması... 31 Ekim 6 Kasım arası bir hafta içinde öldürülen yurttaş sayısı 19. Ekim ayı cinayetler bilançosu 90!

Üniformalı cinayet timleriyle sürdürülen ve adına "Operasyon" denilen bu baskın ve katliam hareketi özellikle Türkiye Kürdistanında da çok yoğun bir biçimde sürdürülmekte, Kürt halkına zulüm yapılmaktadır. Türkiye'nin her yerinde hiçbir kimse yarınından emin değildir. Geceleri kimlerin evi basılacak ve kimler toplanıp bilinmez yerlere götürülecek,

kimlere işkence yapılacak ve kimler öldürülecek bunlar bilinmemektedir.

Son zamanlarda daha değişik metodlarla cuntanın cinayetleri hızlandı. DİSK avukatı Ahmet Hikmet Feyzioğlu, Bursa Emniyet Sarayının 5. katından atılarak öldürüldü. Peşinden de "kendisi intihar etmiştir!" denildi. Zeki Yumutacı, İstanbul Askeri Cezaevinden kaçırılarak kurşuna dizildi. Güvenlik Güçlerinin "güvencesi altına" alınan öğretmen Gülden Erdem bir tarlada ölü olarak bulundu. Zeynel Abidin Ceylan da Ankara Emniyet Sarayında işkence ile öldürüldü.

İşkence kurbanlarının listesi daha da uzatılabilinir. Ali İhsan, Erdem Ekşi, Mustafa Şefik, Hasan Özman bunlardan birkaçıdır ancak. Sol Yayınları sahibi İlhan Erdost'un öldürülmesinde kamufleye gerek duyulmadı. Askeri cezaevi arabasında ve de "güvenlik güçlerinin güvencesinde", güvenlik güçlerinin dipçiği ile kafasına vurula vurula öldürüldü.

İşte Cuntacı generaller, bu kanlı dişleri ve kanlı yüzleriyle katlettikleri yurtseverlerin ölüleri üstüne basa basa "Özgürlükçü demokrasi"ye doğru yürüyorlar!..

Türkiye'den gelen en son haberlere göre Dev-Genç başkanı Yasin Ketencioğlu ve yöneticilerinden Bülent Forta ve arkadaşları Behçet Dinlerer, Selahattin Karataş, M. Ali Yılmaz şu anda Ankara'da generallerin işkencehanelerinde öldürülmek üzeredirler. Yerli ve yabancı basın yayın organları bu haberleri vermemekte, sessiz kalmaktadırlar.

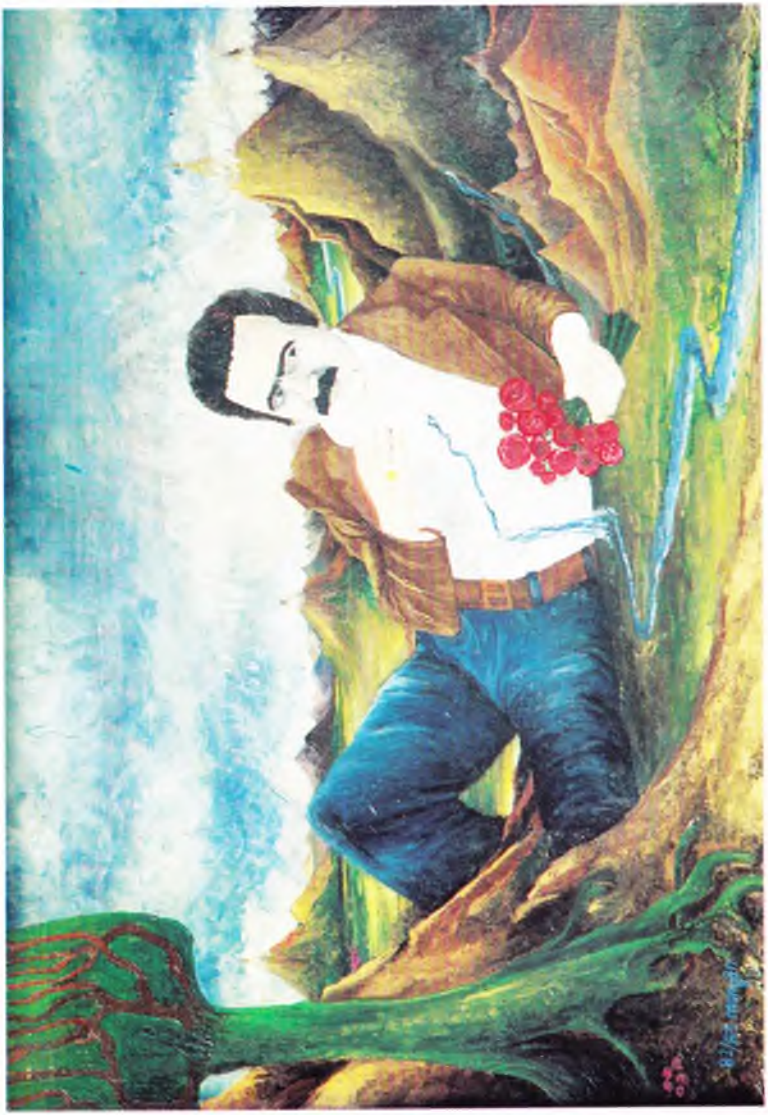
Yüreğinde azbuçuk insanlık sevgisi olan, Türkiye'deki bu zulme ve vahşete, işkencelere, katliamlara sessiz kalamaz, kalmamalıdır.

Faşizm yenilecek halk kazanacaktır!

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi,
İletişim Yayınları, İstanbul 1988, cilt 7, sayfa e.559-560.

Filiz Başaran Özayten, *Gösteri*, Haziran 1982

Mungan, "İlhan Erdost"
[Yağlıboya, 50x75 cm, 5.11.1982-11.7.1983]

Refik Yurtsever, "Zor Geçit"
[Yağlıboya, 40x60 cm, 10.7.1983]"

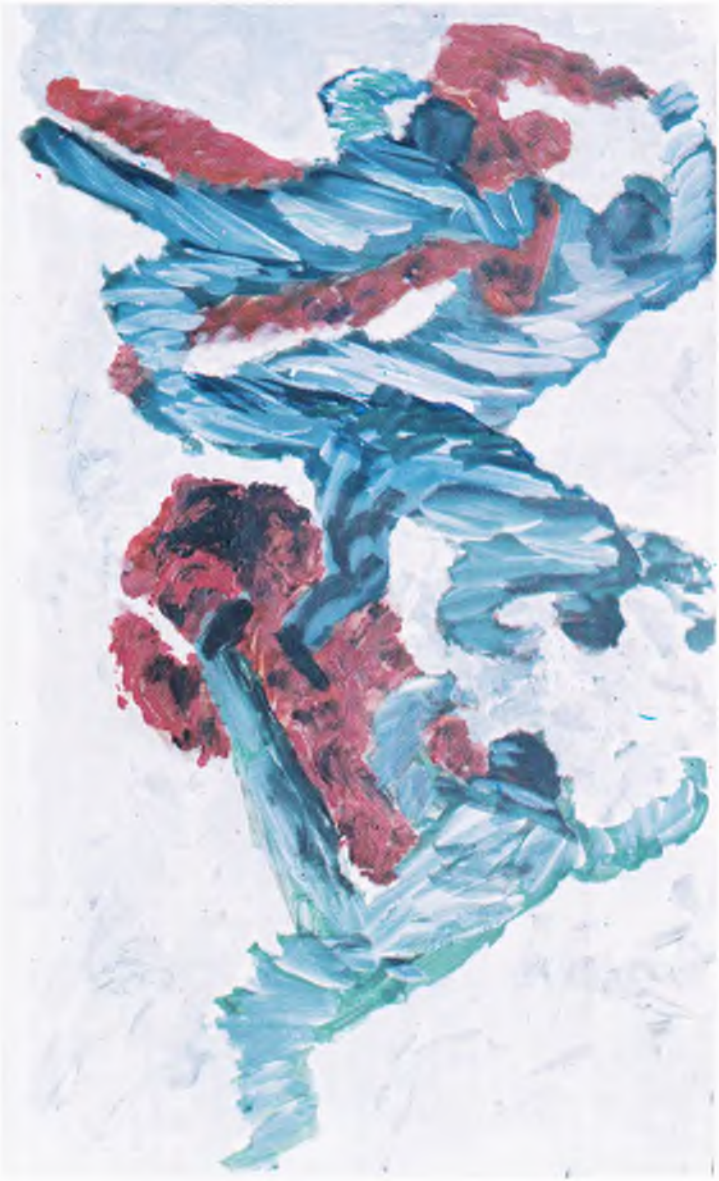

Fikret Otyam, "Türküler'e Yaş Günü Armağanı"
[Yağlıboya, 18x39 cm, Mart 1983]"

Tasarı ve çizim: Şaban Ormanlar
Gerçekleştirme: Öz Sanat - Cemil Öztürk

Muzaffer İlhan Erdost, "Kökleşme"

Muzaffer İlhan Erdost, "Düşüş"

Uzaklara

İLHAN ERDOST

7 KASIM 1980

Bir bardak su içsem şimdi
Yaralarımdan dökülür

Cemal Süreya
<İlhan'ın Ansına Türkü den>

KASIM'94

	1 salı	2 çarşamba	3 perşembe	4 cuma	5 cumartesi	6
	8 salı	9 çarşamba	10 perşembe	11 cuma	12 cumartesi	13
14 pazartesi	15 salı	16 çarşamba	17 perşembe	18 cuma	19 cumartesi	20
21 pazartesi	22 salı	23 çarşamba	24 perşembe	25 cuma	26 cumartesi	27
28 pazartesi	29 salı	30 çarşamba				

Muzaffer İlhan Erdost, "Uzaklara"

Muzaffer İlhan Erdost, "Yalnızlık Ezgisi"

İLHAN İLHAN

İlhan İlhan birçok şairin birbirinden habersiz kotardığı bir sanat yapıtı. Sanırım elli yıl sonra da yeni okurlarca büyük bir burkuntuyla okunacak.
Cemal Süreya

İlhan İlhan'ı bir şiirler toplamı, bir yazılar demeti olarak görmemeli. Bugüne yarına seslenen bir çığlık o. Bir tokat gibi şakıyor yüzlerde.
Oktay Akbal

YAZILARIYLA

Muzaffer İlhan **Erdost** ● Erbil **Tuşalp** ● Uğur **Mumcu**
İlhan **Selçuk** ● Oktay **Akbal** ● Alaattin **Bilgi** ● Vahap **Erdoğdu**
Şenal **Sarıhan** ● Yılmaz **Onay** ● Sargut **Şölçün** ● Şule **Büyükçizmeci**
Hasan **Cemal** ● Hamdi **Konur** ● Mustafa **Balbay**
Çağlar **Kırçak** ● Neyyire **Özkan** ● Mustafa **Ekmekçi** ● Tahsin **Yılmaz**
Mehmed **Kemal** ● Vecihi **Timuroğlu** ● Süleyman **Ege**
Öner **Ünalan** ● Fahri **Özdemir** ● M. Mahzun **Doğan** ● Attilâ **Aşut**

ŞİİRLERİYLE

Talip **Apaydın** ● Can **Yücel** ● Vecihi **Timuroğlu** ● Turgut **Uyar**
Cemal **Süreya** ● Tului **Sönmez** ● Nurten **Çelebioğlu** ● Özcan **Yalım**
Kemal Bayram **Çukurkavaklı** ● Mehmet **Kıyat** ● Tuna **Şenyuva**
Metin **Demirtaş** ● Ataol **Behramoğlu** ● Ragıp **Gelencik**
Attilâ **Aşut** ● Azer **Yaran** ● Nihat **Behram** ● Ali **Kaymak**
Ülkü **Uluırmak** ● Gültekin **Emre** ● Hamit **Geylani** ● Ahmet **Telli**
Metin **Güven** ● A. **Yalçınkaya** – Y. **Bağrışen** ● Tuğrul Asi **Balkar**
Ahmet **Ada** ● Yaşar **Cevher** ● Hüseyin **İlbey** ● Yaşar **Önal**
Nazlıhan ● Ömer **Ateşdağlı** ● Billur C. **Yılmazyiğit**
M. Ragıp **Ünalan** ● Gül **Erdost** ● Seyhan **Erdoğdu**
Muzaffer İlhan **Erdost** ● Öner **Yağcı** ● Rana **Erdost** ● Ali **Koçer**
Fakir **Baykurt** ● Şanar **Yurdatapan** ● Caner **Ertuna** ● Veysel **Gültaş**
İsmail **Okatan** ● Nurer **Uğurlu** ● Bülent **Eryılmaz** ● Emirhan **Oğuz**
Arif **Damar** ● M. Emin **Değer** ● Bülent **Durukan**
Mehmet Haşim **Yanık** ● Abdülkadir **Paksoy** ● Aşkın **Keskin**
Çiğdem **Akarnur** ● Bilal **Kayabay** ● Şahap **Ayar**

ANILARIYLA / SAVUNMALARIYLA

Mihri **Belli** ● Sevim **Belli** ● Musa **Uysal** ● Erbil **Tuşalp**
Gencay **Gürsoy** ● Nefise **Özay Erkılıç**

MEKTUPLARIYLA

Aziz **Nesin** ● Bülent **Ecevit** ● Fikret **Otyam** ● Aziz **Çalışlar**
Erdal **Orhan** ● **Çağdaş Gazeteciler Derneği** – Yılmaz **Ateş**
Ertuğrul **Kürkçü** ● Metin **Demirtaş** ● Server **Tanilli**
Şaban **Ormanlar** ● Ali **Gümüş** ● Asiye **Korkmaz**

RESİMLERİYLE

Mungan ● Refik **Yurtsever** ● Fikret **Otyam** ● Muzaffer İlhan **Erdost**

ÇİZGİLERİYLE

Turhan **Selçuk** ● Filiz Başaran **Özayten** ● Atilla **Kanbir**
Ertan **Aydın** ● Sait **Munzur**

ISBN 975-351-008-X